This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

LIBRARY
OF THE
UNIVERSITY
OF
CALIFORNIA

Door den **Uitgever** dezes zijn mede alom verkrijgbaar gesteld:

I.

TAALKUNDIG MAGAZIJN,

OF

GEMENGDE BIJDRAGEN

TOT DE KENNIS DER

NEDERDUITSCHE TAAL;

DOOR

A. DE JAGER.

Vier Deelen, *compleet.*

Van de afzonderlijke stukken (*behalve het* 1e *deel* 1e *stuk*) zijn mede nog eenige exemplaren verkrijgbaar.

II.

Proeve

OVER DE WERKWOORDEN

VAN

HERHALING EN DURING;

DOOR

A. DE JAGER.

TWEEDE UITGAVE.

III.

TAALKUNDIGE HANDLEIDING

TOT DE

STATENOVERZETTING DES BIJBELS;

DOOR

A. DE JAGER.

IV.

DE LEER

DER

ENKELE EN DUBBELE

VOKAALSPELLING;

DOOR

Mr. L. Ph. C. van den Bergh.

V. TAALKUNDIG HANDBOEKJE of Alphabetische Lijst van alle Nederduitsche woorden, die wegens spelling of taalkundig gebruik aan eenige bedenking onderhevig zijn . . . . . *f* **0.80**

Hetzelfde, *in half Engelsch linnen bandje.* » **1.00**

VI. LEÇONS FRANÇAISES de Littérature et de morale, ou choix de morceaux extraits des meilleurs auteurs français; dernier livre de lecture, à l'usage de la jeunesse et des maisons d'éducation; avec une préface de D. Bomhoff Hz. Première partie (prose). Seconde édition, revue et augmentée . . . » **0.80**

Idem idem, Seconde partie (poésie) . » **0.80**

VII. *J. C. BEIJER*, GESCHIED- EN AARDRIJKSKUNDIGE BESCHRIJVING van het Koningrijk der Nederlanden, het Hertogdom Limburg en het Groothertogdom Luxemburg, benevens een Aanhangsel over 's Rijks Buitenlandsche Bezittingen . . . . » **4.10**

Hetzelfde werk, met Kaart . . . . . » **4.90**

VIII. ———— BEKNOPTE AARDRIJKSKUNDIGE BESCHRIJVING van het Koningrijk der Nederlanden en deszelfs Buitenlandsche Bezittingen » **0.40**

IX. *H. M. MELFORD*, ENGELSCH LEESBOEK. Naar den tweeden druk bewerkt door D. Bomhoff Hz. Eerste Stukje . . . . . » **0.40**

Idem idem, Tweede Stukje . . . . . » **0.75**

VERSCHEIDENHEDEN.

GEDRUKT BIJ TER GUNNE & COMP.

VERSCHEIDENHEDEN

UIT

HET GEBIED DER

NEDERDUITSCHE TAALKUNDE;

DOOR

A. DE JAGER,

CORRESPONDENT DER TWEEDE KLASSE VAN HET KONINKLIJK-NEDERLANDSCH INSTITUUT, EN LID VAN DE MAATSCHAPPIJ DER NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE TE LEIDEN.

TE DEVENTER,

BIJ A. TER GUNNE.

1844.

PF27
J35

VOORREDE.

Onder de beminnaars eener wetenschap kunnen er zijn, wier werkkring geheel in overeenstemming is met het voorwerp hunner studie en die daaraan uitsluitend of althans hoofdzakelijk hun tijd en vlijt kunnen besteden; er kunnen echter ook zulken zijn, wier oefeningen bij wijze van uitspanning plaats hebben en alleen ter verpoozing strekken van de waarneming der pligten van beroep of maatschappij. Mag men van de eersten billijkerwijze verwachten, dat de wetenschap hun eigendom wordt, dat zij haar uitbreiden of volmaken, en gewrochten leveren, die anderen ten vraagbaak kunnen dienen: van de laatsten zal men, met gelijke billijkheid, niet méér mogen vorderen, dan dat zij zich weten te plaatsen op de hoogte, welke de wetenschap in hunnen tijd bereikt, dat zij de vorderingen van anderen bijhouden; en wagen zij het, als schrijvers op te treden, zij mogen het verspreide verzamelen, het bestaande verwerken, het door anderen nagespoorde aanwijzen of naar de behoeften van dezen of genen bruikbaar maken: hoofdwerken zal men door-

M569280

gaans van hen niet te wachten hebben. Behoort de wetenschap licht van de eersten te ontvangen: de laatsten daarentegen worden door haar verlicht.

Ik acht mijzelven tot de laatsten te behooren. Ik legde deze mijne overtuiging reeds bloot bij de eerste taalproeve, die ik het publiek aanbood, en in de twaalf jaren, die sedert zijn verloopen, is zij niet veranderd. De aanmoediging intusschen, de vereerende onderscheiding, die mij van verschillende zijden ten deele viel, en daarbij de omstandigheid, dat tegenwoordig zoo zelden eenig werk betrekkelijk de nederduitsche taalkunde het licht ziet: ziedaar wat mij kon doen besluiten, nevensgaanden bundel wederom het publiek aan te bieden, in het vertrouwen, dat men bij deszelfs beoordeeling geen' maatstaf zal bezigen, dan dien het standpunt, waarop ik mij boven plaatste, aan de hand geeft.

Dat hier mijn prijsschrift over de spelling in de eerste plaats is opgenomen, is geenszins, omdat het mij toescheen, door bijzondere waarde eene herhaalde uitgave te verdienen; maar alleen ten einde het ook voor hen verkrijgbaar te stellen, die de Nieuwe Werken der Hollandsche Maatschappij, in welker eerste deel het geplaatst is, niet bezitten. Ik rekende het wijders niet ongepast, van deze gelegenheid gebruik te maken, om aan die Proeve eenige aanteekeningen toe te voegen en haar tevens te doen vergezeld gaan door de briefwisseling, nopens eenige geschilpunten der spel-

ling, tusschen den Hoogl. Siegenbeek en mij gehouden, en vroeger in het vierde deel van het Taalkundig Magazijn verschenen.

Onder hetgeen dit boekdeel verder bevat, zal men een en ander opmerken, dat betrekking heeft tot onze oudnederduitsche taal. Ik vertrouw, vooral in den tegenwoordigen tijd, niet kwalijk te handelen, met naar die vaak zoo verwaarloosde bron heen te wijzen. In de laatste jaren toch is bij ons de lust aangewakkerd tot het bewerken en uitgeven van oude gedenkstukken, en er is zelfs eene Vereeniging *tot stand gekomen,* ter bevordering der oude Nederlandsche Letterkunde, *die ons reeds de eerste vrucht harer ijverige werkzaamheid schonk. Zullen intusschen deze pogingen voor den bloei onzer letteren in het algemeen, en voor dien der taalkunde in het bijzonder, van wezenlijken dienst zijn, dan behoort van de aan het licht gebragte schatten een ijverig en gepast gebruik te worden gemaakt, en de uitgave onzer ouden door eene vlijtige beoefening der ouden, op het spoor der Huydecopers, Clignetts en Steenwinkels, vergezeld te gaan. De ijver en de kennis van de hoofdredacteuren der straks vermelde Vereeniging strekken ten waarborg, dat zij, voor zoo ver zulks niet buiten hare grenzen ligt, zal trachten aan dat doel dienstbaar te zijn; dat zij zich zal weten te hoeden voor de oppervlakkigheid en beuzelachtigheid, die den arbeid van sommigen ontsieren; eene oppervlakkigheid van kennis, die op elke bladzijde tastbare misslagen*

doet begaan, ter opzettelijke aanwijzing van welke de pen van meer dan een' vaderlandsch' schrijver moest worden opgevat; en eene beuzelachtigheid in het uitleggen, door welke het mogelijk is, zoo als in een' thans voor mij liggenden bundel, onder veel andere honderdmaal herhaalde en van alle belang ontbloote uitleggingen, den lezers te beduiden en door autoriteiten te staven, dat wiue *wijf*, vroet *wijs*, scat *schat*, int *in het*, bliscap *blijdschap enz. beteekent. Al stond tegen zoodanige noodelooze artikelen in het glossarium de degelijkheid van andere over, dan nog zouden de eersten het nadeel hebben, de bruikbaarheid der laatsten te belemmeren.*

En hiermede neem ik van mijne lezers afscheid, in de hoop, dat ook dit werk iets moge bijdragen tot de waardering en kennis onzer moedertaal, en dat zij, die meer tijds dan ik aan hare beoefening kunnen wijden, er door opgewekt worden, ons steeds meerdere vruchten hunner studiën te schenken.

A. D. J.

ROTTERDAM, 31 JULY 1844.

INHOUD.

Proeve eener beantwoording der vraag: In hoe verre zijn de tegenwerpingen, in de laatste tijden tegen de ingevoerde spelling gemaakt, gegrond, en in hoe verre behooren zij tot verbetering onzer taal te worden aangenomen en ingevoerd? — in den jare 1838 door de Hollandsche Maatschappij van fraaije kunsten en Wetenschappen met den gouden eerepenning bekroond..... Bl. 1

Bijlagen op de vorenstaande Proeve.

I. Brief van den Hoogleeraar M. Siegenbeek aan den Schrijver..... » 89

II. Antwoord aan den Hoogleeraar M. Siegenbeek. » 104

Verwisseling van den I- en A-klank in het nederduitsch..... » 127

Oude vorming van de gebiedende wijs bij sommige onzer werkwoorden..... » 195

Over het bijwoordelijk gebruik van eenige onzer voorzetsels..... » 209

Over de beteekenis van het werkwoord merghen en enkele andere, verwante of gelijkbeteekenende, uitdrukkingen ..... Bl. 233
Over den oorsprong van het oude woord twint. » 249
Over de beheersching van het werkwoord herinneren ..... » 261
Gemengde opmerkingen ter opheldering van woorden en spreekwijzen ..... » 269
Nalezing ..... » 333
Register ..... » 339

PROEVE

EENER

BEANTWOORDING DER VRAAG:

»IN HOE VERRE ZIJN DE TEGENWERPINGEN, IN DE LAATSTE TIJDEN TEGEN DE INGEVOERDE SPELLING GEMAAKT, GEGROND, EN IN HOE VERRE BEHOOREN ZIJ TOT VERBETERING ONZER TAAL TE WORDEN AANGENOMEN EN INGEVOERD?"

In den Jare 1838

DOOR DE

HOLLANDSCHE MAATSCHAPPIJ VAN FRAAIJE KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN

MET DEN GOUDEN EEREPENNING

BEKROOND.

KENSPREUK.

»Ik heb getracht de Tuel-wetten te vinden en niet naer eigen goeddunken te verzieren; en dat alles zonder eenig opzicht van personeel gezach.

L. TEN KATE.

INLEIDING.

Een der belangrijkste tijdpunten in de geschiedenis der nederduitsche taal dagteekent voorzeker met de invoering der spelregeling, in den aanvang der tegenwoordige eeuw. Zoo groot de onregelmatigheid was, die vóór dien tijd bij het meerderdeel onzer schrijveren, in het stuk der spelling, heerschte, zoo opmerkelijk is de eenparigheid, welke na dien tijd, te dezen aanzien, bij hen is waargenomen. Die gewenschte verandering, de vrucht der loffelijke bemoeijingen van sommige hoogschatters onzer taal, werd door iederen weldenkende toegejuicht, en zij, die meenden in de wijze van derzelver invoering geen genoegen te kunnen nemen, bedachten te weinig, dat, zou men immer tot eenparigheid in de spelling onzer taal geraken, men beginnen moest, met eenige regelen vast te stellen en derzelver nakoming, zoo veel mogelijk, te bevorderen. Deze nakoming zou evenwel zoo volvaardig en algemeen niet geweest zijn, zonder de degelijkheid van den grondslag, waarop die regels werden gebouwd, en de Verhandeling van den Hoogleeraar Siegenbeek zal door onpartijdigen steeds als een doorwrocht en voortreffelijk werk worden erkend. Men zoude deze Verhandeling evenwel geheel verkeerd beoordeelen, door te wanen, dat zij geschreven ware met de bedoeling, om de daarin vervatte spelregelen als onherroepelijk

vast te stellen. Wel verre dat zoodanig de bedoeling, of van den Schrijver, of van degenen, die zijn werk ondersteunden, zoude geweest zijn, hadden zij alleen tot oogmerk, in de toen bestaande onregelmatigheid en verscheidenheid in de schrijfwijze, eenige eenparigheid daar te stellen, door, zoo veel mogelijk, het heerschende gebruik met den aard der taal overeen te brengen. En dit oogmerk is ten volle bereikt geworden, zoodat ook de meesten dergenen, die niet, in alle punten der vastgestelde spellingleer, met den Hoogleeraar eenstemmig dachten, door hun voorbeeld toonden, tot de bereiking van het voorgestelde doel te willen medewerken.

Er waren er nogtans enkelen, en in de laatste jaren vermeerderde hun getal, die, in een of ander opzigt, van de aangenomen schrijfwijze afweken. Groot was vooral te dezen aanzien de invloed van Bilderdijk, die zich als een groot taalkenner, maar tevens als een hevig bestrijder der bestaande spelling deed kennen. Niemand, die niet de wijze afkeurde, waarop deze zonderlinge man zijne gevoelens voordroeg en die van anderen wederlegde: doch zijne tegenspraak gaf aanleiding tot veelvuldig en veelzijdig onderzoek, en had, uit dat oogpunt beschouwd, ontwijfelbaar hare nuttigheid. Het lag in den aard der zaak, dat nu, door de wrijving van veler meeningen, de waarheid niet zelden nader aan het licht kwam, en sommige punten der aangenomen spelling zich van eene geheel andere zijde begonnen voor te doen. Van daar, dat velen niet vreemd bleven van den wensch, dat de bestaande spelling, naar de vorderingen, die de beoefening onzer taalkunde, sedert hare invoering, had gemaakt, mogt worden herzien, en de Hoogleeraar Siegenbeek gaf, door het voorstellen van eenige wijzigingen in zijn stelsel, voedsel aan de meening, dat men, om

der eenparigheid wille, het invoeren van verbeteringen niet meer behoefde na te laten.

Allezins gepast derhalve kwam ons thans de vraag voor, welker beantwoording in de volgende bladen is beproefd. Ofschoon de Maatschappij alleen een beoordeelend overzigt vraagt van de *bedenkingen*, die tegen de heerschende spelling zijn ingebragt, hebben wij, om der volledigheid wille, ook die afwijkingen opgenomen, waarvan ons wel het *gebruik*, maar niet de *verdediging* bekend was. De door ons in acht genomen orde is overigens dezelfde, welke in de Verhandeling des Hoogleeraars wordt aangetroffen.

§ 1.

De klinkletters *ij* en *y*.

Volgens de aangenomen spelling moet, in alle echt nederduitsche woorden, het klankteeken *ij*, en de *y* alleen in uitheemsche woorden gebezigd worden, als zijnde de eerste, eigenlijk eene dubbele *i* in uitspraak verbasterd, eene onzer tale eigene letter, en de laatste ons oorspronkelijk geheel vreemd, en alleen, door middel van het fransch, uit de grieksche taal bij ons overgenomen (1). Bilderdijk, in de hoofdzaak met het gestelde beginsel overeenkomende, verschilt echter daarvan eenigzins in de toepassing. Ook hij schrijft de *y* in alle vreemde woorden, en de *ij* in geene andere dan nederduitsche; doch bezigt de eerstgemelde letter mede aan het slot van nederduitsche woorden of lettergrepen, als: *my*, *hy*, *gy*, *zy* (voorn., onderscheiden van *zij*, werkw.) *by*, *battery*, *maatschappy*, *razerny* enz., houdende dan de *y* voor niets anders dan de *i*, als sluitletter slechts eene andere gedaante ontvangen hebbende (2). Ofschoon deze taalkenner, op

(1) Sieg. Verh. 64—80.

(2) Spraakl. 37—39, Versch. IV. 149 en volgg. Beg. der Woordv. 41.

voorgang van de overzetters van onzen Statenbijbel, en de Maatschappij van Nederduitsche Letterkunde, deze onderscheiding bestendig heeft in acht genomen, verklaart hij echter zelf »niet te zien, dat er voldingende reden zij, om haar vast te houden (1)." In eenen brief aan den Hoogleeraar Siegenbeek, na zijnen dood door den druk gemeen gemaakt, zegt hij, zijn verschillend gebruik der *y* en *ij* te houden voor »eene lastige onderscheiding, en die hij 't liefst varen liet, ware het niet uit het beginsel van gelijkheid aan zich zelven (2)."

Wij zijn derhalve van meening, dat de afwijking van Bilderdijk, ten aanzien van het gewone gebruik der *ij* en *y*, als door hem zelven eerder afgekeurd dan aangeprezen, als niet navolgenswaardig behoort te worden beschouwd.

Een ander schrijver, met name de Heer Van der Kemp, wijkt in een ander opzigt, met betrekking tot de gemelde letters, van het gewone gebruik af. Deze Heer houdt de figuur *Y* niet voor de grieksche Υ, maar voor onze dubbele kapitale *I*, in het schrijven aaneengehecht, en alzoo, als drukletter overeenkomende met de kapitale Ꝯ, in het schrift gebezigd. Hij verwerpt derhalve de drukletter *IJ*, als eene verbastering, opmerkende, dat men, deze figuur gebruikende, in het schrift ook de kapitale Ꝯ moest bezigen, hetgeen echter nimmer het geval is (3).

Ofschoon in eene zoo duistere en moeijelijke zaak, als de oorsprong onzer letterfiguren veelzins is, het niet wagende eene stellige uitspraak te doen, komt het ons voor, dat het gewone gevoelen, door taalgeleerden als Siegenbeek en Bilderdijk zoo stellig voor-

(1) Versch. IV. 162, 164.
(2) Brieven, III. 61.
(3) De Jager, Taalk. Mag. D. II. St. II. 87—90.

gestaan, door de aangevoerde redenen des Heeren Van der Kemp niet voldoende wordt wederlegd. Dat er thans ongelijkheid bestaat, wanneer men bij nederduitsche woorden, in het schrift Y, en niet IJ, en en in den druk *IJ*, en niet *Y*, bezigt, kan daaruit verklaard worden, dat de figuur IJ, als bestaande uit twee losse teekenen, ongeschikt is voor het schrift, als waarbij men alle letters en deelen van letters, die één woord uitmaken, gewoonlijk aan elkander pleegt vast te hechten, iets waarvan in den druk het tegendeel plaats heeft.

§ 2.

De verlenging der klinkletters *a*, *e* en *o* door *i*.

Behalve dat men oudtijds gewoon was, de klinkers te verlengen door middel der *e*, bezigde men tot dat einde ook wel de *i*; van daar vindt men bij onze vroegste schrijvers zoo wel *voir*, *muir*, als *loep*, *huer*. Tot lang na hen heeft deze verlenging met *i* in enkele woorden stand gehouden, met name in *air*, *hair*, *heir*, *meir* en *oir*. De reden van de uitzondering dezer woorden, van den algemeenen regel, is waarschijnlijk daarin gelegen, dat men op die wijze eene zigtbare onderscheiding wilde daarstellen tusschen *hair* (hoofdhaar) en *haar* (voornaamw.), *oir* (erfgenaam) en *oor* (ligchaamsdeel), en dergelijke. De Hoogleeraar Siegenbeek was echter in zijne Verhandeling van oordeel, dat, gelijk de vokaalverlenging met *e* door hem werd afgekeurd, ook die met *i*, in de vermelde woorden, behoorde te worden afgeschaft, en stelde alzoo de spelling vast van *aar*, *haar*, *heer*, *meer* en *oor*. Op dit punt intusschen werd de nieuwe taalregeling

op verre na niet algemeen gevolgd. Verscheidene schrijvers, die ten aanzien der schrijfwijze van *aa* voor *ae* gereedelijk toegaven, toonden echter prijs te stellen op het behoud der *i* in de meergenoemde woorden. Een' achtbaar voorstander vond deze spelling in den Hoogleeraar Van der Palm, die in den, vóór zijne Bijbel-overzetting geplaatsten, Brief aan de Synode enz. uitdrukkelijk verklaart, dat in de woorden *air*, *hair*, *heir*, *meir* de duidelijkheid en het algemeen gebruik de oude spelling vorderen (1). Ook de Hoogleeraar Van Kampen geeft aan deze schrijfwijze, om hare duidelijkheid, de voorkeur (2). Ofschoon Bilderdijk, door in zijne Verklarende Geslachtlijst zoo wel *aar* en *meer*, als *air* en *meir*, zonder afkeuring van het een of aanprijzing van het ander, op te nemen, minder belang schijnt te stellen, om, althans in deze beide woorden, de *i* te behouden, mag men zulks nogtans daaruit opmaken, dat men in die zelfde Geslachtlijst de woorden *hair* en *oir* alleen op deze wijze, en *heir*, met de bijvoeging van volstrekte afkeuring der spelling van *heer*, vermeld vindt. Ook elders zegt hij, dat wij van de verlenging op *i* nog voorbeelden overig hebben in de woorden *hair*, *heir* en *oir* (3).

Na overweging van het gestelde, zijn wij van meening, dat ten dezen van de vastgestelde spelling behoort afgegaan, en alzoo de schrijfwijze van *air*, *hair*, *heir*, *meir* en *oir* als aanprijzenswaardig beschouwd te worden. Daarvoor pleit, vooreerst, het gevestigde gebruik van veel vroegere en verscheidene latere schrijvers en taalkenners, om in deze woorden, het zij uit hoofde eener andere uitspraak, het zij wegens duide-

(1) Bladz. 26.

(2) Beknopte Geschied. der Lett. en Wetensch. II. 499.

(3) Spraakl. 32. Zie ook de Aant. bl. 391, en de Verscheidenheden, IV. 143.

lijkheid, de *i* te blijven bezigen; niettegenstaande zij overigens deze letter, ter verlenging der klinkers, geheel verwierpen; doch ten tweede pleit daarvoor ook het gezag van den Hoogleeraar Siegenbeek zelven. Deze toch verklaarde reeds ten jare 1807, dat in de woorden *heer* en *meer* doorgaans de tweeklank *ei* wordt uitgesproken, en dat hij, uit dien hoofde, de zaak van geen bijzonder aanbelang beschouwende, zich tegen de schrijfwijze van *heir* en *meir* niet grootelijks wilde partij stellen (1); en later, met name in de, ten jare 1827 uitgegevene, Taalkundige Bedenkingen, ging hij, ten aanzien van een dezer woorden, nog een stap verder, door de verklaring af te leggen, dat hij geene zwarigheid zag, om de door langdurig gebruik gewettigde spelling van *heir* te behouden (2).

Dat wij nu het gebruik der *i* intusschen niet alleen in dit ééne woord *heir*, maar ook in de overige wenschten hersteld te zien, meenen wij genoegzaam te verdedigen met de opmerking, dat de redenen, die er voor pleiten, om *heir*, en niet *heer*, te schrijven, namelijk het gevestigd gebruik en de meerdere verstaanbaarheid, ook ten aanzien van de overige (*air*, *hair*, *meir* en *oir*) ons voorkomen evenzeer te bestaan, zoodat wij niet inzien, waarom men ten dezen slechts bij het ééne woord *heir* aan het oude gebruik zoude toegeven.

Ten aanzien van *oir* zou nog de bedenking kunnen oprijzen, of men nu, in overeenstemming met deze spelling en met het oude taalgebruik, ook niet *oirkonde*, *oirsprong*, enz. behoorde te schrijven. Hiertegen moeten wij opmerken, vooreerst, dat het, onzes inziens, niet zoo geheel zeker is, dat de eerste

(1) Brief aan Mr. Johan Meerman, bl. 28.
(2) Bl. 68.

lettergreep dezer zamengestelde woorden is afgeleid van het naamwoord *oir*, of daarmede eenzelvig is; doch ten andere, dat, al geven wij dit toe, ook dan nog de spelling van *oorkonde*, *oorsprong* enz. door het latere gebruik en door genoegzame duidelijkheid gewettigd is.

§ 3.

Het woord *wereld*.

De door den Hoogleeraar Siegenbeek aangeprezene spelling van *wereld*, voor het vroeger veelal gebruikelijke *waereld* (1), heeft, voor zoo veel wij weten, bij niemand tegenspraak ontmoet. Alleen valt op te merken, dat Bilderdijk ten dezen noch de eene, noch de andere schrijfwijze begunstigt, maar bestendig, in al zijne werken, en ook in zijne Verklarende Geslachtlijst, de schrijfwijze van *wareld* bezigt (2). Daar hij van deze afwijking nergens opzettelijk reden geeft, mogen wij die opmaken uit hetgeen hij in genoemde Geslachtlijst zegt, namelijk, dat het woord afkomt van het oude *waren*, nu *wezen*; dan dit werkwoord *waren* was bij de ouden ook, en zelfs vooral, *weren*, zoo als dit onder anderen door de uitstekende taalkenners Ten Kate (3), Clignett (4), Ypeij (5) en Graff (6) geleerd wordt. Wat Bilderdijk verder tot aanprijzing zegt, dat namelijk »onze ouden *warelt* zeiden," willen wij niet regtstreeks tegenspre-

(1) Verh. 93.

(2) Dat men eene enkele maal, b. v. Nieuwe Verscheidenheden, I. 25, *wereld* aantreft, houden wij voor eene drukfeil.

(3) Aenleiding, II. 519.

(4) Aant. op Maerl. Spiegh. Hist. I. 2.

(5) In De Jagers Taalk. Mag. I. 356.

(6) Althochdeutscher Sprachschatz, I. 933.

ken, hoewel wij meenen, dat het bewijs er voor moeijelijk zoude te leveren zijn; doch dat zij niet altijd zoo schreven, kan reeds uit den eersten regel van Maerlants Spieghel, aldaar aangehaald, en waar men *werelt* aantreft, blijken. De schrijfwijze van *wareld* heeft, onzes inziens, derhalve geen' genoegzamen grond, om de thans vrij gewone van *wereld* te vervangen.

§ 4.

De zacht- en hard-lange *e* en *o*.

Met de onderscheiding der zacht- en hard-lange *e* en *o*, door den Hoogleeraar Siegenbeek voorgedragen (1), is Bilderdijk het in zoo verre eens, dat hij dezelve in onze taal »wezendlijk" verklaart (2). In de toepassing echter komt hij met den genoemden Hoogleeraar, ten aanzien van sommige woorden, niet overeen. Dat dit het geval zijn moet, wordt duidelijk, als men bedenkt, dat beide taalgeleerden, in dit geval, dikwerf van verschillende beginsels uitgaan, en derhalve ook niet zelden tot verschillende uitkomsten moeten geraken. De Hoogleeraar Siegenbeek heeft, in eene Bijlage op zijne Verhandeling over de Spelling, een onderzoek geleverd omtrent eenige woorden, waarin de hard-lange *e* of *o* meer of min twijfelachtig is. Daarbij wordt, behalve de schrijfwijze in oude of verwante talen, voornamelijk de gemeenlandsche uitspraak en de schrijfwijze van vroegere en latere schrijvers, uit verschillende gewesten des lands, geraadpleegd, en dikwerf uit het grooter of kleiner aantal aange-

(1) Verh. 118—136.
(2) Beginsels der Woordvorsching, 44.

voerde voorbeelden het besluit ter goed- of afkeuring opgemaakt. Deze Bijlage is door Bilderdijk woord voor woord nagegaan (1), en daar hij hierbij vooral de woorden van den kant der afleiding beschouwt, moet hij noodwendig nu en dan van zijn' voorganger verschillen. Zoo spelt Siegenbeek, bij voorbeeld, *deren* met de zachte *e*, overeenkomstig de zeeuwsche en rotterdamsche uitspraak, ofschoon Kiliaan en Plantijn dit woord zoowel met de zachte als met de harde *e* vermelden, en veel schrijvers het alleen met de harde bezigen: volgens Bilderdijk intusschen vereischt het woord de dubbele *e*, als zijnde het oorspronkelijk eene zamentrekking van *de-e-ren*. Aan *schromen* wordt door Siegenbeek de zachte *o* toegekend, uit hoofde van de uitspraak *schreumen:* Bilderdijk zegt, dat het woord de dubbele *o* eischt, omdat *schroom* eene zamentrekking van *schro-ing* is, zijnde *schreumen*, volgens hem, verbasterde wanspraak.

Uit het bijgebragte volgt, dat het moeijelijk, ja ondoenlijk is, de uitspraken van beide schrijvers, uit hoofde van hun verschillend standpunt, te vergelijken. Wanneer men echter bedenkt, vooreerst, dat de afleiding eens woords niet zelden twijfelachtig en onzeker is, en ten andere, dat het getal woorden, in welke Bilderdijk de aangenomen spelling ten dezen afkeurt, niet zeer aanmerkelijk is, bedragende hetzelve ten hoogste twaalf; dan komt het ons voor, dat er geene genoegzame reden aanwezig is, om eene afwijking van de bestaande spelling in dezelve voor aannemelijk te houden.

Onze aandacht wordt nog gevorderd door eene soort van woorden, die door den Hoogleeraar Siegenbeek in zijne Verhandeling met stilzwijgen worden voorbijgegaan,

(1) Beginsels der Woordvorsching, 52—66.

te weten, die met den basterd-uitgang *eren*. In de Woordenlijst ter aanwijzing van de spelling, achter genoemde Verhandeling geplaatst, vindt men al de woorden van dien uitgang met de zacht-lange *e*, als: *boeleren*, *boetseren*, *formeren*, *graveren*, enz., en in de Spraakkunst des Heeren Weiland worden, onder de woorden met de zacht-lange *e*, ook vermeld de »werkwoorden met den basterd-uitgang *eren*, als: *braveren*, *regeren*, *stofferen*, *waarderen*, enz." (1). Deze bepaling is, zonder twijfel, gevolgd naar Ten Kate, die als regel opgeeft: »De Bastert-terminatien onzer Verba op *-eren*, die ontleent zijn van het Fransche of Walsche *ér*, en welken ook, tot teeken en bewijs harer vreemdheid, den accent op de voorlaetste Silbe van dit onzakelijke deel laten vallen, hebben deze lange E zagt;" enz. (2). Bilderdijk is, in dit opzigt, van eene andere meening. Hij verklaart, dat hij »altijd vóór de dubbele *e* in die woorden geweest is," en dat »de uitgang der Fransch-aartige woorden op *éren* zekerlijk beter met de dubbele *e* geschreven wordt." (3).

Daar nu beiderlei schrijfwijzen door het gezag van achtbare taalkenners bevestigd zijn, komt het hier op de redenen aan, die de eene boven de andere aanbevelen. Ten Kate brengt geen' grond bij voor het gebruik der zacht-lange *e;* wij houden het er dus voor, dat hij in dezen alleen is afgegaan op de door hem waargenomen uitspraak. Doch het is bekend, dat de uitspraak, ten aanzien der harde en zachte klinkers, vaak zeer twijfelachtig, en ook in onderscheidene gewesten of steden verschillend is. Ook de schrijfwijze van vroegere schrijvers is te dezen aanzien verre van eenparig te zijn. Onze

(1) Bl. 25. §. 29. art. 5.
(2) Aenl. I. 241.
(3) Spraakl. Aant. bl. 396.

Staten-overzetting des Bijbels heeft, om dit weinige alleen ten bewijze aan te voeren, in de bedoelde woorden de zachte *e*, b. v. *murmureringen*, Exod. XVI. 7, 8, 9, 12; *boeleringe*, Jerem. II, 33; *propheteren*, Hand. II. 17; *weerderen*, Rom. VIII. 18; (1) terwijl men bij Hooft de harde *ee* aantreft, b. v. *braggeeren*, Tac. Jaarb. 210; *bragheeren*, Ned. Hist. 17; *braveeren*, Ned. Hist. 516, 594, Ged. 211; *braveering*, Ned. Hist. 772; *ordeneeren*, Henr. de Gr. 48. De reden, die Bilderdijk voor zijne dubbele *e* aanvoert, bestaat hoofdzakelijk in de meerdere duidelijkheid voor de uitspraak. »Hoe (vraagt hij) zal men *waarderen* lezende, dit niet juist als *verderen*, of *gaarderen*, maar met de scherp-lange *e* uitbrengen? Hoe zal men het *boeleren* (moechari) van *boel* of *boeler* bij Plantijn, met het *boeléren* by Kiliaan voor hetzelfde woord in uitspraak, of als van verschillende uitspraak, erkennen?"(2). En zeker, deze bedenking is niet zonder gewigt, vooral wanneer men in het oog houdt, dat wij eene talrijke soort van werkwoorden bezitten, die op *eren* eindigen, namelijk de frequentativen of herhalings-werkwoorden, als: *ankeren*, *haggeren*, *bakeren*, *enteren*, *folteren*, *koesteren* enz., welker uitgang voor den lezer volkomen dezelfde is met dien der basterd-werkwoorden *brageren*, *regeren*, *voeteren* enz., en alzoo daarmede ligtelijk kan verward worden. Dat Ten Kate die verwarring vreesde, blijkt daaruit, dat hij (gelijk zulks ook door Kiliaan werd in acht genomen) de laatstgemelde werkwoorden nimmer schrijft dan met een teeken boven de *e*, b. v. *braveren*, *hoeréren*, enz.

Na overweging van het aangevoerde zijn wij van meening, dat er, in de meerdere duidelijkheid der

(1) Naar den eersten druk van 1637, bij Ravesteyn. Sommige latere drukken hebben de harde *ee*.

(2) Spraakl. t. a. p.

dubbele, boven de enkele *e*, in de bedoelde werkwoorden, genoegzame reden bestaat, om, in navolging van Bilderdijk, de eerste boven de laatste te verkiezen; ten ware men, op het voetspoor van sommige onzer tegenwoordige schrijvers, het gebruik van het nadruksteeken boven de enkele *e* liever wilde hebben ingevoerd.

Het is hier de plaats, om nog kortelijk van die enkele woorden te gewagen, waaromtrent de ingevoerde spelregeling, in het punt der thans behandelde vokaalspelling, niet aan zich zelve gelijk blijft. *Kneden* wordt in Siegenbeeks Verh., bl. 284, bij voorkeur met de zachte *e* geschreven; doch in het Woordenboek van denzelfden Hoogleeraar vindt men *aankneeden* met de harde, doch wederom *doorkneden* en *kneden* met de zachte *e*. Wij houden de harde *e* hier voor eene drukfeil, zoowel als de zachte *e*, die de Heer Weiland bezigt in zijn Handwoordenboek, in het werkwoord *kneden*, omdat in hetzelfde werk, blijkens *aankneeden*, *doorkneeden*, *omkneeden* en *verkneeden*, de Schrijver de voorkeur geeft aan de harde *e*, overeenkomstig de door hem in zijn Taalkundig Woordenboek verdedigde rotterdamsche uitspraak. Daar nu hier tusschen de Heeren Siegenbeek en Weiland moet beslist worden, zouden wij van oordeel zijn, dat in het werkwoord *kneden* de zachte boven de harde *e* behoort te worden verkozen, als wordende die schrijfwijze, behalve door het bereids door den Hoogleeraar Siegenbeek bijgebragte, ook nog door het gezag van Bilderdijk bevestigd. — In de Woordenlijst achter Siegenbeeks Verhandeling vindt men *kreete*, *kreet*, waaruit men mag opmaken, dat de Schrijver ook in het meervoud, hetwelk noch hier, noch in het Woordenboek voor de Spelling is aangewezen, dit woord met de dubbele *e* verlangt. Weiland, intus-

schen, geeft als meervoud op *kreten*, en aan deze schrijfwijze zouden wij, het woord met Ten Kate (1) van het werkwoord *krijten* afleidende, de voorkeur geven. — Het meervoud van *noot* (zangnoot), eindelijk, wordt in Siegenbeeks meergemelde Woordenlijst *nooten* opgegeven, terwijl men in het Woordenboek van denzelfden schrijver, zoowel als in Weilands Handwoordenboek, dit woord met de zachte of enkele *o* vindt opgeteekend; welke laatste schrijfwijze wij meenen de ware te wezen, als zijnde het woord het latijnsche *nota*.

§ 5.

De tweeklanken.

Ten aanzien der tweeklanken valt niet veel belangrijks op te merken. Naar de aangenomen spelling vindt men, zoo wel in Siegenbeeks Woordenboek als in Weilands Handwoordenboek, het woord *malvezei* met den hier aangewezen uitgang; Bilderdijk echter heeft in zijne Geslachtlijst *malvezij*, welke spelling ons voorkomt door de regelmaat gevorderd te worden, naardien men dit woord, dat in het fransch *malvoisie* luidt en van den naam der stad *Napoli di Malvasia* ontleend is, met Ten Kate (2) gevoeglijk tot die klasse van basterdwoorden kan brengen, welke in het latijn op *ia* of in het fransch op *ie* uitgaan, en allen bij ons op *ij* eindigen.

In de vroeger zeer gewone, ook door den Heer Siegenbeek aangenomen, spelling van *Leyden*, heeft deze Hoogleeraar later voorgesteld, de *ey* met *ei* te verwisselen. De redenen hiervoor bestonden in de

(1) Aenl. I. 221.
(2) Aenl. I. 196.

meerdere overeenkomst der laatste schrijfwijze met het tegenwoordige taalgebruik, en in de vermijding der aanstootelijke spelling van *Leijden*, waartoe het bezigen der *ey* ligtelijk aanleiding geven konde en ook bij velen werkelijk gegeven had (1). Wij vertrouwen, dat deze redenen van genoegzaam gewigt zullen voorkomen, om aan de voorgestelde verandering toe te geven, te meer, daar zij ook reeds door den voorgang der achtbare Leidsche Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde werd bekrachtigd.

De klank *ai* is door Bilderdijk in zijne Geslachtlijst behouden in het woord *Mai* of *May*, welke schrijfwijze men ook bestendig in acht genomen vindt in de dagteekeningen zijner uitgegevene Brieven, waarvan b. v. bl. 30, 194, 265 van het eerste, en bl. 150, 187, 318 en 319 van het tweede deel dier verzameling ten bewijze kunnen verstrekken. Ofschoon nu de voorgang van zulk een aanzienlijk taalgeleerde, ten aanzien eener spelling, die vroeger ook door velen werd gebezigd, niet zonder alle gezag is, meenen wij, dat het gebruik van den tweeklank *ei* in dit woord, door den Hoogleeraar Siegenbeek bij voorkeur geschreven (2) en genoegzaam eenparig in acht genomen, moet worden behouden, vooral ook, omdat de uitspraak daarmede volkomen overeenstemt.

Eveneens zouden wij het met de meest gewone uitspraak strijdig achten, in het woord *dauw* (3) de *a* te willen verdubbelen, in navolging van Bilderdijk, die in zijne Geslachtlijst en elders (4) dit woord *daauw* schrijft.

---

(1) Taalk. Bedenkingen, bl. 64—66, en Voorberigt voor de Vierde Uitgave der Spelling, bl. V.

(2) Verh. bl. 140.

(3) Sieg. Verh. t. a. p.

(4) B. v. Najaarsbl. II. 74, Onderg. der eerste Warekl, bl. 9.

§. 6.

De verwantschapte medeklinkers.

Het eerst wordt onze aandacht gevorderd door de *f* en *v*. Omtrent de woorden *ontvangen*, *ontvonken*, enz. merkt de Hoogleeraar Siegenbeek aan, dat hij in die woorden de *v*, in plaats der *f*, verkiest, omdat hij met Huydecoper van oordeel is, dat bij de uitspraak dier woorden de volle scherpte der *f* niet wordt waargenomen, en omdat de schrijfwijze met de *v* door de meeste achtbare schrijvers wordt bekrachtigd (1). Bilderdijk is van meening, dat in de beide vermelde woorden de *v* met de *f* moet verwisseld worden, dewijl de keelklemming (zegt hij) meer voorwaarts in den mond moet gemaakt worden, om tot de lipletter of tongletter over te gaan (2); wordende deze spelling door den Hoogleeraar Kinker verdedigd met de opmerking, dat Bilderdijk voor dezelve zeer gezonde redenen heeft, dewijl men er zich geheel toe moet zetten, om de *v* in *ontvangen* uit te spreken (3). De Heer Siegenbeek is intusschen nog altijd van oordeel, dat men, *ontfangen* schrijvende, de uitspraak noodeloos verscherpt (4), en het komt ons voor, dat men, alles wel overwegende, ten dezen laatstgenoemden Heer behoort gelijk te geven.

Immers, wanneer men op de uitspraak onzer taal naauwkeurig acht geeft, zal men bevinden, dat, in geval een zachte medeklinker na een' scherpen wordt uitgesproken, de laatste meestal den eersten mede

(1) Verh. 146.
(2) Spraakl. Aant. bl. 393.
(3) Beoordeeling van Bilderdijks Spraakleer, bl. 27.
(4) Taalk. Bedenkingen, bl. 71.

scherp maakt. Te regt zegt daarom de Heer Bomhoff, dat men van goede sprekers de zeggingen *sterf voor*, *leef gelukkig*, *schrijf veel*, zal hooren, als of er stond *sterf foor*, *leef chelukkig*, *schrijf feel* (1). Even zoo worden, achter den scherpen medeklinker *t*, de zachte *z* en *v* in de uitspraak verscherpt tot *s* en *f*, als in *uitzuigen*, *ontzeggen*, *ontvlammen*, *ontvouwen*, hoorbaar is, waarvoor men, bij eene juiste uitspraak, die niet toelaat, dat men er zich toe zette, om iedere letter afzonderlijk uit te brengen, zal hooren *uitsuigen*, *ontseggen*, *ontflammen*, *ontfouwen*, zonder dat men daarom, deze woorden schrijvende, die verscherping aanwijst. Vraagt men, waarom dit niet geschiedt, dan antwoorden wij met Bilderdijk, »dat volstrekte eenstemmigheid tusschen letterspelling en uitspraak onmooglijk is, zoodra men aan de letterfiguur een al te eng bestemden klank toeëigent" en »dat dezelfde letter, in verschillende zamenvoeging, ja, in enkele woorden, onderscheiden wijziging aanneemt." (2). Maar als men nu het gestelde beginsel aanneemt, gelijk wij gelooven, dat niet ligtelijk iemand het zal tegenspreken, dan meenen wij, dat er niet eene enkele reden kan bestaan, om, in één of twee woorden, ten dezen, tegen het gewone gebruik aan, van den algemeenen regel af te wijken, en dat de Heer Van der Kemp volle regt had te vragen, waarom men, met Bilderdijk, in *ontvangen* en *ontvonken* de *f* gebezigd willende hebben, ook niet *ontfallen*, *ontflieden*, *ontfeinzen*, *ontfouwen*, enz. moet schrijven (3). Daar men nu in deze woorden, en in vele andere, de zachte medeklinkers niet door de verwantschapte scherpe

(1) In De Jagers Taalk. Mag. I. 21.
(2) Spraakl. t. a. p.
(3) Taalk. Mag. II. 108.

vervangt, behoort zulks ook niet ten aanzien van *ontvangen* en *ontvonken* te geschieden, en alzoo de gewone spelling, als de regelmatigste, te worden behouden.

Anders oordeelen wij over de door den Hoogleeraar Siegenbeek voorgestane (1) en door den Hoogleeraar Kinker goedgekeurde (2) schrijfwijze van *fonkelen*, waarvoor Bilderdijk, onzes inziens te regt, *vonkelen* wil geschreven hebben (3). Het moge waar zijn, dat, in het frequentative *vonkelen*, de *v* scherper wordt uitgebragt dan in *vonk* en *vonken:* zij bereikt toch ook geenszins de scherpheid der *f*. De Hoogleeraar Siegenbeek heeft dan ook later verklaard, dat hij aan *fonkelen*, boven *vonkelen*, de voorkeur niet zou hebben gegeven, indien hij het eerste niet in het Woordenboek van den Heer Weiland had aangetroffen (4), en erkend, de spelling van *vonkelen* voor regelmatiger te houden (5). Wat intusschen deze Hoogleeraar bedoelt met de opmerking, dat geen echt Vries anders dan *fonkelen* kan doen hooren, welke hij, ter verdediging der door hem eerst voorgestane schrijfwijze bijbrengt (6), verklaren wij niet te begrijpen, daar wij toch niet gelooven, dat hij de uitspraak der Vriezen, zoo min als die van andere niet nederduitsch sprekende natiën of volksstammen, ter regeling onzer spelling zal willen doen gelden.

Bij de beoordeeling van het verschil in de spelling van *samen* of *zamen*, gaf de Hoogleeraar Siegenbeek de voorkeur aan de laatste schrijfwijze, als welke hem

---

(1) Verh. t. a. p.
(2) Beoord. t. a. p.
(3) Perzius, Aant. bl. 69.
(4) Taalk. Bedenk. 70.
(5) Voorberigt voor de Vierde Uitgave der Verh. bl. VI.
(6) Taalk. Bed. 71.

het eenvoudigst en gemakkelijkst voorkam, en door den voorgang veler achtbare schrijveren werd bevestigd (1). Bilderdijk schrijft echter steeds *samen*, ofschoon hij, voor zoo verre ons bekend is, die spelling nergens verdedigt. De grond voor dezelve zal wel in de gewone uitspraak liggen, welke, naar de juiste opmerking van den Heer Kinker, in dit woord eenen medeklank doet hooren, die meer aan de *s*, dan aan de *z* grenst (2). Om die reden zouden wij, met genoemden Hoogleeraar en anderen, de *s* in dit woord boven de *z* aanprijzen, en alzoo schrijven *samen*, *samenbrengen*, enz., en ook *te samen*. Het werkwoord *zamelen*, *verzamelen*, en het daarvan afkomstige naamwoord *verzameling*, benevens *gezamenlijk*, vereischen, volgens de uitspraak, stellig de *z* en zijn ook door niemand anders geschreven.

Dat wij zoo even ook van *te samen* gewaagden, was opzettelijk. De Hoogleeraar Siegenbeek erkent, in zijne Taalkundige Bedenkingen (3), dat de spelling van *samen* zeer wel te verdedigen is, als bij verkorting uit *te zamen*, *t'zamen* gesproten; doch is dan ook van meening, dat men niet, als Bilderdijk, *te samen* schrijven mag, daar dit zoo veel zou beteekenen als *te t' zamen*. Ofschoon niet zoo afkeerig van deze meening, als de Heer Van der Kemp (4), daar ook wij gelooven, dat de scherpe *s* in dit woord oorspronkelijk zeer wel ontstaan kan zijn door het voorgevoegde *te*, hetwelk een ander taalkenner beweert, dat *zamen* altijd vóór zich behoort te hebben (5), meenen wij aan de andere zijde tevens, dat het woord, on-

(1) Verh. 149.
(2) Beoord. 27.
(3) Bladz. 80.
(4) Taalk. Mag. II. 110.
(5) Bruining, Nederd. Synonymen, Voorrede, bl. 23.

danks die geheel onkenbaar geworden zamentrekking, thans den scherpen medeklinker vereischt, uit hoofde van de gevestigde uitspraak, die zich, zoo wel in *samen* als *te samen*, als scherp doet kennen.

In het woord *ambt* verwisselt Bilderdijk de *b* met *p*, hetgeen de Hoogleeraar Kinker, die intusschen met hem van meening is, dat het beter ware *amt* te schrijven, onzes inziens te regt afkeurt (1). Dat in Siegenbeeks Woordenboek de schrijfwijze van *hembd* voorkomt, houden wij voor eene drukfout, dewijl men in des Schrijvers meergemelde Woordenlijst, zoo wel als in Weilands Handwoordenboek, dit naamwoord zonder *b* aantreft. Het is echter opmerkelijk, dat de spelling met *b* in de beide drukken van het Woordenboek, die wij thans vóór ons hebben, namelijk den tweeden en vierden of laatsten, gevonden wordt.

De *t* in *knots* en *kruit* (poeder) behoorde men, in plaats van de *d*, onzes bedunkens, Bilderdijk na te schrijven, naardien in deze woorden de scherpe medeklinker door de afleiding stellig wordt gevorderd (2) en die schrijfwijze niet met de uitspraak in strijd is, waarbij, ten aanzien van het laatste woord, het voordeel nog verdient opgemerkt te worden, dat de onderscheiding van *kruit* (poeder) en *kruid* (plant) oplevert.

Bilderdijk bezigt, in *antwoord* en *Antwerpen*, de *d* in plaats der scherpere *t*, als zijnde het voorzetsel, waarmede deze woorden zamengesteld zijn, eigenlijk het oude *and*, dat is *tegen*, waarvan ook het woord

---

(1) Sieg. Verh. 149 en 150. Bild. Verkl. Geslachtlijst, en Kinker, Beoordeeling, 25 en 26.

(2) Bild. Verkl. Geslachtlijst op dè woorden. Met de door Bild. aldaar opgegevene afleidingen komen overeen: die van *knots* bij Ten Kate, II. 648, en die van *kruit* bij Weil. Taalk. Woord. op *kruid*.

ander is afgeleid (1). Onzes inziens echter is deze reden niet genoegzaam, om, met opzigt der gemelde woorden, van de gewone schrijfwijze af te gaan, naardien vooreerst in derzelver uitspraak thans eerder de *t*, dan de *d*, wordt waargenomen, en het vervolgens een niet ongewoon verschijnsel is, dat de medeklinker in een afgeleid woord wordt verscherpt, terwijl het oorspronkelijke of andere mede afgeleide woorden den zachteren medeklinker behouden: men denke b. v. aan *met* en *mede* (2).

Een ander taalkundig schrijver, met name de Heer Van den Bergh, verwisselt de *t*, in het verleden deelwoord van het werkwoord *wezen*, met *d*, en schrijft alzoo *geweesd* (3). De grond hiervoor laat zich gemakkelijk gissen, en wordt ook door den Schrijver opgegeven (4). Het is namelijk tegenwoordig, bij de vorming der verleden deelwoorden van gelijkvloeijende werkwoorden, een vaste regel, dat de scherpe eindletters de *t*, de zachte daarentegen de *d* vereischen. Zoo heeft men van *vreezen* het deelwoord *gevreesd*, met *d*, omdat de *s*, als tredende hier in de plaats der *z*, een zachte medeklinker is; en naar denzelfden regel behoorde men ook *geweesd* te schrijven, als komende van het werkwoord *wezen*. Is er echter één punt, waaromtrent het gebruik eene stellige uitspraak gedaan heeft, dan is het voorzeker in de schrijfwijze van dit deelwoord met de scherpe *t*, en wij herinneren ons niet, althans bij schrijvers van eenigen naam, hetzelve met de *d* te hebben aangetroffen. Reden

(1) Spraakl. 393, en Verkl. Geslachtlijst op *andwoord*.

(2) Sieg. Verh. 159. Verg. V. d. Kemp in De Jagers Taalk. Mag. II. 108, 109.

(3) Bij voorbeeld in des Schrijvers Nederlandsche Volksoverleveringen en Godenleer, bl. II, 11, 21 enz.

(4) Bespiegelingen over den aard en de ontwikkeling onzer Taal, bl. 112.

voor deze afwijking meenen wij te vinden deels in de scherpe uitspraak, die zich, zoo wij ons niet bedriegen, bij dit woord doet opmerken, en deels in de zonderlinge omstandigheid, dat dit deelwoord niet als een bijvoegelijk naamwoord gebruikt, en dus ook nimmer verbogen wordt, zoodat ten aanzien van hetzelve de onregelmatigheid niet kan plaats grijpen, die er b. v. ontstaan zou, wanneer men *gevreest* met de scherpe, doch daarentegen *gevreesde* met de zachte letter wilde geschreven hebben. Wordt het deelwoord van *wezen* op de genoemde wijze gebezigd, dan zegt men *gewezen*, hetwelk gevormd is naar de wijze, bij de ongelijkvloeijende werkwoorden in gebruik. Ofschoon erkennende, dat de schrijfwijze van *geweesd* regelmatiger kan genoemd worden, dan de heerschende, komt het ons echter voor, dat de *t*, in dit deelwoord van een overigens zeer onregelmatig werkwoord, uit hoofde van het standvastig gebruik, wel kan worden geduld.

Met Bilderdijk den uitgang *waarts* zonder *s* te schrijven, kan te minder noodig geacht worden, daar deze taalgeleerde zelf de wettigheid van het gewone gebruik te dezen opzigte erkent en verdedigt (1).

Van meer belang is het geschilpunt, tot welks beoordeeling wij thans genaderd zijn, namelijk het gebruik der verwantschapte medeklinkers *g* en *ch*. De Hoogleeraar Siegenbeek stelde te dezen aanzien vast den volgenden regel: »In woorden, welke in het meervoud de *g* hebben, of dezelve om hunnen duidelijken oorsprong vereischen, moet de *g* hare plaats behouden; als *oog*, *weg*, *dag* enz., alsmede *magt* van *mogen*, *klagt* van *klagen*, *bragt* van *brengen*, *pligt* van *plegen*, *vlugt* van *vliegen* enz. Doch, waar geene der gemelde redenen tot de plaatsing der *g* voorhanden

(1) Spraakl. 236, 237. Verg. Sieg. Verh. 160.

is, gebruike men, ter meerdere voldoening aan de uitspraak, bestendig de *ch*, bij de stuiting op eenen harden medeklinker, of aan het einde van eene lettergreep, en schrijve dus: *ach*, *zich*, *lucht*, *achten*, *pracht*, *kocht* van *koopen*, *zacht*, en zoo meer anderen." (1). Voor zoo ver ons bekend is, heeft dat gedeelte van dezen regel, hetwelk het gebruik der *g* of *ch*, als sluitletter eens woords, bepaalt, bij niemand wederspraak ontmoet, en het kan derhalve thans met stilzwijgen worden voorbijgegaan. Dit is echter niet het geval met hetgeen de genoemde regel voorschrijft met opzigt tot het gebruik der *g* of *ch*, wanneer deze letter op een' harden medeklinker, en wel op de *t*, stuit, daar Bilderdijk, en anderen met hem, beweren, dat in zoodanig geval nimmer de *g*, maar steeds de *ch* moet worden gebezigd. Wij zullen de redenen nagaan, die de aangenomen spelling, ten aanzien van dit punt, ten grondslag legt, en vervolgens de gronden, die voor het tegenoverstaande gevoelen zijn bijgebragt of nog bij te brengen, ten einde, na vergelijking van beide, het besluit op te maken.

De Hoogleeraar Siegenbeek verklaart, dat de gewoonte der ouden, om aan het slot van eene lettergreep of woord, vóór de *t*, de *g* in *ch* te verwisselen, op een' goeden grond steunt, als voldoende de *ch* beter aan den natuurlijken toon der uitspraak, dan de zachtere *g*, en als wordende ook gewettigd door den voorgang der Grieken, bij wie eene soortgelijke verwisseling plaats grijpt. Desniettegenstaande achtte de Hoogleeraar de terugroeping van dat gebruik onraadzaam, en wel om deze twee redenen: *vooreerst*, omdat daaraan geene nuttigheid verknocht was, maar integendeel door de verwisseling der *g* in *ch* de oor-

(1) Verh. 163.

sprong der woorden verduisterd werd; en *ten andere*, omdat die invoering waarschijnlijk, uit hoofde van de moeijelijkheid, om een eenmaal gevestigd gebruik zonder dringende redenen te veranderen, het gewenschte gevolg zou hebben gemist (1). Bilderdijk evenwel houdt het, boven door den Hoogleeraar gegrond verklaarde, beginsel der spelling vast, ten grondregel stellende: »dat, waar letters van niet hetzelfde spraaktuig in de uitspraak (d. i. in eene sylbe) vereenigd worden, de harder letter van 't eene ook de harder letter van dat andere spraaktuig by zich vordert." — welke regel door hem verklaard wordt te zijn een »gevolg van de innige verbinding der spraaktuigen met elkander, waardoor de meerdere spanning van 't eene ook eene meerdere spanning in 't andere verwekt." — en waarop dan deze gevolgtrekking steunt: »Hierdoor verandert in de samenstelling van konzonanten achter een zelfde vokaal (de *t* b. v.) de *g* tot een *ch*, en *mag* wordt *macht*." (2) Overeenkomstig deze redenering verwisselt dan ook deze taalkenner bestendig de *g* vóór de *t* in *ch*, waar de aangenomen spelling de eerste behoudt, wordende hij hierin door sommigen onzer hedendaagsche schrijvers gevolgd. Een ander groot taalgeleerde, met name de Hoogleeraar Kinker, ofschoon in zijne schrijfwijze aan de ingevoerde bepaling toegevende, heeft zich uitdrukkelijk tegen derzelver deugdelijkheid verklaard. »*G* (zegt hij) aan het eind van eene lettergreep, klinkt, wanneer men niet met moeite en gemaakt spreekt, als *ch*, vooral wanneer zij onmiddellijk door eene *t* gevolgd wordt." — waarop hij laat volgen: »Het ware daarom wel te wenschen geweest, dat men, bij het

(1) Verh. 162.
(2) Spraakl. 49.

invoeren van de nu aangenomen spelling, in die gevallen de *ch* in *magt*, *gezigt*, *regt* enz. naar de ware uitspraak van die woorden tot sluitletter benoemd had." (1).

Na zulke stellige uitspraken van taalgeleerden, die door ieder ten dezen als bevoegde regters zullen worden erkend, aarzelen wij geen oogenblik met den Heer Van der Kemp te verklaren, dat het gebruik ten aanzien van de spelling met *g* of *ch*, welks geldigheid in de laatste der boven aangevoerde redenen, ten voordeele der aangenomen spelling, op den voorgrond gezet wordt, niet meer behoort te worden geëerbiedigd (2), vooral daar het tegenovergestelde beginsel door den Hoogleeraar Siegenbeek zelven als gegrond erkend wordt. Wat de zwarigheid betreft, die, in de eerste der vermelde redenen vóór de gewone spelling, is bijgebragt, dat namelijk, door de verwisseling der zachte *g* in de scherpe *ch*, de oorsprong der woorden minder duidelijk gemaakt wordt: het komt ons voor, dat deze bedenking omtrent een beginsel, dat in vele andere gevallen insgelijks wordt toegepast, van genoegzame kracht ontbloot is, om in één geval van hetzelve af te wijken, en toe te geven aan een gebruik, dat, tegenwoordig althans, niet eenparig gevolgd wordt, en waarvoor wij niet weten, dat eenig ander voordeel zou pleiten.

Wat naar ons oordeel de verwerping van den ingevoerden regel, omtrent de schrijfwijze van *g* of *ch*, daarenboven nog wettigt, is de moeijelijkheid, waaraan deszelfs toepassing onderhevig is, uit hoofde van de duisterheid en betwistbaarheid van den waren oorsprong veler woorden, naar welken toch alleen

(1) Beoordeeling, 13.
(2) In het Taalk. Mag. II. 102.

alsdan derzelver spelling behoort te worden geregeld; hetgeen dan ook ten gevolge heeft, dat niet zelden het gebruik of het gezag der voorgedragen taalregelen eene schrijfwijze heeft doen plaats grijpen, lijnregt strijdig met de meest geldig geachte afleiding van vroegere of latere schrijvers. Zoo wordt ons werkwoord *slachten* (gelijken) en het naamwoord *geslacht* (stamgenooten), zoo wel als *slagten* (dooden) en *geslagt* (het gedoode), door Ten Kate (1) en Bilderdijk (2) afgeleid van het werkwoord *slagen*: intusschen bezigt men in de beide eerste woorden de *ch* en in de beide andere de *g*, hoewel de afleiding ook in alle evenzeer voor de laatste letter pleit. *Dochter* behoort, volgens genoemde taalvorschers (3), waarschijnlijk tot het werkwoord *dogen* en *deugen:* nogtans schrijft men in hetzelve de *ch*. De werkwoorden *trachten*, *zwichten*, *digten* en *jagten* zouden, als van *tragen*, *zwijgen*, *dijgen* en *jagen* afkomende, allen met gelijk regt de *g* vorderen, die echter alleen in de beide laatste is behouden. In *ik bragt* (om dit eindelijk alleen nog aan te voeren) schrijft men de *g*, ofschoon de *ng* in *brengen*, die slechts één letterteeken is en in welks uitspraak ook geen *g* mag gehoord worden, stellig de *ch* zou vorderen (4). Het is zoo, de Hoogleeraar Siegenbeek heeft eenigermate het gewigt dezer bedenking gevoeld, wanneer hij deed opmerken, dat onder de met *ch* gespelde woorden, er een enkel konde zijn »welks meer verwijderde, of door veroudering des wortelwoords minder in het oog loo-

(1) Aenl. II. 382.

(2) Verkl. Geslachtlijst op *geslacht* en *slag*.

(3) Ten Kate, Aenl. II. 151, en Bild. Verh. over de Gesl. 228.

(4) [In het breede is de hier aangewezen onregelmatigheid der bestaande spelling door mij aangetoond in eene aant. op mijne Proeve over de Werkwoorden van Herhaling en During, bl. 252—256.]

pende afleiding, naauw genomen, de *g* zou vorderen." Hij antwoordt daarop, van oordeel te zijn, »dat, in dit en dergelijke gevallen, de spelling zich niet met de uiterste naauwkeurigheid naar de afleiding behoeft te schikken (1)." Doch wij vragen, hoe zijn de grenzen te bepalen, tot welke die naauwkeurigheid zich uit mag strekken? Zal de een hierin niet verder gaan dan de ander? Zal de gewenschte eenparigheid wel bereikt worden in eene spelling, die rust op een grondbeginsel, waarvan de Hoogleeraar zelf verklaart, dat deszelfs toepassing in enkele gevallen meer of min bedenkelijk is? Zal die spelling niet telkens aan verandering onderhevig zijn, naar mate de nasporingen der taalvorschers den waren oorsprong der woorden duidelijker doen aan het licht komen? Alle deze moeijelijkheden kunnen ontweken worden, door, overeenkomstig den aard der uitspraak en den voorgang der oudheid, eene, op zich zelve weinig nuttige, onderscheiding te laten varen, en, op het gezag van bevoegde taalkenners, steeds de *ch* vóór de *t* te gebruiken.

In twee gevallen echter behoort, onzes inziens, de *g* vóór de *t* te worden behouden, te weten in de vervoeging der werkwoorden, welker wortel op *g* uitgaat, zoodat men schrijve *gij ligt*, *hij draagt*, *mij heugt*, *ons voegt*, *ik mogt* enz.; en in zoodanige zelfstandige naamwoorden, welke den uitgang *te* achter een op *g* eindigend bijvoegelijk naamwoord hebben, als *droogte*, *menigte*, *graagte* enz. Wat het eerste betreft: in *gij ligt*, *hij draagt* enz. kan de *t* eigenlijk niet gezegd worden, onmiddellijk op de *g* te volgen, daar men oudtijds, gelijk de Hoogleeraar Siegenbeek ons leert (2),

(1) Verh. 163, 164.
(2) Verh. 156.

in de vervoeging, door invoeging der *e* den uitgang verzachtte, en alzoo bestendig schreef *ik ligge*, *gij ligget*, *hij draget* enz., en ook zoude er eenige onregelmatigheid in gelegen zijn, om, in denzelfden tijd, den wortel nu met *g* en dan met *ch* te sluiten, en alzoo te vervoegen:

ik draag	*wij dragen*
gij draacht	*gij draacht*
hij draacht	*zij dragen.*

En ten aanzien van het laatste valt op te merken, dat ook de *t* in de genoemde zelfstandige naamwoorden met grond geacht kan worden in de plaats der zachte *d* getreden te zijn, daar de ouden, gelijk bekend is, nimmer *hoogte*, *wijdte*, *lengte*, maar volstandig *hoogde*, *wijdde*, *lengde* schreven; en dat men hier niets anders doet, dan wanneer men, om de scherpte der *f*, *hij strafte* en *gestraft* zegt, maar achter dezelfde letter de zachte *d* bezigt, in *hij geloofde* en *geloofd*, dewijl de *f* hier de plaats der zachte *v* inneemt. — Zoo wel in het eerste als in het laatste geval worden de redenen voor het behoud der *g* daarenboven nog aanmerkelijk versterkt door het eenparige gebruik, daar geen onzer tegenwoordige schrijveren, in de voorgestelde woorden, die letter met *ch* verwisselt. Dat Bilderdijk, gelijk de Hoogleeraar Siegenbeek te regt opmerkt (1), eene enkele maal van dit gebruik afwijkt, houden wij voor niet meer dan eene onnaauwkeurigheid in de spelling, waarvan de werken van dien, op eenparigheid zoo weinig prijs stellenden, schrijver meermalen proeven opleveren, doch die echter den regel niet kunnen omverwerpen (2).

(1) Taalk. Bedenk. 44.

(2) [De Heer J. David, in zijn Vertoog *over de Bilderdijksche afwijkingen van het gewoon schrijfgebruik in Holland*, in het Bel-

Ten slotte valt hier nog te spreken over de verwisseling der *g* in *k* achter de *n*, of, om mij juister uit te drukken, over de verwisseling der *ng* in *nk*. Oudtijds bediende men zich bestendig van de scherpe *nk* of *nc*, als in *jonc*, *lanc*, *coninc;* later bezigde men daarvoor de zachtere *ng*, en schreef *jong*, *lang*, *koning*. Van deze verandering bleven echter enkele woorden uitgezonderd, *besprenkelen*, *jonker*, *henker* en eenige andere, waaromtrent, bij de invoering der aangenomen spelling, geen de minste twijfel bestond, of de *nk* in die woorden moest worden behouden. Minder zeker was dit ten aanzien van eenige andere woorden, waarin door sommige schrijvers het zachte, door andere het scherpe letterteeken werd gebezigd. De Hoogleeraar Siegenbeek, hiertusschen eene keuze moetende doen, verklaarde zich voor het behoud der *nk* in *sprinkhaan*, *koninklijk* en eenige bijvoegelijke naamwoorden op *lijk*, waarin de zachte *e* voorkomt, als *aanvankelijk*, *oorspronkelijk* en meer dergelijke; voornamelijk op grond van de meerderheid der schrij-

---

gisch Museum, D. III, geeft, bl. 133, aan Bilderdijk de *g* in *gebergte*, *menigte*, *graegte*, toe, omdat de slotconsonanten hier gescheiden zijn door de natuurlijke splitsing der lettergrepen; doch vraagt daarop: »waerom schryft hy dan *gewichtig*, *plechtig*, *machtig*, waer dezelfde splitsing gelykelyk alle geharrewar met de zoo ongevoegelijke *t* schynt uyt te sluyten?" Even zoo vroeg de Hoogl. Siegenbeek reeds in zijne Taalk. Bedenkingen, bl. 44, waarom *plichtig* juist met eene *ch*, en *menigte* met eene *g* geschreven moest worden. Men had op denzelfden grond kunnen vragen: waarom schrijft Bilderdijk dan *gewichten*, *plichten*, *machten*? Het antwoord is gereed: omdat die woorden de *ch* reeds hadden, eer zij tot adjectiven of meervoudigen werden verlengd. Als de *ch* in *gewicht*, *plecht* of *plicht*, en *macht* uitgemaakt is, valt er over de *ch* in de genoemde derivaten niet te spreken, veel min te harrewarren. Die *ch* nu wordt gemist in *berg*, *menig* en *graeg*, en de *t* behoort hier tot den uitgang; *gebergt*, *menigt* en *graegt* zijn slechts verkortingen of dichterlijke vrijheden van *gebergte*, *menigte*, *graegte*.]

veren en de toen meest heerschende uitspraak (1). Deze bepaling heeft later bij sommigen eenige tegenspraak ontmoet, die van meening zijn, dat de *nk* in meer woorden behoort te worden gebezigd. Bilderdijk zegt, dat men *lankmoedig*, en niet *langmoedig*, moet schrijven, welk laatste, volgens hem, niet is uit te spreken, zonder eenige afbreking tusschen de *ng* en *m* (2). De Heer Van der Kemp verkiest *lankwijlig* en *lankwerpig*, mede volgens het beginsel, dat de *w* in de uitspraak den voorgaanden medeklinker schijnt te verharden (3). En de Heer Wiselius eindelijk meent, dat er geene reden bestaat, om in *koninklijk* de scherpe, en in *koningrijk* de zachte letter te bezigen, in beide woorden de eerste verkiezende (4).

De zaak wel beschouwende, blijkt het, dat het hier dus de vraag is, of de uitzonderingen, die de aangenomen spelling op het gebruik van de *ng* heeft vastgesteld, nog met eenige woorden behooren te worden vermeerderd. Onzes inziens, moet die vraag ontkennend worden beantwoord. Vooreerst zal het wel aan geen' twijfel onderhevig zijn, dat de uitzonderingen op eenen regel, niet zonder noodzake, behooren te worden vermenigvuldigd. Ten andere is het niet minder waar, dat veelal, in de uitspraak der bovengemelde betwiste en andere zoodanige woorden, de *ng* op eene wijze wordt uitgebragt, die het zeer onzeker maakt, of hier een zachte, dan wel een scherpe medeklinker wordt waargenomen. Daarenboven, als men toegeeft, dat in *langmoedig*, *langwerpig* enz., uit hoofde eener meer tot *nk* dan tot *ng* overhellende uitspraak, het

(1) Sieg. Verh. 165—168.
(2) Spraakl. 393.
(3) Taalk. Mag. II. 108, 109.
(4) Nieuwe Dichtbundel, Voorreden, bl. XXXIX, en Voorlezingen over de Tooneelspeelkunst, bl. 13, de Aant.

eerste letterteeken de voorkeur verdient: dan heeft men alle regt om te vragen, of, om dezelfde reden, ook niet *lankzaam*, *nerinkrijk*, *harinkkaken*, *leuninkstoel* enz. behoorde te worden geschreven. Zoo neen, dan zien wij niet den minsten grond, om meer woorden, dan thans het eenparig gebruik daartoe heeft afgezonderd, van den gewonen regel uit te sluiten.

§ 7.

De verdubbeling van letters in het midden der woorden.

Tijdens de vaststelling van de regelen der ingevoerde spelling bestond er tusschen de achtbaarste schrijveren verschil, omtrent de schrijfwijze van woorden, waarin de op *i* eindigende twee- of drieklank door *en* werd gevolgd. Sommigen hunner schreven *vleien*, *zaaien*, *bruien*, *boeien* enz., terwijl anderen achter de *i* de *j* invoegden, en alzoo *vleijen*, *zaaijen*, *bruijen*, *boeijen* enz. spelden. De Hoogleeraaar Siegenbeek, in dit opzigt het schrijfgebruik niet ter beslissing kunnende inroepen, naardien het gezag aan beide kanten gelijk stond, verklaarde zich voor de laatstgemelde schrijfwijze, op grond, dat in de uitspraak dier woorden tusschen de *i* en *e* blijkbaar eene *j*, als letter van overgang, wordt gehoord, op gelijke wijze als, in het woord *vrouwen*, de *w* alleen ontstaan is, om den overgang van *ou* op *e*, die in de uitspraak als *w* gehoord wordt, zigtbaar voor te stellen (1). Deze spelling heeft in Bilderdijk een tegenstander gevonden, en deze taalgeleerde houdt zich aan de eerste der boven voorgedragen schrijfwijzen, daarin door enkele andere schrij-

(1) Verh. 187, 188.

vers wordende nagevolgd. In zijne Spraakleer van dit punt handelende, verklaart hij, (en deze verklaring is van veel gewigt), dat in de uitspraak van *bloeijen* de *j* noodwendig wordt voortgebragt, doch zegt tevens, dat deze *j* even min eene letter is, die men schrijven moet, als de *p* of *b* in *kompt* of *hembd*. De *w* in *schuwen*, *brouwen*, noemt hij eene overtolligheid, die niemand verdedigen moet, maar die men elkander uit gewoonte naschrijft (1).

Dat de *w* in *vrouwen* eigenlijk eene overtolligheid is, erkennen wij in zoo verre, als deze letter niet tot de eerste bestanddeelen des woords behoort; doch dat het gebruik derzelve daarom niet verdedigd moet worden, meenen wij te moeten tegenspreken. Immers, als men bedenkt, dat eene juiste spelling, zoo na mogelijk, met de goede uitspraak behoort overeen te stemmen, en alzoo de gehoorde geluiden en wijzigingen derzelve zoo veel doenlijk moet teruggeven; en daarbij in aanmerking neemt, dat in *vrouwen* en dergelijke woorden, bij het uitspreken, de overgang van de *ou* op de *e* niet mogelijk is, zonder eene *u* te doen hooren: dan zal men ongetwijfeld met den Heer Siegenbeek zijne bevreemding te kennen geven, van op die wijze eene gewoonte te zien verwerpen, die, zoo als de Hoogleeraar te regt aanmerkt, zoo lang onze taal geschreven werd, onveranderd heeft stand gehouden (2). Waar is het, en dit zal Bilderdijk met de bijgebragte schrijfwijzen van *kompt* en *hembd* hebben willen te kennen geven, dat niet altijd alle letters van overgang, die de uitspraak doet hooren, worden uitgedrukt; doch, onzes inziens, heeft het gebruik hier eene niet geringe kracht geoefend, en wij zijn met den Heer Kinker van gevoelen, dat, zoo het standvastig ge-

(1) Bl. 30, 31.
(2) Taalk. Bedenk. 60.

bruik b. v. de spelling van *hembd* had ingevoerd, daarin niet veel ongerijmds zou gelegen zijn (1).

Hetgeen wij daar in het midden gebragt hebben, ten aanzien van de invoeging der *w* in sommige woorden, zal reeds onze meening hebben doen blijken, dat, in de voorgedragen spelling van *vleijen* enz., te regt op die van *vrouwen* en dergelijke werd gewezen. De bedenking toch, die door Bilderdijk is gemaakt, om de gelijkheid der beide gevallen tegen te spreken, dat namelijk de *w* in *schuwen* enz. eene tusschenletter is van overgang, die tot beide lettergrepen gelijkelijk behoort, en zonder welke de klank niet vol is, waarom wij ook *schuw* en *nieuw* schrijven, en niet *bloeij* enz. (2) — deze bedenking, zeggen wij, wordt voldoende wederlegd door de opmerking van den Heer Siegenbeek, dat de *w* in *schuw* enz. door de ouden niet werd gebezigd, maar eerst later in zwang is gekomen (3). Om dezelfde reden nu, als de *w* als overgangsletter moet worden gebillijkt, oordeelen wij ook, dat de *j*, tot dat zelfde einde, niet behoeft te worden verworpen. Had het eenparig gebruik de schrijfwijze van *vleien*, *kraaien*, *gloeiing*, *knoeiing* enz. vastgesteld: er zou geene genoegzame reden bestaan, om die te laten varen; doch, daar de meerderheid der gezaghebbende schrijveren zich, reeds voor lang, voor eene schrijfwijze verklaart, die met eene goede uitspraak allezins overeenstemt, en ook op eene gelijksoortige wijze ten aanzien van andere woorden in onze taal plaats heeft, meenen wij het wenschelijk te zijn, haar te behouden.

Wat de zwarigheid aangaat, die door een' ander' taalkenner tegen de ingevoerde spelling op dit punt is geopperd, te weten, dat de schrijfwijze van *verfoeijing*

(1) Beoord. 25, de Aant.
(2) Spraakl. 394.
(3) Taalk. Bedenk. 63.

zonderling te heeten was, als volgende daarin eigenlijk drie klinkers *i* op elkander (1): wij gelooven, dat deze bedenking aan niemand van groot gewigt zal toeschijnen, al konde men daartegen niet doen opmerken, dat even zoo, in *vrouwen*, eigenlijk drie klinkers *u* achter elkander voorkomen, naardien de *w* niets anders is dan de dubbele *u*.

Eene meer opzettelijke overweging verdient hetgeen is aangemerkt door een' der volgeren van Bilderdijk in de schrijfwijze van *vleien* enz., den Heer Van der Kemp. Deze Heer neemt het door Siegenbeek en Bilderdijk beide goedgekeurde beginsel, met name de noodwendigheid der *j* in de uitspraak, niet aan. Naar hem kenmerkt de *i* der twee- of drieklanken in die woorden zich in de uitspraak slechts als een consonant, zoodat, naar zijn inzien, de vraag over de noodzakelijkheid eener ingevoegde *j* geheel vervalt, en er alleen de vraag overblijft, of men die *i*, zich als een consonant kenmerkende, in eene *j* zou behooren te veranderen. Hiervan de noodzakelijkheid niet inziende, daar de *i* tot den twee- of drieklank behoort, en alzoo daarin dient te worden behouden, verkiest hij de schrijfwijze van Bilderdijk, als meer overeenkomstig met den eisch onzer taal (2). Naar deze redenering zoude dan (indien wij dezelve wél verstaan) de uitspraak van *groeijen* en *kraaijen* het naauwkeurigst worden uitgedrukt door *groe-j-en* en *kra-j-en*. Doch, behalve dat wij nu in het onzekere zijn omtrent die van *vleijen* en *kruijen*, daar de Schrijver deze woorden toch wel niet als *vle-j-en* en *kru-j-en* zal uitbrengen, en *vlei-j-en* en *krui-j-en* tegen zijn beginsel strijden, terwijl onzes inziens geen derde overschiet, zijn wij

(1) Olivier Schilperoort, Kort Begrip van het Zamenstel onzer Taal, Amst. 1827, bl. 75.

(2) Taalk. Mag. II. 98.

met den Hoogleeraar Kinker, wiens gezag in dezen veel afdoet, van oordeel, dat in de bedoelde woorden de noodige klank volkomener met *ij* dan met *j* wordt uitgebragt; ofschoon met hem erkennende, dat, zoo men tusschen de enkele *i* en de *j* moest kiezen, de laatste noodzakelijker zoude zijn dan de eerste (1).

Wij worden, eindelijk, in het verlangen naar het behoud der heerschende spelling in dit punt nog versterkt door de opmerking, dat de vereeniging van zoo veel klinkers, als in *bloeien*, *kraaien*, *vleien*, en vooral in de naamwoorden *groeiing*, *vleiing* enz., zich door duidelijkheid niet aanbeveelt, maar ligtelijk aanleiding tot verkeerde uitspraak geven kan. Dit is de aandacht van sommige voorstanders dier spelling dan ook niet ontgaan. De Heer Van der Kemp wil, duidelijkheidshalve, de afscheiding der lettergrepen hebben aangewezen op deze wijze: *vleiën*, *groeiën* enz., en alzoo ook *groeiïng*, *vleiïng* enz. (2). Een ander der genoemde schrijveren, de Heer Da Costa, is, onzes inziens, niet van onregelmatigheid vrij te pleiten, wanneer hij, in de genoemde werkwoorden de schrijfwijze van Bilderdijk volgende, in naamwoorden op *ing*, zeker om verwarring voor te komen, de enkele *j* bezigt (3).

---

(1) Beoord. 22.

(2) Taalk. Mag. t. a. p.

(3) Zoo vindt men in de Poëzij van dezen schrijver, D. I. bl. 5 *vloeien*, *gloeien*, bl. 11 *verwaaien*, bl. 15 *bestrooien*; D. II. bl. 43 *zwaaie*, bl. 65 *reien*, *schalmeien* enz. Doch in het laatst aangehaalde deel, bl. 24 tweemaal *verfoejing*.

[De bekwame schrijver der Verhandeling *Over de Spelling van de Bastaartwoorden in 't Neêrduitsch* (Amsterdam, 1843) betoont zich een' voorstander van de door ons afgekeurde spelling *bloeien*, *kraaien* enz. Bladz. 90 zegt hij dienaangaande: »die in *bloeien*, *kruien*, *draaien*, *vleien*, den overgang van de *i* op de *e* wil afteekenen, moet, wil hij zich zelven gelijk blijven, ook *kui-jen* en *dri-jen*, en *zeejen* schrijven; ik weet niet waarom zij, die *bloei-ing* niet uit kunnen spreken of er moet een *j* tusschen, voor *groei ik* en *vlei ik*, niet *groei jik* en *vlei jik* schrijven: zoo zij beweeren,

Thans volgt het al of niet invoegen der *g* vóór de *ch*. De ingevoerde spelling wil de schrijfwijze van *lag-*

---

dat er meer afstand tusschen 't werk- en 't voornaamwoord, dan tusschen den werkwoordswortel en den uitgang *ing*, wordt waargenomen, dat ze, in de meeste gevallen, niet evenzeer behooren saam te vloeien — dan kunnen zij geen Hollandsch lezen." En bl. 109 lezen wij: «Waarom spellen zij, die *groeijen* en *broeijing* en *broeijig* schrijven, ook geen *heijachtig* en *bemoeijal?* — in deze woorden moet hun het aanwijzen van den overgang der *i* op de *a* even noodzakelijk schijnen, en ik weet niet waarom *achtig* méer een woord op zich-zelf is dan *ig* (hetgeen zij mij misschien tegen zouden werpen)." Wij nemen de vrijheid, op deze bedenkingen het volgende te antwoorden.

Niet ongegrond is de opmerking, dat, volgens denzelfden regel, die de *j* als letter van overgang wil geschreven hebben in *bloeijen*, *kraaijen*, enz., ook die letter evenzeer zou kunnen gevorderd worden in het meervoud van *knie*, *drie* (naar ons inzien evenwel *kniejen*, *driejen*, en niet *knijen*, *drijen*), *zee* en enkele meer, bij welker uitspraak de genoemde letter van overgang mede gezegd kan worden, zich te laten hooren. Dan, het standvastig gebruik van alle schrijveren heeft dit niet gewild. Volgens dit gebruik komt de *j* alleen achter de *i* en niet achter het enkelvoud van die weinige woorden, welke op *ie* of *e* uitgaan, zoo min als achter de *j* in *vrije*, *vrijen*. Dit is eene onregelmatigheid, wie zal het ontkennen? Doch wie zal beweren, dat het de eenige onregelmatigheid is, die het gebruik in onze spelling heeft ingevoerd, en die algemeen wordt geëerbiedigd? En wie zal zich beroemen, eene spellingleer te kunnen uitdenken, die van alle onregelmatigheden vrij is?

Minder juist is des Schrijvers toepassing van de invoeging der *j*, met betrekking tot de andere door hem bijgebragte gevallen. Die overgangsletter te verlangen in *heijachtig*, *bemoeijal*, en zelfs in *groei jik* en *vlei jik*, en dus in zamengestelde en in geheel afzonderlijk geschreven woorden, omdat zij gebruikt wordt in de afgeleide *groeijen*, *broeijing* enz.: dit is eene ongerijmdheid, waarin wij den anders zoo schranderen en geoefenden taalgeleerde niet herkennen. Zal de Schrijver ook verlangen te schrijven *snappachtig*, omdat men schrijft *snappen? lebbaal*, omdat men schrijft *lebbig?* of zal hij ook geschreven willen hebben *mik kik*, *klop pik*, *los sik*, omdat in *mikken*, *kloppen* en *lossen* de slotconsonanten van den wortel insgelijks dubbel voorkomen? Ik twijfel zeer, of zulk eene toepassing van de leer der overgangsletters zijne goedkeuring zal wegdragen, en toch is zijne gevolgtrekking van het gebruik der *j* hier volmaakt dezelfde.]

chen, *ligchaam*, *kugchen* en dergelijke; terwijl Bilderdijk en anderen met hem deze woorden *lachen*, *lichaam*, *kuchen* enz. schrijven. Ter verdediging der eerstgemelde spelling wordt aangevoerd, dat men altijd in woorden, die een' korten klank vóór den slotmedeklinker hebben, dezen laatsten, bij de verlenging, verdubbelt, dewijl anders de korte klank in de uitspraak lang zou worden. Zoo schrijft men *bidden*, *spotten*, *leggen*, om de uitspraak van *bi-den*, *spo-ten*, *le-gen* te verhoeden. Op gelijke wijze nu, en naar denzelfden grondslag, behoort ook de *ch* in de boven vermelde woorden te worden verdubbeld, als zijnde dit teeken, ofschoon dubbelvormig van gedaante, eigenlijk slechts ééne letter, namelijk eene verscherpte *g* (1). De Hoogleeraar Siegenbeek erkent wijders, dat men alzoo het regelmatigst *lachchen*, *lichchaam* enz. behoorde te schrijven; doch daar deze spelling, ofschoon bij een' enkel' schrijver voorkomende, niet door het algemeen gebruik is bekrachtigd, kwam het hem voor, dat de verdubbeling met *g*, hoewel deze letter tot dat einde minder geschikt scheen dan de *ch*, als genoegzaam gewettigd moest worden beschouwd (2). Bilderdijk daarentegen is van meening, dat de *ch* geene verdubbeling noodig heeft, omdat (zegt hij) zij zich aan wederzijde mededeelt (3). Doch, dewijl hij ons de verklaring schuldig blijft, waarom deze letter

(1) Het ware te wenschen, dat men de *ch* en andere zamengestelde letterteekens met een' afzonderlijken, naar hun gebruik gepasten, naam bestempeld had. Voor ruim twee eeuwen geschiedde de voorslag daartoe reeds door Petrus Montanus, in zijn zonderling, doch allezins merkwaardig, boek, getiteld: *Bericht van een nieuwe konst, genaemt de Spreeckonst*, enz. Delft 1635, 4to. De *ch* noemde hij *ech*, en de *ng eng*, zie aldaar bl. 61 en 77. Ten Kate sloeg voor, de *ch* (minder goed) *che*, de *ng ing*, en ook de *nk enk* te noemen, zie zijne Aenl. I. 122.

(2) Verh. 188, 189.

(3) Spraakl. 52.

zich meer mededeelt dan elke andere medeklinker, zijn wij met de Hoogleeraren Siegenbeek en Kinker (1) van gevoelen, dat de gevallen volkomen gelijk staan. Niemand toch zal willen staande houden, dat de reden dier meerdere mededeeling daarin gelegen is, dat de *ch*, wat hare gedaante betreft, uit twee teekens is zamengesteld, wanneer hij bedenkt, dat hetzelfde plaats heeft in *visschen*, *wasschen* enz., in welke woorden de verdubbeling, ofschoon hier minder noodzakelijk schijnende, thans standvastig wordt in acht genomen. Het is zoo, laatstgenoemde Hoogleeraar (2), gelijk vroeger de Heer De Vries (3), beweren, dat de voorstanders der schrijfwijze van *lachen* zich kunnen beroepen op de *ng*, die, mede eigenlijk ééne letter zijnde, niet wordt verdubbeld in *tongen*, *ringen* enz.; doch het zij ons vergund hiertegen op te merken, dat wij, ofschoon toegevende, dat de bedoelde *ng*, gelijk ook de *nk* in *danken*, *jonker*, enkele letters zijn, die door twee teekens worden geschreven, nogtans meenen, dat de uitspraak dezer letters, naar ons gehoor, geen zoo onzamengesteld, ondeelbaar geluid doet hooren, als in de verscherpte *g*. De Heer Kinker zegt dan ook zelf, dat in de *ng* »eene naklinkende *n* gehoord wordt," en, dit zoo zijnde, dunkt ons, dat ten aanzien van de *ng* en *nk* met regt gezegd kan worden, wat Bilderdijk zonder bewijs van de *ch* zegt, dat zij zich namelijk aan wederzijde mededeelen, gelijk dit ook nog daarmede kan worden bevestigd, dat men gewoonlijk *ton-gen* en *jon-ker* afbreekt, iets, hetwelk met *lachen* op die wijze niet geschiedt (4).

(1) Beoord. 12.

(2) Ald. 14.

(3) Taalk. Mag. I. 111.

(4) [De meergemelde schrijver der Verhandeling *Over de Bastaartwoorden* enz. beroept zich, ter verdediging van de door hem met bijzonderen ijver voorgestane schrijfwijze van *lachen*, *liohaam*

De Heer Van der Kemp, in dit opzigt mede de schrijfwijze van Bilderdijk volgende, beroept zich op het niet verdubbelen der *ck*. »Heeft men (zegt hij) steeds de verdubbeling der *ck* (in *picken*, *lacken*, *stocken* enz.) onnoodig geoordeeld, wat zou het dan zoo ongerijmd zijn, hetzelfde ook van de *ch* te beweren, die met de *ck* eenige gelijkheid heeft (1)?" Wij zijn echter overtuigd, dat die ongerijmdheid dien Heer terstond in het oog zal vallen, bij de gedachte, dat het niet verdubbelen der *ck* bij de ouden op de tegenwoordige spelling geene kracht kan oefenen, te minder dewijl die zelfde ouden, zoo als de Heer De

---

enz., bl. 53 mede vooral daarop, dat de *ch* een dubbelvormige middenconsonant is, die zich aan de twee vokalen, waartusschen hij geplaatst is, gelijkelijk mededeelt; en de Heer David, in dit opzigt insgelijks der bilderdijksche spelling toegedaan, bouwt op denzelfden grond, zie Belgisch Museum, III. 135—138. Wij zouden echter wel eens eene proeve willen zien, hoe men die mededeeling zigtbaar voorstelt. Wie *kwasten* zeer langzaam uitspreekt, krijgt *kwas-ten*, en zoo kan men niet alleen zeggen, dat de *st* zich aan beide zijden mededeelt, maar men kan die mededeeling ook zigtbaar voorstellen. Doch hoe langzaam *lachen* ook uitgebragt worde, *lac* en *hen* krijgt men nimmer, en op die wijze is men toch verpligt af te breken, als men van de figuur *ch* aan iedere lettergreep wat wil geven, of liever als men die zoogenoemde mededeeling voor het gezigt wil aanduiden. Wij ontkennen geenszins, dat er in de uitspraak mededeeling van den middelsten consonant aan beide zijden plaats heeft; maar wij ontkennen de ongeschiktheid der figuur *ch*, om die mededeeling op eene gepaste wijze zigtbaar te maken. — De oude spelling wijders van *blixem*, waarop de eerstgenoemde schrijver verwijst, zoude, onzes inziens, dan alleen gezag hebben, als men mogt aannemen, dat onze tegenwoordige spelling op dezelfde beginselen rust als die der ouden; en het aangevoerde *echo* pleit even weinig tegen het gebruik der *gch*, als *Mechelen* en *Jochem:* vreemde woorden kunnen, zoo min als eigennamen, gezegd worden de spelling eener taal te regelen of zich altijd naar deze te schikken. Ontkent de Schrijver het laatste, hoe brengt hij dan *Rachel* met zijn *lachen* overeen?]

(1) Taalk. Mag. II. 100.

Vries te regt opmerkt (1), even min de *sch* verdubbelden, maar de schrijfwijze van *vischer*, *bischop* enz. met ééne *s* voldoende achtten. Niet meerder afdoende is, onzes inziens, een andere grond, door dien zelfden Heer bijgebragt, en waaraan ook Bilderdijk (2) en Siegenbeek (3) eenige waarde schijnen te hechten, dat men namelijk de *ch* nog tegenwoordig nimmer verdubbelt in de eigennamen *Mechelen*, *Lochem*, *Jochem* enz. De Hoogleeraar Kinker zegt daarvan met het volste regt, dat men vooreerst niet weet hoe die namen in vroeger' tijd uitgesproken werden; en dat het ten tweede in alle talen vrij algemeen aangenomen is, dat de schrijfwijze der eigennamen zich niet regelt naar de veranderde spelling (4).

Wat de ongeschiktheid der zachte *g* betreft, om de scherpere *ch* te verdubbelen, waarvan wij boven reeds vermeldden, dat zij door den Heer Siegenbeek zelven erkend is: ook de Heeren De Vries (5) en Van der Kemp (6) voeren die aan als eene reden, om de enkele *ch* te bezigen. Die ongeschiktheid komt ons intusschen niet zoo groot voor, als men beweert. Wij vinden althans, voor ons gehoor, in de uitspraak van *lag-chen* niets stootends, en meenen, dat de *g*, aan het einde eener lettergreep, altijd genoegzaam als scherp wordt gehoord.

Met een enkel woord moeten wij nog spreken van de verdubbeling der *ch* aan het eind der woorden, als in *lagch*, enz. Moest de Hoogleeraar Siegenbeek, bij het schrijven zijner Verhandeling, reeds de ongerijmd-

---

(1) Taalk. Mag. I. 112.
(2) Spraakl. 52.
(3) Taalk. Bedenk. 67.
(4) Beoordeeling, 13, 14.
(5) Taalk. Mag. I. 110, 111.
(6) Aldaar, II. 101.

heid dier spelling doen opmerken, welke hem wel eens was voorgekomen (1): ook thans is het niet overtollig, diezelfde verkeerdheid te herinneren, dewijl wij dezelve bij een' zeer geacht' schrijver, met name den voortreffelijken dichter Mr. J. van Lennep, aantreffen (2). De Hoogleeraar zeide, onzes bedunkens, daarvan naar waarheid, dat zij even verkeerd was, als of men *ik bidd*, *het gespott*, schrijven wilde.

Uit het bovenstaande zal, ook zonder onzé aanwijzing, ligtelijk het besluit kunnen worden opgemaakt, dat, naar ons oordeel, de vrij algemeen aangenomen spelling van *lagchen*, *ligchaam*, *pragchen* enz. verdient te worden behouden.

Ten aanzien van de verdubbeling der *s*, waarvan wij thans nog moeten gewagen, valt niet veel belangrijks aan te merken, daar, voor zoo ver ons bekend is, tegen de op dit punt voorgedragen spelling geene bedenkingen zijn ingebragt. Alleen zoude, naar het ons voorkomt, het woord *droessem*, zoo wel als *asem*, *bloesem* en dergelijke, met ééne *s* behooren gespeld te worden, zoo als wij dit woord ook aantreffen in Bilderdijks Verklarende Geslachtlijst. De vermoedelijke reden, welke van de dubbele *s* in dit woord wordt opgegeven, namelijk dat het van *droes* afkomt (3), doet, onzes inziens, weinig ter zake; naardien het ook op eene andere wijze, als b. v. in de aangehaalde Geslachtlijst te zien is, kan worden afgeleid, en deszelfs uitspraak volkomen met de overige op *sem* uitgaande woorden overeenkomt.

In die zelfde Geslachtlijst vinden wij in het woord *geesel* de *s* verdubbeld, zonder hiervan de reden te

---

(1) Verh. 188.

(2) B. v. in 's Dichters Beleg van Corinthe, waar men bl. 14 *glimlagch*, bl. 31 *lagchje* en bl. 50 *hemellagch* aantreft.

(3) Sieg. Verh. 191.

kunnen bevroeden. Wij zouden derhalve dit woord liefst schrijven naar de aangenomen wijze, te meer daar, volgens het getuigenis van den Hoogleeraar Kinker, deze spelling volkomen aan de uitspraak voldoet (1).

Van de spelling van *prijsselijk*, *huisselijk* enz. of *prijselijk*, *huiselijk* enz., heeft de Hoogleeraar Siegenbeek in zijne Verhandeling niet gesproken. In de Woordenlijst, achter die Verhandeling geplaatst, gelijk ook in 's Hoogleeraars Woordenboek, vindt men bestendig de eerste schrijfwijze in acht genomen. Later begreep echter de Hoogleeraar, dat hij, om zich zelven gelijk te blijven, in deze woorden, zoo wel als in die op *sem* uitgaande, de enkele *s* had moeten aanbevelen (2): eene schrijfwijze, ook volgens Bilderdijk, naar den aard der taal (3), ofschoon hij elders de dubbele *s* voorstaat (4). Van een verschillend gevoelen is ten dezen de Hoogleeraar Kinker, die meent, dat de dubbele *s* in deze woorden door de uitspraak volstrekt gevorderd wordt, naardien anderszins ligtelijk de, ook door Bilderdijk afgekeurde, uitspraak van *wij-selijk*, *prij-selijk* enz. zoude kunnen ontstaan. Om deze reden behoefde dan, naar ons inzien, de spelling van *prijsselijk*, *huisselijk* enz., als zijnde sedert een' geruimen tijd vrij algemeen in gebruik, niet te worden verworpen.

Eindelijk valt hier nog te spreken van de verdubbeling eener letter, die in de Verhandeling over de Spelling met stilzwijgen is voorbijgegaan, doch waaromtrent, bij enkele woorden, een verschil in de schrijfwijze plaats heeft, namelijk de *l*. De heerschende spel-

(1) Beoordeeling, 296, 297.
(2) Taalk. Bed. 77—79, Voorb. voor de laatste uitg. der Verh. VI.
(3) Spraakl. 395.
(4) Mengelingen en Fragmenten, 150.

ling heeft in *hemelling* den genoemden medeklinker verdubbeld, om de eenvoudige reden, dat dit woord gevormd is van het zelfst. naamw. *hemel* met den uitgang *ling*. Bilderdijk is te dezen opzigte van een ander gevoelen. Hij beweert, dat de uitgang hier niet is *ling*, maar *ing*, en dat deze laatste niet met een naamwoord, *hemel*, wordt verbonden, maar dat *hemeling* komt van het werkw. *hemelen*, gelijk *wandeling* van *wandelen*, enz. (1). Hoe sterk deze meening door genoemden taalkenner en ook door anderen (2) worde vastgehouden, naar ons gevoelen is zij aan te veel tegenspraak onderworpen, om daarop van de gewone spelling, ten aanzien van dit woord, af te wijken. *Vooreerst* toch is het moeijelijk te loochenen, dat er in onze taal een uitgang *ling* bestaat, wanneer men aan *jongeling*, *eersteling*, *kloosterling*, *ellendeling* en zoo vele andere woorden denkt, die klaarblijkelijk van een naamwoord zijn afgeleid, daar niemand in goeden ernst zal willen staande houden, dat er ook werkwoorden *jongelen*, *eerstelen*, *kloosterelen*, *ellendelen* enz. bestaan of bestaan hebben, waarvan, op bovengemelde wijze, zelfstandige naamwoorden op *ing* zouden zijn gevormd. *Ten tweede* komt hier nog bij, dat onze uitgangen *ing* en *ling* in beteekenis zeer verschillen, drukkende de eerste gewoonlijk eene *daad* of *werking* en de laatste een' *persoon* uit, welk verschil, zoo als de Heer Kinker uitvoerig heeft aangetoond (3), in andere verwante dialekten mede door geheel verschillende schrijfwijzen kenbaar is. Nog meer dan de hier wederlegde, strijdt een andere grond, voor de spelling van *hemeling* bijgebragt, tegen de regelmaat onzer taal. De Heer Olivier Schilperoort zegt: »Aangenomen zelfs, dat de *l*

(1) Verhand. o. d. Gesl., bl. 270, 271.
(2) Wiselius, Voorrede voor den Nieuwen Dichtbundel, bl. II.
(3) Kinker, Beoordeeling, bl. 112 en volgg.

hier een wezenlijk deel van het achtervoegsel ware, zoude niettemin de spelling *hemelling* ongerijmd zijn, omdat er geene reden ware om de *l* van den zachtstaartigen, geenen klemtoon vereischenden, naamwoordsuitgang *el* eene verdubbeling te doen ondergaan (1)." Het zal voldoende zijn, hiertegen slechts te doen opmerken, dat er geen grond bestaan kan, om, uit hoofde van de vermelde reden, een' der beide medeklinkers weg te laten in dit woord, daar in alle overige zamenstellingen, waar een zachtstaartige uitgang, aan een, met dezelfde letter aanvangend, woord is verbonden, als *tafellaken*, *fakkellicht* enz., beide worden behouden.

Zoowel als in *hemelling*, meenen wij, dat ook in *adellijk* en *middellijk* de dubbele *l* behoort te worden geschreven. Bilderdijk beweert, dat *adelijk* hetzelfde is als *adelig*, en dat men verkeerdelijk gemeend heeft, dat deze uitgang gemeenschap had met het werkwoord *gelijken* (2). Volgens hetzelfde beginsel keurt Olivier Schilperoort de verdubbeling der *l* in *onmiddellijk* af (3). Wij blijven nog altijd bij het gewone, ook door Bilderdijk zelven in zijne Spraakleer (4) erkende, gevoelen, dat de uitgang *lijk*, in de genoemde en andere woorden, zijnen oorsprong heeft in *gelijk* of *gelijken*, immers zoo lang de door genoemden taalkenner gemaakte gissingen tot geen' hoogeren trap van waarschijnlijkheid gebragt zijn.

---

(1) Kort Begrip van het Zamenstel onzer Taal, bl. 238.
(2) Brieven, D. III. bl. 106.
(3) Kort Begrip, enz. bl. 241.
(4) Bladz. 131.

§ 8.

Het onderscheiden van gelijkluidende, doch in beteekenis verschillende woorden, door de spelling.

De onderscheiding in de spelling van *aarde* (terra) en *aard* (indoles), door namelijk voor het laatste *aart* te schrijven, is door Bilderdijk bestendig in acht genomen. Ons komt echter deze onderscheiding willekeurig en verkeerd voor: *willekeurig*, dewijl de beide naamwoorden, ook naar de verklaring van Bilderdijk (1), oorspronkelijk hetzelfde zijn, en *verkeerd*, omdat de schrijfwijze der afgeleide woorden *aartig*, *aartigheid*, *ontaarten*, te eenenmale strijdt met de tegenwoordige uitspraak, welke volstrekt de zachte *d* vereischt (2). De eenige schijnbare grond, dien men voor het behoud der *t* zou kunnen aanvoeren, dat namelijk de ouden dit woord alzoo schreven, vervalt ook geheel, als men bedenkt, dat dit plaats had ten gevolge hunner gewoonte, om niet de *d*, maar alleen de *t*, als sluitletter eens woords te gebruiken (3).

Omtrent den uitgang *aard* der zelfstandige naamwoorden *grijsaard*, *dronkaard* enz., waarin Bilderdijk mede de *t* bezigt, en alzoo van het gewone gebruik afwijkt, kunnen wij niet zoo gemakkelijk beslissen, daar het hier aankomt op de, onder de geleerden nog niet uitgemaakte, vraag, of de lettergreep *aard* in de gemelde woorden hetzelfde is als het naamwoord *aard*

---

(1) Verkl. Gesl. op *aart*.

(2) Dat het werkwoord *aarten* in de vervoeging de zachte *d* vereischt, blijkt uit de zonderlinge schrijfwijze van Bild. zelven, in zijne Rotsgalmen, II. 59:

Telemachus sprak wel, die naar zijn vader aartde
En Menelaus gift, hoe kostlijk, niet aanvaardde: enz.

(3) Sieg. Verh. 195—197. Taalk. Bedenk. 69.

(indoles), dan of zij alleen de uitgang *aar* of *er* is, met de *t* versterkt.

Het eerste gevoelen, en waarop de heerschende schrijfwijze zich grondt, wordt uitgedrukt door hetgeen wij lezen bij den Heer Weiland in zijn Taalkundig Woordenboek: »AARD, bij inkrimping en verzachting *erd*. Deze uitgang, dienende, om den landaard, de gewoonte, of heerschende eigenschap van iemand aan te duiden, vindt zijnen oorsprong en zijne kragt in *aard*, afkomst, inborst. *Spanjaard*, *Spanjerd* — *bastaard*, *basterd* — *dronkaard*, *dronkerd*, enz." Overeenkomstig deze verklaring, die genoegzaam woordelijk reeds bij Ten Kate (1) voorkomt, worden dan ook in dit Woordenboek, zoowel als in dat van den Hoogleeraar Siegenbeek, al de woorden van dien uitgang met *d* gesloten. Het andere door ons vermelde gevoelen wordt voorgestaan door Bilderdijk. Deze taalkenner leert, dat de uitgang *r*, in onze taal de uitdrukking eener werkende zelfstandigheid, ook *rt* wordt, door eene versterking en voortzetting der tongtrilling, waardoor zij aan de tanden stoot (2)." »Het is opmerkelijk (voegt hij er bij), dat deze sterkere voortzetting der trilling nooit gebruikt wordt, dan waar, niet een bloot dadelijke werking voor het oogenblik in den werker ondersteld wordt, maar eene voortdurende. Een *veinzaart* is niet iemand die *veinst*, maar die *bestendig veinst*. Even zoo is een *grijzaart*, een *rijkaart*, die niet de hoedanigheid van *grijs* en *rijk* in het werkelijk oogenblik, maar bij aanhoudendheid heeft (3)." Elders zegt hij, dat noch *aart*, noch *aarde* moeten verward worden met den uitgang der

(1) Aenleiding, II. 80.
(2) Verh. o. d. Gesl. bl. 45.
(3) Ald. 183, 184.

verbalia *veinzaart*, *grijzaart*, *rijkaart* enz., die volstrekt geene *d* toelaat (1).

Geen onzer taalkundige schrijveren is op dit punt echter zoo breedvoerig, als de Heer Kinker. Zijn gevoelen, dat tusschen de beide gemelde meeningen doorgaat, komt hierop neder: »Er zijn in onze taal woorden, die met het naamwoord *aard* worden zamengesteld, als *grijsaard*, *dronkaard*, *veinsaard*, *lafaard* enz.; er zijn ook afgeleide woorden op *er*, die met de *t* versterkt worden, als *blaffert*, *jankert* enz. De overeenkomst van klank in beide soorten is slechts toevallig (2)." Het schijnt ons intusschen, dat de gronden, die de scherpzinnige Taalkenner tot staving van dit zijn gevoelen bijbrengt, niet boven alle tegenspraak verheven zijn. Zoo komt ons al terstond de verklaring, van de tweede der boven vermelde soort van woorden gegeven, bedenkelijk voor. Die verklaring zegt, dat *aard*, *erd* of *ert* als uitgang achter het worteldeel van een werkwoord moet geplaatst worden, en dus kan dan ook *blaffert* van *blaffen* en *jankert* van *janken* worden afgeleid. Doch, vragen wij vooreerst, waarom mag *veinserd* of *veinsaard* (beide zijn zoowel als *veinzer* gebruikelijk) niet op gelijke wijze van het werkwoord *veinzen* afkomen? Waarom moet dit woord juist, volgens den Hoogleeraar, niet een *veinzer* te kennen geven, of, zoo als Bilderdijk zegt, iemand die bestendig *veinst*, maar iemand, wiens *aard* het is te veinzen? Zou men met gelijk regt niet mogen zeggen, dat *blafferd*, *jankerd*, *grommerd*, personen of dieren aanduiden, wier *aard* of *neiging* het is te *blaffen*, te *janken*, te *grommen?* Dat het verschil tusschen *aard* en *erd* hier

(1) Verkl. Gesl. op *aart*.
(2) Beoordeeling, 188—192.

van geene kracht kan zijn, wordt door den Hoogleeraar zelven erkend, wanneer hij *aard*, *erd*, of *ert* »uitgangen" noemt, en die zich hierop wilde gronden, zoude, behalve dat *veinserd* en *veinsaard* bij hem alsdan twee verschillende woorden zouden zijn, evenzeer verschil moeten aannemen tusschen de uitgangen *aar* in *zondaar*, en *er* in *klopper*. — Al verder moeten wij doen opmerken, dat, naar dezelfde verklaring, tot de soort van *blaffert*, *jankert*, enz. niet zouden behooren *lomperd*, *gaauwerd*, *zoeterd*, *stouterd*, *olijkerd* en dergelijke, in den gemeenzamen stijl gebruikelijke woorden, in welker uitspraak *erd* zoodanig gehoord wordt, dat niemand ligtelijk aan eene zamenstelling met *aard*, maar veeleer aan den uitgang *er* denken zal. Liever zouden wij dan meenen, dat de laatst bijgebragte voorbeelden tot dezelfde soort als *blaffert* enz. behooren, met dat onderscheid, dat bij de eersten de uitgang *er*, welke door de *t* versterkt wordt, achter een bijvoegelijk naamwoord, en bij de laatsten achter het worteldeel eens werkwoords voorkomt. De Hoogleeraar verzekert, wel is waar, op de stelligste wijze, dat er in onze taal geen enkel woord is, waarin *er* of *aar*, in dien zin, achter een bijvoegelijk naamwoord geplaatst wordt. Dan, ofschoon men moet toegeven, dat die uitgang *meestal* achter een werkwoord voorkomt, is het niettemin zeker, dat dezelve ook somwijlen achter een bijvoegelijk naamwoord wordt gebezigd. Zoo vinden wij, b. v., in het Taalkundig Woordenboek van den Heer Weiland *Duitscher* en *linker* (waarvan ook *linkert*) afgeleid van de bijvoegelijke naamwoorden *Duitsch* en *link*.

Het is dus blijkbaar, dat, als men de onderscheiding van den Heer Kinker, in woorden met *aard* zamengesteld en woorden op *aar* of *er* met *t* versterkt,

aanneemt, men in de groote zwarigheid vervalt, althans als men het verschil, naar behooren, door eene verschillende spelling wil aanwijzen, om bepaalde kenteekens op te geven, volgens welke men heeft te onderzoeken, of een woord onder de eene of de andere soort moet worden gerangschikt. Het is er intusschen zoo verre af, dat deze zwarigheid door den Hoogleeraar wordt opgelost, dat hij, na de poging, om het onderscheid in beteekenis tusschen *grijnsaard* en *grijnzert* (*grooten grijnzer*) aan te wijzen, eindigt met de verklaring »dat hij niet ontkennen wil, dat de beteekenissen elkander hier nabij komen, en wel om reden, dat het eene (de *neiging* tot grijnzen) niet zijn kan zonder het andere (het *groote*, *geweldige* grijnzen); en dat uit dien hoofde de beide uitgangen eenigzins ineengeloopen zijn." Het is zoo, de Hoogleeraar erkent de moeijelijkheid alleen van dit ééne voorbeeld, en zegt zelfs, dat de beteekenis in de *meeste* dezer dus gevormde woorden kenbaar is; doch wij wenschten wel, dat die kenbaarheid in meer voorbeelden ware aangewezen, dan enkel in het, noch bij Kiliaan, noch bij Weiland, voorkomende *lafaard*. Hoe zal men b. v. beslissen ten aanzien van *grijsaard*, zeker het meest gebruikelijke woord van dien uitgang? Zal dit beteekenen iemand *grijs van aard*, of iemand *die grijst*, dat is *grijs wordt?* Indien wij ons niet bedriegen, zal de laatste opvatting, zoo zij al niet boven de eerste de voorkeur verdient, althans in aannemelijkheid daarmede gelijk staan.

Wij kunnen derhalve niet anders zien, of de voorgedragene onderscheiding van den Heer Kinker steunt te weinig op genoegzamen grond, en is te twijfelachtig in de toepassing, om tot regelmaat der spelling te dienen. Die onderscheiding intusschen is ons eene krachtige drangreden, om, in het bestaande verschil

omtrent den oorsprong des uitgangs *aard* of *erd* tusschen Ten Kate en Bilderdijk, tot de meening des laatsten over te hellen (1). Immers, daar de gemelde Hoogleeraar, bij het bestrijden dier meening, heeft moeten aannemen, dat er werkelijk woorden van dien aard bestaan, welker uitgang door de achtervoeging der *t* gevormd is, hebben wij eene reden te meer, om die vorming, met Bilderdijk, tot alle hiertoe behoorende woorden uit te strekken, ten zij men voorbeelden aanwijze, welker beteekenis vordert, dat men daarbij de zamenstelling met *aard* (indoles) moet aannemen; hetgeen, voor zoo veel ons bewust is, nog niet is geschied. Er is nog iets, dat het gevoelen van Bilderdijk, onzes inziens, schijnt te begunstigen. Wij voeren dit echter als eene gissing, en geenszins als bewijs, aan. Indien namelijk *grijsaard veinsaard*, *lafaard*, *luiaard* enz. woorden zijn, die uit een werk- of bijvoegelijk naamwoord en het zelfstandige *aard* zijn zamengesteld, dan is ons het verschijnsel bevreemdend; dat het gebruik niet toelaat, om van de aldus gevormde woorden, door achtervoeging van *ig*, nieuwe bijvoegelijke naamwoorden te maken. Waarom kan men dan van een' *grijsaard* niet zeggen, dat hij *grijsaardig*, van een' *veinsaard*, dat hij *veinsaardig*, van een' *lafaard* dat hij *lafaardig* is? Opmerkelijk daarbij is het, dat, wanneer de uitgang *aardig* (van *aard*, indoles) werkelijk gebezigd wordt, als in *zachtaardig*, *goedaardig*, *vuilaardig*, zulks plaats heeft met woorden, waarbij wederom de uitgang *erd* of *aard* nimmer gebruikt wordt, als: *zacht*, *goed*, *vuil*. Wij verklaren, hiervan geene oplossing

(1) De Hoogl. Ypeij zegt mede uitdrukkelijk: »De *d* of *t* achter *er* is een losse letterklank van geene beteekenis." Geschied. der Ned. Taal, II. 60.

te kunnen geven, dan door aan te nemen, dat *aard* in *grijsaard* enz. niet het naamwoord, maar een uitgang is, en alzoo minder geschikt, om door een' nieuwen uitgang te worden verlengd.

Genoegzaam is uit het aangevoerde blijkbaar, dat wij, in het moeijelijke verschil omtrent den uitgang *erd* of *aard*, niet ten voordeele der aangenomen taalregeling kunnen beslissen, en alzoo wenschen zouden, dat in de schrijfwijze diens uitgangs de *d* met *t* wierd verwisseld, tevens met die verandering in de spelling, welke in sommige woorden, door hunnen overgang van *zamengestelde* in *afgeleide*, gevorderd wordt, zoodat men b. v. *grijzaart*, *veinzaart*, *luijaart*, in plaats van *grijsaard*, *veinsaard*, *luiaard* zoude behooren te schrijven.

[Op de gronden, hier ter bestrijding der bestaande spelling bijgebragt, zijn door een' voornaam' taalkenner bij de beoordeeling derzelve eenige bedenkingen gemaakt, welker opneming en toetsing te dezer plaatse moge dienen, om aan onze Verhandeling meerdere volledigheid bij te zetten. Zij zijn de volgende:

1. Dat de verlenging tot bijvoegelijke naamwoorden op *ig* alleen plaats zoude hebben met woorden, waarbij de uitgang *aard* nimmer gebruikt wordt, kan wederlegd worden door *wreedaardig* van *wreedaard*, en *woestaardig* van *woestaard*.

2. Ging het gevoelen van den Schrijver door, dan zou men *dronkaarten* en *grijsaarten* moeten schrijven en uitspreken; doch, gelijk men *vaders* en *vaderen* heeft, zegt men ook *dronkaards* en *dronkaarden*, (Weiland meent, dat men alleen *dronkaarden* behoort te zeggen); zoo ook *grijsaards* en *grijsaarden* enz. Deze woordverlenging nu op *den* beslist, naar het thans aangenomen gebruik, dat de sluitletter *d*, en niet *t*, zijn moet.

3. Er is nog eene andere verlenging, welke dit evenzeer bevestigt, namelijk op *ij*, *bastaardij* van *bastaard*, en *woestaardij* van *woestaard*.

En 4. De zelfstandige naamwoorden, met *aard* zamengesteld, veranderen nooit in *aar*, al gaat er ook een werkwoord vooraf. Men zegt wel *veinzer*, *grijnzer*, maar niet *veinzaar*, *grijnzaar*, ook geen *dronkaar*, en nog minder *gierigaar*, *laffaar*, *woestaar;* omgekeerd gaat ook de uitgang *aar* nooit in *aard* over, dus geen *lasteraard* enz.

Bij de nu volgende overweging dezer bedenkingen, zullen wij dezelfde orde in acht nemen, als waarin zij hier zijn medegedeeld.

1. Wij erkennen, dat, benevens de bijvoegelijke naamwoorden *wreedaardig* en *woestaardig*, ook de zelfstandige *wreedaard* en *woestaard* bestaan, en voegen er de verklaring bij, dat, bij het nederschrijven der opmerking, die aanleiding tot deze bedenking gaf, deze woorden ons niet voor den geest waren. Echter is het daarom nog niet bewezen, dat *woestaardig* van *woestaard*, en *wreedaardig* van *wreedaard* gevormd is. Er zijn in onze taal een aantal woorden, zamengesteld uit *aardig* (van *aard*, indoles) en een bijvoegelijk naamwoord, als: *boos-aardig*, *goed-aardig*, *kwaad-aardig*, *edel-aardg*, *vuil-aardig*, *zacht-aardig*, *eigen-aardig* enz. Niemand zal deze afleiden van *boosaard*, *goedaard*, *kwaadaard*, *edelaard*, *vuilaard*, *zachtaard*, *eigenaard*, om de eenvoudige reden, dat die naamwoorden niet gebruikt worden en alzoo niet bestaan. Wat zou er dan nu tegen pleiten, om ook *wreedaardig*, *woestaardig* en *valschaardig* (dit laatste wordt mede gebruikt tevens met *valschaard*) als zamengesteld te achten uit *wreedaardig*, *woest-aardig*, *valsch-aardig*, ofschoon ook toevallig de zelfstandige woorden *wreedaard*, *woestaard* en *valschaard* bestaan kunnen en werkelijk bestaan? Waar-

om zal men de drie laatste zamenstellingen van eene andere vorming moeten achten, dan de eerstgenoemde (1)? De regelmatigheid vordert, onzes bedunkens, dat alle op dezelfde wijze zamengestelde woorden op gelijke wijze worden verklaard.

2. Wij twijfelen *vooreerst* er zeer aan, dat ons taalgebruik voor *dronkaarden*, *grijsaarden* pleit. De Heer Weiland brengt van dit meervoud ook niet één voorbeeld bij. Onze Hooft spreekt in zijne Nederl. Historien ontelbare malen van *Spanjaardts*; even zoo Ten Kate (I. 46) meer dan eens van *Spanjaerts*; onze Bijbelvertalers (b. v. 1 Corinthe V. 10 en VI. 10), zoowel als de Hoogleeraar Van der Palm, van *gierigaerts* en *dronkaerts*; en de Heer Kinker verklaart zelf (2) »dat *grijsaards* meestal, zoo niet altijd, voor het meervoud van *grijsaard* genomen wordt." Wij meenen ook, dat ieder, die zijne moedertaal nog natuurlijk spreekt, steeds *luiaards*, *lafaards*, *gierigaards*, *lomperds*, *veinzerds* zegt, en nimmer *luiaarden*, *lafaarden*, *gierigaarden*, *lomperden*, *veinzerden* enz. Dat men bij enkele der latere schrijvers nu of dan het meervoud op *den* aantreft, is niet onmogelijk, zelfs niet onnatuurlijk (als lager blijken zal); doch zulks kan het van ouds en nog heerschende taalgebruik niet veranderen. — *Ten tweede* beweren wij, dat, indien de hier bedoelde woorden werkelijk, als onze tegenwerper meent, zamenstellingen zijn met *aard* (indoles), zij beide vormen van het meervoud, op *en* en *s* namelijk, niet toelaten. Het is waar, men zegt *vaders* en *vaderen*, *leer-*

---

(1) De Heer Weiland schijnt, omtrent de vorming dezer woorden, met zich zelven oneens te zijn. *Wreedaardig* leidt hij af van *wreedaard*, doch *woestaardig* van *woest* en *aardig*. *Valschaardig* vinden wij bij hem niet opgeteekend.

(2) Beoordeeling, bl. 189.

aars en *leeraren;* doch dit zijn geene monosyllaben, gelijk het woord *aard*. Even min als *haard* maakt *haards*, of *baard baards*, of *paard paards*, even zoo weinig zoude *aard*, indien het een meervoud had (de Heer Weiland zegt, dat het meervoud niet in gebruik is) in dat geval *aards* luiden. Gelijk de éénlettergrepige woorden in het algemeen, maken ook deze hun meervoud met *en*, als: *haarden*, *baarden*, *paarden*, en dus *aarden*. Dat in het bewuste geval *aard* niet op zich zelven blijft, maar met een werk- of bijvoegelijk naamwoord wordt gekoppeld, doet niets ter zake. *Blaauwbaards*, *werkpaards* is evenzeer wantaal als *baards* en *paards; slechthoofds*, *zwaarhoofds* deugt even weinig als *hoofds* buiten zamenstelling, en zoo in alle gevallen. Wij besluiten dan met volle regt, dat *grijs-aard*, *dronk-aard*, in de door ons verworpene beteekenis, nooit hun meervoud in *grijs-aards*, *dronk-aards* hebben kunnen vormen, maar alleen in *grijs-aarden*, *dronk-aarden*, en in zoo verre is de schrijfwijze van den Heer Weiland, en van degenen, die hem voorgingen of volgden, *consequent*, ware zij het slechts evenzeer ten aanzien van het vereisch der taal. Heeft men dan nu van ouds dat meervoud op *s* gemaakt, en geschiedt zulks nog dagelijks, dan bewijst dit, onzes inziens, ten klaarste, dat *aard* hier niet het zelfstandige naamwoord, maar iets anders zijn moet.

3. Er bestaat ook eene verlenging op *ij*, waarbij de *d* wordt gebezigd, hetwelk niet te ontkennen is. Men zegt *bastaardij* (volgens sommigen een *basterdwoord*), misschien ook *woestaardij*, hoewel dit in geen der door ons geraadpleegde Woordenboeken voorkomt. Zoo vindt men mede bij Hooft *onaardij* en bij Oudaen *wreedaardij*, die echter geen' opgang gemaakt hebben. Doch al neemt men aan, dat deze woordvorming onze taal eigen is, dan volgt daaruit nog in geenen deele,

dat *aard* de *d* zoude vereischen. Om hiervan overtuigd te worden, heeft men slechts te denken aan *scheepvaardij*, *zeevaardij* en *koopvaardij*, van *scheepvaart*, *zeevaart* en *koopvaart*, welk *vaart*, niet alleen in het enkel-, maar ook in het meervoud, de *t* heeft.

4. De reden, waarom men voor *veinsaard*, *grijnsaard* enz. wel zegt *veinzer* en *grijnzer*, maar nooit *veinzaar*, *grijnzaar*, is misschien wel daarin gelegen, dat dezelfde oorzaak, die de achtervoeging der *d* (of *t*) te weeg bragt, namelijk de meer versterkte uitspraak, tevens het meer klinkende *aar* voor het zwakkere *er* in de plaats stelde. Dat men wijders wel *lasteraar*, maar niet *lasteraard* zegt, is niet zeer vreemd, als men bedenkt, dat de uitgang *aard* meestal achter éénlettergrepige woorden wordt gebezigd, bij welke, onzes inziens, de *d* of *t* in de uitspraak gepaster ter versterking wordt aangebragt, dan bij woorden van meer lettergrepen. Intusschen, deze en dergelijke regelen zijn aan verloop en uitzondering onderhevig, waarvan doorgaans geene andere verklaring te geven is, dan dat het gebruik het zoo heeft ingevoerd. Tot de eigenlijke zaak in geschil zal het al of niet beantwoorden van vragen, omtrent zoodanige verschijnselen, wel niets afdoen.

Het zal na het bijgebragte niet behoeven te worden aangewezen, dat de geopperde bedenkingen aan onze gedane beslissing, in het belangrijke geschilpunt ten aanzien van den uitgang *aard*, geene verandering te weeg brengen. Veeleer zijn wij door sommige derzelve in onze meening versterkt geworden, en hoe meer wij op nieuw over de zaak nadachten, hoe meer zwarigheden wij vonden, om dien uitgang voor eenzelvig te kunnen verklaren met het naamwoord *aard*. De voornaamste dier zwarigheden willen wij hier nog kortelijk mededeelen.

Het komt ons namelijk voor, dat de beteekenis van

sommige der op *aard* eindigende woorden (en daaronder de meest gebruikelijke), naar de gewone opvatting, in strijd zijn met het spraakgebruik. Gezwegen nog van het min gepaste van de uitdrukking *een veinzende aard*, dat is *een aard die veinst*, (want op deze wijze zal *veinsaard* wel uitgelegd moeten worden), blijft het ons duister, hoe *grijsaard* beteekenen zal *grijs van aard*, daar niemand ooit van *een grijze aard* spreken zal. *Rijkaard* zal moeten beteekenen *rijk van aard*, maar zegt men ooit van iemand, dat hij *rijk van aard* is? *Spanjaard* zal moeten heeten *Spanje van aard*, maar levert dit eenen gezonden zin? *Ruwaard* zal dan ook wel *ruw van aard* zijn, maar hoe rijmt dit met het *bewaren der rust?* Neemt men daarentegen aan, dat *aard* (of liever *aart*) slechts eene versterking is van den uitgang *er*, dan levert de verklaring der genoemde woorden geene moeijelijkheden op. *Grijzaart* (*grijzert*, *grijzer*) is dan iemand die *grijst*, van het werkwoord *grijzen*, dat is *grijs worden*; even zoo is *ruwaart* dan *ruwer*, van het werkwoord *ruwen*, voorheen in gebruik voor *rusten*, in bedrijvenden zin genomen (1). *Spanjaart*, *Spanjert* is dan hetzelfde met *Spanjer*, en *rijkaart*, *rijkert*, van het bijvoegelijk *rijk*, gelijk *zoetert* van *zoet*, *stoutert* van *stout*, en honderd andere (2).

---

(1) Van dit *ruwen* is ons *rust* het imperfectum, gelijk de Hoogl. Siegenbeek heeft aangetoond, Taalkundige Bedenkingen, bl. 26. — Den uitgang *aard* in *ruwaard* op de gewone wijze te verklaren, is den Heer Weiland al te ongerijmd voorgekomen. Hij geeft eene andere, onzes inziens even weinig aannemelijke, uitlegging, volgens welke het woord zoude zijn van *ruwe*, rust, en *waren*, bewaren; eene uitlegging, die ook bij anderen wordt aangetroffen, b. v. Ypeij, Geschied. der Ned. Taal, II. 314. Doch, waaruit blijkt het bestaan van het naamwoord *ruwe*?

(2) [Het is aan ieder, die met onze oude schrijvers niet geheel vreemd is, bekend, dat in hunne werken woorden op *ert* of *aart* veelvuldiger voorkomen, dan in tegenwoordige geschriften. De

§ 9.

Het veranderen der spelling, tot bevordering der regelmatigheid.

Van de punten, welke tot de, aan het hoofd dezes gemelde, bijzonderheid betrekking hebben, komt hier

---

meerdere buigzaamheid en losheid hunner taal en de minder scherpe afscheiding van de spraak des dagelijkschen levens bragten dat mede. Na de behandeling van het bestaande geschil nopens den genoemden uitgang, achten wij het niet ongepast, hier als bijvoegsel eene verzameling van zoodanige woorden mede te deelen, uit vroegere geschriften ontleend en gedeeltelijk nog in onze platte volkstaal voortlevende. Het kennen en vergelijken dezer voorbeelden kan welligt dienen, om meerder licht over de afleiding der woordvormen te verspreiden, althans sommigen in staat stellen, om met meerder kennis van zaken te oordeelen.

In de *eerste* plaats volge hier eene lijst van bovengenoemde woorden, bij het lezen van eenige schrijvers der zeventiende eeuw door ons opgeteekend:

blanckaert	flossaert	laffert	poepert
blauwert	flubbert	lammert	poffert
blockert	fonckaert	langsert	pottert
bluffaert	fraeyaert	lantzaart	pratert
bollaert	fulchaert	lapaert	prettert
bollert	gaeuwert	ledigaert	pronckaart
bosschaert	galghaert	lekkaert	pronckert
brakert	galmert	lellert	pruesschaert
brandaerd	gebruyckert	lemmert	rapaert
danssert	gieldert	lickert	rijkert
dikkert	glippert	liefdert	rippaert
doffert	grijsert	linckaert	ronkert
dommert	grimmaert	lippert	ruikert
dravert	grimmert	loggert	schalkaert
dronkert	hackelaert	luggert	scholfert
droogaert	hynckaert	maffert	schooijert
dubbert	cappaert	mooijert	schoondert
duffert	kikkert	nettert	schuijmert
Duitschaard	clappaert	oudaart	slaepert
dullaert	klappert	plattert	sleypaert
flackaert	kloeckert	plompaert	sluyckert
flacuwert	krimpert	plompert	sluypert

alleen in aanmerking de schrijfwijze van den tegenwoordigen tijd der aantoonende wijs van het werkwoord

---

smarotzaert	spottert	subbert	valschaert
snappert	spranckaert	suffaert	vattert
snoepert	stoffert	suffert	vleijaert
snoeijert	stompert	suijpert	vreckaert
soeckert	stoutert	swelgert	weitsert
Spanjert	stuppaert	tammert	wildert.

En in de *tweede* plaats nemen wij een oud Referein over, door den Heer Willems medegedeeld in de Nederduitsche Letteroefeningen (Gent, 1834), bl. 301—303. In dit zonderlinge gedicht, volgens den Uitgever van omtrent het jaar 1500, vindt men een groot aantal woorden op *aert* bijeengebragt, die meerendeels tot de scheldwoorden schijnen te behooren, en waarvan sommige thans geheel onbekend, ja zelfs moeijelijk te verstaan zijn.

REFEREIN.

Een bacschaert *een* ruselaert *een outfrens* coddaert
Een clappaert *een* cockaert *een crepel* hinckaert
Stiet den fraeyaert *den* finaert *op zijn* knoddaert
Om enen grovaert *die hem hiet* moddaert
Crigelaert lelickaert plompaert *en* slinckaert
Een leepaert *maecte den pays met een* stinckaert
Daer een keyaert *bi was ende een* manckaert
Twelc cocht een losschaert *om enen* clinckaert
Een mallaert *vulde met* cretsaert *den* danckaert
Een stegaert *smeet een* visaert *op zijnen* scranckaert
Om dat scarfairt *in tgelach sloech zijn* snabaert
Dies sey den abelaert cloeckaert *en* blanckaert
Die niet en wil horen en dooch geen gabaert.
Een ruyschaert *een* bruyschaert *een* ientaert *een* slapaert
Een rijnschaert *maecte in tgelach den* fellaert
Een slechtaert *een* foolaert *ende een* scrapaert
Ende een drogaert *lieten der hueren* gapaert
Twelc dede een dronckaert *een bijster* bellaert
Een lustichaert *een* rustichaert *ende een* snellaert
Die wraken de moort aen eenen roetaert
Daer bleef taeyaert tootaert *ende* quellaert
En mits anxt was properaert *int slijck een* wroetaert
Dies weenden so iammerlic keiaert *en* soetaert
Dat hen reinaert *ontreinde in sinen* tabbaert

komen. Bilderdijk schrijft gewoonlijk in dien tijd, gelijk vroegere schrijvers dit mede veelal deden (1): *ik koom*, *gij koomt*, *hij koomt*, terwijl het gewone gebruik *ik kom*, *gij komt*, *hij komt* schrijft en uitspreekt. Daar echter de laatste schrijfwijze door het heerschend spraakgebruik alleen gewettigd wordt, en Bilderdijk zelf ergens verklaart, dat men in den tegenwoordigen tijd onverschillig *ik kom* en *ik kome* zegt (2), bestaat er, onzes bedunkens, weinig grond, om ten dezen van de gevestigde gewoonte af te wijken.

Dit comt van vechten sprac een losch sproetaert
Die niet en wil hooren en dooch geen gabbaert.
Een fijtichaert *een* spijtichaert *een doere* moyaert
Een crimpaert *met enen gescuerden* claddaert
Wou ten besten spreken met een arm pover loiaert
Een rasschaert *lapten op sijnen* royaert
Des maecte hi over den dullaert *den* scaddaert
Een dralaert *een draftac een sassen* paddaert
Verreycte hem een droes een peckaert
Daer bleef hi, hi en mochte niet wech arm vaddaert
Dair waren om ballinc pilickaert *en* pleckaert
Hi wilde wel seggen tot rijckaert *en* leckaert
Mer scalckaert *sloot hem sijnen* slabbaert
Een rimpelaert *sprac, siet toe elck* geckaert
Die niet en wil horen en dooch geen gabbaert.

PRINCE.

Men vint veel aerden vrolickaert stueraert
Cloyaert, loyaert, cackaert *en* prollaert
Meester-aert heer-aert loncker-aert broer-aert
Ende den achtigen hoeren-aert, leepaert, bollaert
Hier zijn hondert aerden, waerder nu een lollaert
Ende den knollaert *mit enen soeten* babbaert
Wildyer meer hebben, u conste voort volbaert
Die niet en wil horen en dooch geen gabbaert.]

(1) Sieg. Verh. 203—205.
(2) Spraakl. 148.

§ 10.

Het terugbrengen der schrijfwijze van eenige woorden tot hunnen oorsprong.

Even min als de vorige, levert deze afdeeling veel belangrijke zaken ter beschouwing op. Onder de nieuwigheden, door den Hoogleeraar Siegenbeek in zijne Verhandeling afgekeurd, behoort het schrijven van *lezenaar* voor *lessenaar*, en *gaanderij* voor *galerij* (1). In zoo verre hebben deze afgekeurde woorden in Bilderdijk weder een' voorstander gevonden, dat hij die niet in plaats van de andere, maar nevens dezelve wil gebezigd hebben. Omtrent *lezenaar* verklaart hij, dat dit woord vroeger van *lessenaar* werd onderscheiden, gevende het eerste een bijzonder standaardbord voor den Bijbel, en het laatste alle schuinstaand lees- of schrijfbord te kennen (2). Deze verklaring, bevestigd door hetgeen wij elders vinden opgemerkt (3), in aanmerking nemende, aarzelen wij niet, om aan *lezenaar*, nevens *lessenaar*, het burgerregt onzer taal toe te kennen. Minder noodzakelijkheid vinden wij daartoe omtrent *gaanderij*. Bilderdijk zegt van dit woord, dat het kwalijk met *galerij* (door hem, onzes inziens, verkeerdelijk *gallerij* gespeld) verward wordt. Hij verklaart intusschen het eerste door *wandelplaats*, *gang*, en kent dus aan dit woord dezelfde beteekenis toe, welke de Franschen aan hun *galerie* hechten, waarmede, ook naar zijne uitlegging (4), ons *galerij* één is.

Met een enkel woord gewagen wij hier nog van de schrijfwijze van *eensgelijks*, voor *insgelijks*, die wij

(1) Verh. 207 en 211.
(2) Verkl. Gesl. op *lessenaar*.
(3) Taalk. Mag. II. 169.
(4) Verkl. Gesl. op *gallerij*.

hebben aangetroffen in eene voorlezing van den Hoogleeraar Clarisse (1). Ofschoon het gezag van den Hooggeleerden Schrijver in onze schatting niet weinig afdoet, komt ons nog altijd, gelijk vroeger den Hoogleeraar Siegenbeek (2), die spelling als op te onzekere gronden steunende voor, om, boven het gewone gebruik, de voorkeur te verdienen. Eveneens oordeelen wij over de door denzelfden Hoogleeraar gebezigde spelling van *somts* voor *soms* (3), op grond, dat dit woord eene zamentrekking van *somtijds* zoude zijn, hetwelk ons niet zeer waarschijnlijk voorkomt; alsmede over het verwisselen van *en* met *in* in de woorden *daarentegen* en *daarenboven*, voor welke wij bij den Heer Wiselius *daarintegen* en *daarinboven* geschreven vinden (4).

Langer moeten wij bij het woord *behalve* stilstaan, hetwelk door Bilderdijk *behalven* geschreven wordt. Deze taalkenner verdedigt die schrijfwijze door de opmerking, dat dit woord eigenlijk een deelwoord is van een werkwoord *behalven*, gevormd van het zelfstandig naamwoord *halve*, dat is *zijde* (5). Dit gevoelen wordt bestreden door den Hoogleeraar Kinker, volgens wien het woord *bij halve*, dat is *bij de helft*, beteekenen, en alzoo de *n* niet toelaten zoude (6). Onaangezien de ware beteekenis des woords, welke ons voorkomt, ook na het door den Heer Kinker beweerde, nog eenigermate twijfelachtig te zijn, gelooven wij,

---

(1) In het Taalk. Mag. II. 16 en 21.

(2) Verhand. 207, 208.

(3) In de Fakkel, verzameld door Sprenger van Eyk, 12e jaargang, bl. 163.

(4) Mengel- en Tooneelpoezij, D. I. Voorrede, bl. IX en XXIII.

(5) Spraakl. 243. Vergelijk Nieuwe Verscheid. IV. 32. Dezelfde verklaring komt ook voor bij Bruining, Synonymen, II. 133.

(6) Beoordeeling, 155.

dat de spelling van Bilderdijk de voorkeur verdient, omdat zij door het vroegere gebruik wordt bevestigd. Wij vinden die schrijfwijze althans, behalve bij Kiliaan, ook in de Staten-vertaling des Bijbels, en in eenige plaatsen, bij Huydecoper, Proeve, III. 161, voorkomende.

Waarom Bilderdijk in *fluks* liever de *x* wil schrijven (1), verklaren wij, met den Heer Van der Kemp (2), niet te kunnen begrijpen, en houden ons dus, in dit opzigt, aan het gewone gebruik, door Bilderdijk zelven goedgekeurd, wanneer hij verklaart: »Dat de *x* by ons van geen gebruik is, is zeker (3)." De schrijfwijze van *exter*, die dezelfde taalkenner doorgaans volgt, heeft te minder gezag, daar hij in zijne Verklarende Geslachtlijst niet alleen deze, maar ook die van *ekster* opgeeft, en zijne afleiding van *aakse*, onzes inziens, de laatste, boven de eerste, begunstigt.

Gevoeglijkst meenen wij tot deze afdeeling te kunnen brengen eene soort van woorden, over welker spelling de Hoogleeraar Siegenbeek niet heeft gehandeld: wij bedoelen de verkleinwoorden. Uit onderscheidene artikels van des Hoogleeraars Woordenboek voor de Spelling, is het echter blijkbaar, dat die taalgeleerde volkomen instemt met de regelen, door den Heer Weiland in zijne Spraakkunst (4) voorgedragen. De voornaamste dier regelen zegt, dat de verkleining geschiedt door den uitgang *je*, als: *briefje*, *huisje* enz. Sommige onzer schrijveren evenwel, en daaronder inzonderheid Bilderdijk, schrijven dien uitgang bij voorkeur *jen*: *briefjen*, *huisjen*. De reden, die genoemde taalkenner voor deze afwijking in het midden brengt,

(1) Spraakl. 57.
(2) Taalk. Mag. II. 95.
(3) Spraakl. 53.
(4) Bl. 50 en 51.

is van tweederlei aard. Zij ligt vooreerst in den oorsprong van dien uitgang, die naar hem eene veranderde of verzachte uitspraak van het oude *kijn*, *ken*, *gen* is; en ten andere in de vorming des meervouds, welke bij deze woorden niet, zoo als bij alle andere op *e* uitgaande naamwoorden, door *n*, maar door *s*, geschiedt (1). Onzes erachtens is de oorsprong van den bedoelden uitgang, ook na hetgeen door onzen spraakvorscher, met zijn gewoon vernuft, is te berde gebragt, nog tamelijk onzeker, en mag het alzoo min gepast geoordeeld worden, naar denzelven het bestaande geschilpunt in de spelling te willen beslissen; doch wij moeten tevens erkennen, dat de tweede bijgebragte reden ons van genoegzame kracht voorkomt, om te bewijzen, dat het enkelvoud onzer diminutiven op *en* zoude behooren uit te gaan, en dat de thans vrij algemeene spelling eene afwijking te heeten is. Neemt men echter in aanmerking, dat die afwijking door het gebruik zoodanig gezag heeft verworven, dat reeds vóór meer dan eene eeuw Ten Kate als »verklein-terminatie" wel *tje*, maar niet *tjen* (2), en Huydecoper zoowel *tje* als *tjen* (3) vermeldden, dan wordt men geneigd, haar als genoegzaam gewettigd te beschouwen. Nog meer wordt men in die neiging versterkt door de opmerking, dat de tegenwoordig ingevoerde spelling in dit geval overeenkomt met de uit-

(1) Spraakl. 212 en 214.

(2) Aenl. II. 73.

(3) Proeve van Taal- en Dichtkunde (eerste druk) bl. 13. — De kundige lezer bemerkt, dat zoowel Ten Kate als Huydecoper hier den misslag begaan, aan den uitgang de *t* toe te voegen, die eigenlijk niet daartoe behoort, maar in sommige gevallen, om de uitspraak, vóór de *j* wordt geschreven. Huydecoper heeft zijne onnaauwkeurigheid naderhand zelf verbeterd, als blijkt uit de ter aangehaalde plaatse ingevoegde aanmerking, in den tweeden druk der Proeve, D. I. bl. 37.

spraak, welke, niet alleen in het enkelvoud, maar ook in het meervoud, zoowel als in de bijwoorden *eventjes*, *zachtjes* enz., doorgaans de *n* niet laat hooren. En ware het, dat iemand nog schroomde, om met ons op dit punt aan de gevestigde spelling toe te geven, dan kunnen wij nog een' naderen grond voor ons gevoelen ontleenen van Bilderdijk zelven, die verklaart »het verkleinend woord *je* op zich zelf, zonder *n*, niet als onbestaanbaar te veroordeelen (1)," gelijk hij dan ook, in zijne Verhandeling over de Geslachten, van dien uitgang sprekende, denzelven beurtelings *je* en *jen* spelt (2).

Het al of niet bezigen der slot-*n* is wel het voornaamste, doch niet het eenige punt, waaromtrent Bilderdijk met de door den Heer Weiland voorgedragen regelen in strijd is. Door hem wordt ook afgekeurd het gebruik der *p* achter de *m*, in *boompje*, *bloempje* en dergelijken, moetende men, naar zijne bewering, schrijven *bloemetjen* of *bloemtjen* enz., gelijk hij dan ook de *t* blijft bezigen achter de *d*, als in *handtjen*, *kladtjen* enz. (3). Wat het laatste punt aangaat: om dit ten voordeele der bestaande spelling te beslissen, zal het genoegzaam zijn te vermelden, dat Bilderdijk zelf verklaart »te willen toegeven, dat, naar de tegenwoordige harder uitspraak der *d*, de *t* mag worden weggelaten." En wat de *p* betreft, die thans achter de *m* wordt gebezigd, en waaromtrent onze taalgeleerde niet zoo toegefelijk is: ook hiervoor bestaat, meenen wij, goede reden. Alhoewel erkennende, dat de eerste en eigenlijke vorm *bloemetjen*, *boometjen* (van welke het eerste nog wel gehoord wordt), zoowel als *handetjen*, *kladdetjen* enz. is geweest, meenen

(1) Spraakl. bl. 214.
(2) Bl. 95 en 290.
(3) Spraakl. 213, 214.

wij desniettemin, dat, naar de tegenwoordige verharde uitspraak, welke in deze woorden de drie lettergrepen tot twee verkort, de *p*, die alsdan in *bloempje*, *boompje*, duidelijk gehoord wordt, wel mag worden geschreven; of althans, eenmaal in gebruik zijnde, niet behoeft te worden geweerd. De spelling *bloemtje*, *boomtje* beantwoordt, naar ons gehoor, veel minder aan de tegenwoordige uitspraak.

§. 11.

Het weglaten eener letter, die oorspronkelijk tot het woord behoort.

Bilderdijk, en sommige andere schrijvers met hem, behouden in *thands* en *althands*, alsmede in *doorgaands*, *volgends* en dergelijken de *d*, welke, volgens de ingevoerde spelling, in de gemelde woorden wordt weggelaten. Dat de woorden, wat hunnen oorsprong betreft, werkelijk de *d* vorderen, is duidelijk, als men bedenkt, dat de beide eerste eigenlijk zamentrekkingen zijn van *te hands*, *al te hands*, vroeger *te hande* en *al te hande* geschreven; en dat de overige ontstaan zijn door het voegen der *s* achter *doorgaand*, *volgend*, deelwoorden der werkwoorden *doorgaan*, *volgen* (1). Al spoedig liet men echter de gemelde *d*, die in de uitspraak weinig of niet gehoord werd, ook bij het schrijven weg, en de Hoogleeraar Siegenbeek merkt te regt aan, »dat er geene reden was, om de *d* in het schrijfgebruik te behouden, daar de aanwijzing van den waren aard en oorsprong der woorden niets kon bijdragen, om derzelver gebruik en beteekenis als bijwoorden in het

(1) Sieg. Verh. 216, 217 en 219, 220. Taalk. Bedenk. 73, 74.

licht te stellen (1)." Wij zien dan ook geene genoegzame reden, om ten dezen Bilderdijk, en die met hem van het gevestigde gebruik afwijken, te volgen, vooral niet, daar hij, in dit punt der spelling, zich zelven niet gelijk blijft. Men vindt bij hem gewoonlijk *doorgaands* en *volgends*, doch daarentegen altijd *wegens* en *ergens*, waarvoor men, naar zijne eigene verklaring (2), *wegends* en *ergends* behoorde te schrijven. Geeft men nu ten aanzien van sommige woorden, tegen den oorsprong aan, aan de uitspraak en het gebruik toe, dan weten wij geene reden te bedenken, om die toegevendheid niet tot andere, waaromtrent volkomen hetzelfde plaats heeft, eveneens uit te strekken. Hierom kunnen wij ons dan ook niet vereenigen met het gevoelen van andere taalkundigen, met name de Heeren Kinker (3) en Van der Kemp (4), die willen, dat men alleen in de schrijfwijze van *thands* en *althands* Bilderdijk behoorde na te volgen.

Het woord *nogtans* vordert afzonderlijk onze aandacht. In de Verhandeling over de Spelling werd de schrijfwijze van *nogthans* of *nogthands* afgekeurd, als berustende op de geheel valsche vooronderstelling, dat het woord zamengesteld is uit *nog* en *thans*, terwijl *tans* in *nogtans* niet anders is dan een eenvoudige uitgang, hetgeen buiten twijfel gesteld wordt door de opmerking, dat de ouden altijd *nochtan* schreven, waarachter naderhand de *s* gevoegd is (5).

---

(1) Verh. 216.

(2) Taal- en Dichtk. Versch. III. 100.

(3) Beoordeeling, 28.

(4) Taalk. Mag. II. 109.

(5) Sleg. Verh. 217, 218. Dezelfde gebrekkige verklaring van *nogtans*, door een' uitgang *tan* of *tans*, die niet bestaat, vindt men reeds in de ten jare 1762 uitgekomene Tael- en Dichtkundige Bijdragen, II. 327. Ook de Heer Weiland heeft in zijn Taalk. Woordenb. dezelve overgenomen; zie op het woord.

Bilderdijk echter verklaarde zich ten dezen van een ander gevoelen. Volgens hem is ons *nogtans* (door hem *nogthands* geschreven) een geheel ander woord dan het *nochtan* der ouden, zijnde dit laatste eene zamenstelling uit *nog dan*, en bij de vroegste schrijvers steeds gebruikt als een koppelwoord voor *bovendien*, *daarenboven*, *wijders* enz. (1) De Hoogleeraar Siegenbeek gaf nu toe, dat *nochtan* bij de ouden werkelijk de door hem vroeger voorbijgeziene beteekenis van *bovendien* enz. had, doch hield niettemin staande, dat hetzelfde woord ook bij hen, en steeds bij de latere schrijvers, gebruikt werd als tegenstelling voor *evenwel*, *desniettegenstaande* (2). Dat *nochtan* bij de ouden ook den gemelden tegenstellenden zin had, werd nu wederom door Bilderdijk op zijne beurt toegestaan, doch hij beweerde tevens, dat dit niets ter zake deed, daar het niet ongewoon is, dat de eenvoudigste koppelwoorden, *en* b. v., in tegenstelling worden gebruikt (3); welke bewering de Hoogleeraar poogde te ontzenuwen door te doen opmerken, dat dezelve alleen dan kracht zou hebben, indien het gebruik van *nochtan*, als tegenstelling, bij de ouden slechts zelden voorkwam, en het woord op zich zelf ongeschikt ware, om het tegenstellende uit te drukken (4).

(1) Taal- en Dichtk. Verscheid. III. 72—78. Dat *nochtan* bij de ouden somwijlen de beteekenis had van *bovendien*, *wijders*, enz., is reeds opgemerkt door Huydecoper, in zijne Aanteekeningen op M. Stoke, op verschillende plaatsen, als D. I. 78, 482, II. 40, 538; en het is onbegrijpelijk, dat dit zoowel den Heer Weiland, als den Hoogl. Siegenbeek ontsnapt is. De Heer Van Wijn, *nochtan* in eene oude Rekening aldus gebezigd vindende: *deszelfs daechs ghegheven* 18 *Gravers, die de vesten van Delf holpen slegten, overmits dat daer* nochtan *nyemant en was die 't doen woude*, verklaarde het door *tot nog toe*, zie Huiszittend Leeven, I. 640. 't Woord beteekent hier *wijders, boven die*.

(2) Taalk. Bedenk. 1—18.

(3) Taal- en Dichtkund. Versch. IV. 171—192.

(4) Taalk. Bedenk. 49—58.

Na eene naauwkeurige overweging van hetgeen door de beide taalgeleerden tot staving hunner gevoelens in het geschil, van welks beloop wij een kort overzigt gaven, is in het midden gebragt, zijn wij van oordeel, dat het tegenwoordige *nogtans* geen ander woord is, dan het *nochtan* der ouden, en dat de tegenwoordige schrijfwijze, ofschoon ook gezag hebbende schrijvers die van *nogthans* of *nogthands* begunstigen (1), de voorkeur verdient.

Vooreerst toch blijkt uit de door den Heer Siegenbeek bijgebragte voorbeelden ten duidelijkste, dat *nochtan* bij de ouden niet minder den zin had van *evenwel*, dan dien van *bovendien*, en dat vaak hetzelfde werk, waarin men *nochtan* vindt, voorbeelden oplevert van *nochtans*, in dezelfde beteekenis (2), zoodat de achtervoeging der *s*, waarop Bilderdijk zich te zijnen voordeele beroept (3), blijkt geheel willekeurig, en niet uit hoofde van tweederlei beteekenis, te zijn geschied. Zelfs in de laatste helft der zestiende eeuw, bedienden zich de Rederijkers in hunne werken nog dikwerf van het toen reeds algemeen door *nochtans* vervangene *nochtan*, wanneer hun dit tot het rijm beter voegde (4).

Ten andere blijkt niet minder willekeurig de achtervoeging der *t* in *nochtant*, welk woord Bilderdijk

(1) B. v. Wiselius, Mengel- en Tooneelpoëzij, D. I. Voorrede, bl. VI. Nieuwe Dichtbundel, Voorrede, bl. III. Ypeij, Beknopte Geschied. der Nederl. Taal, I. 184 en II. 138. En Weiland zelf bezigde vóór het in 't licht komen der Verhandeling van den Hoogl. Siegenbeek de spelling van *nogthands*, zie b. v. de Inleiding tot het Taalk. Woord. bl. 192, en het werk zelf, D. I. bl. 226, op *altoos*. Het is er dus verre af, dat Bilderdijk in dit opzigt alleen stond, zoo als men het wel doet voorkomen.

(2) Taalk. Bedenk. 55.

(3) Versch. IV. 181.

(4) Zoo vindt men *nochtan*, b. v. in de Antwerpsche Spelen van Sinne, in 1561 uitgegeven, bl. 225, 427 en 592.

zegt eigenlijk te zijn *nog te hant*, waarvan dan het latere *nogthans* of *nogthands* zoude gekomen zijn (1). De Hoogleeraar Siegenbeek vordert, onzes inziens te regt, dat men uit dezelfde schriften, die voorbeelden van *nochtant* voor *noch te hand* opleveren, ook zou moeten aantoonen, dat de *h* weggelaten werd in *te hant* en *al te hant* (2). Wij houden, met den Hoogleeraar, het gebruik der *t* achter *nochtan* op gelijke wijze ontstaan, als in *iemant* en *niemant*, het zij om de versterking der uitspraak, het zij om andere onbekende redenen. Dat de achtervoeging der *t* bij de ouden ook meermalen bij andere woorden plaats had, wordt bevestigd door deze plaats uit een oud handschrift, aangehaald door den Hoogleeraar Ypeij (3), waar wij lezen: *Ende Vespaciane besloet aldus nauwe tlant ende ihrlin* (d. i. Jeruzalem) *dat hem die ioden nerghent en mochten ontvlien*. Nochtant wachtent (hielden de wacht) *die Zeloten so nauwe dat* nyement *ontvlien en mocht* enz. Hier vinden wij, toevallig genoeg, behalve in *nochtant*, in drie andere woorden (*nerghent*, *wachtent*, *nyement*) de *t* achter de *n* geplaatst, hoogstwaarschijnlijk alleen om de uitspraak.

Naar onze meening derhalve is het *nochtan* der ouden, zoowel als hun *nochtant*, met het latere *nogtans* een en hetzelfde woord, met dat onderscheid, dat men *nogtans* gewoonlijk slechts in den zin van tegenstelling bezigt, waartoe het, volgens Bilderdijks eigene opmerking (4), uit hoofde van deszelfs beteekenis allezins geschikt is, en dat *nochtan* door de vroegste schrijvers ook tevens als een koppelwoord werd gebruikt in den zin van *wijders*, *boven-*

(1) Versch. III. 76. IV. 180.
(2) Taalk. Bedenk. 53, 54.
(3) Aangeh. werk, II. 385.
(4) Versch. IV. 178.

dien (1). De schrijfwijze van *nogthans* of *nogthands* is van latere dagteekening (2), en schijnt door verwarring van *nogtans* met *thans*, *althans*, ontstaan te zijn.

(1) [Op de vraag, hoe *nochtan* aan de beide beteekenissen van *wijders*, *bovendien*, en *echter*, *evenwel*, gekomen is, antwoordt Hoffmann von Fallersleben, Horae Belgicae, III. 147, dat in het woord tweederlei *noch* ligt (*tamen* en *adhuc*) en verwijst daarbij naar Grimms Deutsche Grammatik, III. 250. Een nederduitsch *noch* of *nog*, voor *tamen*, is ons onbekend, en Grimm zegt, t. a. p., ook geheel iets anders. Deze geleerde taalvorscher merkt op, dat er nevens het oude duitsche *noh* (gothisch *nauh*, adhuc) zich een ander *noh* vormde (gothisch *nih*, nec), en dat hierdoor het oudduitsche *nohdanne* dubbelzinnig werd, daar het nu eens *adhuc*, dan weder *nondum* te kennen geeft. Die tweederlei beteekenis van het oudduitsche *nohdanne* kan men bevestigd zien bij Graff, Althochdeutscher Sprachschatz, V. 49, waar de eerste omschreven wordt door *noch dann*, *dann noch*, *ferner*, adhuc, praeterea; en de laatste door *noch nicht*, *noch dann nicht*, nondum, necdum; terwijl van beiden verscheidene voorbeelden worden bijgebragt. De laatstgemelde beteekenis, die van *nondum* namelijk, d. i. *nog niet*, is aan ons *nochtan*, zoowel als aan het latere *nogtans*, vreemd, en ook buiten het geschil. Indien de meening niet door mannen als Grimm en Graff — zoo iemand, ja meer dan eenig ander, kenners der oude duitsche taal — ware voorgestaan, zou men zelfs mogen twijfelen, of *nohdanne* op zich zelf wel immer de beteekenis van *nog niet* gehad heeft, en of, in geval men die beteekenis er aan toeschrijft, de volledige uitdrukking niet behoorde te zijn *nohdanne ni*. Opmerking verdient het althans, dat bij twee van de vier door Graff geleverde voorbeelden het ontkennende *ni* aan *nohdanne* is toegevoegd. — Wijders zegt Grimm, s. 720, niet geheel juist, dat *no*, nec, en *noch*, adhuc (door hem partikelen genoemd, die met elkander niets gemeen hebben), zoowel in het nieuw-nederduitsch, als in het nieuw-hoogduitsch, onder éénen vorm geraakt zijn. Dit is waar, wat de *uitspraak* betreft; doch het nederduitsch onderscheidt, wat de *spelling* aangaat, sedert bijna eene eeuw, beide woorden door de schrijfwijzen van *noch* en *nog*.]

(2) De Hoogl. Siegenbeek zegt, dat deze schrijfwijze in het laatst der voorgaande eeuw is opgekomen, en vroeger geheel onbekend was (Taalk. Bed. 57.), en Weiland noemt die schrijfwijze mede eene invoering van zijnen tijd (Taalk. Woordenb. op het woord). Dit is onjuist. Immers wij vinden dezelve reeds bij den dichter Smits, die in de eerste helft dier eeuw bloeide, als in

De Heer Van der Kemp, in het geschil omtrent *nogthans* van het gevoelen des Hoogleeraars Siegenbeek, is tevens van meening, dat in dit woord, op voorgang der ouden, de *g* in *ch* behoorde te worden verwisseld (1). Doch, onzes inziens, is de schrijfwijze van *nochtans* tegenwoordig, bij de algemeen aangenomene onderscheiding van *nog* en *noch*, niet van onregelmatigheid vrij te pleiten.

§ 12.

Het gebruik der *s* of *sch* in sommige woorden.

Ten aanzien van dit punt hebben wij verschil ontmoet in de spelling van drie woorden, namelijk het werkwoord *bruisen*, en de zelfstandige naamwoorden *was* en *dos*, in welke de gevestigde schrijfwijze de enkele *s*, doch Bilderdijk *sch* bezigt.

Omtrent *bruisen* of *bruischen* merkte de Hoogleeraar Siegenbeek aan, dat de eerste schrijfwijze de voorkeur verdiende, uit hoofde van den voorgang der keurigste schrijvers, ofschoon hij tevens erkende, dat de laatste mede bij goede schrijvers wordt aangetroffen (2). Daar deze grond ons weinig voldoende voorkomt, zouden wij meenen, dat de spelling van *bruischen*, waarin ons Bilderdijk (3), gelijk vroeger Ten Kate (4), voorgaat, de beste is, als zijnde gegrond op de afleiding, zoodat het eene onregelmatigheid mag heeten, het

---

zijne Gedichten, bl. 14, 32, 130, 202; Nagelatene Ged. II. 333; en Rottestroom, 69.

(1) Taalk. Mag. II. 105, 106.

(2) Verh. 230.

(3) B. v. Taal- en Dichtk. Versch. I. bl. 3 en 13.

(4) Aenl. II. 684.

werkwoord *ruischen* met *sch*, en het daarvan afkomende *bruischen* met *s* te schrijven.

De spelling van *was* (cera) zonder *ch* achtte de Hoogleeraar Siegenbeek zoo weinig aan bedenking onderhevig, dat hij dezelve verklaarde »naauwelijks melding te behoeven (1)." Niet minder stellig zegt evenwel Bilderdijk: »Dat men *wasch* en niet *was* moet schrijven, toont en Hoog- en Vlaamsduitsch: dat *wachs* zegt, en de afkomst des woords van *wak*, d. i. *week* (2)." Wij erkennen, niet in te zien, dat de voorgestelde afleiding of schrijfwijze in verwante talen de *sch* in ons *was* noodzakelijk maakt; integendeel schijnt het ons toe, dat de overeenkomst met het hoogduitsche *wachsen* (groeijen) en ons *wassen*, en meer andere woorden, als *sechs*, ons *zes*, enz., voor de enkele *s* pleit. Doch hoe dit zij, er bestaat, onzes inziens, geene voldoende reden, om de tegenwoordige schrijfwijze te veranderen, die ook door Kiliaan, Ten Kate (3) en de Staten-overzetting des Bijbels (4) wordt bevestigd, en het voordeel heeft, van *was* (cera) en *wasch* (van *wasschen*) te onderscheiden.

Even min vinden wij genoegzamen grond, om in *dos*, *dossen*, op voorgang van Bilderdijk, de *sch* te schrijven. Wij zien geene zwarigheid, om, naar de door dezen schrijver gegevene afleiding van het fransche *dos* (5), in ons *dos* de *s* goed te keuren, daar in ons *tas* (hoop), in het fransch *tas*, dezelfde letter gebezigd wordt.

---

(1) Verh. 231.
(2) Verkl. Geslachtl. op het woord.
(3) Aenl. II. 528.
(4) B. v. Psalm XXII. 15, LXVIII. 3, en XCVII. 5.
(5) Verkl. Geslachtl. op het woord.

§. 13.

De inlassching der *t* in sommige woorden.

Volgens de ingevoerde spelling werd de *t* in *mijnentwil*, *uwentwil* en *opentlijk*, *wezentlijk* enz., voornamelijk op gezag van Huydecoper afgekeurd, niettegenstaande daarbij erkend werd, dat de gewone uitspraak die letter in de gemelde woorden hooren laat (1). Dan, in het Voorberigt voor de vierde uitgave zijner Verhandeling (2), verklaarde de Hoogleeraar Siegenbeek, dat hetgeen door hem in dezelve was aangevoerd voor de weglating der genoemde *t*, als volkomen wederlegd kan beschouwd worden, door hetgeen de Heer De Vries nopens dat punt heeft in het midden gebragt, en men mag uit die verklaring derhalve opmaken, dat, naar 's Hoogleeraars meening, de *t* in de bovengenoemde woorden wederom moet worden ingelascht.

En inderdaad, wanneer wij de redenen nagaan, die de Heer De Vries voor het behoud der *t* bijbrengt, dan zijn ook wij van oordeel, dat tegen dezelve niets met grond kan worden ingebragt. Noemde Huydecoper de *t* in *uwentwil* eene bedorvene schrijfwijze, door eene bedorvene uitspraak ontstaan (3): de Heer De Vries wederlegt die bewering overtuigend, met te doen opmerken, vooreerst, dat de *t* hier dient ter bevordering der welluidendheid, daar zij tot een' overgang van de *n* tot de *w* verstrekt, en alzoo de gemakkelijke uitspraak bevordert; en ten tweede, dat zij de duidelijkheid aanmerkelijk verhoogt, door eene onderscheiding daar te stellen tusschen *om mijnentwil* (d. i. *om*

(1) Verh. 232—236.
(2) Bladz. XI.
(3) Proeve van Taal- en Dichtk. II. 345.

mij, *te mijnen gevalle*) en *om mijnen wil* (d. i. *om den wil*, *dien ik heb*) (1). Even zoo wordt Huydecopers redenering voor de verwerping der *t* in *opentlijk* en andere op *lijk* uitgaande woorden, welke op geenen anderen grond steunde, dan de verbastering in *ordéntelijk*, waartoe de schrijfwijze van *órdentlijk* aanleiding had gegeven (2), te eenenmale krachteloos gemaakt door de opmerking, dat, tot heden toe, geene tweede soortgelijke verbastering is ontstaan, en dat, naar den regel onzer taal, bij het uitspreken van den korten uitgang *lijk*, achter den korten, onzakelijken uitgang *en*, tusschen de *n* en *t* volstrekt eene overgangsletter moet gehoord worden (3). Het beginsel, hier tot taalregel gesteld, wordt volkomen bevestigd door de verklaring, die Bilderdijk van de *n* geeft, als zijnde eene letter, welke in de uitspraak ligtelijk de *d* (of *t*) achter zich ontvangt, zoo als door hem met veel voorbeelden, waaronder ook *opentlijk*, wordt opgehelderd (4). In de toepassing blijft deze taalkenner zich echter niet altijd gelijk. Doorgaans vindt men bij hem *wezendlijk* met (5), doch daarentegen steeds *eigenlijk* zonder *d* (6) geschreven. Wij zien geene reden, om deze woorden in schrijfwijze te doen verschillen, en dat ook vroeger in beide evenzeer de *t* werd ingevoegd, blijkt uit de talrijke voorbeelden, door den Heer De Vries bijgebragt (7). Wat hiervan de reden zijn moge, zoo veel is zeker, dat Bilderdijks gebruik der *d*, in sommige der tot deze klasse behoorende

(1) Taalk. Mag. I. 128, 129.
(2) Proeve, II. 350—352.
(3) Taalk. Mag. I. 115 en 122.
(4) Nieuwe Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden, I. 38, 39.
(5) B. v. Voorrede voor den Ondergang der eerste Wareld, bl. III, XII en XXV. Spraakl. Voorr. bl. V en VIII.
(6) B. v. Verscheid. I. bl. 62, 78. Spraakl. 229, 230.
(7) Taalk. Mag. I. 119.

woorden, voor de wederinvoering dier overgangsletter pleit, zoodat naar ons gevoelen de Hoogleeraar Siegenbeek het te regt noodig oordeelde, om ten dezen van zijn' vroeger aangenomen regel af te gaan.

Nu kan de vraag nog ontstaan, of men tot het voorgestelde einde de *d*, of wel de *t*, behoort te bezigen. De Heer De Vries zegt, dat beide volkomen op hetzelfde uitkomt (1). Daar nu de vroegere schrijfwijze zich stellig voor de *t* verklaart en Bilderdijk niet altijd in het bezigen der *d* regelmatig is, meenen wij, dat de eerste letter boven de laatste de voorkeur verdient, te meer, dewijl ook in *mijnentwil* enz. bestendig de *t* wordt geschreven.

Met de *t* in *gantsch*, zoo als Bilderdijk schrijft, kunnen wij ons echter niet vereenigen. De Heer Van der Kemp, mede een voorstander dier schrijfwijze, voert, ten bewijze van hare gepastheid, twee redenen aan, en wel vooreerst, dat de verwantschap met het hoogduitsche *ganz* de *t* vordert; en ten tweede, dat die spelling het voordeel heeft, van het bijwoord *gants* van het bijvoegelijk naamwoord *gantsch* te kunnen onderscheiden (2). Wij merken hierop aan, in de eerste plaats, dat de hoogduitsche *z* niet zeer voor het behoud der *t* pleit, als men bedenkt, dat dit teeken doorgaans bij ons met *s* wordt verwisseld; men denke aan *glans*, *krans*, *zwans*, in het hoogduitsch *Glanz*, *Kranz*, *Schwanz*. En ten andere, dat de genoemde onderscheiding, indien het gebruik zulks wilde, evenzeer door de spelling van *gans* en *gansch*, als door die van *gants* en *gantsch*, zou kunnen worden aangewezen. Weshalve wij in dit woord, ofschoon men ook oudtijds, overeenkomstig met de hoogduitsche uitspraak, daarin de *t* schreef, thans, naar het

(1) Taalk. Mag. I. 117, Aant.
(2) Taalk. Mag. II. 109 en 110.

heerschende spraakgebruik bij ons, aan de gewone spelling de voorkeur zouden geven.

§. 14.

De invoeging der *d* in sommige zelfstandige en bijvoegelijke naamwoorden.

Bij de gewone uitspraak onzer taal wordt de *d*, welluidendheidshalve, dikwijls ingevoegd. Zoo, bij voorbeeld, maakt deze letter bij twee op elkander volgende klinkers den overgang uit, als in *tweederlei*, *driederhande*, voor *twee-erlei*, *drie-erhande* enz., en even zoo dient zij ter versterking der uitspraak van de medeklinkers *l*, *n*, en *r* in *felder*, *schoonder*, *klaarder* en andere, in den vergrootenden trap gebezigde, bijvoegelijke naamwoorden. Het gebruik der beschaafde schrijvers volgt dien regel echter niet altijd op, en het is volgens dit gebruik, dat in de gevestigde spelregeling de genoemde *d*, behalve in *tweederlei*, enz., ook in de op *r* uitgaande bijvoegelijke naamwoorden, als *klaarder* van *klaar*, werd behouden; doch daarentegen in die, welke op *l* en *n* eindigen, verworpen (1). Bilderdijk, ergens van de invoeging der *d* in de bijvoegelijke naamwoorden sprekende, zegt: »in 't algemeen behoorden dergelijke versterkingen in den overgang niet geschreven te worden, daar zij niet tot het woord, maar alleen tot de uitspraak behooren (2)." In het gebruik intusschen blijft hij, zoo als door den Hoogleeraar Siegenbeek te regt is opgemerkt (3), zich niet altijd gelijk. In zijne

(1) Sieg. Verh. 236—239.
(2) Nieuwe Verscheid. I. 38.
(3) Taalk. Bedenk. 74 en volgg. Brief achter Kinkers Beoordeeling, bl. 348.

Spraakleer leest men, bl. 41, *drieërlei*, even zoo bl. 47 en elders; bl. 27, daarentegen, vindt men tweemaal de schrijfwijze van *driederlei*. In de bijvoegelijke naamwoorden op *r* laat hij, in den vergrootenden trap, doorgaans, doch ook niet altijd, de *d* weg. Zoo treft men in het tweede Deel der Verscheidenheden, bl. 16 *vruchtbarer* aan, bl. 127 *klarer of duisterer*, doch bl. 12 *klaarder of duisterer*.

Het komt ons voor, dat deze afwijking van Bilderdijk te weinig regelmatig is en genoegzame gronden mist, om ten dezen van den gewonen regel af te gaan, ofschoon, onzes inziens, een keurig schrijver niet mag verstoken worden geacht van het regt, om daar, waar de welluidendheid hem toeschijnt zulks te vorderen, in een of ander der genoemde woorden, de *d* niet te bezigen.

§. 15.

De inlassching der *e* in zelfstandige en bijvoegelijke naamwoorden.

Een gelijk oordeel, als omtrent het voorgaande punt, meenen wij ook te moeten vellen aangaande het invoegen der *e* voor de uitgangen *lijk* en *loos*, hetwelk mede volgens de welluidendheid geschiedt, en naar de beginselen der heerschende spelling achter de *b* en *p*, *d* en *t*, *f*, *g*, *i*, *k*, *m*, *n*, en *s* (somwijlen) en *w* heeft (1). Bilderdijk erkent, dat deze schrijfwijze, waar de welluidendheid het niet veroordeelt, oorspronkelijk goed is, ofschoon hij tevens beweert, dat men die *e* niet behoeft te schrijven (2). Zijne schrijfwijze is ook, in dit opzigt, niet eenparig.

(1) Sieg. Verhand. 240—249.
(2) Spraakl. 391.

Bekrachtigt hij, volgens de opmerking van den Hoogleeraar Siegenbeek (1), de gewone spelling met zijn voorbeeld: hij wijkt ook somwijlen daarvan af, ten bewijze waarvan de volgende woorden, uit de Voorrede van de Spraakleer door ons opgeteekend, mogen verstrekken. Men leest daar bl. 8 *menschlijk*, bl. 9 *lichaamlijke*, bl. 10 *etlijke*, bl. 11 *aanmerklijke*, *mooglijkheid*, bl. 12 *behaaglijk*, en bl. 14 *gebruiklijk*.

Het min gepaste, om het invoegen der *e* in de bovengenoemde woorden aan vaste regels te verbinden, is door den Hoogleeraar Siegenbeek zelven zoo zeer opgemerkt, dat hij, bij eene latere uitgave zijner Verhandeling, desaangaande het volgende heeft ingevoegd: »Ten besluite voegen wij hier nog de aanmerking bij, dat, gelijk de dichter natuurlijk aan de voorgestelde bepalingen niet gehouden is, zoo ook de redenaar daarvan somwijlen mag afwijken, wanneer de zamenvoeging zijner woorden, en in 't bijzonder de aard der voorgestelde denkbeelden eene stevigheid en sterkte van uitspraak vorderen, welke de invoeging der zachte *e* niet gedoogt. Immers lijdt het geenen twijfel, dat eene al te groote gezetheid op het regelmatige somwijlen voor de welsprekendheid zoowel, als voor de dichtkunst, schadelijk is (2)." — Eene uitspraak, van welker gegrondheid men zich nog nader kan overtuigen, door te lezen hetgeen de Heer De Vries, nopens dit punt, heeft in het midden gebragt (3).

(1) Taalk. Bedenk. 77.
(2) Taalk. Bedenk. 79.
(3) Taalk. Mag. I. 134 en volgg.

§. 16.

De spelling van uitheemsche woorden.

Met een enkel woord willen wij, ten slotte, nog spreken van den vastgestelden regel ten aanzien van de spelling van woorden, die uit andere talen overgenomen zijn, zonder als nederduitsche te worden erkend. Die regel behelsde in het algemeen, dat men derzelver oorspronkelijke spelling, zoo veel mogelijk, onveranderd moest laten (1). Wij herinneren ons niet, dat dit beginsel ergens tegenspraak heeft ontmoet; doch het is er zoo verre van af, dat hetzelve algemeen is in acht genomen, dat zoowel de Hoogleeraar Siegenbeek (2), als de Heer Weiland (3) het noodig hebben geacht, tegen de plaats hebbende afwijking van hetzelve te moeten waarschuwen. Sommigen namelijk hadden ingevoerd, om, bij het bezigen van vreemde woorden, dezelve, zoo veel doenlijk, op eene nederduitsche wijze te spellen, schrijvende alzoo *kwitantie*, *kommissie*, *kurator*, *rekwest* enz., voor *quitantie*, *commissie*, *curator*, *request*. Dat zoodanige spelling inderdaad den naam van wanspelling verdient, daar de woorden, om met den Heer Weiland te spreken, op die wijze een zeer misselijk tweeslachtig aanzien bekomen, loopt, dunkt ons, ieder in het oog; en neemt men dan daarbij nog in aanmerking, dat dergelijke vernederduitschte schrijfwijzen ligtelijk tot de verbastering der taal kunnen leiden, dan aarzelen wij niet, om met volle overtuiging ons zegel aan het bovengemelde, nog niet wederlegde, beginsel te hechten, al is het, dat men,

(1) Sieg. Verh. 259.
(2) Taalk. Bedenk. 28 en volgg.
(3) Voorrede voor het Kunstwoordenboek, bl. VI en VII.

onder de voorstanders van de daarmede strijdige spelling, ook enkele schrijvers van naam en gezag kan opnoemen.

De Hoogleeraar Siegenbeek, in zijn werk over de genoemde uitheemsche woorden handelende, maakt, te dier gelegenheid, ook gewag van dezulke, welke reeds als nederduitsche zijn aangenomen. Onder deze is er een, omtrent welks spelling geschil is gerezen, te weten het woord *schepter*. In navolging van den Heer Weiland (1) oordeelde de Hoogleeraar de spelling van *schepter* alleen goed en regelmatig, dewijl de vreemde met *sc* of *sk* aanvangende woorden, in onze taal overgaande, gemeenlijk *sch* aannemen; als *schrijven* van *scribere*, *schrijn* van *scrinium*, *schorpioen* van *scorpio* enz. (2). Deze spelling nu is door Bilderdijk en Wiselius ten sterkste afgekeurd. Deze taalkenners beweren, dat voor het behoud der *sc* in dit woord pleiten deszelfs overneming uit het fransch, en niet onmiddellijk uit het grieksch, de schrijfwijze der ouden met de enkele *c*, en de volstandige uitspraak van *septer* (3). Den eersten dezer aangevoerde gronden, waartegen de Hoogleeraar Siegenbeek eenige bedenking heeft ingebragt (4), thans daarlatende, meenen wij, dat de laatste van genoegzaam belang zijn, om ten voordeele der *sc*, in plaats der *sch*, te beslissen. Is het toch, gelijk de Heer Wiselius een- en andermaal ten stelligste verzekert, dat men het woord voormaals en te regt als *septer* uitsprak — en dit is door den Heer Siegenbeek niet tegengesproken — dan volgt daaruit, onzes inziens,

(1) Inleiding tot het Taalk. Woordenboek, bl. 75.

(2) Verh. bl. 253.

(3) Bild. Verkl. Geslachtl. op het woord. Wiselius, over de Tooneelspeelkunst, bl. 13, en Nieuwe Dichtbundel, Voorrede, bl. XXXIX.

(4) Taalk. Bedenkingen, bl. 71.

onwederlegbaar, dat de *sch*, welke bij ons nergens voor die uitspraak gebezigd wordt, in dat woord niet kan plaats vinden. Het gebruik der *sch* in andere, door de Heeren Weiland en Siegenbeek bijgebragte, woorden doet hier niets ter zake, dewijl in deze niemand ooit anders dan *sch* in de uitspraak heeft laten hooren. Vraagt men wijders met den Hoogleeraar (1), waarom men, voor de welluidendheid willende zorgen, dan niet aan de spelling van *septer* de voorkeur geeft, zoo zoude men daarop kunnen antwoorden, dat die spelling, zoo zij al eenig gezag heeft, vroeger veel minder gewoon was, dan die van *scepter*, welke onder anderen ook door de overzetters van onzen Statenbijbel werd gebezigd.

1837.

(1) Aldaar, bl. 72.

OVERZIGT

VAN DEN

INHOUD.

NB. De met een sterretje geteekende artikelen zijn de zoodanige, waaromtrent in deze Proeve is voorgeslagen, van de bestaande spelling af te wijken.

INLEIDING. . . . . Bl. 3.
§. 1. De klinkletters *ij* en *y* . . . . . — 6.
§. 2. *De verlenging der klinkers *a*, *e* en *o*, door *i* . — 8.
§. 3. Het woord *wereld* . . . . . — 11.
§. 4. De zacht - en hard - lange *e* en *o* . . . . . — 12.
*Basterd - uitgang *eren* . . . . . — 13.
Kneden, *kreten*, *noten*. . . . . — 16.
§. 5. De Tweeklanken. . . . . — 17.
**Malvezei* . . . . . — —
**Leyden* . . . . . — —
Mei . . . . . — 18.
Dauw . . . . . — —
§. 6. De verwantschapte Medeklinkers . . . . . — 19.
Ontvangen, *ontvonken*. . . . . — —
**Fonkelen* . . . . . — 21.
**Zamen* . . . . . — —
Ambt . . . . . — 23.
**Knods*, *kruid* . . . . . — —
Ant - . . . . . — —
Geweest. . . . . — 24.
—waarts . . . . . — 25.
**—cht* en *—gt* . . . . . — —
—ng en *—nk*. . . . . — 32.
§. 7. De verdubbeling van letters in het midden der woorden . . . . . — 34.
J in *vleijen*, *zaaijen*, enz. . . . . — —
G vóór *ch*. . . . . — 39.
**Droessem* . . . . . — 44.
Geezel . . . . . — —

Prijsselijk, huisselijk enz . . . . . Bl. 45
Hemelling . . . . . — —
Adellijk, middellijk . . . . . — 47.
§. 8. Het onderscheiden van gelijkluidende, doch in beteekenis verschillende woorden, door de spelling . . . . . — 48.
Aarde en *aard* . . . . . — —
* —*aard* . . . . . — —
§. 9. Het veranderen der spelling, tot bevordering der regelmatigheid . . . . . — 60.
Kom en *koom*. . . . . — 62.
§. 10. Het terugbrengen der schrijfwijze van eenige woorden tot hunnen oorsprong. . . . . — 63.
* *Lezenaar* . . . . . — —
Gaanderij . . . . . — —
Insgelijks . . . . . — —
Soms . . . . . — 64.
Daarentegen, daarenboven . . . . . — —
* *Behalve*. . . . . — —
Fluks, ekster . . . . . — 65.
De verkleinwoorden . . . . . — —
§. 11. Het weglaten eener letter, die oorspronkelijk tot het woord behoort. . . . . — 68.
—*ns* in *thans, doorgaans* enz. . . . . — —
Nogtans . . . . . — 69.
§. 12. Het gebruik der *s* of *sch* in sommige woorden . — 74.
* *Bruisen*. . . . . — —
Was, dos . . . . . — 75.
§. 13. De inlassching der *t* in sommige woorden . . . — 76.
* *Mijnenwil, openlijk* enz. . . . . — —
Gansch . . . . . — 78.
§. 14. De invoeging der *d* in sommige zelfstandige en bijvoegelijke naamwoorden . . . . . — 79.
§. 15. De inlassching der *e* in zelfstandige en bijvoegelijke naamwoorden . . . . . — 80.
§. 16. De spelling van uitheemsche woorden . . . . — 82.
* *Schepter* . . . . . — 83.

BIJLAGEN

OP DE

VORENSTAANDE PROEVE.

I.

BRIEF

VAN DEN

HOOGLEERAAR M. SIEGENBEEK

AAN

DEN SCHRIJVER.

WelEdele Heer, Geachte Vriend!

Ik voel mij gedrongen, u in het openbaar mijnen dank te betuigen, voor de hoogst bescheidene wijze, waarop gij, tot toetsing der tegen de vrij algemeen aangenomene spelling in het midden gebragte bedenkingen, mijne *Verhandeling over de Spelling onzer taal* beoordeeld hebt. Gaarne treed ik, ook op uwe uitnoodiging, in eene vriendschappelijke briefwisseling over de door u goedgekeurde afwijkingen van dezelve, zoo om u te kennen te geven, in welke bijzonderheden ik het met u eens ben, als inzonderheid om u de redenen te ontvouwen, waarom ik, ten aanzien van sommige, nog meen van u te moeten verschillen. Door zulk eene wisseling van denkbeelden kan de waarheid, welke in alle wetenschappelijke ge-

schillen het eenig doel der strijdvoerenden behoort te wezen, niet anders dan winnen.

In de eerste plaats valt mijne aandacht op hetgeen door u op bl. 8 en volgg. over de verlenging der klinkletters *a*, *e* en *o* door *i*, in het midden is gebragt. Gij wilt die verlenging niet slechts tot *heir*, hetwelk ik vroeger reeds heb toegegeven, maar ook tot de woorden *air*, *hair* en *meir* hebben uitgestrekt. Doch ik kan mij, niettegenstaande het door mij geeerbiedigd gezag van den Hoogleeraar Van der Palm, door dat van den Hoogleeraar Van Kampen, en deels ook door dat van Bilderdijk bekrachtigd, met dit gevoelen nog niet vereenigen. In *heir* zag ik reden voor het behoud der *ei*, omdat die tweeklank in de meest algemeene uitspraak waarlijk gehoord wordt, en *Heer der heerscharen* ook aan mijn oor min gevallig is. Maar wie zal van de Haarlemmer *meir*, niet *meer*, spreken? Waar valt de tweeklank *ai* en *oi*, in *air*, *hair* en *oir* op te merken? Er is dus in de algemeene en meest beschaafde uitspraak geene reden voor het behoud der *i* in de genoemde woorden te vinden. Maar de duidelijkheid, zegt gij, vordert dit behoud. Doch ik kan mij naauwelijks verbeelden, dat gij, bij eenig nadenken, dezen grond voor voldoende kunt houden. Hoe dan? Men zal bij het spreken geen gevaar loopen van *aar* (korenaar) met *aar*, verkorting van *ader*, *haar* (hoofdhaar) met *haar* voornw., *meir* met *meer*, verkorting van *meerder*, *oor* (erfgenaam) met *oor* (het orgaan van het gehoor) te verwarren; doch bij het schrijven zal de duidelijkheid vorderen, die verwarring door de spelling te verhoeden? Of is dan bij het spreken dit gevaar niet veel grooter, dan bij het schrijven, daar de spreker zijne aandacht op het gehoorde niet dan zeer vlugtig, de lezer daarentegen op het geschrevene veel langer

kan vestigen? Daarenboven verzoek ik u te letten op het groote aantal van gelijkluidende, doch in beteekenis zeer verschillende woorden in onze taal, als *arm* (behoeftig) en *arm* (deel van het menschelijk lichaam), *boot* (vrouwelijk tooisel) en *boot* (een vaartuig) en vele anderen, door mij genoemd in mijne *Verhandeling over de Spelling*, bl. 53 en 54. Ik meen derhalve uit al het voorgestelde te mogen opmaken, dat er geene voldoende reden bestaat, om in de spelling der genoemde woorden van de algemeene uitspraak af te gaan, en daarin eene thans verouderde wijze van verlenging te behouden. Omtrent *heir* heb ik te minder zwarigheid gemaakt aan de uitspraak toe te geven, omdat in den bij ons zoo gemeenzamen uitgang *heid* de verlenging der *e* door *i* nog algemeen stand houdt. Dat hier toch geen eigenlijk gezegde tweeklank *ei*, met onze hard-lange *e* vermaagschapt, plaats heeft, is uit het meervoud *heden* met de zacht-lange *e* ten duidelijkste blijkbaar.

Hetgeen door u, op bl. 14 en volgg., omtrent de noodzakelijkheid wordt aangemerkt, om de lange *e* in *braveren*, *triomferen* en andere woorden met den basterd-uitgang *eren*, door een of ander teeken duidelijk te maken, vindt bij mij gereede toestemming. Doch daar die lange *e* buiten twijfel een' zachten klank heeft, zou ik daartoe ongaarne met Bilderdijk de verdubbeling der vokaal gebruiken, welke ook op zijnen voorgang, tot aanduiding der hard-lange *e* in lettergrepen, niet op een' medeklinker stuitende, is aangenomen; maar liever, op voetspoor van Ten Kate, de langheid der *e* door bovenstreping aanwijzen, en dus *bravéren* enz. schrijven. Het gebruik dier bovenstreping is toch aan onze beste schrijveren geenszins vreemd, als in *één*, telwoord, in onderscheiding van *een*, lidwoord, in *vóór* (*ante*) in tegen-

stelling van andere beteekenissen van dit voorzetsel. Gij zult mij hierin te gereeder, vertrouw ik, uwe toestemming geven, als ik u doe opmerken, dat uwe bewijzen voor de hard-lange *e* in *braveren* enz., uit de schrijfwijzen van *braveeren*, *braggeeren*, op bl. 15 uit Hooft bijgebragt, in dezen niets afdoen, omdat die schrijver zich tot regel gesteld heeft, den langen klinker altijd door verdubbeling der vokaal uit te drukken, en dus *vermaanen*, *geeven*, *leeven* te schrijven.

Den grond, waarop gij, bl. 17, de hard-lange *e* in *kreeten*, meervoud van *kreet*, bestrijdt, kan ik niet voor geldend erkennen. Immers is, even als *kreet* uit *krijten* gesproten is, ook *leed* uit *lijden* (*pati*) ontstaan; en nogtans zult gij, even weinig als ik, twijfelen, aan *leed* de hard-lange *e* toe te kennen. Uit een ander, thans verouderd *lijden*, voor *gaan*, is het algemeen gebruikelijk *leiden*, d. i. doen gaan, gesproten, waarin de hard-lange *e* tot den tweeklank *ei* is overgegaan. De beslissing omtrent de hard- of zacht-lange *e* in *kreet* moet derhalve uit andere gronden worden afgeleid, die, zoo ik meen, voor de eerste pleiten. De zachtheid der *o* in *noten*, meervoud van *noot*, als zangnoot, kan ik u gereedelijk toegeven.

Hetzelfde zij gezegd van *malvezij* voor *malvezei*, waaromtrent de door u aangevoerde redenen mij voldoende voorkomen.

Uwe verdediging van de *s* in *samenstellen* enz. en in *samen* en *te samen* heeft mij wel niet geheel overtuigd, daar dezelve voornamelijk daarop rust, dat de *gevestigde uitspraak zich zoowel in* samen *als* te samen, *als scherp doet kennen*. Gaarne toch beken ik, dat mijn gehoor te weinig muzikaal is, om dergelijke fijne onderscheidingen te kunnen beoordee-

len. Doch de zaak is, in mijn oog, van te klein belang, om er geschil over te voeren.

Minder kan ik mij vereenigen met hetgeen gij, op bl. 23 zegt, dat de *t* in *knots*, *kruit* (buspoeder), op voorgang van Bilderdijk, de *d* behoort te vervangen, *naardien in deze woorden de scherpe medeklinker door de afleiding stellig wordt gevorderd.* Dit laatste komt mij, althans omtrent *knods*, hoogst bedenkelijk, zoo niet volkomen onwaar voor. Bilderdijk wil hetzelve van *knotten* afgeleid hebben, als ware het een werktuig, om te *knotten*. Ik voor mij zou het veeleer van het oude *knodden* afleiden, dat bij Kiliaan, in den zin van *knoopen*, is opgeteekend, en het dus door *kwastigen stok* verklaren. Dit doet ook de genoemde schrijver, wanneer hij *knodse*, *knudse*, door *clava nodosa* vertaalt. Dezelfde heeft ook het werkwoord *knodsen*, *knudsen*, in de beteekenis van *tundere*, *contundere*. Gij ziet hieruit, dat het schrijven van *knodse* reeds zeer oud is. Ook bij Vondel vindt men het woord dus gespeld, in den bekenden regel uit zijnen *Gijsbrecht van Amstel*, bl. 48:

Hij vreesde Hercles knods *noch Samsons vuisten*
niet.

en in zijnen *Lucifer*, bl. 60:

De reus Orion schreeut, dat al de lucht versaeght,
En pooght met zijne knods *ons heirspits 't hoofd*
te kneuzen.

Bilderdijk zelf, in zijne *Verklarende Geslachtlijst* op *nood*, erkent een werkwoord *no-en*, *no-den*, in den zin van *knoopen*, *verbinden*, en maakt daarbij te regt op de verwantschap met het Latijnsche *nodus*, het Fransche *noeud* en *nouer*, opmerkzaam. Ik meen derhalve, dat zoowel de afleiding, als de voorgang der beste schrijveren, voor de spelling van *knods*, *knodse* pleit.

Ook de afleiding van *kruid* (buspoeder), door Bilderdijk gegeven, volgens welke men *kruit* zou moeten schrijven, komt mij niet even zeker voor, als zij u is toegeschenen. Ik althans kan, op zijne blooie verzekering, niet aannemen, dat dit, inderdaad, hetzelfde woord zou zijn, als *krot* en *grut*. Dit echter komt mij zeker voor, dat men van vroeg af hetzelve met eene *d* geschreven heeft. Bij Kiliaan lees ik: *buskruyd*, *buspoeder*. Zoo ook bij Spiegel in zijnen *Hertsp.* II. B. V. 390:

Zo boskruyd *eer als nat of dróógh stró zal ontfonken.*

en IV. B. vs 391:

Het boskruyd, *droogh*, *nat stro*, *verbranden rasch of traagh.*

Desgelijks bij Hooft, *Nederl. Hist.* VI. B. bl. 252: *Maar niet zoo ras namp men 's heemels zaak by der handt oft de menschelykheit wild 'er haar persoonaadje onder speelen*, *met zaayen van een zaadt*, *'t welk*, *ontfonkbaar als* bussekruydt enz. en XI. B. bl. 466: *onvoorzien van grof geschut en delvers*, *jaa 't meeste deel van kruidt.* Bij latere schrijvers is de zaak, naar ik meen, aan geenen twijfel onderworpen; weshalve ik het noodeloos acht voorbeelden bij te brengen, ten bewijze dat bij hen vrij eenparig *buskruid* gevonden wordt. Ik zie dus geene voldoende reden, om van dit eenparig gebruik af te gaan; want hetgeen er door u tot aanprijzing der schrijfwijze van *kruit* wordt bijgevoegd, dat men namelijk daardoor *kruit*, poeder, van *kruid*, plant, onderscheiden kan, zal door u zelven wel voor geen' genoegzamen grond gehouden worden.

Ik ben thans genaderd tot het door u met regt voor belangrijk verklaarde geschilpunt, het gebruik namelijk der verwantschapte medeklinkers *g* en *ch*. Ik heb over

dit punt breed gehandeld in mijne *Taalkundige Bedenkingen*, en zal het daar gezegde thans niet herhalen. Genoeg zij het te verklaren, dat ik voor mij geene taalkundige zwarigheid zou zien, om, op het voetspoor onzer oudste schrijveren, de *g* tot die letters te rangschikken, die te zacht zijn, om eene lettergreep te sluiten en nog meer, om vóór de scherpe *t* te komen. Doch, wil men het eerste, de geschiktheid namelijk der *g*, om op zich zelve tot sluitletter te dienen, als door het algemeene gebruik van latere schrijveren, met u̯, voor beslist houden, men geve dan althans toe, dat er even weinig bedenking kan zijn, om *ligt* (*levis*) in onderscheiding van *licht* (*lumen*), *dragt* van *dragen*, *klagt* van *klagen*, *magt* van *mogen* te schrijven, als er is, om *ligt* van *liggen*, *plagt* van *plegen*, *draagt* van *dragen* enz. te schrijven. Hetgeen mij in het stelsel, door Bilderdijk en de zijnen gevolgd, voornamelijk tegenstaat, is dat hetzelve onregelmatig is, en niet doorgaans volgehouden wordt. De regelmaat is: de *g*, voor de *t* komende, is te zacht om den vereischten klank uit te drukken; maar van die regelmaat wijke men af, zoodra het de vervoeging der werkwoorden geldt, die de *g* tot wortelletter hebben. In *droogte*, *hoogte*, *menigte* zou ik dit nog eenigermate kunnen toegeven, niet omdat de ouden, zoo als gij, zonder bewijs, verzekert, doch waaraan het mij vergund zij, zonder nadere en voldoende bewijzen, grootelijks te twijfelen, daarvoor *droogde* enz. schreven; ja, waaraan ik, al ware dit ook bewezen, in dezen nog geene de minste betoogkracht zou toekennen — maar omdat de *g*, als met de *t* niet onmiddellijk verbonden, geacht kan worden van deze niet al die scherpte te ontvangen, als in *droogt*, *verhoogt* enz. — Geheel anders is het geval met de vervoeging der werkwoorden. Hier stuit de *g*

onmiddellijk op de *t*, en ontleent dus van daar, bij de uitspraak, de volle scherpte, welke die stuiting natuurlijk moet te weeg brengen. Het verwondert mij zeer, dat gij, ter verdediging der *g* in *ligt* van *liggen*, *draagt* van *dragen* enz., de opmerking van den Heer Van der Kemp tot de uwe maakt, dat de ouden *ligget*, *draget* enz. schreven. Ik betwist de waarheid dier opmerking niet, maar wel die van hare toepassing, of van hare eigenaardige strekking, om het gebruik der *g* bij de vervoeging der werkwoorden te regtvaardigen. Of zet dan dit gebruik der ouden aan den klank van *g*, in *ligt* van *liggen*, eenige meerdere zachtheid bij, dan in *ligt*, het tegengestelde van *zwaar?* Ik heb boven reeds aangemerkt, dat de natuur mij met geen fijn gehoor bedeeld heeft; doch ik twijfel zeer, of wel iemand dergenen, wier gehoor de fijnste onderscheidingen van klanken weet op te merken, hier eenig onderscheid zal ontwaar worden. Op denzelfden grond, zoo als ik reeds in mijne *Taalkundige Bedenkingen* heb opgemerkt, zou men ook *hij geevt*, *leevt*, *leezt* enz. kunnen verdedigen, daar de ouden ook hiervoor *hij gevet*, *levet*, *lezet* schreven. Wat eindelijk de *zekere onregelmatigheid* aangaat, die zich, bij de vervoeging der werkwoorden zou voordoen, wanneer men schreef:

ik draag,	*wij dragen.*
gij draacht,	*gij draacht.*
hij draacht,	*zij dragen.*

Ik zie niet, dat deze onregelmatigheid, zoo zij dien naam mag voeren ('t geen ik ontken) grooter zou zijn, dan die, welke zich vertoont, wanneer men het werkwoord *lezen* op volgende wijze vervoegt:

ik lees,	*wij lezen.*
gij leest,	*gij leest.*
hij leest,	*zij lezen.*

Hier toch vindt men de toepassing der bij ons aangenomene regelmaat, dat de *z*, de lettergreep eindigende, of op de scherpe *t* stuitende, door de scherpere *s* vervangen wordt. Op gelijke wijze nu zou, bij de voorgestelde vervoeging van *dragen*, slechts de regelmaat worden toegepast, welke gebiedt, dat de *g*, op de scherpe *t* als sluitletter stuitende, tot de *ch* overga. Ik kan dus, in het eene geval even weinig als in het andere, eenige eigenlijk gezegde onregelmatigheid ontdekken. Wil men derhalve den regel algemeen doen gelden, dat de *g* op *t*, als sluitletter, stuitende, voor de *ch* moet plaats maken, ik zie geene zwarigheid, om mij daarmede te vereenigen; doch, zoo lang men dien enkel omtrent naamwoorden, met uitzondering der werkwoorden bij hunne vervoeging, van toepassing wil maken, meen ik vrijheid te hebben, om in woorden, waarin de *g* blijkbaar tot den wortel behoort, als *dragt*, *klagt*, *magt* en dergelijke, die te behouden.

Ik erken intusschen gaarne, dat de door mij voorgestelde regel omtrent de *g* en *ch*, in de toepassing, aan zwarigheden onderhevig is, en tot oneenparigheid in de spelling aanleiding kan geven. Ook heb ik dien minder voorgesteld, omdat ik van deszelfs deugdelijkheid overtuigd was, dan omdat ik meende, dat een regel, die de verwisseling van *g* in *ch*, in de woorden *klagt*, *magt* en soortgelijke, voorschreef, ten tijde, dat ik mijne Verhandeling opstelde, te groot opzien baren, te sterken tegenstand ontmoeten zou. Immers is het eerst in de laatste jaren, dat het gezag van Bilderdijk een aantal van deszelfs jeugdige vereerders bewogen heeft, om zijn voorbeeld in dezen te volgen. Ook weet ik niet, dat de door mij voorgestelde regel vroeger tot eenige merkbare oneenparigheid in de spelling oorzaak gegeven heeft. Voorts zij het mij ver-

gund, nog eenige bedenkingen tegen de door u op bl. 29 aangevoerde voorbeelden in het midden te brengen. *Trachten* en *zwichten* meent gij, dat, volgens den door mij voorgestelden regel, *tragten* en *zwigten* zouden geschreven moeten worden, om derzelver afkomst van *tragen*, *zwijgen*. Maar ik zie geene reden, om dezelve niet eerder tot *traken*, *trekken* en *zwijken* terug te brengen, in welk geval de *ch* daarin, volgens mijnen regel, bestaan kan. Dat men *bracht*, niet *bragt*, zou moeten schrijven, omdat de *g* zich voor het oog, en niet inderdaad, als makende *ng* slechts een' enkelen klank uit, in *brengen* vertoont, geef ik gereedelijk toe; maar is het wel uitgemaakt, dat *bragt* regelmatig tot *brengen* behoort, en niet veeleer als het imperfectum van een verloren *bragen* beschouwd moet worden? Ik voor mij zou nog al tot het laatste gevoelen overhellen, zonder mij echter eene stellige beslissing aan te matigen.

Het naaste, dat mijne aandacht trekt (want het daar tusschen liggende meen ik, ook met uwe toestemming, te mogen overslaan) is het door u op bl. 48 en volgg. aangemerkte omtrent den uitgang *aard* in *grijnsaard*, *grijsaard*, *lafaard* enz., waarin Bilderdijk de *t* wil geschreven hebben, als versterkingsletter van den uitgang *aar* of *er*, terwijl anderen daarin het woord *aard* (*indoles*) meenen op te merken. Ik voor mij zou met den Heer Kinker van oordeel zijn, dat onder de woorden, op *aard* uitgaande, vele zijn, waarin zich de beteekenis van *aard* (*indoles*) vrij duidelijk voordoet. Hiertoe behooren, mijns inziens, *bastaard*, *grijnsaard*, *lafaard*, *luiaard*, *wreedaard*, *woestaard* enz. Ook schijnt men van ouds de *d* vrij algemeen in dien uitgang geschreven te hebben; althans vinde ik bij Kiliaan *bastaerd*, *grijsaerd*. In *lafaard* herinner ik mij niet, immer de verdubbeling

der *f* te hebben aangetroffen; echter zou die in *laffaard*, als subst. van *laffen*, vereischt worden. *Grijsaard* kan, ik erken het, moeijelijk tot *grijs* en *aard* gebragt worden, ten zij men daarin de grijsheid als iets eigenaardigs van den ouderdom hebbe willen aanduiden, en nog minder past *aard* (*indoles*) bij *Spanjaard*. Doch waarom, bij de onzekerheid, in welke woorden hier de zamenstelling met *aard*, in welke de versterking van den uitgang *aar* plaats hebbe, niet liever, volgens de meest algemeene schrijfwijze, de *d* als slotletter behouden, daar deze, naar het tegenwoordig gebruik, niet ongeschikt kan geacht worden, om eene lettergreep te sluiten? Of is er dan iets stootends en onregelmatigs in, om *Spanjaard* te schrijven, omdat het meervoud *Spanjaarden* luidt? Mij dunkt, dat men dit doende een geschilpunt, dat door Bilderdijks gezag en uwe redenen, mijns inziens, nog in geenen deele beslist is, geheel in het midden laat.

Omtrent hetgeen verder van bl. 60 tot bl. 74 door u is bijgebragt, heb ik weinig of niets op te merken. Alleen zij het mij vergund te zeggen, dat uwe verdediging van *lezenaar*, als, in een' bijzonderen zin, bij ons het burgerregt hebbende, mij onvoldoende voorkomt. De onderscheiding, door Bilderdijk tusschen *lezenaar* en *lessenaar* gemaakt, kan ik enkel op zijn gezag niet aannemen. De Heer Kluit, die het gebruik van *lezenaar* voor eene der stuitendste nieuwigheden verklaarde, kon van merkelijk vroegeren tijd, dan Bilderdijk, die op de Leidsche Hoogeschool zijn leerling was, getuigenis geven, en behoorde zelf tot die Christenen, die den Bijbel op den hoogsten prijs stellen; en hoe zou het hem dan onbekend hebben kunnen zijn, dat onze vrome voorvaders den *lezenaar*, als bijzonder standaardbord voor den

huisbijbel, van *lessenaar* onderscheidden? En, zoo hem dit bekend was geweest, hoe kon hij dan schrijven, dat *van alle nieuwerwetsche spelling hem geene zoo stuitende was voorgekomen, dan wanneer hij hoorde, dat iemand voor zijn* lezenaar *stond*, en voorts dit woord, als in deszelfs vorming onbestaanbaar met den aard onzer taal, afkeuren? De door u, in uw *Taalk. Magazijn* aangevoerde plaats van Hamelsveld doet, in mijn oog, ter bevestiging van Bilderdijks onderscheiding, niets af, daar ik in het gebruik van *lezenaar* niets anders ontdek, dan dat die geleerde, doch voor de taalkunde weinig gezag hebbende schrijver de door Kluit bestredene nieuwerwetsche spelling had aangenomen.

De voorkeur, welke door u op bl. 74 aan het schrijven van *bruischen*, boven dat van *bruisen*, gegeven wordt, erken ik gaarne, dat op goede gronden steunt. Ik heb zelf, sedert lang, de onregelmatigheid bespeurd, die er in gelegen is, om *bruisen*, in onderscheiding van *ruischen* en *druischen*, te schrijven, daar het eerste evenzeer met voorzetting der *b*, als het laatste met die van *d*, van *ruischen* afkomstig is.

De weglating der *t* in *gansch* wordt door u tegen de volgers van Bilderdijk te regt verdedigd. Zij behoort niet tot de oude schrijfwijze, zoo als blijkt uit den *Hertspiegel* van Spiegel, waar ik het woord zonder *t* gespeld vinde, met name in het III B. vs. 88:

An 't trage ezelsbeeld hangt d' aar zijn zinnen ghans.

en vs. 337:

Dees lieven 't valsche ghoed met ghanscher *hert en zinnen.*

Hetzelfde blijkt niet minder uit het oude *ganschen*, *gansen*, in den zin van *genezen*. Zoo leest men in den *Sp. Hist.* van Maerlant, I D. bl. 313, waar van Porus gezegd wordt:

Want hi van Alexandre gevaen was,
Ende so sere droeue das,
Datmen an hem cume verbat,
Dat hi hem gansen *liet ende at.*
Ende doe hi al was genesen enz.

en in de *Dietsche Doctrinaal* HS.:

Die besw't ware van onghemaken,
Ende hem des quite mochte maken,
Hine soude twint beiden na desen,
Hine hadde hem selven ghenesen:
Hoe comt dan, dat besiet,
Dat wi die siele en gansen *niet,*
Die duren moet euwelike.

Zie verder Huydecoper op *Melis Stoke*, I D. bl. 569.

In de laatste plaats moet ik nog iets zeggen over de voorkeur, die gij, op voorgang van Bilderdijk en Wiselius, aan *scepter* boven *schepter* geeft. Gij grondt die voorkeur inzonderheid daarop, dat men *septer* uitspreekt. Doch, dit toegegeven, volgt daaruit, mijns inziens, nog in geenen deele, dat de schrijfwijze van *scepter* boven die van *schepter* te verkiezen is. Of is dan *scepter*, wanneer men de *c*, die hier de plaats der *k* vervangt, bij de uitspraak laat hooren, zoo veel liefelijker voor het gehoor, dan *schepter*? Die onze taal goed weet uit te spreken, zal

de *sch* in *gansche benden*, in *menschen*, *wenschen* niet doen klinken, maar dezelve uitspreken, als of er eene enkele *s* stond; en waarom zou men dit niet evenzeer in *schepter* doen? Wil men de zachtere uitspraak door de spelling verzekeren, men schrijve dan *septer*. Nog moet ik opmerken, dat de *sch* in het begin van vele Nederduitsche woorden voorkomt, als *scheren*, *schijn*, *schoon*, *schrijven* en vele anderen, zonder dat zij voor ons gehoor een' merkelijken wanklank veroorzaakt. Waarom dan die in het enkele woord *schepter* zoo streng afgekeurd, als werd daardoor een aanstootelijk wangeluid voortgebragt, terwijl de analogie der taal ons tot het schrijven van *schepter* wijst, zoo als blijkt uit *schabel* van *scabellum*, *schrijn* van *scrinium*, *schrijven*, het Latijnsche *scribere*, en meer anderen? De aanmerking van Bilderdijk, dat wij dit woord niet onmiddellijk uit het Grieksch, maar uit het Fransch genomen hebben, doet niets ter zake, daar zich in het Grieksche σκηπτρον, evenzeer *sk*, als in het Fransche *sceptre* vertoont. Doch de zaak is, in mijn oog, van te klein belang, om er lang bij stil te staan. Men vergunne mij slechts, om, zoo lang mij geene meer overtuigende redenen tot het verlaten der schrijfwijze van *schepter* voorkomen, die te behouden.

Zie daar, geachte Vriend! wat ik meende op uwe met gematigdheid, onpartijdigheid en grondige kennis van zaken geschrevene Verhandeling, die, naar mijn oordeel, door de Maatschappij te regt met den eereprijs bekroond werd, te moeten aanmerken. Wilt gij dezen brief in een volgend Stuk van uw *Taalkundig Magazijn*, over welks voortzetting ik mij zeer verheug, opnemen, zoo geef ik u daartoe niet slechts gaarne vrijheid, maar zal mij door die opneming ook aan u verpligt rekenen.

Onder toebidding van allen wenschelijken zegen, noem ik mij met de meeste hoogachting,

WelEdele Heer, geachte Vriend!

Uw WelEds. dienstv. Dienaar en Vriend,

Leiden,

den 24 Nov. 1840. M. Siegenbeek.

II.

ANTWOORD

AAN DEN

HOOGLEERAAR M. SIEGENBEEK.

Hooggeleerde Heer!

Het is mij een wezenlijk genoegen, in de beantwoording van uwen aan mij gerigten Brief, eenige bedenkingen behelzende op mijne bij de Hollandsche Maatschappij bekroonde Proeve over de Spelling, eene zoo ongezochte als gepaste gelegenheid te vinden, om U openlijk dank te zeggen voor de welwillendheid, mij in de beoordeeling en toetsing dier Verhandeling betoond. Niet alleen gaaft Gij daardoor op nieuw blijk van de gematigdheid, die uwe pen meermalen bestuurde omtrent hen, die van U in meening verschilden; maar beweest tevens ten volle, dat het U minder om de zegepraal van eigene gevoelens, dan om de bevordering van waarheid te doen is. Het gold hier toch de beantwoording eener prijsstoffe, die kon schijnen ten doel te hebben, het door U voor ruim dertig jaren met billijken lof volbragte werk der spelregeling te verbreken; die althans aan de bedenkingen, in de laatste jaren tegen die spel-

ling ingebragt, genoegzaam gewigt toekende, om ter toetse gebragt en met uwe bewijsgronden vergeleken te worden. Het zoude niet onnatuurlijk geweest zijn, indien Gij eenige vooringenomenheid hadt doen blijken tegen de vrucht eener zoodanige prijsuitschrijving; te meer, daar zij het werk was van iemand, die zijne beweringen zoo weinig gezag van persoonlijk aanzien in de geletterde wereld konde bijzetten, en tegen al het gewigt uwer geleerdheid en ervaring niets konde overstellen dan onpartijdige waarheidsliefde en zucht tot opbouwing onzer schoone moedertaal. Die waarheidsliefde intusschen, die zucht ter bevordering van echte taalkennis, was bij U een titel van verschooning; zij deed U het gebrekkige voorbijzien, dat uw door veeljarige ondervinding geoefend oog in mijn werk moest ontdekken; en wel verre, dat mijne beoordeeling der bewijzen, tot staving der gevestigde spelling door U bijgebragt, ofschoon ik mij nu en dan met dezelve niet konde vereenigen, eenige verwijdering bragt in de vriendschappelijke betrekking, in welke Gij U wel tot mij hebt willen stellen, mag ik zeggen, dat veeleer die betrekking door dezelve is versterkt. Ten openlijken bewijze uwer genegenheid te mijwaarts, zoowel als ten blijvenden getuige uwer onbevooroordeelde waarheidszucht, strekt de Brief, dien gij mij wel ter plaatsing in mijn Magazijn hebt willen afstaan. Ik waag het, op sommige punten, in denzelven vervat, eenige bedenkingen in het midden te brengen, niet twijfelende, of Gij zult ook deze met uwe gewone bescheidenheid ontvangen en overwegen; en hartelijk wenschende, dat zij almede mogen dienen, om toenadering te bevorderen van de verschillende gevoelens, die nopens onze spelling, in enkele gevallen, nog altijd blijven bestaan.

Ik vang aan met te antwoorden op hetgeen door U is aangemerkt op mijne verdediging van het behoud der *i* in *air*, *hair*, *meir* en *oir*. Terwijl Gij de *ei* in *heir* toelaat, omdat die tweeklank in de meest algemeene uitspraak van dat woord waarlijk zoude gehoord worden, meent Gij, dat, bij de eerstgenoemde woorden, in de algemeene en meest beschaafde uitspraak geene reden voor het behoud der *i* te vinden is. Ik neem de vrijheid, te doen opmerken, dat de *i* in *air*, *hair*, *meir* en *oir* door mij niet werd verdedigd op grond, dat in deze woorden bij de uitspraak een tweeklank wordt gehoord. *Air*, *hair* en *oir* herinner ik mij niet, immer anders dan *aar*, *haar* en *oor* te hebben hooren uitbrengen, en ik houd het voor zeker, dat de Hoogleeraren Van der Palm en Van Kampen, op wier gezag ik voor een goed deel mijne verdediging der *i* heb gebouwd, ondanks hunne prijsstelling op het behoud dier letter, nimmer een' tweeklank *ai* of *oi* in de gemelde woorden lieten hooren: de duidelijkheid, waarop zij zich beriepen, gold, naar ik meen, alleen de spelling en niet de uitspraak. Zoo gereedelijk ik derhalve kan toegeven, dat, voor het behoud der *i* in de meergemelde woorden, geene reden gevonden wordt in de algemeene en meest beschaafde uitspraak, in welke geen tweeklank *ai* of *oi* bespeurd wordt: evenzeer blijf ik van gevoelen, dat de *i* hier kan worden geduld als verlengingsteeken der *a* en *o*, omdat het later taalgebruik, door welke oorzaak dan ook, in deze woorden de oude verlenging heeft behouden; omdat achtbare schrijvers en taalgeleerden, als Van der Palm, Van Kampen en Bilderdijk, die spelling voorstonden of bezigden; en omdat de duidelijkheid inderdaad voor den lezer gezegd kan worden, door dezelve te worden bevorderd. Inzon-

derheid meen ik, dat de *i*, in *air*, *hair* en *oir*, door U niet kan worden gewraakt, indien Gij overweegt, wat door U, ten aanzien van *heir*, en vroeger ook van *meir*, is toegegeven. Ofschoon Gij, in uwen Brief aan Mr. J. Meerman, bl. 28, erkent, dat in deze twee woorden doorgaans de tweeklank *ei* gehoord wordt, beweert Gij tevens, en mijns inziens te regt, dat de *i* in deze woorden als een overblijfsel van de lang verouderde gewoonte, om de vokalen door achtervoeging der *i* te verlengen, moet worden aangemerkt. Wanneer Gij derhalve, in gemelden Brief, U niet zeer tegen de spelling der *ei* in beide woorden verzet, en later dezelfde spelling (ofschoon alleen in *heir*) wilt behouden (1), is zulks niet alleen op de *uitspraak* gegrond, maar ook op de eerbiediging van het *gebruik*, dat in deze woorden de *i* als letter van verlenging wilde behouden. Dat de uitspraak alléén hier niet voldoende zoude zijn, om de schrijfwijze van *ei* te wettigen, is, dunkt mij, buiten allen twijfel. Volgens uwen boven vermelden in 1807 geschreven Brief, was in *meer* de zacht-lange *e* schier even gemeenzaam als de *ei*. Thans zal men kunnen zeggen, dat de *ei*-klank in dit woord slechts enkele malen gehoord wordt. In *heer* is de *ei*-klank mede verre van algemeen. Onder hen, daarenboven, die in dit woord van den *e*-klank afwijken, doen sommigen den tweeklank *ei* hooren, en spreken nagenoeg *hei-jer* uit; anderen bezigen hier een geluid, dat met de grieksche *η* of de fransche *é* overeenkomt. Van de driederlei hier vermelde uitspraak wordt nu door de spelling van *heir* alleen de tweede vertegenwoordigd, en deze wordt juist door het kleinste getal sprekers gebezigd. Naar de uitspraak

(1) Taalkundige Bedenkingen, bl. 68.

te oordeelen, zoude het derhalve best zijn, *heer* en *meer* te spellen, op gelijke wijze, als men *wereld* schrijft, ofschoon velen, en volgens uwe meening met regt, *wêreld* uitspreken (1). In de spelling van *meir* en *heir* is de *i*, naar uwe eigene opmerking (2), »niets dan een hulpklinker, welke niet tot de natuur des woords behoort;" het gebruik heeft die letter als overblijfsel eener oude verlenging bewaard, en haar behoud is door voorname schrijvers en ook door U zelven verdedigd. Erkent men nu deze redenen voor geldig genoeg — zoo als zij mij dit bij het schrijven mijner Verhandeling toeschenen — om de spelling van *heir* en *meir* aan te bevelen, dan kan ik het toen opgemaakte besluit niet laten varen, dat er geene voldoende reden bestaat, om in *air*, *hair* en *oir*, waar hetzelfde gebruik en het gezag van dezelfde schrijvers voor het bezigen der *i* pleiten, die ook hier oorspronkelijk een teeken van verlenging is, dit teeken af te keuren. Dat de uitspraak hier geene *ai* of *oi* laat hooren, is, naar het boven opgemerkte, voor die afkeuring onvoldoende, dewijl ook in *meir* of *heir* veelal de zacht-lange *e* gehoord wordt, of een geluid, dat eerder door de fransche *é* dan door *ei* wordt voorgesteld. Duldt men nu de *i* in *meir* en *heir*, dan geve men ook toe aan de spelling van *air*, *hair* en *oir;* of wel, men vervange in al die woorden de *i* door het thans gebruikelijke teeken van verlenging, en schrijve even zoowel *meer* en *heer*, als *aar*, *haar* en *oor*, met welk laatste ik mij zeer wel zoude kunnen vereenigen. De bedenking toch, dat in *meer*, en vooral in *heer*, niet altijd de zacht-lange *e* gehoord wordt, vervalt bij de opmerking, dat ook

(1) Over deze uitspraak van het woord *wereld* heb ik mijne bedenkingen medegedeeld in het Taalkundig Magazijn, III. 421—428.

(2) Verh. o. d Spell., bl. 87.

de *ei* niet aan de uitspraak voldoet en dat in deze, gelijk in meer andere woorden, b. v. in *wereld*, eene verscheidenheid van geluid wordt waargenomen, die het ondoenlijk maakt, de spelling daarnaar te rigten.

Gij schenkt uwe toestemming aan hetgeen door mij voor de gepastheid van de aanduiding der lange *e*, in den uitgang *eren*, is aangemerkt. Ik sloeg tot dat einde voor, met Bilderdijk de dubbele *ee* te bezigen, of met anderen de verwarring met de korte *e* door bovenstreping voor te komen. Op uwe stellige verzekering, dat de lange *e* in den gemelden uitgang een' zachten klank heeft — iets, waarover ik mij zelven het oordeel niet durf toevertrouwen — wil ik gaarne toegeven, dat het laatstgemelde middel de voorkeur verdient boven het eerste. Alleen zoude ik in overweging geven, of de zacht-lange *e* hier niet in strijd is, met de dikwerf plaats vindende gewoonte onzer ouden, om de bedoelde basterdwoorden met *ieren* te schrijven, en ook, blijkens het rijm met woorden als *manieren* enz., uit te spreken, in overeenkomst met onze hoogduitsche naburen, die *iren* zeggen. Deze *i*-klank is, meen ik, het kenmerk der harde *ee*.

Stelliger geloof ik mij te mogen verklaren ten aanzien der zacht-lange *e* in *kreet*, welke ik heb verdedigd met de opmerking, dat dit woord uit *krijten* is ontstaan. Dien grond zegt Gij, niet als geldend te kunnen erkennen, en voegt, tot staving dier bewering, aan, dat »even als *kreet* uit *krijten* gesproten is, ook *leed* uit *lijden* is ontstaan," welk *leed* nogtans de harde *e* heeft. Al geef ik toe, dat *leed* uit *lijden* is ontstaan, dan is mij de gevolgtrekking, daaruit, ten aanzien van de spelling van *kreet*, afgeleid, nog niet duidelijk, dewijl *kreet* niet gezegd kan worden uit *krijten* ontstaan te zijn, »even als" *leed* uit *lijden*. *Kreet* toch behoort tot de talrijke klasse van substantiven

van het vrouwelijk geslacht, die imperfecta zijn van werkwoorden met *ij*. Zoo als *kreet* van *krijten* is, komt *reet* van *rijten*, *spleet* van *splijten*, *beet* van *bijten*, *kneep* van *knijpen*, *streek* van *strijken* enz. *Leed* daarentegen is van het onzijdig geslacht en daarin ligt het bewijs, dat dit woord niet op gelijke wijze als de vorige, het imperfectum is van *lijden*. Regelmatiger komt het mij dus voor, met den Heer Weiland en anderen, even als aan *reet*, *spleet*, *beet* enz., ook aan *kreet* de zachte *e* toe te kennen, dan in dit woord de harde *ee* te bezigen, omdat die in het onzijdige *leed* wordt aangetroffen.

Tegen mijne uitspraak, omtrent het belangrijk geschilpunt van het bezigen der *g* of *ch* aan het slot eener lettergreep, is door U eene bedenking ingebragt. Gij vindt, namelijk, zwarigheid, om U met den regel, dat de *g* vóór *t* als sluitletter, met *ch* wordt verwisseld, te vereenigen, omdat men daarvan afwijkt bij de vervoeging der werkwoorden, welker wortel men de *g*, vóór de *t*, laat behouden: deze afwijking, zoo men wil deze onregelmatigheid, belet U, den anders door U niet afgekeurden regel aan te nemen. Ik moet bekennen, dat deze grond mij niet zeer gewigtig voorkomt, en twijfel zeer, of Gij, in andere gevallen, een' regel zoudt willen verworpen hebben, omdat hij aan uitzondering onderhevig is. Vooral moet mij uwe bedenking op den door mij verdedigden regel bevreemden, omdat de door U voorgedragene even min zonder uitzonderingen is. Deze laatste toch luidt: men gebruike, vóór de *t*, de *ch*, met uitzondering, wanneer de afleiding de *g* vereischt. De ééne regel is dus hier zoo min algemeen als de andere, en stond nu overigens de zaak gelijk, dan zoude men kunnen besluiten, dat beide elkander in aannemelijkheid opwogen. Doch het komt mij voor,

dat een gelijke stand van zaken hier geenszins plaats vindt, en men niet lang behoeft na te denken over den aard der uitzonderingen, aan welke de beide regels onderworpen zijn, om te besluiten, welke de meest regelmatige verdiend geheeten te worden. De uitzonderingen op den door mij verdedigden regel zijn duidelijk en bepaald; zij worden in mijne Verhandeling dus aangewezen: »in twee gevallen behoort de *g* vóór de *t* te worden behouden, te weten in de vervoeging der werkwoorden, welker wortel op *g* uitgaat (*gij ligt*, *hij draagt* enz.), en in de zelfst. naamwoorden, welke den uitgang *t* achter een bijvoeglijk naamwoord op *g* hebben (*droogte*, *menigte* enz.)." Die bepaaldheid nu wordt geheel gemist bij de uitzondering, die op uwen regel plaats heeft, en volgens welken de *g* bewaard blijft in woorden, welke naar hunne afleiding die letter vereischen. Het al of niet vereischen der *g* naar de afleiding is een beginsel, dat in de toepassing dikwerf zeer onzeker en betwistbaar is. Ik heb dit door eenige voorbeelden aangewezen in mijne Verhandeling, bl. 28 tot 30, doch breeder in eene aanteekening op mijne Proeve over de Werkwoorden van herhaling en during, bl. 252 en volgg. Uwe bedenkingen op enkele der door mij bijgebragte voorbeelden bevestigen, mijns bedunkens, de hier bedoelde onzekerheid nog nader; eene onzekerheid, welke ik meen, dat den door mij aangedrongen regel, boven den uwen, moet aanbevelen. Tot meerdere aanbeveling kan eindelijk nog de opmerking dienen, dat de afwijking, die uw regel voorschrijft, in eene veel geringere mate met het gezag van het tegenwoordig gebruik gestaafd wordt, dan die, aan welke de mijne is onderworpen. Er is mij niet één schrijver van gezag bekend, die in de vervoeging der werkwoorden, of bij de zelfstandige naamwoorden

van bijvoeglijke gevormd, de *g* met *ch* verwisselt; het gezag van het gebruik der *g* daarentegen, zoo als uwe afwijking dit voorschrijft, is in den laatsten tijd zeer verzwakt geworden. Aanzienlijke taalgeleerden, als Bilderdijk en Kinker, hebben dat gebruik bestreden, en verscheidene schrijvers van naam wijken van hetzelve af. Voor de vrees derhalve, dat het gebruik der *ch* in *klagt*, *magt* en soortgelijke woorden, te groot opzien zoude baren, welke Gij, bij het opstellen uwer Verhandeling, koesterdet, zal thans wel geen grond bestaan. Wat mag dan de reden zijn (bid ik U), dat Gij vasthoudt aan eenen regel, van welks deugdelijkheid Gij, naar uwe eigene verklaring, geenszins overtuigd zijt, en die Gij gaarne erkent, in de toepassing aan zwarigheden onderhevig te zijn, en aanleiding te geven tot oneenparigheid in de spelling?

Alvorens ik van de verwisseling der *g* en *ch* afstap, moet ik antwoorden op eene bedenking, door U (en ook door anderen) gemaakt, op het, bl. 31, door mij beweerde, »dat de ouden, voor *droogte*, *hoogte* enz., *droogde*, *hoogde* enz. schreven." Ik erken, dat die uitdrukking niet volkomen juist is. Mijne bedoeling was deze: de ouden kenden dezen uitgang *te* niet, althans zeer weinig; zij schreven de substantiven als adjectiven, dus *de hooge*, *de lange*, voor *de hoogte*, *de lengte;* later voegde men in sommige woorden de *d*, als: *lengde*, *wijdde*, *engde* enz., welke *d* tegenwoordig veelal tot *t* is verhard. — Wat het bewijs betreft voor den uitgang *e:* ik acht het niet noodig dit te leveren aan U, die de schriften onzer ouden meer dan ik hebt beoefend; en betreffende den uitgang *de*, verwijs ik naar mijne Handleiding tot de Staten-overzetting des Bijbels, bl. 62 en 63, waar eenige voorbeelden van dien vorm door mij zijn bijgebragt. Tot het ter sprake zijnde geschil over *g* en *ch* doet dit

punt intusschen, in mijn oog, weinig of niets af. Het gebruik heeft in de spelling dezer woorden volkomen beslist.

Een ander belangrijk punt, waarin Gij van mij blijft verschillen, is de uitgang *aard* of *aart*. Gij verklaart thans, met den Hoogl. Kinker van meening te zijn, dat onder de woorden van gemelden uitgang sommige met *aard*, indoles, zijn zamengesteld, doch andere den uitgang *aar* hebben, met de *d* versterkt. Dit gevoelen, hetwelk ik bij het schrijven mijner Verhandeling dacht, in des gemelden Hoogleeraars Beoordeeling van Bilderdijks Spraakleer het eerst te zijn voorgedragen, is mij later gebleken, reeds voor te komen in het tijdschrift de Recensent ook der Recensenten, van 1824, bl. 190 der Boekbeoordeeling. Daar echter in deze recensie (misschien wel van den Heer Kinker zelven afkomstig), zoo min als in uwen Brief, eenige nieuwe grond voor dat gevoelen vermeld wordt, mag ik volstaan, met te verwijzen naar hetgeen ik in mijne Verhandeling, bl. 50 tot 59, tegen hetzelve heb ingebragt. Uwe opmerking toch, dat Kiliaan *bastaerd* en *grijsaerd* met *d* schrijft, kan bij mij niet voor bewijsgrond gelden, niet alleen omdat ik aan dezen schrijver in het punt der spelling geen groot gezag toeken; maar ook omdat hij, in dit opzigt, zich zelven niet is gelijk gebleven, blijkens de schrijfwijzen van *blaffaert* en *gaepaerdt*, bij hem voorkomende. Zijne spelling met *d* komt overeen met zijne meening, dat de hier bedoelde woorden zamenstellingen zijn met *aard*, indoles, bij hem *aerd* gespeld. Dat overigens het gebruik der *t* oudtijds gewoon was, blijkt uit mijne aanteek. bl. 59 — 72.

Op uwe vraag, waarom, bij de onzekerheid, in welke woorden hier de zamenstelling met *aard*, in welke de versterking van den uitgang *aar* plaats hebbe,

niet liever, volgens de meest algemeene schrijfwijze, de *d* als slotletter behouden, daar deze, naar het tegenwoordig gebruik, niet ongeschikt kan geacht worden, om eene lettergreep te sluiten?" antwoord ik het volgende. Dewijl ik in de hier bedoelde woorden geene tweederlei vorming erken, maar dezelve allen voor afleidingen houd met den uitgang *ert* of *aart*, kan ik, op grond der genoemde »onzekerheid", de *d* niet toegeven; en al ware dit het geval, dan zoude, door die toegeving, het geschilpunt nog geenszins, zoo als Gij beweert, geheel in het midden gelaten worden. De *d* of *t* is niet het eenige verschil, dat zich hier in de spelling opdoet. Denk bij voorbeeld aan *veinsaard*, *grijsaard* en *luiaard*. Houdt men op, deze woorden als zamenstellingen met *aard* te beschouwen en verklaart men ze voor afleidingen met den versterkten uitgang *aar*, dan behooren zij *veinzaart*, *grijzaart*, *luijdart* geschreven te worden, althans zoo men de regelmaat, in de spelling der afgeleide woorden gebruikelijk, wil volgen, en niet, als de Heer Weiland, in een Woordenboek *luiaard* en *luaijaard* opnemen, of *blafferd* en *blafaard* naast elkander zetten. Hoezeer dus uw voorslag blijk draagt van uwe zucht, om beide geschiltoerende partijen te bevredigen, zult Gij erkennen, dat dezelve tot dat einde minder geschikt is. Zich onzijdig te houden, is hier ondoenlijk: men is verpligt, zich te verklaren.

Het zij mij vergund, te dezer plaats eenige bedenkingen ter toetse te brengen, die in een zeer onlangs uitgekomen werk, tegen het door mij verdedigde gevoelen van Bilderdijk, omtrent den uitgang *aard*, zijn in het midden gebragt. Ik bedoel het belangrijke *Verslag* van Prof. Bormans, *over de Verhandelingen, ingekomen bij het Staatsbestuur van België, ten gevolge der taalkundige Prijsvraag* enz., in welk

werk men, bl. 347 en verv., het volgende aantreft: »bij »[t. w. de uitgang *aerd*] komt [in tegenstelling met »*aar*, dat in woorden van twee lettergrepen bijna ge»heel verdwenen is] nooyt anders dan in tweesylbige »woorden voor, indien men de ongelijkvormige *gie»rigaerd*, *nijdigaerd* en misschien nog een of twee »anderen uitneemt. Ziet daer gewis eene bijzonder»heid waer meer dan een gevolg uit te trekken is, »en die het systeem van Bilderdijk sterk tegenspreekt. »Wat zal 't zijn indien men daerbij nog aenmerkt, »dat schier al de woorden met dezen uitgang eene »morale of physieke gesteldheid aenduiden. De wei»nige uitnemingen die men aentreft, zijn of wel over»dragtelijke uitdrukkingen als *mutsaerd*, dat is, een »*hakkeling* of *gemoetst houtmannetje; mostaerd*, *knod»daerd*, enz., of wel vormen op *er* en *aer*, die, ten »gevolge van eene valsche analogie, verloopen zijn, »als *Spanjaerd*, voor *Spanjer* (*Spanier*) of *Spanjaer*, »en andere. *Rijkaerd* had, naer allen schijn, in »den aenvang slechts eene zuivere morale beteekenis, »en werd later, door zoo veel als eene woordspe»ling, van een' rijk man gezeid. Daerenboven is het »zeker dat *klapper* en *klapaerd*, *looper* en *loopaerd*, »*drinker* en *dronkaerd*, enz. in beteekenis grootelijks »verschillen, en dat deze laetste, gelijk wij zeiden, »eene meer zedelijke gesteldheid, den *aerd*, of wat »overeen uitkomt, eene *gewoonte*, aenwijzen. Bil»derdijk die het voelde, heeft liever gehad iets won»ders dan iets waers te zeggen, met de reden daer»van in de trilling der *r* te plaetsen, wanneer zij in »de eigene beteekenis van den geheelen uitgang on»verkennelijk was."

»Ja gewis, de uitgang van 't woord *luiaerd* is niets »anders dan het mann. zelfst. naemw. *aerd*, het *ad»junctum* genomen voor 't *subjectum*, de *aerd* of in-

»borst voor den mensch. — — — Dit getuigt mede »ons *hoovaerdig*, *hoovaerdij*, beter nogtans *hovaerdig*, »enz., met ééne *o*, van *hof* en *aerdig*, gelijk de »Nedersaksen of Platduitschers werkelijk *hofart* voor »*hoovaerdigheid* zeggen. Niemand ten minste zal het, »meen ik, van *hoog*, en nog veel minder van *hoog* en »*vaerdig*, als van *varen*, willen afleiden. — — Ons »zuidnederlandsch *luiaerdij*, bij Kiliaen *luyerdije*, er»kennen de Hollanders, voor zoo veel ik weet, niet; »maar het pleit daarom niets minder voor de *d*." (1)

De Heer Bormans begint met eene bijzonderheid, die, naar zijne meening, het systeem van Bilderdijk sterk tegenspreekt, doch, volgens mijn gevoelen, weinig of niets afdoet. »De uitgang *aerd*, zegt hij, komt nooit anders dan in tweesylbige woorden voor." Dit is waar, als men, namelijk, de driesylbige uitzondert. En deze zijn niet alleen *gierigaard* en *nijdigaard*, die de Schrijver *ongelijkvormig* (?) noemt: daartoe behooren ook *leelijkerd*, *olijkerd*, die mij thans invallen, met wie weet welke hier of daar nog meer gebruikt worden of werden. Zoo vind ik althans in mijne opgave van voorbeelden, uit vroegere schrijvers ontleend (bl. 59 en vgg. mijner Proeve), nog *gebruijckert*, *hackelaert*, *ledigaert*, *smarotzaart*, *ruselaert*, *crigelaert*, *abelaert*, *lustichaert*, *rustichaert*, *properaert*, *fijtichaert*, *spijtichaert*, *pilickaert*, *rimpelaert* en *vrolickaert*. Dat het getal der tweelettergrepige woorden van dien uitgang echter thans merkelijk grooter is, valt niet te ontkennen, en geen wonder! De woorden op *aard* worden éénsdeels gevormd van bij-

(1) Hetgeen de Schrijver in het midden brengt nopens de betrekking van onzen uitgang *aard* tot den franschen *ard* en den hoogd. *hart*, is hier, als doende niets af tot de zaak in geschil, achterwege gelaten. Het is daarmede, als de Schr. bl. 361 te regt zegt: »er blijft in dit alles nog veel onzekers."

voegelijke naamwoorden, en onder deze zijn er veel van ééne lettergreep; anderdeels worden zij gevormd van de wortels van werkwoorden, en deze hebben oorspronkelijk allen ééne lettergreep. Zijn er daarentegen weinig tweesylbige zelfstandige naamwoorden op *aar* meer in onze taal aanwezig: ook dit laat zich niet moeijelijk verklaren. De Schrijver geeft die verklaring zelf, als hij bl. 345 zegt, dat het gevoel der welluidendheid zoo tusschen de uitgangen *aar* en *er* gekozen heeft, dat het aan de langstaartige woorden meestal den zwaarderen *a*-klank tot steun gegeven heeft; terwijl de tweesylbige en alle, die den toon op de voorlaatste voeren, *er* gekregen hebben. Van *veinzen*, *grijnzen* maakt men zoo *veinzer*, *grijnzer*, en niet *veinzaar*, *grijnzaar*, die mij althans nog niet zijn voorgekomen, ofschoon men *dienaar* en *zondaar* zegt. Wordt nu de uitgang *er* door de *d* of *t* versterkt, dan is het niet onnatuurlijk, dat het zwakkere *er* te gelijker tijd met het sterker klinkende *aar* verwisseld wordt. Ik moet hier echter nog doen opmerken, dat in de gewone uitspraak de *a*-klank hier doorgaans niet zeer duidelijk gehoord wordt. *Grijnsaard*, *veinsaard* hoort men veel minder dan *grijnzerd*, *veinzerd;* en *lompaard*, *zoetaard*, *lievaard* enz. hoort men nimmer. Over het algemeen wordt in deze woorden de laatste lettergreep veel meer als een uitgang, dat is met zwakker toon, dan als een zamenstellend deel uitgesproken.

Dat schier al de woorden van dezen uitgang, gelijk de Schrijver vervolgens zegt, eene morale of physieke gesteldheid aanduiden, is ook wederom waar, als men uitzondert die, welke zoodanige gesteldheid niet aanduiden. De Schrijver heeft reeds zoodanige uitzonderingen opgenoemd, en daarbij erkend, dat »er vormen zijn op *er* en *aer*, die, ten gevolge van eene valsche analogie, verloopen zijn, als *Spanjaerd*, voor *Spanjer*

(*Spanier*) of *Spanjaer*, en andere." Ook onze schrijver is dus reeds half van Ten Kates en Weilands leer, volgens welke *Spanjaard* beteekent *aard van Spanje*, afgeweken (1); over die tweederlei vorming, die aan niet minder bedenking onderhevig is dan Ten Kates stelsel zelf, heb ik mij reeds verklaard in mijne Verhandeling, waarheen ik derhalve verwijze. Dat intusschen het aanduiden van morale of physieke gestelheid in strijd zou zijn met de vorming van *er* of *aar*, met *d* of *t* versterkt, zie ik nog niet. Het aanhoudend bezitten eener eigenschap, dat die gesteldheid te weeg brengt, wordt, naar Bilderdijks opmerking, gepast aangewezen door de versterking of nadruk in de uitspraak, welke de *d* of *t* achter de *r* vordert.

Al verder is het bij mij nog geenszins zoo zeker, als bij den Schrijver, dat de woorden op *aard* en *er* »grootelijks in beteekenis verschillen." Ik zie hier veeleer groote overeenkomst, zoo zelfs, dat beide uitgangen vaak voor dezelfde beteekenis dienen. *Klapaerd*, *loopaerd*, *dronkaerd*, zegt de Schr., wijzen den aard of de gewoonte aan; niet alzoo *klapper*, *looper*, *drinker*. De woorden *klapaerd* en *loopaerd* zijn mij niet bekend (2); doch aangenomen, dat zij elders in zwang zijn, geloof ik, dat *klapper* en *looper* daarvan in beteekenis niet wijd verschillen. Weiland verklaart, in zijn Woordenboek, *looper* door »iemand die zijne gewoonte van loopen maakt," en geeft daarbij verscheidene voorbeelden van meer of min

---

(1) Gelijk men van *Spanjer*, *Spanjerd* en *Spanjaard* heeft, had men voorheen van *Duitscher* ook *Duitscherd* en *Duitschaard*. Het laatste treft men b. v. aan bij Six van Chandelier, Poesij, bl. 320; en 't eerste (met de spelling *duytsert*) in de Klucht van *Jaep Rontvoet*, door Vijgh (Hoorn, 1645), bl. 9, 16 en 24.

(2) In Rosalijns Oochies, van Jonktijs, vind ik, bl. 89, wel *klappert*, doch *klapaard* is mij nog niet voorgekomen.

overdragtige beteekenissen, welke allen eene *gewoonte van loopen*, een *bestendig loopen* aanwijzen. Eveneens is het met *klapper;* een *klepper*, voor iemand, die met den *klep* of *klap* loopt, zal toch wel beteenen, iemand »wiens gewoonte het is te kleppen." Een *dronkaard* of *dronkerd* (1) wordt niet gebruikt dan voor iemand, wiens gewoonte het is te drinken: doch wordt zoodanig iemand ook nooit *een drinker* genoemd? Ik meen ja. Wien noemt men *een vechter*, *een veinzer*, *een vleijer* (2)? Immers hem, die gedurig *vecht*, *veinst* of *vleit;* en waar blijft dan nu het groote verschil, dat de Schr. als zeker stelde? Mij dunkt, dat hij bezwaarlijk vrij te pleiten is van te dezer plaatse »liever iets wonders dan iets waars te hebben willen zeggen."

Is het er alzoo verre af, dat ik mij met den Heer Bormans kan vereenigen, wanneer hij zijne boven wederlegde opmerking besluit met den triomfanten nitroep: »Ja gewis, de uitgang van 't woord *luiaerd* is niets anders, dan het mann. zelfst. naemw. *aerd*, het *adjunctum* genomen voor het *subjectum*, de *aerd* of inborst voor den mensch" — ik kan zulks even

---

(1) *Dronkert* leest men bij Van Beaumont, Tijtsnipp. bl. 7; Rusting, de kat in 't Vagevuur, 186; Six van Chandelier, Poesij, bl. 531; Alkemade en V. d. Schelling, Dischplegtigh. III. 323, 338; Het nieuwe Hoornse Speelwerck, bl. 104, en elders. *Dronker*, laatst aangeh. werk, bl. 39; Van de Venne, Belacchende Werelt, 259; Franssoons (kluchtspel) *Giertje Wouters*, bl. 19 enz. *Dronkaers*, Gedichten van J. Westerbaen, I. 7. *Drankers*, Alkemade en V. d. Schelling, a. w. III. 413. — Ja zelfs het vrouwelijke *dronkster* kwam mij voor in Van Elslands Gesangen, (Haarl. 1723, tweede druk) bl. 54, waarvoor Kiliaan heeft *dronckersse*, multibiba, ebriosa.

(2) Sambucius bezigt in zijne Emblemata (Antw. 1566) een- en andermaal *vleyaart*, bl. 188 en 206; doch dit is thans buiten gebruik. Zie ook, over dit punt, Huydec. Proeve, II. 473.

weinig na de overweging van den nieuwen bewijsgrond, dien hij nog aan de vorige toevoegt. Hij beroept zich namelijk op het gebruik der *d* in *hoovaardig*, *hoovaardij* en *luiaardij*. Al konde ik met de verklaring instemmen, die de Schr. van *hoovaardij* geeft — hetgeen echter geenszins het geval is — dan zoude de *d* in dit woord nog volstrekt niets afdoen. *Hoovaard* toch is wel gebruikt voor *hoogmoed* (1), doch nimmer voor *iemand die hoogmoedig is*, en dit laatste zoude toch noodig zijn, om het te rangschikken onder die woordklasse, van welke hier de rede is. De *d* in *luiaardij* schijnt van meer gewigt. Ik zeg *schijnt;* want dat deze *d* niet beletten kan *luijaart* te spellen, heb ik reeds getoond in mijne Verhandeling, bl. 57 en 58. Bij het daar gezegde wil ik alleen nog de opmerking voegen, dat men, naar de analogie van den Heer Bormans, ook *abd* zoude moeten schrijven, om de gewone spelling van *abdij*.

Ik zal, Hooggeleerde Heer! te minder noodig hebben, uwe verschooning in te roepen voor den gedanen uitstap, daar het onderwerp, dat mij bezig hield, ook in uwen Brief ter sprake kwam en, naar uwe eigene verklaring, nog steeds in geschil blijft. Is het mij gelukt, de bewijsredenen des Heeren Bor-

---

(1) Bij voorb. Hooft, Ged. fol. 51:

En gij hovaard, *en overmoedt,*
Hoe kunt ghij 's menschen bloed ophissen?

Camphuysen, Stichtel. Rijmen, 456:

Ontwaeckt, rechtvaerdigh Richter van de gansche Aerdt;
Vergeldt de trotzen hare trotsheydt en hoovaerdt.

Jonktijs, Venus en Minerva, bl. 56:

— — — waer wat geleerdheyds schuylt,
Daer staet de grootze borst van hoovaerd *uytgepuylt.*

Sluiter, Gesangen, 158:

En toond u dan niet meer so moedig en hoogstat'lijk,
Want hovaerd *is voor God en voor de menschen hat'lijk.*

mans te ontzenuwen, dan geloof ik daardoor mij op nieuw in de overtuiging te mogen versterken, dat het door mij verdedigde gevoelen de waarheid aan zijne zijde heeft, en dat in de naamwoorden op *aard* geene zamenstelling met *aard*, indoles, maar een in de uitspraak versterkte uitgang *aar* of *er* gevonden wordt. Blijft Gij, met den Hoogleeraar Kinker, echter van meening, dat er, nevens de woorden van den gemelden uitgang *aar* of *er*, ook dezulke bestaan, die met *aard*, indoles, zijn gevormd: ik zeg dan met den Heer De Fremery (1), dat deze door *verwarring* van twee schijnbaar gelijke, doch zeer verschillende zaken zijn ontstaan; en ik voeg er bij, dat men, alzoo een' uitgang voor een naamwoord aanziende, woorden heeft gemaakt, die, als ik mijne Verhandeling, bl. 58 en 59, toonde, zoo zeer tegen het gezond verstand aandruischen, dat het mij onverklaarbaar is, hoe zij, bij mannen van smaak en kunde, verdediging hebben kunnen vinden (2).

---

(1) Deze schrijver zegt in zijne *Commentatio ad questionem litterariam* (Gron. 1819) p. 22: »Utraque sententia commode coniungi posse videtur, si inter originem distinguas, quam Bilderdijkius, et hodiernum usum, quem reliqui indicant, adeoque hoc modo statuas, continuatam linguae vibrationem in *rt* originem nostrae terminationi dedisse (pro qua sententia insigniter pugnat genus τοῦ *aart*, quippe quod semper de maribus usurpatur, et eius pronunciatio saepe ad *ert* accedens); *similitudinem autem effecisse, ut cum voce* aard *confunderetur, et, tamquam per se subsistens vocabulum, cum aliis componeretur.*" Te regt wijst de Schr. hier op het *mannelijk* geslacht, dat alle woorden op *aard*, (zoowel als die op *er* en *aar*) gemeen hebben. Beteekent toch *veinsaard, grijsaard*, hetzelfde als *aard die veinst, aard die grijs is*, waarom zegt men dan ook niet van eene vrouw: *zij is een veinsaard, een grijsaard?* Of is het *aard hebben* iets, uitsluitend den mannen eigen?

(2) Onverklaarbaar is het mij bij voorbeeld, dat de Hoogleeraar Kinker heeft kunnen beweren, dat *grijsaard* beteekent *grijze*

Met een enkel woord wil ik uwe bedenking beantwoorden aangaande mijne verdediging van *lezenaar*. Ofscheon ik verre ben, van het gezag van den Hoogleeraar Kluit gering te achten, zie ik niet in, om welke reden, in het tegenwoordig geval, zijn gezag boven dat van Bilderdijk zoude moeten gelden. Onder de *nieuw ingevoerde wijzen van spreken en schrijven*, welke de genoemde Hoogleeraar hoogelijk afkeurde, behoorde ook het gebruik van *beterkoop*: ondertusschen zoude ik van dit woord (dat mij onlangs mede in des Heeren De Jonges Geschiedenis van het Zeewezen voorkwam) eene reeks van voorbeelden kunnen bijbrengen uit vroegere schrijvers, ten bewijze, dat het ten tijde van Kluit geenszins eene ingevoerde nieuwigheid kon geheeten worden. Uit deze opmerking — waarmede ik evenwel niet wil beslissen aangaande het al of niet wettige der zamenstelling van *beterkoop* — blijkt mijns inziens duidelijk, dat ook het gezag van den genoemden taalkenner niet voldoende is, om *lezenaar* als eene *nieuwigheid* te verwerpen; en was werkelijk dit woord in later tijd eerst ontstaan, dan schijnt deszelfs gebruik zoo algemeen en bestemd geworden te zijn, dat het wel op eenig burgerregt aanspraak mogt maken. Niet alleen toch Hamelsveld en

---

aard. Onverklaarbaar, dat dezelfde Hoogl. *lafaard* (opgevat als *laf* met een' uitgang) verklaarde door »iemand die *laft*," van een werkw. *laffen*. Hoe veel natuurlijker is het niet, dit woord te houden als afkomstig van het bijvoegelijke *laf*? Zoo heeft men *zoeterd*, *stouterd*, *lomperd*, *dikkerd*, en eene menigte andere, welke voorzeker niet van werkwoorden *zoeten*, *stouten*, *lompen*, *dikken* afkomen. Dat men *lafaard* werkelijk zoo heeft opgevat, en dienvolgens ook met de verdubbeling der *f* geschreven heeft, is mede niet moeijelijk te bewijzen. Ik lees althans in A. van de Vennes Belacchende Werelt, bl. 71: *Grijp me selver, jonger* Laffert.

Bilderdijk eigenen dezen naam aan een schuinstaand leesbord: ook de Hoogleeraar Clarisse, wiens gezag ik vertrouw, ook bij U van veel gewigt te zijn, schreef mij, onder andere bedenkingen en toelichtingen op mijne Verhandeling, het volgende: »Ik heb altijd *lezenaar* een schuinsch lees-of schrijfbord, maar *lessenaar* een sluitbaar of gesloten dito (tevens tot bergplaats van schrijfbehoeften, lei en boeken dienende) hooren noemen."

Onder de zoo even genoemde bedenkingen, komt ook eene verdediging voor van het in mijne Verhandeling, bl. 64, afgekeurde *somts*, voor *soms*. Mij in dit woord aan de door U gevolgde spelling houdende, verwierp ik de eerstgemelde schrijfwijze, op grond dat het mij onwaarschijnlijk voorkwam, dat dit woord eene zamentrekking van *somtijds* zoude zijn. Hiertegen nu deed zijn Hooggel. mij het volgende opmerken: »*Soms* (of *somts*) wordt nooit an»ders dan in de beteekenis van *somtijds* gebruikt, »waarvan het dus reeds vooruit schijnt eene zamen»trekking te zijn. Maar, wat is *soms?* de genitivus »van *som*, *some*, d. i. menig, quelque; wat kan de »genitivus daarvan beteekenen? Soms *gelooft men het* »*ongeloofelijke:* zet daarvoor *meenigs*, *eenigs*, wie zal »dat verstaan?" — Den Hoogl. volkomen toegevende, dat *soms* de genitivus van *som* is, moet ik echter doen opmerken, dat de vergelijking met *menig* en *eenig* hier niet geheel juist is. Deze toch zijn afgeleide vormen op *ig*, en komen als zoodanig overeen — niet met *soms*, maar — met *sommig*, waarvan men even weinig een bijwoord *sommigs* kan maken, of althans heeft gemaakt. Vergelijkt men *soms* met woorden van eene gelijke vorming, als *eens* en *anders*, dan vindt men groote overeenkomst. *Een* en *ander* zijn telwoorden, waarvan de genitivus regelma-

tig de bijwoorden *eens*, *anders* geeft; zoo is ook *soms* de genitivus van het telwoord *som*, gelijk men reeds in het gothisch van *sum* het adverbiale *sumes* en *sumenes* kende, voor *interdum* (1). Dat het bijvoeglijke *som* bij ons oudtijds bekend was, behoef ik U, zoo min als den Hoogleeraar, te herinneren. Zulks blijkt mede uit de door zijn Hooggel. zoo grondig als keurig bewerkte *Heimelijkheid*, waar men vs. 1009 leest *some wise*, sommige wijzen, en vs. 1209, *somen saken*, sommige zaken. Ja, nog bij Marnix leest men, in zijn Bienkorf (druk van 1572), bl. 236 verso: *sekere liedens*, *die hem*, som *met verraderije*, som *met verghift*, som *met andere listigheydt soude ommebrenghen*. Ik geloof, uit het gezegde te mogen besluiten, dat in *soms* geene zamentrekking van *somtijds* plaats heeft, en derhalve de invoeging der *t* in dit woord noodeloos te achten is.

Mij schiet nog over, U mijne gedachten mede te deelen omtrent het geschilpunt, waarvan Gij in de laatste plaats gewaagt, de schrijfwijze namelijk van *schepter* of *scepter*. De beslissing hangt, dunkt mij, hier geheel van de uitspraak af. Moet de eerste lettergreep van dit woord als in *scheppen*, *schepsel* worden uitgebragt, dan mag de *ch* niet worden gemist; behoort men daarentegen het woord als in het fransch, en dus *scepter* of *septer*, uit te spreken, dan kan de *ch* in hetzelve onmogelijk worden geduld.

(1) Zie Grimms Grammatik, III. 89, en over *sum*, in het breede, een fraai vertoog van Lütcke *über die unbestimmten Zahl-Adjectiva der Deutschen Sprache*, in het Neues Jahrbuch der Berlinischen Gesellschaft für Deutsche Sprache und Altherthumskunde, III. 51—53. Grimm kende wel ons *som*, Gramm. IV. 459, doch niet *soms*, dat anders III. 93, had moeten vermeld worden. Over het algemeen geeft deze geleerde taalkenner in zijne reuzen-grammatik blijk, meer het oude, dan het tegenwoordige nederduitsch beoefend te hebben.

Uwe opmerking toch, dat men in *gansche*, *menschen* enz. de *ch* schrijven, maar niet hooren moet, houd ik voor eene, uwer aandacht ontsnapte, onnauwkeurigheid. De hier bedoelde *sch* is een bloote uitgang: die in *schepter* niet, en op dien grond dit woord als *septer* te willen uitspreken, zoude gelijk staan met, voor *scheppen* en *schapen*, *seppen* en *sapen* te willen lezen. Kunt Gij derhalve toegeven, wat door Bilderdijk en Wiselius ten stelligste is verzekerd, dat namelijk de uitspraak van het woord volstandig *septer* was of behoort te zijn: dan, dunkt mij, kan de *ch* door U niet worden behouden (1).

Het zijn deze bedenkingen, Hooggeleerde Heer! die ik meende, aan uw oordeel en aan dat van allen, die eene regelmatige spelling op prijs stellen, te moeten onderwerpen. Hartelijk wensch ik, dat zij mogen bijdragen om eenmaal, mogt het zijn eerlang! eene meerdere eenparigheid in onze spelling te helpen bevorderen, dan thans onder onze letterkundigen plaats vindt. Dan, hoe dit ook zijn moge, nimmer zal ik

---

(1) De zoo schrandere als kundige schrijver der meermalen vermelde Verhandeling *Over de bastaartwoorden*, de schrijfwijze van *scepter* verdedigende, zegt bl. 50 te regt: »Het is de vraag niet, hoe de Romeinen dat woord hebben uitgesproken — wij raadplegen de goede uitspraak ten onzent." Minder juist zegt evenwel de Schrijver: »De Hr. Siegenbeek heeft, in een oogenblik van overhaasting, het leelijke *schepter* ingevoerd." De Hoogleeraar kan niet gezegd worden, de spelling van *schepter* te hebben ingevoerd, daar zij reeds lang voor hem bestond, en door goede schrijvers was gebezigd, zie Hoogstratens Geslachtlijst op 't woord. Zij werd ook reeds verdedigd door den Heer Weiland, bl. 75 der Inleiding tot het Taalk. Woordenboek, in 1799 uitgekomen, alleen op grond der analogie met *schrijven*, *schryn*, *schorpioen* enz., waarbij derhalve de uitspraak geheel niet in aanmerking kwam.

ophouden, aan uwe groote verdiensten, ook ten aanzien onzer taal, die hulde te bewijzen, welke ik reeds in den aanvang van dezen Brief heb uitgedrukt. Schenk mij bij voortduring uwe vriendschap, uwe voorlichting, uwe teregtwijzing, en geloof mij steeds te zijn,

Hooggeleerde Heer!

Rotterdam,
12 *October*, 1841.

Uw heilwenschende, *dankbare*,
en dienstwillige Vriend,

A. DE JAGER.

VERWISSELING

VAN DEN I- EN A- KLANK

IN

HET NEDERDUITSCH.

Het is eene meermalen gemaakte opmerking, dat in de herhaling van denzelfden klank of dezelfde klankwijziging voor ons gehoor eene zekere welluidendheid is gelegen. Die herhaling vertoont zich in onze taal op verschillende wijzen. Nu eens bestaat zij in de gelijkheid der voorletter, als in *dik en dun*, *man en maag*, *stuk noch stol*, *huis en hof*, *lief en leed*, *blikken noch bloozen*, *ruiten en rooven*, *rijden en rossen;* dan weder in de overeenkomst van den klank des woords met de slotwijziging, met andere woorden in het rijm, dat wij in onze verzen zoo noode missen, en dat zich ook in het dagelijksche leven in eene menigte spreekwijzen vertoont. Men denke aan *pak en zak*, *houw en trouw*, *slecht en recht*, *raad en daad*, *drinken en klinken*, *schrijven en wrijven* en vele andere. Somtijds echter bestaat de herhaling in eene bloote verdubbeling van het woord, met verwisseling van den klank, en het is bepaaldelijk dit verschijnsel, dat ik thans op het oog heb.

Het herhaald verrigten van eenige daad, het nagalmen van eenig geluid of ook het aanwezig zijn van eene meerderheid van gelijke voorwerpen wordt

voorzeker niet ongepast uitgedrukt door de verdubbeling van het woord, dat de daad, het geluid of het voorwerp zelf te kennen geeft. Eene volkomene herhaling echter van hetzelfde woord zoude voor het oor minder behagelijk zijn, en is, in onze taal althans, even weinig gezocht als de *rimes riches* der Franschen. In de hier bedoelde uitdrukkingen heeft om die reden, nevens de herhaling, eene verwisseling van den klank plaats, en wel zoodanig dat de *i* en *a*, het zij kort of lang, elkander altijd, en steeds in dezelfde orde, opvolgen.

Dit verschijnsel, dat zich in onze en andere talen voordoet, is inderdaad merkwaardig, en kwam Jacob Grimm belangrijk genoeg voor, om als bevestiging zijner leer omtrent den *ablaut* der vokalen te worden bijgebragt. De vraag, waarom de klinkers juist in de opgegevene, en niet de omgekeerde orde voorkomen, wordt door dien taalgeleerde beantwoord met de opmerking, dat men van de zwakkere vokaal niet tot de sterkere overgaat, maar dat de taalgenius reeds van vroeg af de *i* als het eerste oorspronkelijk geluid beschouwd heeft, van hetwelk wordt uit- en tot de *a* overgegaan (1). Volgens hem berust het stelsel der duitsche conjugatie op dezelfde wet. Ons gevoel (zegt hij) is het diep ingeprent, dat de vokaal van den tegenwoordigen tijd als eerste klank gesteld worde, en in den verleden tijd de *ablaute* (2). En zoo vinden wij dan hier het door den Hoogl. Kinker bestredene beginsel van Bilderdijk gehandhaafd, dat het verledene in de uitdrukking een nagalm, eene verzachting of verflaauwing van het tegenwoordige is (3). Hoe dit

(1) Deutsche Grammatik, I. (3e. Ausg.) 562.
(2) S. 558.
(3) Bilderdijk, Spraakl. 141, 142; Nieuwe Verscheid. III. 32, en Kinker, Beoordeeling van Bilderdijks Spraakleer, bl. 81 en volgg.

zijn moge, de natuurlijkheid der opvolging van de *i* en *a* blijkt, dunkt mij, reeds voldoende door de opmerking, dat men bij de achtereenvolgende uitspraak dezer vokalen de spraakbuis van den naauwen stand, dien de *i* vereischt, tot den meer vollen en onbelemmerden van de *a* doet overgaan; en hoedanig eene tegengestelde orde ons werkelijk stuit, blijkt, wanneer men slechts uitdrukkingen als *dit en dat*, *hier en daar*, verandert in *dat en dit*, *daar en hier*.

Somwijlen wordt de herhaling nog verder dan de verdubbeling voortgezet en dan worden de *i* en *a* door *oe* gevolgd, als in *piefpafpoef*. Deze orde strookt evenzeer met de door Grimm voorgestelde regelmaat der *ablaute* (1), als met de stelling der spraakdeelen, welke bij de *a* een volkomen overgang daarstelt tusschen de *i* en *oe*. Met onderdrukking of overspringing der *a* zegt men *piefpoef*. De *a* wordt ook wel eens met de *e* verwisseld, als in *tintentig* en enkele woorden meer.

Men kan de opvolging der *i* en *a* in uitdrukkingen van verschillenden aard opmerken. Ik noemde reeds *dit en dat* en *hier en daar*, van welk eerste men eene soort van zelfstandig naamwoord gemaakt heeft, als in de Pots van Kees Krollen, bl. 6:

— *mijn engellinnetje*, *mijn marsepeintje*, *mijn* dit en dat.

of, met den verkleiningsuitgang, in de Klucht van den Pasquilmaker, I. 9:

En dan wetense noch altijt een ditjen of een datjen.

Kamphuijsen, Stichtel. Rijmen, 146:

De wijze Christen maeckt geen wetten
Daer Godes mondt geen wetten geeft.
Op Ditjes, Datjes *onwis letten*
Is buyten 't ooghwit dat hij heeft.

(1) S. 559.

ja zelfs tot een bijvoeglijk naamwoord vervormd, als in *die dit en datsche jongen!* en dergelijke uitdrukkingen uit het dagelijksche leven. Zoo zegt men *hierom en daarom*, *vrij en vrank*, *kisten en kasten*, *giften en gaven*, *listen en lagen*, *kiezen of kavelen*, *schieten en schampen*, *pitje tot paaltje;* zoo verder *kieskaauwen*, *lichtelaaije*, voorheen *lichterlage*, b. v. Vondel, Warande der Dieren, 65:

De kermis was gesteurt, *thuijs branden* lichter lagen.

Huisinga Bakker, Poezij, I. 20:

— *terwijl der buuren daken*
Staen lichterlage *in brand*, enz.

bij Hooft *lichte loogh*, zie het Woordenb. des Instituuts; *glibberglad*, bij Tuinman, Fakkel, I. 310, hetzelfde als *slibberglad*, bij Vondel, Palamedes, 23:

Ziet toe, *gij sneuvelt licht*, *het is 'er* slibbergladt.

glinsterglans, bij Van de Venne, Holl. Turf, bl. 60:

Geeft een Weer-Schijn van 'tgeflicker
Met een glinster-glans *geblicker*.

wijders *slingerslang*, waarvan *slingerslangigh hair* bij Vondel, Palamedes, bl. 23, en *slingerslangig hoofd*, bij Jonctijs, Rozalijns Oochjes, bl. 79; *ginnegabben* of *ginnegappen*, door sommigen verkeerdelijk van het noordsche *Ginnunga gap* afgeleid, zie Van den Bergh, Bespiegelingen over den aard onzer Taal, bl. 174; *lieflagchen*, dat Bilderdijk bezigt, Vermaking, bl. 201:

't Oogjen lieflacht — *'t koontjen bloost.*

anders *lieflokken*, b. v. De Brune, Banketwerk, I. 18: *Daer mede wert die zonde* gelieflockt *en gevleijbeckt.* En wat verder nog van dien aard meer is.

Vooral intusschen vertoont zich de genoemde klankwisseling in uitdrukkingen, die herhalingen zijn van hetzelfde woord, en het is op deze, dat in de volgende lijst de aandacht der taalminnaars wordt ge-

vestigd. Indien het waar is, dat niets in de taal ons onverschillig mag zijn, dan vlei ik mij, met het hier geleverde onderzoek bij hen geenen ondank te zullen behalen; zelfs durf ik hopen, dat de wijze, waarop het is ingerigt, voor de kennis van menigerlei woord of spreekwijs niet onvruchtbaar zal geacht worden. Dat het wijzen alleen op de eigenschap, die men hier door een aantal van ruim honderd uitdrukkingen gestaafd vindt, zijne nuttigheid heeft, kan uit de verkeerde verklaringen blijken, welke sommige onzer taalkenners van verscheidene derzelve hebben gegeven.

Reeds in eene aanteekening op mijne ten jare 1832 uitgegevene Proeve over de Werkwoorden, bl. 232 tot 238, deelde ik eene opgave mede van hetgeen mij toen omtrent de klankwisseling van *i* en *a* bekend was. Sedert dien tijd vermeerderd en aangevuld, geloof ik die opgave thans vrij volledig te mogen noemen. Dat er niets aan zoude ontbreken, ben ik verre van te onderstellen: ik doorwandelde tot nog toe slechts een gedeelte van het veld onzer letterkunde, en de bron, waaruit uitdrukkingen als de hier bedoelde voor een goed deel te putten zijn — de spreektaal des dagelijkschen levens — kon natuurlijkerwijze slechts in zoo verre door mij worden gebruikt, als de kring van mijnen omgang of de getrouwheid van mijn geheugen toeliet.

Dat de klankwisseling van *i* en *a* ook in andere talen plaats vindt, is boven reeds met een woord vermeld, en men zal in mijne lijst daarvan vele voorbeelden uit het hoogduitsch, fransch of engelsch aantreffen. Eene opzettelijke verzameling van zoodanige woorden in eene dezer talen is mij niet bekend, dan alleen ten aanzien van het hoogduitsch in het werkje van Prof. Eiselein, getiteld *Die reimhaf-*

ten, anklingenden und ablautartigen Formeln der hochdeutschen Sprache in alter und neuer Zeit, Leipzig, 1841 (1). De *ablautartige Formeln* zijn hier de uitdrukkingen, waarin de verwisseling van *i* en *a* plaats vindt; doch die opgave beslaat, behalve eene uit Grimm geputte inleiding, slechts *vier* bladzijden en bevat eene zeer onvolledige verzameling van meestal geheel onverklaarde spreekwijzen. Eenige engelsche woorden vindt men opgegeven bij Wagner, in zijne vertaling van het werk van Murray: Zum europäischen Sprachenbau, II. s. 12 und 124. Ten aanzien van het fransch verwonder ik mij, er zoo weinige te vinden in Nodiers Dictionnaire Raisonné des Onomatopées Françaises (Paris, 1808). Zelfs het bekende *clopin clopant* van Lafontaine komt daarin niet voor.

---

(1) Uit de Voorrede van dit werkje blijkt mij, dat de gebroeders Grimm in 1812 hun voornemen hebben te kennen gegeven, om eene verzameling, als de Schr. nu levert, in het licht te geven. Tot nog toe evenwel is dit voornemen niet ten uitvoer gebragt.

Bi noch ba, voor wat men anders zegt *boe noch ba*, d. i. niet het geringste. Dus de Leekenspiegel, B. I. Cap. 16:

Alse dat kint wort geboren
So en cant zien noch horen
Gaen noch staen no by no ba.

Eene andere lezing heeft *bu noch ba*. In Die Aachener Mundart von Müller und Weitz, s. 27, vindt men in dezen zin *buff noch baff*, welke uitdrukking aldaar gezegd wordt in Opperhessen *bif noch baf* te luiden.

Bieuwbaauw. Dit woord vermeldt Bilderdijk, Verkl. Gesl. III. 278; in welke beteekenis, echter, is onzeker. Elders is het mij niet voorgekomen. *Baauwen* is *gapen* of *bijten*, zoodat het woord kan overeenkomen met *bietebaauw* of *bijtebaauw*, bij Kiliaan *manducus*, *larva*, *spectrum*, en volgens Ten Kate, II. 119, van *bijten*, mordere, afkomende. Is die afleiding juist, dan is in *bietebaauw* mede eene herhaling van gelijke of althans gelijkbeteekenende woorden op te merken. Het woord zegt dan eigenlijk een *gaper* of *bijter*, en kan, als Weiland aanmerkt, gezegd worden van iemand, die met eene gapende mom voor spook speelt. Zoo althans bezigt Cats dit woord, (I. 54) wanneer hij bij de plaat, welke

de ijdele vrees voorstelt van hen, die voor eene hun voorgehouden mom vlugten, zegt:

Y! dat's een bite-bau *die ieder een ontsiet*,
Maer keert het spoock eens om, ten is soo leelijck niet.

Ook elders verwisselt hij het met *spook*, II. 179:

Ick ben een bitebau, *een leelick* spoock *gelijck.*

In de Woordenlijst der Maatsch. van Letterk. is *bytebauwe* een »leelijk vrouwmensch." — Grimm verklaart het woord door *buttebauw*, van *butte*, *butke*, in 't hoogd. een *spook* beteekenende, en stelt daarmede al verder gelijk *buman*, zie zijne Deutsche Mythol. 289. Dan, *boe-man*, dat wij ook wel door of bij kinderen hooren bezigen, is zonder twijfel van *boe*, een geluid, meermalen gebezigd om kinderen schrik aan te jagen. Te regt zegt het Brem. Nieders. Wörterb. I. 152: »*Buu*, ist ein Laut, wenn man jemand, insonderheit Kinder, erschrecken will: it. wenn man das Gebölke des Viehes nachmachen will." Ook voor dit laatste is het woord bij ons zeer gemeen.

Van *baauw* in *bietebaauw* en *bieuwbaauw* zal onderscheiden zijn het bij Hooft voorkomende *bauw*; in de spreekwijs *in den bauw brengen* voor »in verwarring, ongerustheid brengen" (zie het Woord. des Inst.). Het laatste komt mij voor te behooren tot *verbaauwen*, waarvan het nog gebruikelijke, reeds bij Kil. voorkomende *verbauréren* of *verbouwerére*n, schrik aanjagen, in verwarring brengen. De Heer Terwen geeft aan *bietebaauw* en *verbouwereren* een' gemeenen oorsprong, en leidt beide af van *baauwen*, het nagalmen der echo, zie zijn Etymol. Handwoord. bl. 21. Daar de grond, op welken een en ander steunt, echter aldaar niet wordt opgegeven, schijnt die alleen in de overeenkomst van klank gezocht te moeten worden.

Bimbam, in zeker kinderliedje, bij Wolf, Wodana, I. 86:

Bim, bam, *bare;*
de klokken luiden te Gend tegaêre.

Meer gewoon is het bij ons, het klokgelui door *bombam* aan te duiden, waarvan ook 't werkwoord *bombammen*. In Lubeck noemt men dit zoowel *bammeln* als *bimmeln*, zie het Brem. Nieders. Wörterb. I. 46.

Bingebangen bezigt Huygens, Korenbl. I. 715, voor wat men anders het *bengelen* van de klok noemt:

Die den Offer heeft t' ontfangen,
Magh de klock doen bingebangen.

In een oud Alsfelder Passionsspiel heet een der sprekende personen *Binckenbangk*, zie Haupts Zeitschrift für Deutsches Alterthum, III. 489.

Brikbrak, nieuw ontdekt land van den vermaarden Gulliver, zie Handelsblad van 28 Maart 1842.

Dikdakken. Dit werkwoord is bij Laurman, Kleine taalk. Bijdragen enz. bl. 13, opgeteekend, als in Groningen in gebruik zijnde voor *smullen*, en aldaar verklaard voor een klanknabootsend woord.

Fikfakken. Men vindt dit woord in onderscheidene beteekenissen. Bij Wachter (Gloss. 446) is *fickfacken* intricare, turbare, waarmede overeenkomt *fygfag*, in het Lexicon Brit. Lat. van Boxhorn, p. 32, *confuse*, *mixtim*. Bij ons wordt het woord gemeenlijk verklaard (en zoo ook bij Adelung) door *heen en weer loopen*, *drentelen*, *beuzelen*, in welken zin men bij Schmeller, Bayer. Wört. I. 510, het frequent. *fackeln* aantreft. Van daar bij Kiliaan *fikfakker*, ardelio; alsmede *fikfakkerij* voor *beuzelarij*, bij Van Bleyswijck, Beschrijv. v. Delft, bl. 868: *eenige menschelijcke insettingen en* ficfackerijen *van het Pausdom*. Bekker en Deken, Will. Leevend, I. 207: *want ik heb nog al een hoope observatien en* fikkefakkeryen. Volgens Hoeufft, Bredaasch Taaleig.

in voce, is *fikfakken* liefkozen, zacht tegen elkander fluisteren, gelijk geliefden doen; en in dezen zin heeft Vos, in zijne klucht van Oene:

Wech Ritzaerd, ik hoor niet meer nae je fikfakken.

Hiervan *fikfakster*, bij De Brune, Wetsteen, I. 164: *'t Was een deurslepe* fikfakster, *die, misnoegen in haar man hebbende, met haar oogen op winst uit was.* In het Idioticon Osnabrugense van Strodtmann is *fickfacken* zijne belofte breken; doch in het Brem. Nieders. Wörterb. I. 386, *met roeden slaan* of *geeselen*, wordende de roede zelve daar *fikfak* geheeten. In dezen laatsten zin heeft Kiliaan *ficken*, *fickelen*, ferire, leviter virgis percutere. Rusting, I. 616, heeft als vloek of tooverwoord *fekfak fulifok*.

Flikflakken. Bilderdijk, die dit woord, in zijne Aanteekk. op Huyg. VI. 106, vermeldt, onder enkele andere, die niet tot de geluidnabootsing behooren, zegt er alleen van, dat het niet met *flikflooijen* moet verward worden. Welk gebruik hier, ten aanzien van dit woord, bedoeld wordt, is mij onbekend. »Juffrouw *Flikflak*" is in den Willem Leevend, II. 21, de benaming eener mutsenmaakster. Het fransch heeft *flicflac*, ter aanduiding van het geluid van ligte klapjes, die men aan iemand, b. v. op het aangezigt, geeft; zie Furetière. Omtrent *flikflooijen* zie het Taalk. Mag. I. 293 en 374.

Flirsflars, ook flirsflers, wordt gebruikt ter aanduiding van het geluid, door scheuren, snijden of iets dergelijks, veroorzaakt, waartoe ook het *flirtflas* [l. *flars*] *flarken* van Rusting, I. 131, behoort. Het werkw. *flarren*, snijden, scheuren, komt in sommige duitsche dialekten voor, zie Adelung, en Schützes Holstein. Idioticon. Van hier de naamwoorden *flarre* en *flirre*, voor afgereten lap of stuk, bij den reeds genoemden Schütze, alsmede in het

Brem. Nieders. Wörterb. en elders. *Flirren und flarren* is in 't holsteinsch eene uitdrukking voor *allerlei lompen*. Bij ons zeide men *flere*, dat bij Kiliaan voorkomt; en *flars*, bij Brandt, Leven van De Ruiter, I. 451: *dien de koegel verschoonde, werdt door 't hout of steen, dat van de huizen stoof, verwondt, verplet, of aan* flarzen *gekletst.* Zie ook 't Woordenb. des Inst. op Hooft. Thans zegt men veelal *fleers* en *flard*, het laatste doorgaans in 't meervoud. Dat Focquenbroch, I. 288, *flarders* zegt, is waarschijnlijk alleen om op *harders* te rijmen.

Bilderdijk zegt in zijne Verkl. Geslachtlijst: »*Aan flarden scheuren* zegt men. Kwalijk: het is *aan 't flarden scheuren*, d. i. *scheuren dat het flardt*, of dat byzonder geluid geeft, dat door 't woord uitgedrukt wordt." Behalve dat ik niet inzie, dat de uitdrukking *iets aan het flarden scheuren* zoude beteekenen *scheuren dat het flardt*, geloof ik, dat het bestaan van een naamwoord *fleers*, *flars* of *flard*, voor *afgescheurd stuk* of *lap*, boven alle bedenking is, en dat men dus even goed *aan flarden scheuren* kan zeggen, als aan *stukken*, *lappen* en dergelijke.

In de Tael- en Dichtk. Bijdragen, II. 193, wordt *flard* verklaard als door letterverzetting afkomstig van het werkw. *fladderen*, en die afleiding is in Weil. Taalk. Woordenb., en nu ook door den Heer Terwen overgenomen. Het komt mij echter aannemelijker voor, den oorsprong van dit, zoowel als van de overige genoemde naamwoorden, te zoeken in het vermelde werkwoord *flarren*.

Geeuwgaauwen. Dit werkwoord trof ik aan in het kluchtspel De Pots van Kees Krollen, hartogh van Pierlepom, (Leyden 1649) bl. 4:

Ik houw niet van die luy, die soo leggen en lepperen
En suigen aen de kan en geeuwgaeuwen *en fepperen.*

Het woord is blijkbaar van *geeuwen* gemaakt, en zal moeten aanduiden al geeuwende en zonder smaak drinken; zoo als iemand, die op die wijze eet, gezegd wordt te *kieskaauwen*, anders ook *met lange tanden eten*.

GIEGAUW, zie GIVEGAVE.

GIGAGEN. Bij Kiliaan is *ghiegaeghen* »rudere instar asini." Zoo zingt Vondel, Poezy, II. 205:

Dus raekt het slaefsche dier, al hygende, op den gang,
En zweet, en zucht, en kucht. de beenen hem begeven,
Hy valt op beide knien, als bat hy: laetme leven;
En gigaeght *heesch en schor. Des dryvers stok is doof,*
En tout des ezels huit" enz.

en Oudaan, van het Beest uit de Openbaring, in zijne Voorschaduwing enz. bl. 106:

— *terwyl het quynt en queelt,*
En giegacht, *kucht en krucht*," enz.

Doch Vondel past het ook op menschen toe, als hij in zijn Tooneelschilt spreekt van *het* gigaghen *en d'aenklaghten der tooneelschenderen*, d. i. het heesch en schor geschreeuw. In gelijken zin kan men *ghijgaen* opvatten in Meermans Comoedia Vetus of Bootsmans-Praetje, bl. 55: *Men lach daer en* ghijgaende *op de luyken en over den gantschen overloop met hoecken en met bogen*, enz. Met het verband van deze plaats komt mij de beteekenis van *verward dooreenschreeuwen* althans voor, niet kwalijk te strooken.

Men zoude *gigagen* kunnen afleiden van het klanknabootsende *gagen*, dat ook ten aanzien van andere dieren gebruikt wordt. Kiliaan: »gaghelen, gaghen, *gingrire*, *glocitare instar anseris*." Het woord kan echter ook verklaard worden door *gijgen*, bij denzelfden Kiliaan voorkomende voor *hijgen*, anhelare. Dus de Antw. Spelen van Sinne, 394:

Tis seker soo, den loon is medecijne
Voor alle arbeyders, hoe datse ghijghen.

En zoo versta ik door *gehig*, bij Sluiter, Psalmen, Lofz. enz. bl. 38:

't Eene schaepken van u hondert,
Dwalende met naer gehig.

gehijg of *gegijg*, d. i. heesch geschreeuw door vermoeidheid.

Givegave, voor *sprookje*, bezigt Maerlant, Sp. Hist. III. P. 8. B. kap. 91:

Dus begint die ghivegave
Die men beschreven vint hier ave.

In denzelfden zin komt het woord voor bij den engelschen dichter Skelton:

And of Holy Scriptures Sawes
He counteth them for gigawes.

In deze taal vindt men het woord ook *gugaw*, *gewgaude* en vooral *gewgaw* gespeld, (zie Horn Tooke, Diversions of Purley, II. 269, 270), thans meestal in den zin van *beuzeling*, *kleinigheid*, *snuisterij*, *speelgoed* en dergelijke. De engelsche woorden worden in het aangehaalde werk afgeleid van het angelsaksische werkwoord *Ge-gifan*, geven; en ook Bilderdijk leidt het nederduitsche uit de plaats van Maerlant, die hij in de Verkl. Geslachtl. I. 228, aanhaalt, van *geven* af: het zijn sprookjes die men *uitgeeft*, beuzelingen die men *weggeeft*.

Hiertoe betrek ik mede het woord *giegauw*, dat Roemer Visscher in zijne Sinnepoppen, bl. 74, gebruikt: *Wordt daerom van de Goetrondtheydt uyt haer Gilde gedaen, en hier ghemaelt in een valsch Rondt met* Giegauwen *verset, met een Marsepeyn in 't midden.* De Woordenlijst der Maatschappij van Letterk. brengt dit woord thuis op de moresken of de harpijen, die men op 't bijgevoegde plaatje

vindt: het zoude echter ook opgevat kunnen worden van de door elkander kronkelende figuren of strikken, die het »valsch Rondt" omgeven.

GRAMGRIMMIG, bij Heyns, Bartas Wercken, I. 74:

De Leeu die uyt het bos gebannen is in 't kot
Hem siende door 't geschal der kinderen bespot,
In d'enge nieuwe plaets gevangen seer verbolgen
Met een wreet huyl-geraes gramgrimmig *soekt te volgen.*

Dit woord wijkt in zoo verre van den regel af, dat de gewone opvolging der klinkers daarin omgekeerd is. Men kan er mede vergelijken het hoogd. *grisgrämig*, bij Schmeller, II. 120, in dezelfde beteekenis vermeld, benevens *grisgram*, iemand die toornig is, en *grisgrämen*, van gramschap op de tanden knersen. Dit woord is misschien het oudste voorbeeld, dat men van zoodanige vorming kan bijbrengen. Bij Notker toch reeds is het Ps. XXXVI. 12: *Der sundigo huotet des rehten, unde* griscramot *in ana.* d. i. fremit super dentibus suis; en Ps. CXI. 10: *Mit zanen* griscramot *er unde suindet.* d. i. dentibus suis fremet et tabescet. Verg. Graff, Sprachschatz, IV. 326.

GRIBBELGRABBEL vermeldt Tuinman, Fakkel, I. 310. Het woord zal wel beteekenen, wat wij anders door het enkele *grabbel* verstaan. De beide zamenstellende deelen komen afzonderlijk voor in een der gedichten, geplaatst voor Poirters' Masker van de Wereldt, waar men leest:

Straft vry de Ydelheyt, en wat de Werelt doet,
Maer dat ghy nimmermeer treet yemant op den voet.
Als gy u daer voor wacht, dan isser geen verwijten;
Maer in den gribbel *vat, en in den* grabbel *smijten.*

d. i. vat en smijt in het honderd en niet bepaaldelijk dezen of genen. De uitdrukking *in den grabbel smijten* komt ook letterlijk elders voor, b. v. in het

Brem. Nieders. Wörterb. II. 532 en in Schützes Holstein. Idiot. II. 60, bij welken laatsten schrijver zij ook luidt *in de Graspel smieten*. Strodtmann, Idiot. Osnabr., heeft *int Grüwwel-Grawwel schmyten*, dat overeenkomt met ons *gribbel-grabbel; grabbelen* toch is in dat dialekt *grawweln*. Het Const-thoonende Juweel, bl. 372, heeft *in de grabbeling geven:*

Want Godt sal om uwe sondighe lusten,
Uwe schatten groot in de grabbelinghe gheven.

Kiliaan: »In den griel worpen, *in vulgus promiscue spargere*, *spargere missilia*." Cats, I. 85:

Maer alsse noten sagh, geslingert in den griel,
Soo was 't dat flux het beest ter aerden neder viel.

en fo. 370:

Hy stoot 'et over hoop, *of* goyt *'et* in de griel.

Gripgrap, in het spreekwoord *'t ging gripgrap weg*, vermeld bij Tuinman, Spreekw. I. 133. Het woord beteekent *met een vlugge greep*, van *grijpen*, en *grappen*, waartoe ook 't frequent. *grabbelen* behoort. Het Brem. Nieders. Wörterb. heeft in dezen zin het werkw. *grips-grapsen*, en Schmids Schwäb. Wörterb. *am grips nehmen*.

Hikhakkerij, een groningsch woord, volgens het Taalk. Mag. II. 537 »het opwerpen van allerlei kleinigheden, om den twist gaande te houden." Met hetzelve komt in beteekenis nagenoeg overeen het woord *hakket*, mij voorgekomen bij Brandt, Leven van De Ruiter, IV. 108: *Hy* (de Admiraal) *zocht derhalven d' inkoomende maaren, zoo veel moogelijk was, te verbergen, of geheim te houden: doch kon al 't quaadtspreken van 't volk, en hunne woordenstrijdt over d' oorzaak van 't quaadt, niet verhinderen; hoewel zulke* hakketten *dikwils groot krakkeel veroorzaakten*. In gelijken zin kan ver-

klaard worden het woord *akette*, in eene Sproke, bij Willems, Reinaert de Vos, 295:

Als twee Reinaerde worden ghecoren
Te scependomme, ende hebben gesworen
Trecht te houden van ere stede,
Ende dan ghevalt enen onvrede
Tusschen harer beider maghen,
Ende elc den sinen wil overdraghen,
Die dan mochte horen die akette
Die si daer voert bringhen bi wette,
Ende diere den sin toe woude keren,
Mochter Reinardie ane leren.

De Heer Willems verklaart het woord hier door *insidiae*, listen, overeenkomstig den zin van het fr. *aguets;* dan het komt mij voor, dat de beteekenis van *gekijf*, *woordenstrijd*, hier niet minder te pas komt. Beide beteekenissen laten zich welligt vereenigen, als men aan *een met list gevoerden woordenstrijd* denkt. Meer bekend zijn de werkwoorden *hakken* en *hakketéren* of *hakkettéren*, voor *gedurig*, *om beuzelingen twisten*. In denzelfden zin als wij zeggen *op iemand hakken*, d. i. vitten, om beuzelingen hem berispen, zegt het Brem. Nieders. Wörterb. *up enen hikken*. Zonder twijfel behoort hiertoe mede het naamwoord *hak* voor *nijd*, *wrevel*, *afkeer*, dat reeds bij Maerlant voorkomt, N. Werken der Maatsch. van Letterk. III. St. II. 126:

ende waerpt op mi uwen hac.

doch later meermalen gebezigd werd, als Van Rijssele, Spieg. d. minnen, bl. 61:

— — *heeft hy op my aldus den* hac,
Daer ic hem noyt dan deucht en boot?

A. Bijns, Refereynen, I. 56:

Op vasten, op biechten hebben sy den hack.
Sy eten alst hen lust en vullen hunnen sack.

Zie ook het Woordenb. des Inst. op Hooft, i. v. *hak*. 'k Voeg hier nog bij, dat *gehakt* (*vleesch*) bij Schmeller, Bayer. Wörterb. II. 149, *ghickghack* heet.

Himphamp. Dit woord heeft meer dan ééne beteekenis. Men bezigt het voor *een ongeschikt stuk*, wat men anders ook *homp* noemt, bij Bild. Verkl. Gesl. *hamp*. Deze taalkenner leidt het woord af van *hompen*, op eene plompe wijze aangrijpen. Het fransch bezigt voor het *handvat* van onderscheidene voorwerpen *hampe*, dat men zeer verschillend heeft afgeleid, zie Ménage. Roquefort acht het woord afkomstig van het hoogd. *handhabe*, en onze Hoeufft neemt dit gevoelen zonder afkeuring over in zijne Verzam. v. fr. Woorden.

Westerbaen gebruikt *himphamp* voor iemand, die gebrekkig voortgaat, Ged. I. 61:

Wonder monster van ons daegen
Kreupel over al sijn leen:
Kricken, *kricken*, *helpt het dragen*
Eer den himp-hamp *val daer heen.*

en hier denkt men terstond aan de werkwoorden *hompen*, *hompelen*, gebrekkig of al strompelende voortgaan.

In verwante dialekten heeft het woord echter nog andere beteekenissen. Bij Richey, Idiot. Hamb., beduidt het een groot gebouw, een omslagtig voorwerp, dat weinig nut aanbrengt; bij ons bezigt men daarvoor wel *rompslomp*. Bij Müller u. Weitz, Aachen. Mundart, is *himphamp* twist, oneenigheid; en in dezen zin heeft de Teuthonista: *hamplen*, rixari, objurgari, etc. *hampler*, rixator, controversator etc. *hamplyng*, *brablyng*, lis inter duos, litigium etc. Ook bij Schmid, Schwäb. Wörterb., is *hempeln*, *himpeln* »kleine Zänkereien haben."

Hiphap, voor de daad van *kappen*. Van de Venne, Belacch. Wer. bl. 106, spreekt van hase-winden,

Die het wilt bespringen knap
Mit een sprongh doen hippel-hap.

en onder de »allerleye spulletjes" achter de nederd. vertaling van Rabelais, is ook dat van *hip hap*, zie Hoffm. Hor. Belg. VI. 185.

Kibiskobis, bij Van de Venne, Belacch. Werelt, 48, waar men onder veel andere scheldwoorden ook leest:

Kibis-kobis, *Modder-flodder*,
Ellif-ribbe, *slinger-slonck*, enz.

Daar het woord hier buiten eenig verband voorkomt en ik het elders niet heb aangetroffen, is mij de beteekenis niet duidelijk. Het kan behooren tot de bij Kil. voorkomende woorden *kebisse*, *kebse*, *kevisse*, pellex, concubina etc. *kebsen* enz. fornicari; verg. het Taalk. Mag. II. 167. Of ook tot *kiben*, d. i. kijven, twisten; waartoe *kib*, *kip*, drift, wederstrevigheid, *kibig*, hevig, driftig, behoort, over welke woorden zie Ziemann, Schmeller (Bayer. Wört. II. 275) en Schmid (Schwäb. Wört. s. 268).

Kieseassen, zie Kiskassen.

Kievelkavel. Bij Kiliaan heet het kinderspel, waarvan beneden op Lieverdelaverde, ook *kievel-kavel spelen*. Hij zelf acht 't woord verwant aan *kievelen*, *kouwen*, mandere, rodere; misschien echter is het van *kavelen*, loten of kiezen, waarvan ook de uitdrukking *men moet kiezen of kavelen*.

Kipkappen bezigt Rusting, I. 50:

De Nikkers raakten in disorder,
Dat niet alleen; maar wierden vorder
Zo fijn gekippekapt *als kaf*.

De beteekenis des woords is hier duidelijk, als zijnde van *kappen*, hakken, of *kippen*, bij Kil. onder an-

deren ook *ferire*, *icere*, *insecare*. In een' anderen zin heeft de Klucht van den Pasquilmaecker, II. 7:

Kipkapkousje, *dacht ik op het lest; 't zijn immers geen halssaecken*,
'k Heb so wel wat voor 't vragen als een ander, enz.

Hier denk ik aan *kippen*, nemen, grijpen, waarvan de uitroep *kip!* bij het aangrijpen of vangen van eenig voorwerp. Zoo vermeldt Strodtmann, Idiot. Osnabr., de uitdrukking: Kipp kap, *Hoot* [hoed] *af*, *murren* [morgen] *is et Sonndag*. Ook *kapen* hebben wij in denzelfden zin. En in dezen zin — in dien namelijk van *vatten*, *vitten*, *er op uit zijn om te vangen* — versta ik de oude uitdrukking *kapen en kipen* in den Leecken-Spieghel, Inleid. fol. 1:

Den beniders biddic dat si
Tonrechte niet en begripen mi,
Die altoos kapen ende kipen.
Hoe datsi moghen begripen
Dat dichters bringhen voort. (1)

Kiskassen (zelfst. n.) is de naam van eenige klippen in het kanaal. De Jonge, Gesch. van het Zeewezen, D. IV. St. I. 355: *de* casquettes *of* kiskassen, *zeer gevaarlijke*, *ten westen van het eiland Aurigny* [Alderney] *gelegen klippen*. Zij worden ook vermeld bij Van Wijk, Supplement op het Alg. Aardrijksk. Woordenb., en Tuckey, Aardrijksk. voor Zeev. en

(1) Ik geef deze plaats naar de aanhaling van den Heer Van Lennep, in Het Instituut, 1841, bl. 134. Eene andere lezing van dit gedeelte der Inleiding geeft Cligncttt, in zijne Voorrede voor den Teuthonista, bl. 62, waar men leest:

Den nyders bid ic dat zy
Tonrechte niet begripen mi,
Die altoes gapen ende kyken
Hoe dat sy moghen begripen, enz.

Eene oppervlakkige vergelijking van beide lezingen is voldoende, om te beslissen, welke de ware zij.

Kooph. V. 264. Ik onderstel, dat de naam *kiskassen* door onze zeelieden vervormd is van *Casquetten*.

Kiskassen (werkw.) is mij in tweederlei beteekenis voorgekomen. Vooreerst in die van *eten*, Rusting, I. 134:

'k Wil zeggen 't zou my beter passen
Dat je eerst erbarmnis met myn maag
Had, en my zo wat kissekassen
Liet, waag je kost daar aan, enz.

Denzelfden zin heeft *kieskassen* in de Pots van Kees Krollen, bl. 9:

— *ik hou soo veel van dat* kieskassen, *en bikken*,
Je sout het niet gelooven, en ik kan ook wel redelijk slikken.

Deze woorden, waarschijnlijk van het geluid ontleend, komen overeen met het bij Kiliaan voorkomende »kassen, kissen, *stridere*."

Doch volgens Zimmerman, de Zee, hare Bewoners, enz. I. 120, is *kiskassen* ook wat men anders *keilen* noemt, dat is steentjes langs de oppervlakte van het water werpen, zoodat zij beurtelings onder en over 't water heengaan. Bij Weiland heet dit mede *kitsen*, waaruit *kiskassen* wel zal ontstaan zijn. Zie ook Stipstappen beneden.

Kisketsen. Dit woord vormt Van de Venne, ter aanduiding van het geluid, dat het slijpen van staal of ijzer op een' steen maakt; Belacch. Werelt, 216, zegt de schaarslijper:

Hebje Sinnen, sonder stooren,
Dan soo laet ick aen u hooren
Kisse-ketse *dat het speet*
Als ick vlijtigh swaey en sweet.

Bij Kiliaan is *kissen* het geluid, dat gloeijend ijzer in 't water veroorzaakt, doch het woord wordt ook gebezigd van ander *kissend* of *sissend* geluid; b. v. Wolsschaten, de Doodt vermaskert, bl. 57: *het*

uytstortende kissen *van den bloede*. A. Bijns, Refer. II. 46:

Daer sullen sy [t. w. de Lutheranen] *metter duyvelscher scharen*
Eeuwelijck moeten braeijen en kissen.

Verg. wijders Huyd. Proeve, II. 278, 9.

Klikklakken. De geluidnabootsende werkwoorden *klikken* en *klakken* hebben ook de frequentativen *klikkeren* en *klakkeren* opgeleverd, zie mijne Proeve over de Werkw. 123 en 126. Ik breng hier alleen de plaats van Vondel bij, waar men *geklikker* en *geklak* beide aantreft, Pascha, bl. 28:

— *blixemwederlicht*, *dat met een slincx geflicker*
Jupijn van boven wierp, *met eysselijk* geklicker,
Den donder dreunde met een dommeligh geklack, enz.

Het werkw. *klikklakken*, en vooral het naamw. *geklikklak*, wordt doorgaans gebezigd voor het kletteren der wapenen. Bailey heeft *to go click clack* voor het tikken van een uurwerk.

Klinkklank, inzonderheid gebruikt van verzen, die veel klank, doch weinig zin hebben. Rusting, I. 454 en elders in zijne Iliade, spreekt van *klinklankus koprekeel*. Het fransche *clinquant*, mede van *klinken* afkomstig, wordt op *klatergoud* en op alle *beuzeling* toegepast. Boileau stelt *le clinquant du Tasse* tegenover *tout l'or de Virgile*.

Klipklappen. Voor het gewone *klappen* zeide men voorheen ook *klippen* (zie mijne Proeve over de Werkw. 124), en van daar *klipklappen* voor een klippend of klappend geluid.

Kliskas is eene bekende benaming van zekere soort van kant. De reden, waarom zij dezen naam draagt, is mij niet bekend.

Kliskessen komt voor bij Berkhey, Rhijnlandsch Wedspel, 104:

Gy zilvere Voorentjes, rust nu een poos,
Klistklest *met uw staartjes, met golvend geklater.*

De beteekenis des woords is door het gebruik zelf aangewezen. Van de klanknabootsende werkwoorden *klissen*, *klessen* en *klassen* komt het eerste niet bij Weiland voor: het wordt echter in 't gemeene leven nog wel gebruikt. Berkhey voegt alle drie bijeen in zijne Proeve van het vermogen der Ned. Dichtk. 47:

Ja, ik hoor, in deze plasschen,
Visschen klesschen, klisschen, klasschen.

Een ander dichter spreekt van *de orgeltjes van 't* klissenklaetrend *water*, Brender à Brandis, Kabinet, V. 216.

Klitsklats, tusschenwerpsel; waarvoor men anders *klets!* bezigt, zie Weiland op *klats*. Men gebruikt het woord inzonderheid van het geluid van den smidshamer op het aanbeeld; dus Vondel, Toonneel des mensch. Levens, 117:

Zoo sterk was Firmius van lichaam en van leden
Dat klits, klats, klits, klats, *hy met hameren liet smeden*
Op een zwaar aanbeeld, daar zijn lichaam onder lag.

Rusting, l. 133:

Zo gaat in 't grootste hol beneden
Recht op 't musicq van klitsklas *aan,*
Tot hy die bakbeesten van smeden,
Die daar zoo naakt voor 't ambeeld staan.

Ald. 162:

Geen klits klats, *nog geen klank van hamer,*
Of yser ambeeld hoord' ik; enz.

Knibbelknabbel, bij Van de Venne, Belacch. Werelt, 113:

— monckelt vanje hangden,
Dattet kruymelt ande tangden.

Wangt de koockjes [koekjes] *eetme raauw*,
Schockt al knibbel-knabbel-knaauw!

De werkw. *knibbelen* en *knabbelen*, rodere, corrodere, zie men onder anderen bij Ten Kate, II. 241. In het Brem. Nieders. Wört. luiden zij ook *gnibbeln*, *gnabbeln*.

Knikknak. Onder de oude spelletjes, bij Hoffmann, Hor. Belg. VI. 185, vermeld, behoort ook dat »*van* knik knak *knelis*." Waarin het bestaan hebbe, is mij onbekend. Op de benaming afgaande, zoude men aan het knikken, met het hoofd of de beenen, denken. De Lijste van Rariteyten enz. bij Anna Folie, II. 39, spreekt van »*de* knikknokknevelarij *des Aalmoeseniers*" enz.

Kriebelkabbelen, van slecht schrift gezegd. De werkw. *kriebelen*, *kribbelen* en *krabbelen* zijn in dezelfde beteekenis bekend. De Heer Bormans schrijft, in den School- en Letterbode, I. 105: *Hij die weet wat van al dat* gekribbel *en* gekrabbel *is*, enz.

Krieuwkraauw. Onder de Rariteyten bij Anna Folie enz. komt, II. 39, voor: »*de* kriekrauw *krawagie der Bierstekers*, *door Isacus Kranius*."

Krikkrakken. Zie dit werkwoord, benevens den uitroep *krikkrak!* en het naamwoord *gekrikkrak*, vermeld bij Weiland op *krik*. Men zou daarbij nog kunnen voegen het gebruik van het woord als uitroep van bloote verwondering, als in Sara Burgerhart, II. 448: *Wat* krik krak! *dagt ik*, *dat zal de Belle zijn*. — *Kricken*, *kracken*, is zoowel als *kraecken* bij Kil. *crepare*, *crepitare*, *strepere*. Dat Weiland tot dit *krik* het werktuig *krikkemik* te huis brengt, zal wel eene vergissing zijn. Winschootens Seeman verklaart het, met meerder' grond, door *kruk* en *mik*.

Kriskrassen. Een krassend geluid maken. De werkw.

krissen en *krassen* worden bijeengevoegd door J. van Elsland, Gezangen, 62:

't Reedloos vee
Met al hun krissen, krassen,
Vlissen, vlassen,
En grimmassen
Zegt het mee.

Van deze woorden is onderscheiden de uitdrukking *zweren bij kris en kras;* Huygens, I. 360:

Maer by kris en by kras (*en daer 's gien jocke mé*).

anders ook (b. v. Fokke, Boertige Reis, 3e druk, I. 142) *bij krits en bij krats.* Tuinman denkt hier aan eene verbastering van *kruis*, zie Spreekw. I. 21. Aannemelijker leidt Weiland de spreekwijs af van den naam *Christus.*

Kwansuiskwansaas, zie Kwinsikwans.

Kwikkwak. Op de spreekwijs *iemand kwakken verkoopen* zegt Tuinman: »dat is, hem beuzelingen, verdichtzels, praatjes op de mouw spelden, en in de hand duwen. Men zegt dat ook *quicquakjes vertellen*" enz. Spreekw. I. 322. Anders zegt men in dezen zin *kwakjes*, b. v. Hoorns Liedboekje, 251:

Je quelt me, En spelt me Nu op de mouw
Wat quakjes, *Maar strakjes Zo sal ik jou* enz.

Over het woord *kwak*, beuzeling, zotternij, zie men wijders het Woordenb. des Instit. op Hooft, III. 196, en vooral de Aant. van den Heer M. de Vries, op Hoofts Warenar, 201, 2.

Kwikkwak. Met dit woord vindt men het geluid der kikvorschen wel eens nagebootst. Dus bij Bilderdijk, Nalezingen, II. 121: Kwik-kwak-kwak *en rikkik-kik.* Zoo ook bij denz. Taal- en Dichtk. Verscheid. I. 112:

Maar wy zullen nacht en dag,
Wat ons keeltjen schreeuwen mag,

Kwikken, kwakken, kwaken,
Rikkikkik, *rikkikkik*, enz.

Bij Bekker en Wolff, Econ. Liedjes, 152, heet dat geluid *brik wrak*, en bij Berkhey, Vermogen der Ned. Dichtk. 47: *rikkikkik*, *work work*, *kwak kwak*. Als een bijnaam van iemand wordt *kwikkwak* gebezigd door Bekker en Deken, Will. Leev. IV. 327.

Kwikkelkwakkel. »Zuster Duifje Kwikkelkwakkel" komt voor in den Roman van Bekker en Deken, Sara Burgerhart, I. 376.

Kwikmedit kwikmedat, nabootsing van het geluid van den kwartel. In 't Nieuwe Hoornse Speelwerck zegt de klagende vogel, bl. 82:

Had ghy mijn 't leven maer gespaert —
Dan had ghy weêr van my gehadt
Kom quick me dit *kom* quick me dat.

Kwinkkwank. »Vader *Kwinkkwank*" komt voor in de vertelling: *Kwank en kwink*, *of de twee gebroeders Bedelaars*, in Bellamijs Proeven voor het verstand enz. bl. 159 en volgg. van den 3en druk.

Kwinsikwans. Dit woord ontmoet ik bij Van Velthem, Spiegh. Histor. fol. 294:

Ute trecken si daer naer,
In dier maniere, *oft si souden*
Dwingen alle die si wouden:
Oec mochten sy 't daer al scofieren,
Tote antwerpen, *tote optie rivieren*,
Quinsiquans: enz.

In den Leeckenspiegel, MS. B. III. Cap. V. is het *quisquams*:

Alsoe quisquams *si syn ontwaect*
En hebben hem gheranchraect
En haer oogen ghebraemt beide.

Dit woord komt zoozeer met het lat. *quisquam* overeen, dat men geneigd zoude zijn het daarvoor

te houden. Elders heeft men in dezelfde beteekenis *quansis*, *quansijs*; Reinaert, naar Grimms uitgave, vs. 2571:

Die coninc ontfinc dat stro,
ende dancte Reinaerde so,
als quansis *dese maect mi here.*

Hoffmann, Hor. Belg. VI. 123:

want wi hebben vele ghesellen
beide in clusen ende in cellen
die de werelt quantsijs *begeven.*

Het vriesch luidt bij Epkema *quansquyz*, en thans zeggen wij nog *kwanswijs* en *kwansuis*.

Over de afleiding dezer woorden, in beteekenis met het lat. *quasi* overeenkomende, zijn de gevoelens verdeeld. Zie ond. and. Ten Broecke Hoekstra, in den Konst- en Letterbode, 1813, No. 47; Grimms Reinhart Fuchs, 281, 2; Weiland, en het Taalk. Mag. II. 502. — Hier is alleen nog te vermelden, dat men van *kwansuis* gesmeed heeft de uitdrukking *kwansuiskwansaas*, zie Tuinman, Spreekw. I. Nalezing, bl. 10.

Kwips en kwaps, eene niet ongewone uitdrukking voor zekere onpasselijkheid of ongesteldheid, zie het Woordenb. des Inst. op Hooft, III. 199. Zij komt ook voor ten aanzien van andere ongesteldheden, b. v. G. van Spaan, Az. Wegwijzer, 51: *Mijn maag hangt mij door al 't marcheren zoo scheef, dat ik half* quips en quabs *werde*. Van Effen, Holl. Spectator, I. 68: *se* [de paarden] *hebben geen tier, ze willen niet eeten, en ze bennen zo* kwips *en zo* kwaps, *als men zeid, dat het niet te zeggen is*. Bij Rusting, II. 17, wordt iemand, die dronken is, gezegd: »*wat* quappig *en wat* quippig" te zijn. In deze beteekenissen bezigde men ook alleen *kwaps* of *kwabs* en mede *kwaks*, zie M. de Vries op Warenar, 207 en mijne

Proeve o. d. Werkw. 43, 4. Dat de woorden van *kwispen*, spuwen, zouden zijn, en dus eigenlijk *kwisps* en *kwasps* zouden moeten luiden, als in het Woord. des Inst. vermoed wordt, komt mij zeer onaannemelijk voor.

Kwiskwas, voor het geluid, dat het werpen van eenig voorwerp in het water maakt, bij Cats, II. fol. 188:

Met dat de Vrijster hoort de quis-quas *in de stromen*,
Sy kan haar teer gemoet, haar sinnen niet betomen.

Bij Maerlant reeds vindt men *kwas* in gelijken zin gebezigd; in het MS. Leven van den H. Franciscus, Cap. 17, vs. 120, wordt van een kind, dat zijne ter kerk gaande moeder wilde achternagaan, gezegd:

Doe so zout ter veinstre cliven (d. i. klimmen)
Van den zale, daert uut scoot
Ende vel neder al doot.
Die moeder, die niet verre ne was,
Horde van den kinde den quas,
Ende wart vervaert ende keerde weder.

Wij zouden voor dit laatste thans *kwak* zeggen. Het hoogd. heeft het werkw. *kwatschen* voor het vallen van eenig ligchaam op een ander; in 't Brem. Nieders. Wörterb. *quatsken*, en bij Strodtmann, *quasken* en *quassen*.

Libberlabber. Overbeke gebruikt in zijne Rijmwerken (bl. 38 van het bijvoegsel) de zamenstelling *libber-labber-koelte*. De meer gewone uitdrukking *labber-koelte* of *labbere koelte* beteekent, volgens Winschootens Seeman »soo weinig winds, dat de seilen niet stijf gespannen staan: maar heen en weer wapperen." Men leest bij Jonktijs, Venus en Minerva, 86:

Dat hij of op de luyt een slag vijf zes kan krabb'len,
Of met een labber-lipp *kan nieuwe Liedjes rabb'len.*

dit *labber* is van *labben*, in den zin van *snappen*, *babbelen*, waarover zie mijne Pr. o. d. Werkw. 132.

LIELAAUW, van *laauw*, d. i. even warm, anders ook *leuk*, vooral van vloeistoffen gebruikt. Volgens deskundigen is *laauw* in het angelsaksisch *hliw*, zie Weiland. Bij Kiliaan is het woord ook *liere-lauw*, welks eerste lid Ten Kate tot *verliezen* brengt, »ziende (zegt hij, II. 267) op de kost of drank, daer van de beste smaek verloren is, door 't laeuwworden." Zoo kan men door de etymologie nog al wat goed maken! Kiliaan heeft mede het werkw. *liere-lauwen*, d. i. laauw maken, welke zamenstelling Croon, in zijn Moy-al, bl. 243, nog verlengt, als hij spreekt van »*het gemoet van den Sondaer in 't slaep te* loere-liere-lauwen."

LIEVERDELAVERDE, in het bekende kinderspel, waarvan Bredero, in zijn Stommen Ridder:

De vrou ging na haer kamer, de Lantsknecht volgde na.
Dat's braef, ick wed by myn Jan Oom dat sy t' samen sullen spelen pick oli of graef,
Of Symen de liever de laver de bock,
Hoe veel hoorens staender achter op.

Dit spel schijnt oudtijds onder veel benamingen bekend te zijn geweest. Kiliaan althans noemt het ook *kievel-kavel spelen* (zie boven op dit woord), *bock over haghe spelen*, *bocken spelen*, *bocken setten*, en *bock-horen spelen*. Wat de uitdrukking *liverdelaverde bok* betreft, Bilderdijk verklaart die door *lieve heer bok*, zie Nieuwe Verscheid. IV. 207 en de daar aang. pl. uit de Verh. o. d. Gesl. *Laverde* is namelijk volgens hem hetzelfde met *loverd*, in het engelsch thans *lord*, en afkomende van *to love*, d. i. lieven of beminnen. Dat de tegenwoordige titel *lord* vroeger *loverd* of *laverd* was, (welk woord bij Nares ontbreekt), blijkt uit den ouden dichter Rowley, in wiens Poems men p. 14 leest:

I kenne Syr Roger from afar
Tryppynge over the lea;
Ich ask whie the loverds *son*
Is moe than mee.

en ald. p. 87:

Laverde, *we have; and gyff you please, wille synge.* Omtrent den oorsprong van het woord echter zijn de engelsche etymologisten niet eenstemmig. De afleiding van *laf* of *loaf*, brood, en *ford* of *afford*, geven, door Bild. (Verh. 205) met afkeuring vermeld en aan zekeren Coates toegeschreven, wordt mede door de taalkenners Skinner, Junius, Verstegan, Johnson en Bailey voorgestaan, doch ook bij Tooke (Diversions, II. 155, 6) eene »absurdity" genoemd. Whiter in zijn Etymologicon Universale, I. 1177, denkt aan *lov-erd*, d. i. *lof*, hoog, verheven, waarvan ook *lofty;* en *erd*, aard, als in *drunk-ard.* — Hoe dit zijn moge, de titel *laverde* in ons kinderspel schijnt mij toe, zeer wel met het engelsche *loverd* te kunnen zamenhangen, en de herhaling *lieverdelaverde* pleit insgelijks voor de verklaring van *lief.*

Liflaffen. *Laffen* beteekende oudtijds *praten*, *snappen*, *babbelen;* Kiliaan: »Laffen, leffen, *vetus.* j. klappen, *garrire*, *loquitari.*" Dus Huygens, I. 486:

Het
Vleyigh,
Schreyigh
Traen-
slaen,
Daer ick
Swaerlick
Af
Laf?

d. i. daar ik moeijelijk van *spreek.* Van de Venne, Belacchende Werelt, 32:

Hoor wat deusen slocker raast,
Laft, *en roffelt*, *fleemt*, *en blaast*,
En al leugens ken stoffeeren.

Van daar heeft *liflaffen* in de eerste plaats de beteekenis van *door praten iemand overhalen*, *pluimstrijken*, *vleijen*; Huygens, II. 354:

Klaes, weet ghy wat sy doen, de Menschen die u loven?
Sy setten u als Goud of Silver in den oven.
Staet ghy de proev daer uyt, en raeckt u altemael
Dat liffelaffen *niet; soo zijt ghy goed Metael:*
Maer, meent ghy dat ghy schoon, en wijs, geleert en groot zijt,
Om dat men 't u soo seght, weett dat ghy Blick of Lood zijt.

Cats, I. fol. 397:

Die met een sagte mont haer kinders liffelaffen,
En schoon het qualick gaet, geen quaet en willen straffen, enz.

Dez. I. fol. 592:

Hebt gy een knegt, of eygen kint,
Of iemant anders wel gesint,
En liffe-laffe *niet te seer.*

Oudaan, Poezy, II. 376:

— *met het* lifgelaf *der schoonheid van de jeugd*
Of met het smuk-cieraad van wijsheid, en van deugd,
Te prenken; enz.

(Voor dit naamwoord behoorde men *geliflaf* te lezen). Bekker en Deken, Sara Burgerhart, I. 132: Liflaffen *kunt gy niet, maar gy zyt altoos beleeft.* Dez. I. 151: *hetgeen gy my zonder* liflaffen *en met zulk een ontroert gelaat zeide*, enz. — Vervolgens zegt het woord *minnekozen*, ook *kussen;* b. v. Heemskerk, Batav. Arkadia, 166: *'t waer goedt dat sulck overtolligh* liflaffen *by ons mede wat gemaetight wierdt.* Cats, I. fol. 341:

Doch in het tegendeel sijn wederom te straffen,
Die uyt een malle sugt haer vrouwe liffelaffen.

Die sonder onderscheyt, en buyten alle maet,
Betoonen voor het volck een seldsaem ongelaet.

Dez. II. 122:

Gy moet in dit geval uw eygen Dochter straffen,
Vermits sy door gevley een man ging liffelaffen.

In gelijken zin is het bij denz. I. fol. 253:

— — *een Venus wigt*
Dat niet en weet te brengen by
Als spel en liffelaffery.

Sara Burgerhart, I. 272: *dan klungelt men naar de vryster, die men een hope leugens en* liflafferytjes *vertelt.*

Voor ongepast liefdebetoon, ten aanzien van kinderen, leest men, Studenten-typen, bl. 245: *Mama tobt hem af met buitensporige zorgen, kinderachtige* liflafjes, *ongepaste tederheden.*

Kiliaan brengt de woorden tot *lief*, en spelt dan ook *lieflaf*, palpum, blandiloquentia, blanditiae; *lieflaffen*, blandiri, adulari etc. *lieflaffer*, palpator etc. Ook Ten Kate leidt *lieflaffen* van *lieven* af, ofschoon hij *liflaf* wederom als verwant aan *laffen*, *liffen*, garrire, opgeeft. Zie Aenl. II. 658 en 128.

Lingelangen gebruikt Van de Venne, voor het bengelen der poortklok, Belacchende Werelt, 277:

Hoor, ick hoor al wat getuyt:
't Kloekje linge-langt *en luydt.*

Mikmak wordt in het dagelijksche leven genoemd eene hinderpaal of zwarigheid, die ons bij het verrigten van eenige zaak of werkzaamheid voorkomt. Naar het mij toeschijnt, is dit woord van *mik*, d. i. uitstekende *punt* aan een' boom, of ook *paal* beteekenende. Hoeufft spelt *mie-mac* en noemt dit een bastaardwoord, Bred. Taaleig. 331. Gewoonlijk echter hecht het fransch, welke taal de Schrijver vermoedelijk op 't oog zal gehad hebben, aan dit

woord een' anderen zin. *Mic-mac*, ook wel *miquemac*, beteekent in die taal eene geheime *list* of *kunstgreep*, zie Furetière en anderen. Alleen bij Hécart, Dictionn. Rouchi-français, vind ik *mic-mac* in den zin, dien het woord bij ons heeft; *in'y a du mic mac* beteekent daar *il y a quelque chose qui ne va pas bien*. Verkeerdelijk echter voegt de Schr. er bij: »locution prise de l'allemand *misch masch*," welke uitdrukking geheel iets anders beteekent, zie het volgende artikel. Hier zij nog opgemerkt, dat volgens Huet (bij Ménage) de benaming *mic-mac* in Peru ook gegeven werd aan volkplantingen, die uit de eene provincie naar eene andere verzonden worden.

Mismas, volgens Weiland »een woord in het gemeene leven alleen gebruikelijk, beteekenende een slecht mengsel, een mengelmoes; eng. *mishmash*, fr. *miquemac*, *micmac*." In plaats van het fr. *miquemac*, *micmac*, dat een geheel anderen zin heeft (zie het vorige artikel), had men hier moeten lezen het hoogd. *mischmasch*. Het woord is blijkbaar van *misschen*, *misschelen*, bij Kil. te vinden voor *miscere;* hoogd. *miscken*, *mischeln;* eng. *to mix*. Van daar ook 't werkw. *mismassen*, op eene ruwe wijze dooreen mengen; dus bij Bekker en Deken, Willem Leevend, VI. 240: *Eerst verzinnen zy een hoope gevallen*, *nooit meer zo gehoord*, mismassen *die tot eenen roerom*, enz.

Nikkenakke is de benaming, die volgens den Heer Swaagman, in zijne latijnsche prijsverhandeling over het groningsch dialekt, p. 69, in die provincie door kinderen aan den *hals* of *rug* wordt gegeven. Het woord wordt genoegzaam opgehelderd door de opmerking, dat ons *nek* in het hoogd. *genick* en *nacken* luidt. Het Brem. Nieders. Wörterb. heeft

bovendien *nik*, *gnik* en *knik*, alles van *nikken*, *knikken*, d. i. *ge-nikken*.

Ninaaijen of Nijnnaaijen beteekent, volgens Hoeufft, Bred. Taaleigen, te Breda, bij het gemeene volk, met ontevredenheid telkens een en hetzelfde praten, telkens van iets ophalen. Gemelde schrijver vraagt: »zoude het ook eene verbastering zijn van *nijdnagen*, d. i. van nijd zich de nagels *knagen*, oudtijds ook *nagen?*" Liever dan aan eene zamenstelling van de woorden *nijd* en *nagen*, zoude ik hier denken aan eene herhaling van het werkw. *ni-en*, *nij-en*, waarvan *nijd* afkomstig is, welk woord van ouds in verschillende verwante talen ter aanduiding eener sterke gemoedsbeweging, ook wel ten goede, doch vooral ten kwade, voorkomt. Met het werkwoord zelf kan vergeleken worden *to nyarr*, volgens Jamieson in het schotsch *gemelijk*, *onvergenoegd zijn*.

Pichpach. Deze uitdrukking komt voor in eene soort van toover- of bezwering-formulier, bij Rusting, I. 616, waar van Neptunus verhaald wordt:

Doe nam hy met een swier zyn gaffel, en hy deed
Als of hy op de steel, als op een paartje reed.
Hach pich pach *pouris* (*zeid hy*) *gaffel*, *ik bezweerje*
By fek fak fulifok, *ik metamorphozeerje*
Ten eersten in een paart: enz.

Eenige beteekenis geloof ik, dat men hierin niet te zoeken heeft.

Piefpaf, ook verlengd tot *piefpafpoef*, gewone uitdrukking voor het geluid van een schot. Zij komt mede voor in het slotreferein van een kinderrijmpje, gedacht bij Wolf, Wodana, I. 109:

pif, paf, *jannewarie*
pif, paf, *kogel gij zijt af.*

Pimpampet, benaming van een oud spelletje, zie Hoff-

mann, Hor. Belg. VI. 186. Waarin dat bestaan hebbe, leert Bailey, zijnde *pimponpet* bij hem eene soort van ouden dans »when three persons hit one another on the breech with one of their feet."

PITJEPATJEPOE is bij Rusting, I. 536, het paard, dat »Hectors wagen voerde." Ik meen, dat deze benaming niet geheel willekeurig is. *Padjen*, *putjen*, is in het Brem. Nieders. Wört. *met korte schreden loopen;* en van daar *padje-hakke*, iemand die onbezonnen voortloopt. In het holsteinsch beteekent, volgens Schütze, *pitjepatje* zeker hazardspel, welke benaming ontleend zoude zijn van het door elkander slaan der kaarten.

PRIELPRALLEN of PRIELPROLLEN. Dit werkwoord hoort men wel voor *mompelen*, d. i. binnensmonds, op eene onverstaanbare wijze spreken. Bij G. van Spaan, Gelukzoeker van over Zee, bl. 39, vind ik *preprollen: d' een huilde, d' ander meesmuilde en* preprolde, *gena klopten op haar borsten*. De oorsprong van dit woord is niet moeijelijk te vinden, als men denkt aan *prol*, brij, waarvan, volgens Weil., ook *prollig*, dik, welk adjectief in 't Brem. Nieders. Wört. *prall* luidt. Het werkw. *prollen* komt dan overeen met *pruttelen*, d. i. een *pruttend* geluid maken, als kokende brij. In den Teuthonista vindt men voor »callen, spreken, reden" niet alleen *proten* (waarvan *protelen*, *preutelen*, *pruttelen* het frequentativum is) maar ook *pralen*, waarvan *prielprallen* of *prielprollen* mede kan afkomstig zijn.

PRITJESPRAATJES, volgens Bormans, Verslag, bl. 557, eene bij de Truijenaars gebruikelijke uitdrukking, voor wat men anders bloot *praatjes* noemt. Daarmede in klankwisseling overeenkomende, doch in

beteekenis verschillende is *prits en prattig* bij Van de Venne, Sinnemal, 59:

Op heur schoentjes gongse letten,
En liep prits en prattigh *heen*
Schier, *al oft een Joffer scheen.*

Hier heeft men te denken aan *prat*, d. i. fier, trotsch; en Van de Vennes uitdrukking komt overeen met Vondels *preuts en prat*, waarover zie Huydec. Proeve, II. 523 en volgg. en Burmans Aanmerk. II. 98 en volgg. Elders, t. w. Belacchende Werelt, 42, zegt V. d. Venne *prits en pruim:*

Setje mongtje prits en pruym,
Sonder quijle, *sonder schuym;*
Sonder datje soete lippen,
Suyre woorden laeten glippen.

Rikkerakken, eene soort van dichtstukken, waarvan Pels spreekt in zijne Dichtkunst van Horat. 51:

Met rikkerakken *en Sonnetten en Simpletten*,
Ook Bagenauwen en Kreeftdichten en Doebletten.

Wat het zijn, leert ons de »Priester ende excellent poëte moderne" Matthijs de Casteleyn, in zijne Konst van Rethoriken, bl. 179, in dezer voege:

Wat ricqueracque *is metter Bagenauwen*,
Will'n wy anschauwen ende exponeren.
Voor een Tsaeckdicht willickse hauwen.
Wy Vlaminghen sullense laten verflauwen,
Maer willen haer qualiteyt specifieren.
Een Ricqueracque, *om trechte resolveren*,
Zo 't Walsche seyt, *is een dicht recht tusschen tween goet*,
Maer gheenen zin en kan sy concluderen,
Zoo hier volght, *waer by elck daer van scheen moet.*

Het voorbeeld van een »ricqueracque" dat hier volgt, zal ik niet mededeelen: het is niet beter

dan de beschrijving, en wij zullen toch, hoop ik, met de Vlamingen, de dichtsoort »laten verflaauwen." Korter en duidelijker zegt Borel: »*Riqueraque*, sorte de longue chanson ancienne, de certains vers à couplets, de six ou sept syllabes chacun, avec diverses croisées."

Rimram is mij bij vlaamsche schrijvers voorgekomen voor *gerijmel* of *rijmelarij*. In dezen zin althans zegt Willems, Verhand. o. d. Ned. Taal- en Letterk. II. 105: *In deezen* rimram, *niet geheel ongelyk aan het bombast van Jan Vos*, *ziet men echter nog eenige dichterlijkheid uytschynen*. De Hoogl. David gebruikt het van eene ongerijmde woordkoppeling, in den Middelaer, II. 439. Het woord zal wel van *rijm* gemaakt, of althans daaraan verwant zijn. In den Appenzellischer Sprachschatz van Tobler, s. 363, is *rimsaramsa* op eene zonderlinge wijze spreken, door aan elk woord *msa* of *sa* aan te hangen; iets hetwelk bij ons, op eene soortgelijke wijze, ook wel gehoord wordt. Van zulk eene taal geeft Van de Venne (Belacchende Werelt, 138—143) eene geheele woordenlijst, onder den naam van *Kramerstaal*, daarin bestaande, dat in elke lettergreep de klinker wordt verdubbeld en alsdan tusschen deze beide klinkers de *k* ingevoegd; b. v. *al*, *akal*; *bruine*, *bruikuineke*; *dikmaal*, *dikkikmakaal* enz.

Rinkranken. Dit werkwoord komt voor in den Middelaer, III. 453: *Het valt my in*, *ik heb zoo iets hooren* rinkranken. Het woord moet *praten*, *snappen*, of iets dergelijks beteekenen, en kan dan verwant zijn aan *ranken*, bij Adelung hetzelfde als *rammelen*.

Riprap hoort men wel eens, om aan te duiden, dat iets met haast geschiedt. *Reppen* en *rippen* betee-

kenen *roeren*, *bewegen*, waarvan ook *zich reppen*, voor *haasten*, en *rap*, bij Hooft *rapsch*, voor *vlug*. Zie voorbeelden van het een en ander bij Epkema, op Japicx, 373, 4. Het Brem. Nieders. Wörterb. heeft *ripsraps*, in aller Eile, *raptim*. Volgens Tuckeys Aardrijkskunde, V. 73, draagt eene smalle strook zand en steenen, zich tusschen Folkstone en Boulogne in de zee uitstrekkende, den naam van *Ripraps*.

Slimpslamp. »Mejuffrouw *Cornelia Slimpslamp*" is een der handelende personen in den bekenden Roman: Sara Burgerhart, van Bekker en Deken.

Smiksmak. Als eene soort van bijnaam tref ik dit woord aan in de Antwerpsche Spelen van Sinne, 608:

Thuyswaert, *wever* smicksmack, *dwijf moet boter coopen.*
Ghy sult uwen willecom hebben om een mijte.

Het behoort zonder twijfel tot het werkw. *smakken*, welks beteekenissen Weil. Taalk. Woord. vermeldt. Volgens het Brem. Nieders. Wörterb. IV. 857, heet een *smakkende* of *klappende* kus bij de Engelschen *smicksmack*.

Snibbesnabben, voor *praten*, *babbelen*, bij Van de Venne, Sinnemal, 14:

Off en keunje niet je woordt
Snibbe-snabben *as het hoordt.*

waarvan, in deszelfden schrijvers Belacchende Werelt, 278, het bijvoegelijke *snibbesnabbig:*

Lichte Koen soeckt losse Vrijsters,
Sware Stoofsters, *losse Rijsters*,
Snibbe-snabbigh *in den Beck.*

Het frequent *snabbelen* zie men in mijne Proeve o. d. Werkw. 74. *Snibbig*, voor *snapachtig* of *scherp* in 't spreken, is nog in gebruik.

Sniksnakken vermeldt Bilderdijk, Aantt. op Huyg. VI.

105. Het woord kan zijn van *snikken*, *snakken*, hijgen, afgebroken ademhalen, of sterk verlangen, waarvan ook het frequent. *snakkeren*, in de Antw. Spelen van Sinne, 430:

Soo snackert *sijn herte oock als een ghier.*

en *snakkerig*, Harduyn, Uitgel. Dichtst. 114:

— *'s middags in de sonn' met* snackerigh *verlanghen*,
Om te boeten den dorst, *daerme dat is bevanghen*
Allederhande vee comt cudd-wijs aenghestout, enz.

Zoo zegt men mede *snikheet*, volgens Weil. »zoo heet, dat men naar zijnen adem snikt of snakt;" doch men hoort daarvoor ook wel *slikheet*, als bij Hondius, Moufeschans, 213:

Wert de tonge niet geëten
Uyt de water slickende *heet*, enz.

Kiliaan: »slick-heet, snick-heet." Men heeft hier dus niet zoo zeer eene verbastering, als wel eene letterwisseling op te merken, die zich in meer woorden opdoet, als in ons *slak*, hoogd. *schnecke*. Visscher gebruikt *snik* en *snak* voor *hetgeen waarnaar men snakt*, Brabbeling, 135:

Voor ghesoden, *gebraden*, *voor wijn en bier;*
Voor snick *voor* snack *oock sonderlinghen.*

Doch *sniksnakken* kan ook genomen worden voor *babbelen*, *praten*, want ook in dezen zin komt *snakken* bij Kiliaan voor, gelijk men leest in den Willem Leevend, V. 351: *een broeder*, *die ook niet van Herculaneum wist te* snakken. — Zoowel het Brem. Nieders. Wörterb., als Richeys Idiot. Hamb. en Schützes Holstein. Idiot. vermelden het naamwoord *snikk-snakk* voor *nutteloos geklap*.

Snipsnappen, van *snappen*, d. i. *snoepen*, waarvan men ook zegt iets *opsnappen*. Hiermede kan zamenhangen het groningsche *snipsnapsnaren*, allerlei kleinigheden, Taalk. Mag. IV. 685; men zegt *ver-*

snaperingen, voor kleinigheden, die men eet, en dit denkbeeld kan zich tot kleine zaken, ook van een anderen aard, hebben uitgestrekt. In sommige hoogduitsche dialekten wordt *snipsnap* ook gebruikt ter nabootsing van eenig geluid, en in dezen zin hebben wij het tusschenwerpsel *snap*, Bijns, Refer. II. 46:

In den hemel, daer Lucifer zal patroon sijn,
Daer sullen sy snap *sonder vaghevier varen.*

Snirssnars, ter nabootsing van verscheidene geluiden. In het kindersprookje van den papegaai:

De hemel is van koper
En 't pannetje gaat snirssnars.

is het van *snirsen*, *snersen*, hetzelfde als *snerken*, in 't Brem. Nieders. Wörterb. *snirren* en *snarren*. Berkhey bezigt het woord van het snorrende spinnewiel, Proeve van het verm. der Ned. Dichtk. 59:

— — *'t* snirresnars *snorrende snorren*
Kan Wever en Spinder tot zingen aanporren.

Sommirum sommarum, verbastering van *summa summarum*, d. i. de som der sommen, de hoofdsom. Deze uitdrukking werd gebruikt in den zin van *in het kort*, *kortom*, *alles in één woord;* b. v. G. van Spaan, de Gelukzoeker over Zee, 58: Sommirum sommarum, *de sukkelaars wisten dit eiland niet beter te vergelijken* enz. Dez., Aziaansche Wegwijzer, 48: Sommirum sommarum, *de Portugezen en Spanjaards wierden hier van Matelief geheel verslagen*. Rusting, I. 145:

En zo, sommirum en sommarum,
De Wynen uit het Ryns gebied,
Zyn nu te duur voor ons, en daarom,
Myn Heer Patroon, ik brengze niet.

Spirrelen en sparrelen. Meermalen hoort men van iets, dat kookt, water bij voorbeeld, zeggen, dat het *spirrelt en sparrelt*. Oudaan bezigt in dien zin

spartelen, zie mijne Proeve o. d. Werkw. 78 en 79. Het oud-hoogd. kende reeds *spiran*, *spirnan* en *spernan*, calcitrare, impedire; Graff, Sprachsch. VI. 559.

Stikstak, in het overijsselsch kinderliedje, wanneer de kleinen hand aan hand eenen rei maken en doorkruipen of steken:

Lange lange rige
Stikstak *stige*.

Rige is *rei*. Een dergelijk liedje vermeldt het Brem. Nieders. Wörterb. III. 491:

Lange lange Rige
Twintig is een Stige enz.

Stimpstamp, bijnaam van een apotheker, bij Rusting, II. 60:

Gy Monsjeur Stimpstamp *Apoteker*,
Dat gy een kok zyt, *dat is zeker*.

Elders (I. 418) noemt hij hem *stimpstampius*.

Stipstappen is bij Kiliaan *lamella aquas quatere*, door hem ook *slingeren* en *botten* geheeten. Ten Kate, II. 425, heldert het woord op »als werpende de vlakke steentjes zoo schuins langs de oppervlakte van het water, dat ze die stip- en stap-wijzig aenrakende by sprongen overkeilen." Boven kwam deze verrigting ons reeds voor onder den naam van *kiskassen*, zie dit werkwoord; en mij staat voor, het in mijn kindschen leeftijd ook wel *schiffelen* te hebben hooren noemen. Uit de menigte benamingen te oordeelen, die dit spel in onze taal draagt, schijnt het van ouds eene geliefkoosde bezigheid bij ons geweest te zijn.

In den eigenlijken zin van *stappen*, komt *stipstappen* voor in het spreekwoord: *ik heb nu lang genoeg in dezen rosmolen gaan* stipstappen, vermeld bij Tuinman, Spreekw. I. 373.

Strikkstraks. Dit bijwoord was vroeger niet ongewoon voor *straks;* dus Bredero, in zijne Griane:

— — *knap wat*, *veecht jou wat of*,
En volcht mijn stricx-stracx *mit jou Lobberich in 't Hof.*

Dez. in de Klucht van Sijmen:

De speelluy zijn om laegh, *ze komen* stricx-stracx *weer.*

Vos, Klucht van Oene:

Ich komje striksstraks *by mit ien schaer of mit ien tang.*

Voor *straks* zegt men ook *strak*, dat bij Weil. niet voorkomt; de *s* is het teeken van den genitivus. Het hoogd. zegt *strack*, *stracks* en *gestrack*, zie ond. and. Schmeller, Bayer. Wörterb. III. 680. Reeds in den Tristan komt het woord voor, vs. 387:

er tete in zallen ziten
strackes *rehte unz in diu tor.*

Tiftaf. In eene Stadsrekening van 1498, bij Dr. Hermans, Bijdragen tot de Geschied. enz. I. 82, leest men: 5 *ellen ende* 1½ *vierdel* tyftaff *voer* 7½ *R. G.* Kiliaan heeft *taffetaf*, dat ook oudfransch is; thans zegt die taal *taffetas*, en wij *taf*. Volgens Bild., Verkl. Gesl., komt de naam van een turksch woord, dat *weefsel* beteekent; volgens anderen is het eene onomatopée, zie Ménage, bij wien ook de spelling *tiftaf* voorkomt.

Tiktakken, een voorheen zeer geliefkoosd spel, waarvan de beschrijving te vinden is bij Berkhey, Nat. Hist. van Holland, III. 1431, 2. Men heeft er van ontleend de spreekwijzen: *hij* tiktakt *zoo*, *dat de schijven hem in den mond vliegen*, en *de vuisten maken van iemands bakhuis een* tiktakbord, zie Tuinman, Spreekw. I. 262. De naam van het spel is blijkbaar ontleend van het *tikken* der schij-

ven bij het spelen. Zoo bezigt Six van Chandelier het werkwoord ook van het kletteren der hagelsteenen, Poesy, 54:

— *dak en straat, met haagelsteen*
Betikketakkende *onder een.*

Waarschijnlijk om het gedreun der maat aan te duiden, zingt Oudaan, Ged. 197:

Ticta touwtje, *'t ouwe deuntje,*
't Zoete lieve Nieuwe jaar.

Bij Bilderdijk is het, Winterbl. I. 17:

Tuttik, tuttik, tuttak, *was 't eeuwig slofgeraas.*

In Hunters Hallamshire Glossary, p. 162, is *ticktack* eene kleine tijdruimte, misschien, naar die schrijver vermeent, van het tikken van het uurwerk ontleend.

Tingtangen, nabootsing van een klinkend geluid, als van eene bel en dergelijke. Croon, Moyal, 140: *wanneer ghy met eenen halff genoegh uyt-geslagen ketel op uwe knien zit en* tingetanght, *datter de gansche straat door in roeren staat.* Shakespeare drukt hetzelfde geluid uit door *ding-dong*, The Tempest, Act I. Scene V:

Hark, now I hear them, ding-dong *bell.*

Minder gewoon is *tinktinken*, Sara Burgerhart, I. 256: *dat hy geen Savoyaart op zyn liertje kan horen* tinktinken.

Tintentig. Dit woord treft men aan bij Cats, II. fol. 209: *Oude Vorsten en Regeerders van landen en steden en zijn in die gelegentheyt zoo* tintentig *en naukeurig niet.* In denzelfden zin zeide men anders bloot *tentig*, b. v. Hooft, Brieven, fol. 579: *Aristoteles heeft geen andere stoffe zoo naauw onderzocht, zoo zinnelijk, zoo* tentig *gehandelt.* Bredero, Rodd. en Alph.:

Hoe komt den Droes dus moy, dus reyn, dus net dus tentig?

Dez. Klucht van Sijmen:

Ja het aldertentichste *wijf weet op ons huyseraet niet te seggen.*

Klucht van den Pasquilmaker, I. 15:

Men moet (volgens de leer van Broer Cnelis) hedendaegs zoo tentich *niet leven.*

De beteekenis van *tintentig* en *tentig* is dus blijkbaar *naauwgezet*, *keurig*, *puntig*, *stipt*. Volgens Bilderdijk, Verkl. Gesl. III. 129, moeten de woorden verklaard worden als *tintelig*, d. i. jeukerig, kittelig. Waarschijnlijker komt mij de afleiding voor van *tenten*, bij Kiliaan ook *tinten*, *tintelen* en *tentelen*, tentare, vooral eene *wond*, doch ook iets anders *peilen* of *onderzoeken;* Paffenrode, 214:

Gebruiken sy ook wiek, na sy de wonden tenten?

Zie wijders eenige voorbeelden in mijne Pr. o. d. Werkw. 86. Ik voeg alleen, ten bewijze van de oudheid des woords, hier nog eenige plaatsen aan uit den Walewein, vs. 648:

Nu hoort wat walewein dede:
Hi sat ende tinte *sine wonden,*
Die hire menighe heuet vonden, enz.

vs. 5100:

Dese riuiere es mi oncont,
Ic wille ooc tinten *naden gront.*

en vs. 5111:

Tote op den riuieren cant
Der tinte *hi neder alte hant*
Metter scachte, enz.

Gelijk men nu van *keuren* het adj. *keurig*, waarvan *naauwkeurig*, heeft, zoo is van *tenten* op gelijke wijze *tentig*, af te leiden in de boven opgegevene beteekenissen van *naauwgezet* enz.

Tot hetzelfde *tentig* zoude ik ook brengen *maltentig*, volgens Bilderdijk, t. a. p., vroeger zeer

gemeenzaam ter aanduiding van eene groote zindelijkheid, eene te ver gedrevene naauwkeurigheid en dergelijke. Zoo spreekt Bild. zelf, Gesch. des Vad. XI. 194, van: *die oud-Amsterdamsche puntlijke netheid*, *die men* maltantigheid *noemt*. En Fokke, Werken, XII. 24: *wij moeten die (tranen) zoo voorzigtig uit de groote flesschen laten druipen*, — *even of men druppeltjes medicijnen wil innemen*, *en nog luistert het veel naauwkeuriger; want het lijkt* maltentigheid. — Bilderdijk acht dit woord afkomstig van *tante* (moei), en Hoeufft, Bredaasch Taaleigen, van *malcontentig*. Ik zie evenwel geene reden, om hier aan iets anders te denken, dan aan het woord *tentig*, in den boven verklaarden zin. Volgens Hoeufft wordt, wel is waar, *maltentig* te Breda gebruikt voor *gemelijk*, *te onvreden;* doch deze beteekenis komt mij voor, van de opgegevene te weinig te verschillen, om aan twee verschillende woorden te moeten denken. Al te groote *naauwkeurigheid* leidt ligtelijk tot *ontevredenheid*.

Tipje op tapje, volgens Berkhey, Nat. Hist. van Holland, III. 1451, een spel, bestaande in »het schikken der *tappen* uit de Biervaten."

Titatoe, in het spreekwoord: *Wisje wasje*, tie ta toe, *sey Besje*, *flikke flooijen en duymdraaijen is 't elfde gebod*, voorkomende in de Lijste van Spreekw. achter de Lijste van Rariteyten enz. bij Anna Folie, I. 196. Het woord zegt zoo veel als *gesnap*, *gepraat*, van *ti* of *ta*, het grondwoord der verba *taten*, *teten*, over welke zie de Nieuwe Bijdragen, I. 465. Verg. ook beneden Titeltateling. De Heer Bormans bezigt het woord mede in den opgegeven zin, in zijn Verslag, bl. 557, en noemt het daar een *truijersch* woord. 's Hoogleeraars verklaring evenwel, volgens welke de uitdrukking uit een la-

tijnsch vers gesproten zoude zijn, is meer geestig dan waar.

TITELTATELING. Dit woord komt voor in een vers van Jonctijs, gerigt aan Anna Maria Schuurman, en geplaatst in Van Beverwijcks Wtnementheyt des Vrouw. Geslachts, 68:

Krop in u aemloos zwoegen,
U geesteloosen tocht, u eygen ongenoegen,
U titeltateling, *en kinderlijck bedrijf:*
Dien rechten Atlas-last past op geen kreupel lijf.

Het engelsch zegt *tittle-tattle* voor *ijdel gesnap*, en deze beteekenis past hier volkomen. Het woord is gevormd van *tattle*, in genoemde taal in dezelfde beteekenis gangbaar, zoowel als *to tattle*, snappen, beuzelen, welk werkwoord Bailey afleidt van ons *tateren*, dat verklaard wordt in de Nieuwe Bijdragen, I. 465. Voorbeelden van dit werkwoord levert ons Van de Venne, Belacchende Werelt, 27:

Tis al langh genoegh getatert,
Gaawe dan, je lamme pratert.

en bl. 111:

Lang enoch alhier getatert,
Dat de weerklanck kakel-klatert,
Dof en tuytich wort men hooft.

Hiervan is ook *taterkaken*, Huyg. II. 166:

Verstaeje 't wel, is 't derde woord,
Dat m' uyt uw tater-kaecken *hoort.*

en *tatewalen*, bijzonder voor *gebrekkig* of *krom praten;* Jonctijs, Venus en Minerva, 78:

Die maer alleen zoo veel Latijns kan tate-walen,
Als koning Lodewijk zijn Nazaat heeft geleert.

Oudaan, Voorschaduwing, 119:

Maer God, om in haar loop den hoogmoed t' achterhalen,
Stut, door verwarring en vermengeling van talen,

Het aangevange werk, *daar deze dit*, *die dat*,
Hikt, *hakkelt*, tatewaalt, *niet kan verstaan*, *niet vat.*

Ald. 154:

Die zenurijke taal, *en hoog cieraad der talen*,
Vervormd is in een vuil en schendig tatewalen.

Triktrakken wordt opgenoemd door Bilderdijk, Aant. op Huygens, VI. 105. Mij is in onze taal geen ander gebruik van dit woord bekend, dan als naboetsing van eenig geluid. Zoo heeft De Bie, Faems Weergalm, 42: *Soo als 't getouw*, *dat gaet* tricktrack *den heelen dag*.

Doch in 't fransch is *trictrac* hetzelfde spel, dat oudtijds *tietac*, bij ons *tiktakken* (zie dit woord) genoemd werd, volgens Nodier, Onomatopées Françaises, p. 185 — 189.

Triptrappen, een herhaald *trappen;* van *trippen* en *trappen*, die de frequentativa *trippelen* en *trappelen* geven, zie Kiliaan. Berkhey zingt in het lied van den Wever en Spinder, in de Proeve van het vermogen der Ned. Dichtk. 59:

Geef acht op ketting, *tel*
Trip trippetrip, trappetrap *op en weer neer*.

Vidsevadse. Dit woord komt voor bij Van de Venne, Belacchende Werelt, 105:

Wordje grim, *en loens*, *je snadse?*
Wordje geep, *je* vidse-vadse?

Het zal wel één zijn met *vadse*, in Meijers Woordenschat hetzelfde met *vadde*, een lui mensch. Dit *vadde* komt voor bij Hooft, die in zijne Brieven van *een dronken vadde* spreekt, zie het Woordenb. des Inst. IV. 174 (waar men echter fol. 100 in plaats van 1006 moet lezen). Bilderdijk brengt, Verkl. Gesl. III. 214, deze plaats uit den Roman van Limborch bij:

Ghi sijt
Een quaet vadde *kokijn.*

en verklaart *vadde* door *slecht.* Mij dunkt evenwel, dat *vadde* zich hier beter als substantief, dan als adjectief laat opvatten, zoodat men behoort te lezen:

Ghi sijt
Een quaet vadde, *kokijn!*

Ook *vadze* komt bij Hooft voor, Ned. Hist. fol. 425: *Als de beul afgearbeidt was, schaamde zich Schout Huikesloot niet voor* vadse *te dienen, ende sloegh eighen handt aan 't werk. Maar, aan niet min ontygh een dienst, liet Sonoy zijn vuiligheit kennen*, enz. Ik haal deze plaats wat uitvoerig aan, omdat in de uitgave van de Historiën, door de drie Hoogleeraren, D. III. 284, dit *vadze* verklaard wordt voor afkomstig van *vasus* of *vassus*, en alzoo *knecht* beteekenende, zonder verwantschap derhalve met *vadde.* Dezelfde verklaring wordt daar ook toegepast op de plaats uit Spieghels Hertsp. B. VI. vs. 126:

Bij droefheid en verdriet, beclach en moedeloosheit,
Staertjuffers, vadzen, *boels van misverstand en boosheid.*

Het komt mij voor, dat in beide gevallen voor het woord geene andere, dan de gewone afleiding behoeft te worden gezocht. Hooft spreekt toch niet bloot van een' *knecht*, maar, als uit het verband blijkt, van een' *ontyghen knecht*, en Spieghel van *luije, vuige navolgsters* van misverstand en boosheid; zoodat men zich van de beteekenis van *vadde*, *vadse*, »een lui, vadsig mensch, man of vrouw" als Weiland zegt, niet verre behoeft te verwijderen.

Vads komt ook voor als adjectief, dus mede bij Van de Venne, aangeh. w. bl. 59:

Sneege Vrijsters, *gaáuw van tret*,
Niet te morsigh, vads, *of net.*

Six van Chandelier, Poesy, 124:

De snaaren van myn vadsche *lier.*

Gelijk voorts men thans *vadsig* zegt van *vadse*, zoo had men vroeger (behalve het substantive *vaddaert*, dat ons reeds in een oud referein voorkwam, zie bl. 62) mede *vaddig*, van *vadde;* b. v. Meulewels, Timon Misanthropos, 13: *'t* vaddich *kussen van de luyicheyt.* Hofferus, Poemata, 70:

Doch ghy, *o* vaddich *mensch*, *laat glijden al uw tijd.*

En hiermede zal Van de Vennes uitdrukking:

Wordje geep, *je* vidse-vadse.

wat het substantief betreft, wel genoegzaam toegelicht zijn; doch wat is het bijvoegelijke *geep?* De dichter bezigt het woord nog eens, bl. 32:

Jy bent daarom niet te minder,
Of men seyde: Soet is geep.

(*Soet* is de naam der vrijster.) Kiliaan kent *gheepe* alleen voor zekeren visch; en Ziemann *gaebe* als adj. voor *lief*, *aannemelijk*, doch het een kan zoo min dienen als het ander. Ik denk hier aan *gäb*, *gäbsch*, *gebsch*, bij Schmid, Schwäb. Wörterb., s. 6, verklaard door *links*, *onhandig*, *verkeerd*, vooral op menschen toegepast; gelijke beteekenis heeft bij Schmeller, Bayer. Wörterb. II. 9, *gäbisch*, *gebisch*, *geppisch* en het woord schijnt zich in verschillende vormen, maar altijd in dezelfde beteekenis, voor te doen. Zoowel Schmid als Schmeller brengen tot die vormen ook het fransche *gauche*, en ziedaar dan eindelijk dit adjectief verklaard, met hetwelk de fransche etymologisten zoo getobd hebben, en dat Ménage hield voor »une des plus difficiles de toute la langue."

Viezevaze. Vrij algemeen leidt men dit woord af van

vaze, *veze*, anders *vazel*, *vezel*, d. i. dun draadje of haartje, oudtijds ook gebruikt voor *zoom* of *omboorde rand;* zie Steenwinkel, Aantt. op Maerl. Sp. Hist. III. 41; Bild. Verh. o. d. Gesl. 91; Ypey, Geschied. d. Ned. Taal, II. 391. Overeenkomstig die afleiding verklaart men het woord dan ook door *kleinigheden*, *beuzelingen*, *nietigheden*. Deze beteekenis komt mij echter voor, niet de ware te zijn. Plantijn heeft »Visevasen, *fables*, *resueries*, nugae, fabulae;" Kiliaan: »Visevase, *visum*, *spectrum*, *phantasma*, *phantasia;* en Ten Kate, II. 471: »Vizevaze, *phantasia*, *spectrum*, *delirium*, zeggende zo veel als een ydele hersenvang, grillige opvat, en dwaas begrip." Mellema vat het woord op als werkwoord, verklarende *viesvasen* door *fabloyer*, *resuer*. En zoo wordt het woord reeds gebruikt door Maerlant, Sp. Hist. III. 124, waar hij, van den heidenschen tempel van Seraphis sprekende, die door de Christenen was veroverd, verhaalt:

Oec was mede die tale nochtan:
Quamen ane Seraphis enech man,
Dat die erde schueren soude,
Entie man sinken also houde (d. i. terstond)
Entie hemel vallen neder.

waarop hij vervolgt:

— *omme deze* vise vase
Waren some kerstine so dwase,
Dat si dbeelde niet dorsten roeren.

d. i. duidelijk *om deze fabelachtige vertelling*, *ingebeelde meening;* en zoo is 't woord tot heden in gebruik gebleven voor *hersenschim*, *dwaze verbeelding*, *verdichtsel*, *ongerijmde inval*, *gril* en dergelijke. Te regt onderscheidt Ten Kate dan ook het *vaze* in *vizevaze*, van *vaze*, *vezel;* komende het

eerstgenoemde overeen met *vaese*, *vaesche*, bij Kiliaan *phantasia*, *delirium*, waarvan ook zal afkomen het frequentat. *faseln*, bij Wachter *nugari*, *ineptire*, welk werkwoord men mede bij Adelung, Schmid en anderen wedervindt. Volgens deze taalkenners is 't woord één met *bazelen*, ook bij ons bekend voor *ongerijmd spreken*, *ijlhoofdig zijn* en dergelijke. Hoe het met deze verwantschap zijn moge, de gewone beteekenis van *viezevaze* komt mij voor, door de gegevene afleiding voldoende te worden verklaard, zoodat er geen grond overblijft, om met onze latere taalkenners aan *vaze*, vezel, te denken.

Viezevaze zal wel, gelijk alle uitdrukkingen van die vorming, als één woord te beschouwen zijn, en Van de Venne ging dus in zijne zangerige losheid te ver, toen hij, Belacch. Werelt, 53, schreef:

Lammert, hoor jou vrijster rasen!
Niet dan vijse *vreemde* vasen
Brengt de mooije Soetje voort.

In de Cluyte van Playerwater leest men bl. 5:

Och ja, ic souts alte gherne prouen.
Maer ten duuecht u niet dan wijse vasen.

waarop de Heer Mertens aanteekent »wyze vasen is wel het tegenovergestelde van *visevase*, of *vize-vaze*, phantasma, en moet door *wijzen raed* verklaerd worden: Maer gy behoeft niet dan wyzen raed." Behalve dat ik niet zie, dat *wyse vase* »wijze raad" zou kunnen beteekenen, komt het mij ook voor, dat die opvatting met het verband moeijelijk te rijmen is. Ik verbeeld mij hier niets anders dan het gewone *vysevase* te vinden en versta den regel aldus: *Maar het geldt bij u slechts voor grillen, gij houdt mij maar voor den gek.* Dit zegt namelijk de vrouw, die haren man gaarne wil weg heb-

ben, en die vroeger al gezegd had: *beghint toch te gane, gaet toch!* Daarop slaat dan nu ook het antwoord van den man:

Nu, ic sal gaen lopen dat ic mach rasen;
Orlof, ic steke my duere sonder beyen.

waarmede hij terstond vertrekt.

Van *viezevaze* heeft Krul *viezevazerij* gemaakt, Pampiere Wereld, I. 291:

En dat hy na der hand een dit of dat mocht speuren,
Een viezevazery *oft ander slechte leuren.*

Met geheel voorbijzien van de bloote klankwisseling van *i* en *a*, hebben de meeste taalkenners het eerste lid van *viezevaze* voor het adj. *vies* gehouden. Bilderdijk b. v. omschrijft het woord door »*vieze*, walglijke, *hairen*," N. Verscheid. IV. 139.

Vlissen vlassen, bij J. van Elsland, in een bruiloftsdrinklied, Gezangen, bl. 62:

O hoe zoet, Is 't bruid en bruigomspeelen; 't Kusschen, streelen,
Smaakt als kneel en suiker doet: 't Reedloos vee
Met al hun krissen, krassen, Vlissen, vlassen, *En grimmassen,*
Zegt het mee, Als het paart, enz.

Men zou hier kunnen denken aan *vlassen*, haken, verlangen; liever denk ik aan *vlassen*, blazen, eng. *to flash.* In Die Aachener Mundart is *flastere*, zoowel het *blazen* van den wind, als het *fladderen* der vogelen, die gebrekkig vliegen.

Wi wach, in den bij onze ouden zeer gewonen uitroep *o wi o wach!* als Maerl. Sp. Hist. II. 196:

O wi! leider! O wi! o wach!
Wat groter plaghen es dit, enz.

Willems, Mengel. 298:

Wat salic doen, o wi, o wach!
Mi dunck, mijn herte sal mi breken.

Zie meer voorbeelden bij Huydecoper, Proeve, II. 407, en over de beteekenis der woorden en hunne verschillende vormen, Grimms Grammatik, III. 292—296. Dat het fr. *vacarme* van den uitroep *wach arme* ontstaan is, gelijk deze geleerde, s. 296, vermoedt, werd reeds beweerd door Carpentier, Supplem. op Du Cange.

Wiegewagen. Dit werkwoord vermeldt Tuinman, Fakkel, I. 91. Onder de oude »spulletjes," bij Hoffmann, Hor. Belg. VI. 184, komt mede voor dat »van *wiege-wage*." De beteekenis der werkw. *wiegen* en *wagen*, waarvan ook de frequent. *wiegelen* en *wagelen* (*waggelen*), is bekend. Hamelsveld voegt ze bijeen, Zedel. Toest. der Ned. Natie, 340: *maar dan zwalpt en* wiegt *en* waagt *alles op zich zelven in den ontroerden vloed.* — De *kinderwieg* heette in 't oud hoogd. *wagen*, zie Grimm. Reinh. Fuchs, s. 351, vs. 1656, 1639 en 1662; en Graff, Sprachsch. I. 662; en *wage* was bij ons oudtijds *golf;* zie de plaatsen uit Maerlant bij Clignett, Bijdragen, 155. Dus ook Hoffm. Hor. Belg. II. 19:

In eenre stilre waghen
comet ons dat scip aen lant.

Zelfs nog bij A. Bijns, Refereynen, III. 107:

Aenmerckt u discipulen arbeydelick royen,
Tschip der heyligher kercken tegen wint en wagen.

Met dit woord (dat ook in 't vriesch voorkomt, zie Epkema op Japicx, bl. 525) komt blijkbaar overeen het fr. *vaque*, eng. *wave*, hoogd. *woge*, welk laatste Bilderdijk overnam in zijnen Ovidius, bl. 17:

De Meirgodinnen zien, verwonderd opgetogen,
Woud, steden, huis en hof, in 't hart der waterwogen.

Met eene aardige woordspeling zingt Hooft, Ged. fol. 193:

Ach wat verandering, als hy, gewent op woelen
Der golven hol van gang, te schoppen, komt te voelen
Voor waagh *van 't werklijk zout, deez'* wiegh *der zoete rust!*

Schoppen, weet men, is *schommelen*. Dit *waagh* verklaart Bild., Aantt. bl. 250, door *schudding*: liever zoude ik, met Epkema en het Woordenb. des Instit., er *golf* door verstaan.

Het boven vermelde werkw. *wagen*, schudden, is nog gebruikelijk in uitdrukkingen, als *het huis*, *de stad* of *het land waagt* of *gewaagt er van*. Die beteekenis is bij Weiland niet vermeld, maar wel bij Bruining, Synonymen, I. 279. Op de daar geopperde vraag: »Is dit *wagen* misschien aan *wegen*, *wiegen* enz. verwant, en dus *het huis waagt er van* zoo veel als *schudt*, *wiegt*, *waggelt er van?*" — aarzel ik niet, een toestemmend antwoord te geven. Gelijk men oudtijds in den eigenlijken zin het woord gebruikte voor *schudden*, *trillen*, *beven*, b. v. in het HS. Ons liefs heren Passie, bl. 10:

Die dode verresen ende ghinghen;
Die eerde waghede *ende bevede.*

zoo is niets natuurlijker, dan dat die beteekenis is overgegaan tot die van *beven*, *trillen*, *dreunen*, *daveren* van ontroering, blijdschap of dergelijke.

Wielewalen. De werkwoorden *wielen* en *walen* zijn bekend voor *eene draaijende beweging maken*. Fraai voegt Beets ze bijeen, Ged. van Byron, 21:

— dingen zonder plaats of stand,
Met eeuwig werv'len, wielen, walen
Omzwierend buiten elk verband.

Van daar is *wielewalen* in Groningen *ijlhoofdig zijn*, en *wielewale* bij de Hindeloopers eene *wieg*, zie Laurman, Bijdr. tot den Tongv. in Gron. 137. Van daar mede de vogelnaam *wielewaal*, anders *wiedewaal* of *wedewaal*, hoogd. *wittewal*, bij Ziemann (die 't holl. woord verkeerdelijk *wedemael* spelt) ook *widewal* en *widewalch*, en in 't Brem. Nieders. Wörterb. *wigelwagel*.

Huygens zingt, I. 63:

't Onbegrypelijcke Wesen,
Dat de wildste van u voelt,
Niemand laten kan te vreesen,
Hoe sijn hert oock wille-woelt, enz.

waarop Bild. (V. 46) aanteekent: »Versta niet: *met den wil woelt*, maar *wiele-woelt*. *Wielen* is *draaien*, en *wiele-woelen*, *in 't rond draaien*." Mij dunkt evenwel, dat het *tegenwoelen* of *tegenstreven* van den *wit* hier beter in den zin voegt dan *draaijen*.

De werkw. *wallen* en *wielen*, in den zin van *koken*, vind ik reeds bijeengevoegd in het rijmwerk Vanden Levene ons Heren, 151:

In dat vier dat es so heet,
Hanghen ketelen wel ghereet,
Daer sonder inde kaitivighe zielen
In barren (d, i. *branden*) wallen *ende* wielen.

en bl. 159:

Gaet, *caytive*, *sondeghe zielen*
In dat pec wallen *ende* wielen.

Met afwisseling vindt men, bl. 131, vs. 5965:

Nu wallense *in dat pec ewelike*.

doch vs. 3974:

Die tote nu in dat pec wielen.

In het pek *wallen* en *wielen* is 't zelfde, wat in het HS. Onser Vrouwen Claghe, bl. 5, genoemd wordt;

In 't eusche pec seldi sieden.

Zoo is ook in Der Leken Spieghel, I. 75:

Ende die ziele zij gesuvert,
Als een gout datmen purgeert,
Wallende *in eenen fornayse.*

en bij Maerlant, Sp. Hist. III. 201:

Doe dedi maken een coperijn vat,
Ende dede pec wallen *indat.*

en het *wallende gout*, dat deze schr., I. 464, verhaalt, Crassus te zijn in den mond gegoten, is *kokend goud* en niet *vloeijend* of *stroomend*, als de Hoogl. Meijer aanteekent, Leven van Jezus, 323. Dus mede Theophilus enz. 65:

Wallende *pec goten se vele*
in 'haren buuc, in hare kele.

Bij Wiarda, Altfries. Wörterb. s. 590, is *wallend wetter*, *wallende wege*, kokend water. Inzonderheid (zegt deze schrijver) is *wallende wetter* de ziedende ketel of waterproef, ook *ketelvang* genoemd. — Verg. wijders Graff, Sprachsch. I. 797, 8.

Van *wielen* in dezen zin is ook *zwielen*, mij voorgekomen bij Blommaert, Oudvl. Ged. II. 7:

Si spraken: Wij zijn aerme zielen,
Dus moeten wy hier gaen ende zwielen,
Ende aldus eewelike leven.

en bl. 10:

Doe riepen die aerme zielen:
Brandaen, here, wi zwielen
In wel bittre caryne,
In dese grote pyne.

Kiliaan: »Swellen, *wellen*, *sieden*." — Ik voeg hier nog bij, dat van *wielen*, draaijen, ook is 't oude *wiel*, draaikolk, b. v. Westerbaan, Ged. III. 7:

't Getal en was niet groot van die men swemmen sagh,

En uyt so woesten wiel *quam weynigh voor den dagh.*

Anders zegt men *wieling*, verg. Huydec. Proeve, II. 463, 4.

Wiewaauwen, bij Ten Kate, II. 507, *wiewouwen*, motitare, *herhaaldelijk bewegen*, *draaijen*. Overbeke, Rijmwerken, bl. 10 (van 't bijvoegsel): *dat nu om dat besuckte* wiewauwen *wel te pas kwam; want toen kost ik er mijn gereetschap na setten dat'et niet en stortte*, enz. Tuinman, Spreekw. I. 362: *hij staat en* wiewauwt *met alle winden.* Rusting, Werken, I. 209:

Is dit een zaak van raat te plegen,
Wat pokken mach je daar nog tegen
Wiwaauwen? —

In deze laatste plaats is mij 't woord niet duidelijk: het beteekent, denk ik, *draaijen*, *talmen*. Het zou hier ook *snappen*, *den mond roeren*, kunnen beteekenen, in welken zin wij ook *waauwelen* zeggen (zie mijne Proeve o. d. Werkw. 248), doch ook dit frequentatief wordt gebruikt voor *talmen*, volgens Hoeuffts Bredaasch Taaleigen.

Wiggelwaggel. Een vroeger niet ongewoon bijwoord, om eene *waggelende beweging* aan te duiden. Croon, Moyal, 181, van de Lijndraeyers;

En dese gasten alle dry
En gongen niet, gelyck als wy,
Maer voet voor voetjen achterwaert,
'T gesicht naar 't vlas geslagen neer,
Ook wiggelwaggel *gins en weer*, enz.

en bl. 182;

Sy gaan al wiggelwaggel *voort,*
Soo kranck, soo los, soo licht gestoort, enz.

Dus ook Zeeuwsche Nachteg. III. 59: *de* wiggelewaggele *gans.* Tuinman, Spreekw. I. 357: *Zo*

spelen jongens wel wiggelewaggele *bootje*. Van de Venne keert het woord om, Bel. Wer. 209:

Om ongs schinckels wat te roeren,
En te waggel-wiggel-schoeren.

bl. 65 zegt hij in dezelfde beteekenis:

Wy en laate nergens tappen,
Wy en gaan niet wiggel-wank
Over-gullipt van den dranck.

Men vindt ook het werkwoord, Wolsschaten, de Doodt vermaskert, 57: *door het* wiggel-wagghelen *heeft het schuitjen ghehelt*, enz. De afzonderlijke werkwoorden voegt Croon bijeen, Moyal, 185: *Ondertusschen* wiggelen *ende* waggelen *wy gins ende weder*. — Op gelijke wijze heeft het hoogd. *wiegelwageln*, en in dezelfde beteekenis Die Aachener Mundart von Müller und Weitz *winkwanke*, en het eng. *to go widdlewaddle*, dat Bailey gelijk stelt met het duitsche *wickle wackle gehen*.

Wiggewagge bezigt Oudaan, Poezy, I. 203, waar van De Wit gezegd wordt:

Daar hy moedig aangedreven,
Reed' op 't geen de plicht vereischt,
Driemaal dacht den slach te geven,
Waar' Brittanje niet gedeist;
Wien 't te krap stond, wigge wagge
Hoeze 't zonder toeverlaat
Van vermomde en blauwe vlaggen,
Af zou hasp'len met den Staat.

Het woord duidt hier de onzekerheid aan van iemand, die op 't punt staat van te besluiten. Hij *wiggelt* of *waggelt* dan, om naar de eene of de andere zijde over te slaan. De uitdrukking verschilt derhalve niet van het voorgaande *wiggelwaggel*.

Wik of wak. Deze uitdrukking werd voorheen gebruikt, om aan te duiden, dat men, bij het be-

oordeelen eener zaak, in het onzekere was, hoe te beslissen, zie Winschootens Seeman, 361. Naar Tuinman opmerkt, Spreekw. I. 357, is zij van »*wikken*, wegen, wanneer de schaalen der balans als in twijfel staan, naar welke zijde zij overslaan zullen." — Een ander *wik* heeft het Constthoonende Juweel, 231:

Vertroost die ghevanghen zijn, o Mensch seer goedich,
Oft wy moeten ellendich wanhoopich vergaen als wicken.

Ik versta hier de peulvrucht, *vicia*, waarvan ook Jesaia XXVIII. 25 en 27, en zulks te meer, omdat bij Ziemann *wicke*, vicia, voorkomt in de beteekenis van iets zeer gerings, van weinig waarde.

Winjewanje. »*'t Land van* Winjewanje" is eene der onbekende streken, door den Quaksalver, bij Rusting, I. 94, bezocht. In de Lijste van Raritey-ten enz. bij Anna Folie, I. 138, wordt gesproken van »*een Rivier in* Winjewanje." Zoo ook bl. 156.

Wipperwapper. In meer dan éénen zin komt dit woord voor. *Wipper-wapper spelen* is *klappen uitdeelen*, bij Van de Venne, Holl. Turf, 44:

Help! of scheyd hier, kreet een Lapper,
Of ick speel *oock* wipper-wapper,
Of ick kniljo met de Leest,
Alsmen doet een Hooren-beest!

Elders noemt dez. schrijver dit *wip an wap spelen*, zie beneden op Wipwap. Verder wordt de uitdrukking gebezigd voor het *roeren van den mond*, Van de Venne, Sinnemal, 39:

Joncker Maarten, wel hoe dapper
Speult *jouw monckje* wipper-wapper!

dez. Belacch. Werelt, 113:

Laatje mondtje wipper-wapper
Speulen *an dat soet gebaek.*

Van daar het subst. *wipperdewap* voor *mond*, in J. van Elslands Gezangen, 183; bij Rusting, I. 59, 61 en 519, *wipperwap*. Laatstgenoemde schrijver bezigt, I. 516, ook 't werkwoord *wipperwappen*.

Wapper is bij Kiliaan verouderd voor *flagellum;* het woord komt in dezen zin voor bij Van Velthem en Heelu, zie Jonckbloets Specimen de Velth. 87. Zoo leest men ook in eene oude keur bij Willems, Verhand. over de Ned. Taal- en Letterk. I. 150: *Dit sijn mortwapen. Pyken, Hantaexen* — — Wappers, enz. Passionael, Winterstuck, 12 verso: *die (martelaers) dede dyoclesiaen totter doot slaen met loden* wappers. Ald. bl. 24 verso: *so dede hi hem so lange mit* wappers *slaen tot dat hi sterf.* Dus mede Reinaert de Vos, naar Grimms uitgave, vs. 794:

Ludmoer metter langhen nese
droech enen loodwapper *an een pese;*
ende ghinc met al omme swinghen.

Ik vond het woord, naar ik meen, voor den *riem* van den narrenstaf, in het Schiedams Rood Roosjens Spel, van David ende Goliath, 31:

— *wy Gecken,*
Die, om wat te lachen, de Sotskap aentrecken,
En in de handt houwen een Wapper *met een Marotte.*

Wipwap, in het kinderspelletje met de wipplank:

Wipwap! wipwap!
De plank is slap, enz.

Bij Van de Venne, Belacch. Werelt, 126, is het:

Mit een aefs en dreunse klap
Sou ick speule wip an wap.
Slinger-slaen so wat in 't hongdert, enz.

Wat beteekent hier *een dreunse klap?* Dit adjectief,

bij Kiliaan noch Weiland te vinden, bezigt de dichter ook in de Voorrede van zijn Wijsmal: *den afgheleefden*, *dommen*, *doffen*, *dorren*, dreunsen, *droeven Doddus*. Volgens Richey zegt men in Hamburg *drünsen*, *drünseln* voor *sluimeren*, *dutten*, *half slapen*; *dreuns* kan alzoo beteekenen *duttend*, *slaperig*, en dit strookt volkomen met den *dommen*, *doffen*, *dorren Doddus*. Met *een klap* gaat dit minder, ten ware men aan een *ligten*, *flaauwen*, met *slappe* hand en als 't ware door een *slapende* toegedeelden *klap* wilde denken, tot welke opvatting ook *aefs*, linksch of onhandig, aanleiding zou kunnen geven.

Wirwar staat vermeld in Bilderdijks Verkl. Geslachtlijst, III. 269, zonder verklaring der beteekenis. Bild. zelf gebruikt *gewirwar*, Brieven, IV. 57, naar 't schijnt voor *gehaspel*, of *tegenstribbeling*. Adelung heeft *Wirrwarr* voor *verwarde mengeling*, doch bij Richey is het ook *twist*.

Bij de Hindeloopers beteekent het werkwoord *wierre-werjen* of *wierre-warjen* veranderlijk zijn; en *wierre-werrig* bij Japicx *onbestendig*, *ligt veranderlijk*, zie Epkema, bl. 533.

Wisjewasje. Sommigen hebben dit woord voor hetzelfde verklaard met *viezevaze*, zie Tuinman, Fakkel, I. 441, en Bild. Verkl. Gesl. III. 270. Het komt mij echter voor, dat beide woorden daartoe te veel in beteekenis verschillen. *Wisjewasje* wordt gebruikt voor *beuzeling*, *kleinigheid*. Aannemelijker komt mij Weilands gissing voor, dat het woord gevormd is van *wis*, *wisch*, in de beteekenis van *stroowisch*, als iets van geringe waarde.

Huygens speelt met het woord, II. 243:

Wat redenen ick sprack, *ik hoorde niet uyt Jasje*

Als tut, tut, wisje wasje:
In 't tende wierd' ick gramm, en stiet hem in een plasje;
Doe seide ick op mijn' beurt, gaet henen, wiss je wass je.

Verkeerdelijk heeft men wel eens het meervoud, als van twee afzonderlijke, gevormd; Oudaan, Haagsche Broederm. 5:

— *Ja, ja,*
Wat wisjes wasjes *maat, maar zegt er wat van na.*

Klucht van den Pasquilmaker, I. 9:

Treckje selven sulke wisjes wasjes *niet eens aen.*

Ald. 16:

Wel hondert sulke wisjes wasjes *meer*, enz.

Bij Schmeller, IV. 189, is *wischwasch*, *wischiwaschi* gesnap, gebabbel, van het werkwoord *waschen*, aldaar mede vermeld in den zin van *snappen*, *babbelen*. Deze woorden schijnen alzoo van ons *wisjewasje* geheel onderscheiden.

Wrikwrakken, bij Bilderdijk, Aantt. op Huyg. VI. 105, voor een herhaald *wrikken*, d. i. heen en weder bewegen, en ook op zekere wijze roeijen.

Writselen wratselen. Meerman, Comoedia Vetus, 105: *die dan de sneed quyt sijn, die willen d'alderscherpsinnigste sijn, ende als sy den heelen dagh op haer gat hebben sitten* writselen, wratselen, *en 't savonts by haer gebuyrkens ende gevaerkens op straet komen kallen, dan bevanght haer de locht*, enz. Bij Kiliaan is *wrastelen*, *wratselen*, hetzelfde als *worstelen*, luctari; doch deze beteekenis voegt hier minder dan die, waarin *writselen* bij hem voorkomt, namelijk voor *torquere*, *intorquere*, *involvere*, eng. *to writhe*. Verg. wijders mijne Proeve o. d. Werkw. 100 en 101.

Ziegezaag. Bekker en Deken, Willem Leevend, VII. 153: *my dunkt, dat ik u niet gestemd zie, om den*

ziegezaag *der verliefden voor te moeten spelen.* Ald. VIII. 181: *ik zeg, dat uwe Brieven zo weinig in het drooge; als in den verliefden* ziegezaag *vallen.* In denzelfden zin *geziegezaag*, van een werkw. *ziegezagen* derhalve, in hetz. werk, VI. 245: *wat doet nu dat* geziegezaag *tot de zaak.* Sara Burgerhart, II. 476: *hy geeft voor, dat ik hem ongelukkig zal maken, indien hy haar niet krygt; met nog eene hele turfmand vol zulk* geziegezaag, *daar de jongens zoo veel meê ophebben.* De beteekenis dezer woorden is blijkbaar *geteem, vervelend gepraat, gebeuzel*, en zij komen van het werkw. *zagen*, dat eerst beteekent *een vervelend geluid maken*, op eene viool bij voorbeeld, in welken zin Weiland de spreekwijs heeft *altijd op dezelfde snaar zagen*, voor *altijd van hetzelfde onderwerp handelen;* en vervolgens *temen, beuzelen, op eene vervelende wijze snappen*, als in Sara Burgerhart, II. 673: *toen begon hy weer op nieuw te* zagen *en van 't geloof, en van elk in zyn kerk, dat my 't bloed zo al wat begon te kriewelen.*

Zigzag of Zigezage, in 't fransch *zigzag* en *ziczac.* Het woord beteekent iets dat uit scherphoekige ruiten bestaat en wordt op onderscheidene voorwerpen, b. v. loopgraven, toegepast. Inzonderheid beteekende het een beweegbaar zamenstel van elkander kruisende latten, die men naar willekeur uit en in kon halen, en waarvan men zich bediende, om brieven of andere zaken op te steken. Thans vindt men ze nog in de kinderspeeldoozen. Zoowel Ménage en Roquefort, als Bilderdijk, verklaren het woord voor eene nabootsing of uitdrukking van het uit- en intrekken, zie des laatsten Verkl. Gesl. III. 295.

De Heer Van Senden spreekt (Alpenrozen, I. 72)

van »eene steile rotsafhelling over een pad, dat *zig-zagsgewijze* was gemaakt," en teekent (bl. 276) nopens deze uitdrukking aan: »Ik geloof niet, dat dezelve in den kring onzer woorden, die tot bergen betrekking hebben, tot dusver is opgenomen. — Desniettemin kan het woord *zig-zag* geenszins beschouwd worden als ten eenenmale onhollandsch zijnde. Wij bezitten in *zigezagen* inderdaad het werkwoord, waarvan hetzelve herkomstig is." — Ik meen, dat het woord *zigzag* even goed op een ruitsgewijs voortgaand bergpad, als op eene loopgraaf kan toegepast worden, en dat de Schrijver zich deswege niet had te ontschuldigen; doch dat het woord van ons werkw. *zigezagen* zoude afkomen, kan ik niet toegeven, ten ware hier een ander werkwoord mogt bedoeld zijn, dan hetgeen boven op Ziegezaag is vermeld.

Zingzang. Dit woord geeft Focquenbroch tot opschrift aan een zangstukje, in zijne Werken, II. 206. Ik trof het ook een paar malen aan bij Rusting, I. 541:

— *ik doeje al lyk'wel weten,*
Dat ik een andre wys op 't selve singsang *stel.*

en II. 28:

Dies steld'hy vaardig, onverdroten,
Sijn tong en kaakbeen na de noten
Van 't singsang *dat hy spelen wou.*

Zwik zwak. Volgens Bild. Verkl. Gesl. III. 511, werd deze uitdrukking oudtijds gebruikt door de drinkers, bij 't aanstooten der glazen. Hij leidt ze af van het werkw. *zwikken*, in den zin van *onderdoen*, waarvan ook *zwichten*. Hooft voegt *zwikken* en *zwakken* bijeen, Ned. Hist. fo. 1219: *dat — 't gezach des Raads van Staate — zulx* gezwikt *en* gezwakt *was*, enz. Hiertoe behoort

de oude uitdrukking *zwike slaan;* Walewein, vs. 2237:

Walewein ne slouch *ghene* zwike;
Den gone der hi mede was.

vs. 5816:

Si varen wech ghenendelike;
Hem ne slaet *ghene* zwike,
Tgeslachte volghet hem algader.

en vs. 7292:

Hi es die gone diese wederstaet
Metten swerde wel stoutelike,
Ende hine slouch *manne* swike
Die siere hulpe iet begheerde.

Huydecoper, die (M. Stoke, II. 380) twee van deze drie plaatsen bijbrengt, verklaart *swike slaen* door *bezwijken*, hetwelk in zoo verre goed is, als men dit *bezwijken* opvat in den verouderden zin van *verlaten*, *begeven*, waarover Huyd. zelf handelt in zijne Proeve van Taal- en Dichtk. III. 89 — 91. Zoo ook 't Leven van Sinte Amand, vs. 238:

Want den herden (d. i. *herders*) *die 't bevolen*
Es die slaen *den scapen* zwike.

vs. 463:

Dit es dijn gheestelike vader,
Die di gaf vleesch, bloet ende ader;
D'ander es dijn vader vleeschelike.
Besie den welken wiltu slaen swike,
Ende volgen den wille sijn, enz.

en vs. 4857:

Hoe dat God die weerelt sciep,
Ende daer naer den meinsche riep,
Ende maecten na sine ghelike,
Maer dat hi cort slouch zwike,
Daer hi verbrac ons Heeren ghebod.

Opmerking verdient hier *slouch zwike* voor *verliet*,

overtrad (*het gebod*); in welken zin Maerlant elders *begeven* zegt, Rijmbijbel, bij Kästner, bl. 3:

dus hevet hi gods gebot begeven.

op gelijke wijze heeft M. Stoke, B. IV. vs. 784, *beswiken*, voor *van eene voorwaarde afgaan:*

Hi hadde ghemaect binnen desen
Een covent ende vorwaerde
Metten Coninc Edewaerde
Van Enghelant, van huwelike,
Dat haer gheen daer of beswike
Van sGraven dochter, van sConinx zone.

De uitdrukking *zwijk slaan*, bij Kiliaan door *deficere* overgezet, bleef nog in gebruik ten tijde der Rederijkers; Antw. Spelen van Sinne, 118:

Archimedes lof en wort oock niet vergheten
Noch Eudoxus fame groot dier ghelijcke,
Euclides en slaet *hier in gheen* swijcke, enz.

d. i. hier *zwicht niet*, *doet niet onder;* maar voor *verlaten* wederom bl. 229:

O Liefde, sustere, machtich en rijcke,
Slaet *nu gheen* swijcke, *mer hebt medooghen*, enz.

dus eveneens A. Bijns, Refereynen, III. 48:

Ick roepe tot u, en slaet *my gheen* swijcke.

en Hofferus, Poem. 33:

Mijn krachten slaen *my* swijck, *mijn ziele moet versmachten.*

In 't Leven van Sinte Amand, vs. 1430, vind ik *sonder zwiken* voor *zonder aflaten*, *verpoozen*, *ophouden:*

Voghelen ende diere, sonder zwiken,
Moeten den mensche vol ghelooven wiken.

Dus nog bij Marnix, Ps. XXXVII. 7:

Houd dy maer stil: vertoef Godt sonder swijcken.

BIJVOEGSEL TOT BL. 141.

Het woord *giegauw*, van hetwelk hier uit Roemer Visscher een voorbeeld is bijgebragt, is mij nog voorgekomen in de spreekwijze *dat is een molen met een gigauw*, vermeld door J. Lublink, in het Nieuw Alg. Magazijn van Wetenschap, Konst en Smaak, III. 334. Volgens dezen letterkundige beteekent de uitdrukking: *dat is eene draaijerij*, *dat kan dus en zoo genomen worden*, ook figuurlijk *dat ding heeft twee handvatsels*. Hij vergelijkt insgelijks het woord *gigauw* met het engelsche *gewgaws*, in den zin van *snuisterij* of *speelgoed; een molen met een gigauw* is bij hem alzoo een *kindermolentje*. — De ware zin der spreekwijs is mij nog te weinig bekend, om hier stellige uitspraak te doen; doch gelijk het woord *giegauw* bij Visscher mij toeschijnt op *figuren* en *strikken* betrekking te hebben, zoude het woord, in de bijgebragte spreekwijs, insgelijks verstaan kunnen worden van de *slingers* of *kransen*, die het *kindermolentje* somtijds omgeven. De uitdrukking zoude dan gelijk staan met *dat is eene versierde draaijerij*. Welligt echter heeft men liever te denken aan iets, dat aan het molentje is bevestigd en mede omdraait, zoo als de *gek* onzer schoorsteenen, welk woord *gek*, volgens Bilderdijk, Verkl. Geslachtl. I. 231, in het fransch *giga* luidt.

OUDE VORMING

VAN DE

GEBIEDENDE WIJS

BIJ SOMMIGE ONZER WERKWOORDEN.

In het Taalk. Magazijn (1) werd reeds opgemerkt, dat van onze eenlettergrepige werkwoorden bij de ouden imperativen gebruikt werden, die van de gewone vorming afwijken. Er zijn daar van die vormen enkele voorbeelden uit rijmwerken bijgebragt of aangewezen. Ik laat er hier eenige volgen uit oude proza-werken.

Zien. Bijbel 1477, Exod. XXIII: Sich *ic sende mijnen enghel.* Judic. IV: *Here mijn, com in te mi: ende* ontsich *di niet.* 1 Regum XIV: *Ende ionathas seide:* Sich *wi gaen over te desen mannen.* 2 Regum XIII: *een wachter hief op sijn oghen ende sach: ende* sich, *veel volcs quam.* 3 Regum XXII: *Nu* sich, *nu heeft die here in al dijnre propheten mont — ghegheven den gheest der logenen.* 4 Reg. XIX: Sich, *ic sal hem enen gheest insenden* enz. Passionael, Winterstuck, 29: *Crisogonus seide ende antwoerde haer.* Besich *datstu niet en wordes verstoert* enz. Ald. 39 verso: *lieve soon, eere dijns vaders outheit, ende* ontsich *dijn vader.*

Gaan. Bijbel 1477, Exod. XXXII: *Die here sprac tot moysen ende seide:* Ganc *ende gaet neder.* En lager: *Mer* ganc *du: ende leide dit volc daer ic dij*

(1) D. IV. 66, 67, 691 — 693.

gheseit heb. Cap. XXXIII: *Ende die here sprac tot moysen ende seide: Gaet ende* ganc *op van deser stat.* Num. XXII: *Stant op ende* ganc *mit hem.* Deuteron. X: *Ende hi seide tot mi:* Ganc *ende gae voer dit volc.* 1 Reg. XIV: Ganc *daer du wiltste.* 2 Reg. XV: *Ende die coninc seide tot ethay: Com ende* ganc *over.* Passionael, Winterstuck, 27: *Daer om seide sinte pieter* — — Ganck *te antiochien.*

Staan. Bijbel 1477, Exod. XXXII: *si seiden.* Stant op: *ende maect ons goden.* Levit. XIX: Stant op *voer een graeu hoeft.* Num. XXII: *so* stant *op ende ganc mit hem.* 2 Reg. XIX: *Nu hier om* stant op *ende ganc voert.* 4 Reg. VIII: Stant op, *du ende dijn huys: ende ganc elre wonen.*

Doen. Bijbel 1477, 1 Reg. X: *soe* doch *wat dijn hant vinden sal: want die here is mitti.* Cap. XIV: *Ende sijn schiltknape seide hem.* Doch *al dat dijn wille genoget.* Cap. XXV: Doch *wech dijns ioncwijfs quaetheit.* 3 Reg. II: *Ende die coninc seide hem.* Doch *dat hi gesproken heeft.* Cap. XXII: *Ganc ende* doch *alsoe.* En lager: *trec in den strijt: ende* doch *mine cleederen aen.* 4 Reg. XIII: *helizeus seide.* Doch op *die venster oestwaerts.* Cap. XIX: doch *een bedinge over dese overblive, die hier ghevonden sijn.* (1)

Slaan. Bijbel 1477, 1 Reg. XV: *Daer om ganc nu ende* slach *amalech.* 3 Reg. II: *Ende die coninc seide hem:* — — slach *hem doot ende begraven.* 4 Reg. XIII: *so seide hem helizeus echter.* Slach *die aerde mit enen gescutte.*

---

(1) Bilderdijk leert, dat dit *doch* hetzelfde is met ons voegwoord, zie Verscheid. III. 66; op gelijke wijze als Horne Tooke beweerde, dat sommige voegwoorden imperativen zijn, zie Diversions of Purley, I. 104 en volgg. — *If*, b. v., is bij dezen de imperat. van *givan, geven*, en dit voegwoord luidde ook in 't oud engelsch *gif*, zoo als wij beneden den imper. van *geven* mede bij ons zullen aantreffen.

Dwaen. Leven van Jezus, uitgeg. door Prof. Meijer, Cap. 44: *Mar du alse du vasts. bestrijc dyn hoeft mit ungementen ende* dwach *dyn anschyn.* Cap. 179: *dat goer* (1) *streec hi op desgheens oghen ende sprac aldus: Ganc ende* dwach *dit ave in die rivire.*

Bij deze imperativen *sich*, *ganc*, *stant*, *doch*, *slach* en *dwach*, voor *zie*, *ga*, *sta*, *doe*, *sla* en *dwa* (2), valt op te merken, dat zij regelmatig gemaakt zijn van *sigen*, *gangen*, *standen*, *dogen*, *slagen* en *dwagen*, oude vormen uit onze of verwante talen van *zien*, *gaan*, *staan*, *doen*, *slaan* en *dwaen*, en waarvan wij, behalve andere derivaten, ook nog de vervoeging hebben: *ik zag*, *ik ging*, *ik stond* en *ik sloeg*. Wat dus de vorming der bijgebragte imperativen betreft, deze laat zich gereedelijk verklaren; doch men kan vragen: wat is de reden, dat die imperatiefvorm zoo lang in gebruik bleef, nadat de werkwoorden overigens genoegzaam geheel uit de taal verdwenen waren?

Alvorens deze vraag te beantwoorden, moet ik opmerken, dat de woorden *sich*, *ganc* enz. zich niet alleen daardoor van de gewone imperativen onderscheiden, dat zij den slotmedeklinker behouden, die in *zien*, *gaan* enz. is verloren gegaan; maar ook nog door iets anders. Zij verscherpen namelijk den wortelklank, daar waar die niet op een' dubbelen consonant stuit. Zoo heeft men *sich* voor *siech*, van

(1) *Goor* is *slijk*, zie Kiliaan. Dus ook Blommaert, Oudvl. Ged. II. 25:

Het leit in des goors mist
Int slijc of yewers onreins hel.

De Harduijn, Uitgel. Dichtst. bl. 51:

— 't voghelken — 't welck twaddert met zijn vlercken,
Getuymelt sijnd' in 't goor, enz.

(2) Den vorm *dwa* van het werkwoord *dwaen*, hoewel niet in den imperativus, ontmoet men ook bij Maerlant, b. v. Huiszitt. Leeven van Van Wijn, II. 307:

Als men di in die vonte dwa.

Verg. wijders Huydec. op Stoke, III. 178.

sigen; doch voor *dooch*, van *dogen; slach* voor *slaach*, van *slagen; dwach* voor *dwaach*, van *dwagen*. En dit verschijnsel doet zich bij onze ouden meer voor, en zelfs zoo menigvuldig, dat men het bij hen een' regel kan noemen, dat vooral bij ongelijkvloeijende werkwoorden, in het enkelvoud der gebiedende wijze, de wortelklank, die op eenen enkelen consonant stuit, in sommige gevallen van zacht scherp wordt. Ik zal dit gezegde door het aanvoeren van voorbeelden uit hunne werken staven, en daarbij de werkwoorden in alphabetische orde doen volgen.

BREKEN.

Maerl. Spieg. Hist. II. 338:

Doe sprac dApostel —
— brec *den afgod*, *daer du mede*
Voren daets dine gebede.

Meijer, Nalezingen, 137:

Ay God, *nu* brec *onse bande.*

DRAGEN.

Maerl. Spieg. Hist. II. 316:

Ende (Marien) sprac: dit cleet van deser wise,
Bring ic wt mijns soens paradise.
Dit neemt an ende dit drach
Up mijns soens ende up minen dach.

Maerl. Rijmbijbel, bij Kästner, bl. 3:

Saul sprac: ic hebbe misdaen;
drach *dese misdaet voer mi.*

Belg. Museum, I. 104:

Swijch ende verdrach,
Ende nemt dat u werden mach.

Bijbel 1477, 2 Regum XV: *Ende die coninc seide tot sadoch* Drach *weder gods arke in die poorte.*

ETEN.

Maerl. Spieg. Hist. II. 397:

Min dan zat et, *radic di mede.*
Drinc min, *dan dronken in elke stede.*

N. Werken der Maatsch. v. Lett. III. St. II. 131:
willu wesen een zijn lit,
magherlike drinc, ende et.
Belg. Museum, I. 359:
Hebdi langhe ghevast, soe et.

GEVEN.

Maerl. Spieg. Hist. II. 40:
Hi sprac —
— gef *ordeel sulc, als du wout.*
ald. bl. 76:
Ende alst tijt was sprac dus
Toten palmbome Jhesus:
— gef *te vullen water reine.*
D. III. 282:
Ghef *mi die crumen te mire spisen,*
Die van dire taflen risen.
ald. bl. 349:
So vele waren vanden Goten
Ghevaen daer van den roemscen roten,
Dat mense cochte alse vie,
Ende speelden, gef *mi*, gef *die.*
Maerl. Rijmb. bij Kästner, 25:
Belsias kinder, dien doe ere,
Gef *hem dyn broet emmermere.*
Meijer, Nalezingen, 137:
Ay God — verghef *ons dine ande.*
N. Werk. der Maatsch. v. Lett. III. St. II. 103:
ay god, ghef *hem den langhen ween,*
die te cnauwene gaf dit been.
D. V. St. I. 204:
Een swer herte so ghef *nu mi,*
Lieve Here, des biddic di.
D. V. St. II. 77:
Ay God ghef *mi dat ic beghere.*
Belg. Mus. V. 113: *Wrijf sijn vorhoeft met ere swaerden* — *ende* gefse *enen hont.* — Gef *hem water*

drincken. Ald. bl. 114: gef *hare drincken*. Bijbel 1477, Deuteron. XIV: *eet daer niet of*. Gif *dat den vreemden*. Judic. IV: *Ic bidde di* gif *mi een luttel waters*. Ruth IV: *Ende boos seide* — Ghif *mi dan dijn gescoeyte*. 1 Reg. XXV: *ontfanc dese benedictie* — *ende* gifse *den kinderen*. 3 Reg. VIII: *ende* ghif *reghen op dit lant*. Cap. XXI: *achab seide* Gif *mi dinen wijngaert*. 4 Reg. XI: ghif *mi dijn hant*. Passionael, Winterstuck, 34: ghif *den armen*.

JAGEN.

Maerl. Spieg. Hist. II. 451:

Jach *van di emmer die zonden*.

KLAGEN.

Van Wijn, Huisz. Leeven, II. 318:

Kercke clach! *du heves noet*.

LEVEN.

N. Werk. der Maatsch. v. Lett. V. St. I. 220:

Volch mi ende lef *in caritaten*.

LEZEN.

Maerl. Spieg. Hist. III. 82:

Les *die scrifture mit goeder moete*.

N. Werk. der Maatsch. v. Lett. V. St. II. 144:

Prouf dattu wils, *Jacop*, *ende* les.

Passionael, Winterstuck, 23 verso: *die oude man hief hem weder op ende hi seide*. les: *ende hy las*.

MAKEN.

Maerl. Spieg. Hist. II. 407:

Cleine dinc mac *niet te groet*.

ald. bl. 463:

Alleene mac *dinen ende goet*.

NEMEN.

Maerl. Spieg. Hist. I. 172:

Du lieges, *sprac hi*, nem *des goom*.

d. i. geef daarop acht. — D. II. 40:

Ontfanc hier nu ende nem

Mine crone in dijn gewout.

ald. bl. 157:

Nychodemus ginc met hem.
Pylatus sprac: ganc ende nem.

Maerl. Leven van Franciscus, HS. Cap. VI. vs. 219:

Nem *enen doden lechame, sprac hi.*

Rijmb. bij Kästner, bl. 19:

Doe sprac david an abysai:
mine cnapen nem, *dat hetic di.*

ald. bl. 45:

Helyseus quam tot gyesi:
nem *minen stoc, hetic di.*

N. Werk. d. Maatsch. v. Lett. V. St. I. 218:

Ontsluet dijn herte, ende nem *goem.*

Belg. Mus. V. 113: Nem *broot ende wrijf sijn voete daer met.*

SPREKEN.

Maerl. Spieg. Hist. II. 237:

Doet al sweech wijf ende man,
Sprac die keyser den clerc an:
Sie hier twijf, nu sprec *dan.*

ald. bl. 372:

Paulus sprac —
So sprec *selve dese tale.*

D. III. 181:

Martijn! sprec, *wat twifelstu das*
Te gelovene, dattu sies?

ald. bl. 268:

Ganc van mi, en sprec *nemmeer.*

Dez. Rijmb. bij Kästner, 19:

Sprec *vriendelike dine vrienden an.*

N. Werk. der Maatsch. v. Lett. III. St. II. 100:

Nu sprec *ende ic ghedoghe.*

D. V. St. I. 217:

Sprec, *es ter werelt enech vrient,*
Die dit lede, dor dine minne?

D. V. St. II. 131:

Maertijn —
Sprec; *hebstu gheen spreken in?*

Belg. Mus. III. 209:
Hoer ende swijgh, *ende* sprec *ter tijt.*

STEKEN.

Maerl. Leven van Franciscus, HS. Cap. XXIV. vs. 144:
Stec *dine mamme in skints mont*,
Want god saldi verlenen
Melc genouch, enz.

VAGEN.

Maerl. Leven van Franciscus, HS. Cap. XVI. vs. 132:
Om dat si bemoedert stonden,
Seide frans. te hem met moeten:
Vach *de muedre van minen voeten*,
Ende kenne der naglen stede.

VERGETEN.

Maerl. Spieg. Hist. II. 472:
Verget *dijns selven*, verget *die doot.*

Willems, Mengelingen, 472:
Herte, *die es in sorgen bande*,
Verget *die sorge*, *somige stont*,
Metter pinen, *dat si v cont.*

VRAGEN.

N. Werken der Maatsch. v. Lett. V. St. II. 134:
Nu vrach, *ic sal onbenden.*

WETEN.

Maerl. Spieg. Hist. I. 251:
In sinen tiden, wet *voer waer*,
Was Demostenes, enz.

ald. bl. 361:
Wet *datmen niene mach verwinnen*,
No met gichten, *no met stride.*

Belg. Mus. V. 108:
Die sevende baenroots, wet *voer waer*,
Droech den scilt van silver claer.

Rijmb. bij Kästner, bl. 20:

Wit *dat wel*, *dat bi hem waren*
die starcste van der ioedscher scaren.

bl. 34:

Bi den porten so stonden daer
blocke gemaect, wit *voerwaer.*

bl. 40:

hi sal di geven, wit *dat wel*,
.x. geslachten van israel.

WEZEN.

Maerl. Spieg. Hist. II. 40:

Augustus die sprac houvescelike:
Wes *gesont ende nem dijn rike.*

bl. 164:

Ende hi sprac: nu wes *in vreden.*

bl. 171:

Stant op ende wes *dijns evels rene.*

Rijmb. bij Kästner, bl. 7:

entie coninc —
— *seide:* wes *stout ende vecht sere.*

bl. 26:

die coninc riep simei tot hem,
ende seide: wes *in iherusalem.*

N. Werken d. Maatsch. v. Lett. III. St. II. 114:

wiltu ere hebben, wes *ghereet*
te laten, *dat gode is leet.*

bl. 121:

dese drie pointen, *des* wes *bout*,
die sijn al vol eeren.

Leven van St. Amand, vs. 2004:

Ic ga toot hem, *volghet mien*,
Ende wes *dies wel becant*,
Dat es die helighe Amand.

Bijbel 1477, Deuteron. XXI: *Here*, wes *guedertieren.* Josue I: Wes *vrome ende sterc.* — *worde sterc ende* wes *seer vrome.* — *Sich ic bevele di.* wes *vroem.* 3 Reg. II: Wes *ghetroest ende* wes *een*

starc man. Passionael, Winterstuck, 38: *en* wes *nemmermeer droevich om een dinc dattu verloren hebs.*

WREKEN.

N. Werken der Maatsch. van Letterk. V. St. I. 200:

— *lieve Here!*
Al sidi ooc verbolghen op mi,
En wrec *dinen toren niet aen mi.*

ZWIJGEN.

Bilderdijk, N. Verscheid. I. 149:

Roelant antworde in fransoeis:
Swich, *god verwale di, dannoeis.*

Blommaert, Oudvl. Ged. I. 80:

Swich *hier af ende hout dinen mont.*

Deze voorbeelden — uit geschriften, welke door mij met dit doel niet geraadpleegd werden, nog zeer te vermeerderen — bewijzen mijns inziens voldoende, dat, in den tweeden persoon des enkelvouds van de gebiedende wijs (1), vooral bij de ongelijkvloeijende werkwoorden, de zachte klinker bij onze ouden dikwerf tot een' harden overging. De reden van dit verschijnsel acht ik daarin gelegen te zijn, dat een bevel dikwerf met drift, toorn of eenige andere hevige gemoedsbeweging wordt gegeven, waarbij het in den aard der zaak ligt, dat het woord, tot dit einde gebezigd, in de uitspraak kort en scherp wordt uitgebragt. Iets dergelijks heeft in de hoogduitsche taal mede plaats, bij denzelfden persoon der gebiedende wijs, die bij een aantal werkwoorden zoowel één- als tweelettergrepig kan gebruikt worden, naar mate, gelijk Adelung het uitdrukt (2), de heftiger of zachter gemoedsstemming het vereischt.

(1) De bijgebragte voorbeelden wederspreken, dunkt mij, hetgeen gezegd wordt in de N. Werken der Maatsch. v. Letterk. V. St. II. 75, dat »veelal bij de ouden in imper. de plur. gebruikt wordt."

(2) Umständliches Lehrgebäude der Deutschen Sprache, I. 793.

Aan geene andere dan de genoemde reden schrijf ik insgelijks de ongelijkheid toe, die tegenwoordig, bij den genoemden persoon der gebiedende wijs, tusschen de spreek- en schrijftaal wordt waargenomen. In de beschaafde schrijftaal is algemeen aangenomen, gelijk zulks ook het doorgaand gebruik bij onze vroegste schrijvers was, de *t* alleen achter den tweeden persoon des meervouds te bezigen (1): in de gewone spreektaal echter wordt die letter niet zelden ook achter het enkelvoud gehoord, blijkbaar met geene andere bedoeling, dan, om door de achtervoeging van dien scherpen medeklinker, meer kracht en nadruk aan het bevel bij te zetten.

En hiermede geloof ik, dat de boven geopperde vraag, aangaande het in gebruik blijven van de oude vormen *gane*, *sich* enz., mede als beantwoord is te beschouwen. De regelmatige imperativen van *zien*, *gaan*, *staan*, *doen*, *slaan* en *dwaen*, waren, als op geenen medeklinker stuitende, ongeschikt, om in de

(1) Bij onze oude schrijvers echter was dit regelmatiger dan bij ons: zij toch kenden, met betrekking tot voornaamwoorden en werkwoorden, een onderscheid tusschen den tweeden persoon des enkelvouds en dien des meervouds, hetwelk thans verloren gegaan is. Hoogst onregelmatig kan het genoemd worden, wanneer wij bij den enkelvoudigen vorm des imperatiefs een meervoudig voornaamwoord bezigen, en zeggen: *gij, spreek!* Het is als of de Franschman zeide, *vous, parle!* Zeer consequent handelden derhalve onze Bijbelvertalers en hunne tijdgenooten, toen zij, in de vervoeging den enkelvoudigen tweeden persoon verwerpende, tevens de onderscheiding in den imperatief lieten varen, en zoowel enkel- als meervoud met *t* schreven; zoo als reeds door Lelyveld te regt is opgemerkt, in Huydec. Proeve, II. 207. Het tegenwoordige gebruik intusschen mag als volkomen gevestigd worden beschouwd.

Als geheel verouderd zal men voorts de verkeerde woordschikking te beschouwen hebben, volgens welke in de gebiedende wijs het voorwerp voorafgaat, bij voorb. *dat doet*, voor *doet dat*. Daarom verwondert het mij zeer, bij Van der Palm, Spreuken XXX. vs. 8, te lezen: *IJdelheid en leugentaal doe ver van mij! Armoede of rijkdom geef mij niet; voed mij met het brood mijns bescheiden deels!*

uitspraak te worden verscherpt of verhard; en niets was nu natuurlijker, dan dat de mede aanwezige vormen: *sich*, *ganc*, *stand*, *doch*, *slach* en *dwach*, bij voorkeur werden gebruikt en in gebruik bleven, lang nadat de daarmede overeenkomstige vormen, uit de overige wijzen der vervoeging, reeds bijna geheel waren verdwenen. De afscheiding tusschen spraak en schrift was toen minder scherp dan tegenwoordig, en eene eigenaardigheid, die in de eerste zoo diep was ingeweven, moest nog lang in het laatste hare sporen achterlaten.

Uit het gestelde beginsel moet men evenwel niet als gevolg willen afleiden, dat overal daar, waar bij onze ouden de verharde imperatiefvorm voorkomt, ook werkelijk de uitdrukking eener sterke gemoedsbeweging plaats heeft, en dat omgekeerd, bij het gebruik van den gewonen vorm, ook altijd die oorzaak wordt gemist. Ik geloof, zulk een beginsel als voldoende gewettigd te mogen beschouwen, wanneer het in den aard der zaak zelve gelegen is, en daarbij door het gebruik vrij algemeen wordt bevestigd. Dat daar, waar twee vormen voorhanden zijn om hetzelfde uit te drukken, overigens wel eens verwisseling van het eene met het andere, en wankeling in het gebruik plaats vindt, laat zich reeds vooraf onderstellen; en men treft dan ook bij onze oude schrijvers wel eens beiderlei vormen nevens elkander aan, zonder daarvan eene voldoende reden te kunnen bijbrengen. Zoo lazen wij, b. v. hiervoor reeds, uit den delfschen Bijbel, *ganc ende gaet neder*, *gaet ende ganc op*, *ganc ende gae voer dit volc*.

OVER HET

BIJWOORDELIJK GEBRUIK

VAN

EENIGE ONZER VOORZETSELS.

Sommige onzer voorzetsels hebben, wanneer zij vóór een bijvoegelijk naamwoord geplaatst worden, de eigenschap, dat zij de beteekenis van dit naamwoord versterken, en alzoo eigenlijk als *bijwoorden* voorkomen. Ik zal deze voorzetsels, in hun gebruik en beteekenis, ieder afzonderlijk beschouwen.

I.

Het meest bekende der genoemde voorzetsels is OVER. Weiland zegt in zijn Taalk. Woord., dat *over* »in zamenstelling met bijv. naamwoorden, eene soort van overtreffenden trap aanduidt, als *overgroot*, *overluid*, *overoud*, *overtollig* en vele anderen." Behalve dat twee van de vier voorbeelden hier niet behooren (1), is het ook onjuist gezegd, dat het voorzetsel »eene soort van overtreffenden trap" aanduidt. Dit komt alleen te pas

(1) De beteekenis van *overluid* is niet *zeer luid*, als Weiland (of eigenlijk Adelung, dien Weiland hier volgt) beweert. Het woord werd van ouds tegenover *stil* gebezigd, en beteekende *palam*, en niet *valde sonorus*, als Kiliaan opgeeft. Zie Huydec. op Stoke, II. 535, en Grimm, Gramm. III. 108. — En *overtollig* of *overtallig* is *boven het getal*, zoo als *overmatig* en andere.

bij vergelijking met andere voorwerpen, en in dat geval wordt *overgroot*, *overoud* enz. nimmer gebruikt. Deze woorden geven eenvoudig te kennen *zeer groot*, *zeer oud*. Zoo is bij Kiliaan *overarm* perpauper, *overblijde* perlaetus, *overdroeve* pertristis, *overgoed* perbonus, *overklein* perparvus, *overkoud* praefrigidus, *overlui* persegnis, *overrein* permundus, *overschoon* perpulcher, *overzeer* permultum, *oversnoode* pervilis, *overzout* persalsus, *overstille* valde quietus, *overzwaer* praegravis, *overzwart* perniger, *overvele* plurimus, *overvet* prepinguis, en *overwel* perbene.

Ditzelfde gebruik van *over* vindt men reeds vóór Kiliaan, bij onze oudste schrijvers. Dus in Maerlants Rijmbijbel, bij Kästner, bl. 23, vs. 722:

ene maget, *die* ouer scone *was*,
die sliep bi hem, *alsict las*.

Walewein, HS. vs. 10148:

Estor die over stoute *nochtoe*.

Roman van Reynolt, bij Bild. N. Verscheid. I. 157:

Dus sullen die ouercoene *recken*
Op die heiden henen trecken.

Rijmkronijk van Vlaanderen, vs. 5915:

Die houtste sone Robbrecht hiet
Ende was een ouer vrome *diet*,
Edel ende ten wapinen goet.

en vs. 5926:

— *haer vader die coninc*
Hiet karel in ware dinc,
Ende was een ouer vrome *princhier*.

Zoo verstaat de Heer Halbertsma (Letterk. Naoogst, 37), in deze plaats uit den Ferguut, vs. 5077:

die ouerdeghe *coninghinne*,
die meneghen roeft van den sinne.

het woord *ouerdeghe*, niet met den Hoogl. Visscher als *hoverdig*, *hovaardig*, maar als *over-dege*, d. i.

uitmuntende, of liever *zeer moedige* (1). Men zoude in deze verklaring kunnen berusten. Als men echter leest bij Maerl. Spieg. Hist. I. 122:

Die ouerdeghe *Terquijn daer naer*
Was Here .xxxv. jaer, enz.

en bl. 199:

In tiende jaer van Darius rike
So wart verdreuen sekerlike
Die ouerdeghe *Terquinius*
Ute Rome, enz.

dan denkt men aan Tarquinius, bijgenaamd *Superbus*, en *ouerdeghe* is hier dus buiten eenigen twijfel *hovaardig*, van *hoverde* of *overde*, oudtijds voor *hovaardij* in gebruik (2); zoo als men ook elders *hoverdech* aantreft, b. v. N. Werken der Maatsch. v. Lett. I. St. I. 219, waar van Hector getuigd wordt:

---

(1) De Heer Halbertsma vergist zich echter, met (bl. 23) tot dit *dege* te brengen een woord *dech*, dat zoude voorkomen Ferg. vs. 4153:

— — *nu sal men kinnen*
die ghenen dech *sal sijn ende stout.*

Blijkbaar behoort men hier te lezen:

die ghenendech *sal sijn ende stout.*

zoo als men ook leest, vs. 5213:

hi was goed ridder ende snel
ghenendech *ende van stouten moede.*

welk *ghenendech*, volgens Huydec. op Stoke, II. 331, en volgens den Heer Halbertsma zelven (Naoogst, 26) beteekent *stout*, *koen*, waartoe ook het zelfst. naamw. *ghenende* en het werkw. *ghenenden* behooren, welke woorden bij onze oude schrijvers dikwerf voorkomen. Hoe verkeerd dit woord door Alkemade, zoowel als door den Hoogleeraar Visscher, verklaard is, zie men aangewezen door den Heer Jonckbloet, Specimen de Velthemio, p. 73.

(2) Bij voorb. Van Heelu, vs. 1249:

Want daer was in elke side
Hoverde *groot, ende overmoet.*

Blommaert, Oudvl. Ged. I. 21:

Selc tale ende selc hoverde
Die u sal van uwen swerde

D'nes so hoverdech *no so mare*
Onder al dat griecse here, enz.

d. i. »er is onder het geheele grieksche heer geen zoo *fier* noch vermaard man." — Blommaert, Oudvl. Ged. I. 24:

Daer en was soe hoeverdech *no soe behaghel*,
Hem en dochte, *hi en hadde wel gevaren*,
Die metten live mochte ontfaren.

d. i. »er was niemand zoo *moedig* noch stout." Het woord heeft derhalve hier een min kwaden zin, en even zoo kan men het in de plaats uit den Ferguut verstaan: *de* trotsche, fiere, moedige *koningin* voegt daar zeer goed; zoodat, mijns inziens, de Hoogl. Visscher ditmaal wel gelijk zoude kunnen hebben. — Aan minder bedenking is de beteekenis van *over* onderhevig in de plaatsen, die ik hier nog bijvoege. Willems, Mengelingen, 303:

Wel overcuussche, *scoene smale*,
Gheeft mi den hoet.

N. Werken der Maatsch. van Lett. V. St. I. 200:

Mijn hoeft ende alle mine lede,
Sijn ondercomen bi mire quaethede,
Ende ghequetst so ouervaste
Alse oft ware van swaren laste.

ald. 209:

Om dat die goedertierenheit dijn
So ouergroet *es*, *Here mijn*, enz.

Belg. Museum, VII. 448:

Die wech hi was so over swaer
Ende oec so ongetreden mede.

Sonder twivel noch doen sceden.

Maerlant, der Naturen Bloeme, bij Visscher, Bijdragen tot de oude Lett. bl. 167:

— oerloghe ende strijt
Ende nijt ende overde *die riset.*

Dat het versterkend gebruik van dit voorzetsel ook in de oude verwante talen mede zeer gewoon is, kan men door vele voorbeelden gestaafd zien bij Grimm, Grammatik, II. 772 — 774, en ten aanzien van het tegenwoordige hoogduitsch bij Adelung, op *über*.

II.

In de tweede plaats komt hier in aanmerking het woordje IN. Kiliaan merkte reeds op, dat dit voorzetsel, in de beteekenis van het latijnsche *valde*, voor adjectiven wordt geplaatst, zoo als deze taal zich, tot hetzelfde einde, van de voorvoegsels *prae* en *per* bedient. In 't latijn zelf komt, naar zijne opmerking, datzelfde *in* voor in de woorden *impotens* (*valde potens*), *indurus* (*valde durus*), en *invalidus* (*valde validus*).

Gelijk de versterking met *in*, volgens Adelung, mede in de noordsche talen, b. v. in het zweedsch, niet geheel vreemd is, ontmoet men er ook sporen van in het hoogduitsch. Ziemann heeft *indurstic*, zeer dorstig, *ingruen*, zeer groen, en *inswarz*, zeer zwart. Volgens Grimm (Gramm. II. 761) zijn *inschön*, *inlieb*, *inhohl*, uitdrukkingen uit den volkstongval. Het Brem. Nieders. Wörterb. (II. 698) vermeldt *innette*, en voegt er ter verklaring onder anderen bij: »nach dem Beyspiel der Holländer, bey welchen *in* in der Zusammensetzung die Bedeutung verstärkt." Inderdaad, het gebruik van dit voorzetsel schijnt bij ons ten tijde van Kiliaan vrij gewoon geweest te zijn. Men vindt bij hem: *in-argh*, *in-dorre*, *in-droeve*, *in-drooghe*, *in-fraey*, *in-ghierig*, *in-gloedigh*, *in-goed*, *in-gram*, *in-groen*, *in-heet*, *in-herd*, *in-kleyn*, *in-koud*, *in-leelick*, *in-lief*, *in-loos*, *in-luy*, *in-schoon*, *in-soet*, *in-sout*, *in-swert*, *in-vierigh*, *in-wel*, *in-wijs*

en *in-wit*. — Hoe uitgebreid deze lijst reeds is, zij zal echter wel niet volledig kunnen genoemd worden; men denke b. v. aan de bij Hooft, Ned. Hist. fo. 62, voorkomende uitdrukking *een inbitter hart*. Kiliaan gaf de meest gebruikelijke spreekwijzen van zijnen tijd, en als zoodanig is het door hem vermelde reeds een bewijs, dat de versterking met *in* toen dikwerf voorkwam. Thans is dat gebruik niet meer zoo veelvuldig, en geheel tot den gemeenzamen omgangstijl beperkt (1); doch in dezen worden dan ook de meeste der door Kiliaan vermelde zamenstellingen nog wel gehoord (2).

---

(1) De Heer Hoeufft zegt in zijne Proeve van Bredaasch Taaleigen, bl. 268: »*In* wordt hier zeer gemeenzaam voor aan een bijvoegel. naamw. gevoegd, en heeft alsdan den zoo ten goede als ten kwade versterkenden of vergrootenden zin van *per*, *prae*, *valde*, en zoo is het zelfs in de beschaafde verkeering onder oorspronkelijke Bredanaars nog zeer in zwang. Men houdt zulks in het kitteloorig Holland welligt alleen door het volksgebruik gevormd; dan het komt in een heir van woorden aldus bij Kiliaan voor." Als voorbeelden brengt de Schr. bij: *inbedroefd*, *ingierig*, *ingoed*, *inheet*, *inkoud*, *inleelijk*, *inlief*, *inlui*, *inmooi*, *innet*, *inwijs*.

(2) Bilderdijk beweert, Nieuwe Verscheid. IV. 43, dat *in*, in dezen zin, ook *on* wordt, en brengt tot staving daarvan bij *onguur*, dat, volgens hem, *in-goor* zoude zijn. Ook Hoeufft, Taalk. Mag. I. 298, ofschoon het woord niet van *goor* afleidende, houdt het voor eene zamenstelling van *guur* met het versterkende *on*. Aannemelijker nogtans is het gevoelen van Weiland (Taalk. Woord. op *onguur*) en van den Heer M. de Vries (Taalk. Mag. IV. 70), die leeren, dat *onguur* hetzelfde is met het oude *ongeer*, *ongier*, het tegendeel van *geheer*, *gehier*; zoodat *on* hier geene versterkende, maar tegenstellende kracht heeft.

Men heeft gemeend, mede een versterkingswoordje te zien in *pik*, in de uitdrukkingen *piksplinternieuw* en *pikzwart*, welk *pik* zoude afkomen van *pikken*, iets juist treffen, zie Sprenger van Eijk, Nalezingen op de Spreekw. van de Scheepvaart ontleend, bl. 88. Allerongerijmdst! *Piksplinter* bestaat niet, maar wel *spiksplinter*- of *spikspelder-nieuw*; en *pikzwart* is *zwart als pik*, zoo als *melkwit* is *wit als melk*.

Dat het versterkende *in* reeds in het tijdvak van Maerlant en Stoke gebezigd werd, herinner ik mij niet; en de plaats, die ik daarvan bijgebragt vind, komt mij zeer bedenkelijk voor. In een oud gedicht, namelijk, getiteld *Van ons heren Kynscheide*, door den Heer Van den Bergh medegedeeld in de N. Werken der Maatsch. van Lett. V. St. II. leest men bl. 85:

Alse tkynt hadde honger ende dorste,
Zi gaf hem haer ghebenedide boerse;
Zine cleder waren altoes wit
Indwagen, *goet recht was dit.*

waarop staat aangeteekend: »*Indwaghen*, schoon, goed gewasschen, nog iets meer dan *gedwaghen*, gelijk mij de Heer Siegenbeek te regt herinnert, dus goed wit gewasschen." Het versterkende *in* zoude dus hier verbonden zijn met een deelwoord, en dit reeds is vreemd te noemen. *Indwaghen* toch of *ingedwaghen* is even ongewoon als *ingewasschen*. Doch er is meer. Het geheele gedicht *Van ons heren Kynscheide* vindt men vrij naauwkeurig terug in het later door den Heer Vermeulen uitgegevene rijmwerk *Vanden Levene ons Heren*, ald. van vs. 854 tot 921, en naar dit HS. wordt de boven aangeh. plaats aldus gelezen:

Sine cleder waren altoes wit,
Nieuwe gedweghen, *groot recht was dit.*

Zonder nu eene stellige uitspraak te willen doen, omtrent de betrekkelijke waarde der beide lezingen, geloof ik te mogen beweren, dat die van *indwaghen*, welke daarenboven, taalkundig beschouwd, hoogst vreemd is, nadere bevestiging zoude vereischen.

III.

Een derde voorzetsel, waaraan wij eene versterkende

kracht toekennen, is DOOR. Uitdrukkingen als *een doorgoed mensch*, *een dooreerlijk man*, *het is door-jammer* en dergelijke, worden niet zelden gehoord.

Het voorzetsel *door*, in den versterkenden zin, is bij ons zeer oud. Niet alleen toch dagteekent het van den tijd van Kiliaan, — blijkens de bij hem vermelde uitdrukkingen: *deur-argh*, *deur-blijde*, *deur-dick*, *deur-droncken*, *deur-drooghe*, *deur-enghe*, *deur-goed*, *deur-groen*, *deur-haestig*, *deur-heet*, *deur-hittigh*, *deur-kleyn*, *deur-koud*, *deur-lanck*, *deur-leelick*, *deur-leert*, *deur-luttel*, *deur-maegher*, *deur-moedelick*, *deur-nat*, *deur-rijck*, *deur-rijp*, *deur-rouw*, *deur-schalck*, *deur-scherp*, *deur-schoon*, *deur-sieck*, *deur-snoode*, *deur-swaer*, *deur-swert*, *deur-vele*, *deur-wijs* en *deur-wit* — doch men vindt dit gebruik ook nu en dan bij onze oudste schrijvers, althans bij onzen Maerlant, b. v. Spieg. Hist. II. 51:

Ende alse jemene up hem sach
Die vander claerheit, *die zie ontfel*,
So bequaemt hem dore wel.

bl. 125:

Daer sprac hi iegen die houerde,
Alsemen eenen bidt dore werde
Tetene, *dat hi neder zitte*.

bl. 147:

Herodes sach dor gherne *dien*;
Want hi jet tekens waende sien
Van hem; —

bl. 227:

Nu mochts elken mensce ontfaermen,
So dore packers (1) *was die ghone*.

---

(1) *Packers* is *melaatsch*. Bl. 246 van dit deel gebruikt Maerlant 't woord nog eens:

Ten vierden daghe wart altemale
Sijn anscijn eene rode ghale,

D. III. 78:

Ter vierscaren, daer de Bailiu sat —
Daer waert so dore claer,
Dat mi so groot anquam de vaer
Dat ic ter erden viel mettien, enz.

bl. 123:

Hondert trappen hooch of mere,
Van grooten steenen, dor vast *sere*.

bl. 145:

— *een man die* dore wale
Was geraect in sine tale.

bl. 158:

Een zondare was een keytijf,
Die leedde een dor zondich *lijf*.

bl. 254:

Een cleet, dat hare so wel sat,
Ende so dore wit *was dat.*

Walewein, HS. vs. 2621:

So dat men waende al openbare,
Dat hi al puur pakers *ware.*

Steenwinkel zegt, Aant. bl. 121, aangaande dit woord geene opheldering uit onze verwantschapte talen te hebben kunnen bekomen. — *Pakker* is eigenlijk een *pakdrager*. Zoo wordt in een rederijkersspel, Belg. Museum, II. 251, nevens een *straatarbeider*, een *craenkint* en anderen, ook een *packer* sprekende ingevoerd, die zegt:

Wy packers *en selen oock niet wordden vergheten.*

Verder beteekent het woord *bedelaar* of *landloeper*, als zijnde iemand, die zijne have op den rug draagt, in welken zin Schmeller (I. 276) *packleut* heeft, d. i. *paklieden*. En van daar, ziende op de onreinheid en onzedelijkheid dier lieden, is het woord nog in verachtelijker beteekenis toegepast. De genoemde schrijver vermeldt dus *packleut* voor *ontuchtige vrouwen*, en het werkw. *päckeln* voor *een bedorven of verrotten reuk van zich geven*, waarvan dan het denkbeeld van de ziekte der *melaatschheid* niet verre is verwijderd. — In den zin van *slecht* of *verachtelijk volk*, in 't algemeen, is *pack* in de duitsche dialekten niet ongewoon, en ook wij spreken van *canaille-pak* en dergelijke.

Die stede was claerre dan een glas
Ende verlichte so duer scone.

ald. vs. 3365:

Sine nature es duer fel.

N. Werken der Maatsch. van Lett. V. St. I. 15:

Alle die beesten volgen hem naer
Die sijn luud verhoren daer
Om sine dore soete *lucht.*

In de verwante talen is het versterkende *door* mede niet vreemd. In het angelsaksisch en oudduitsch komt het zelfs dikwerf voor, zie Grimm, Gramm. II. 770; minder — maar toch somwijlen — in het latere hoogduitsch, zoo als in *durch-edele*, *durch-luter;* en, volgens genoemden schrijver, wordt *durch-nass*, *durch-warm*, nog wel gehoord. Verg. ook Graff, Sprachschatz, IV. 1107.

Niet ongewoon is het bij ons, het voorzetsel *door* te verdubbelen, ter aanduiding van eenen zeer hoogen trap der hoedanigheid, b. v. *door en door braaf*, *door en door goed*, *door en door eerlijk*, *door en door nat.* Zoo sprak Huygens (Korenbl. I. 64) van »Gods *door en door heiligh* kleed", en Maerlant reeds, bij Willems, Mengel. bl. 475, van

Waerre vrientscap goet dorenture.

Dan, dezelfde uitdrukking is niet minder gewoon bij een werkwoord voor *geheel en al*, *volkomen.* Zoo zeggen wij bij voorbeeld *iemand door en door kennen.* Gemeenzamer nogtans was dit gebruik bij onze ouden, b. v. M. Stoke, II. 182:

— *de Zeusche Core*
Daer men mede al dorentore
Berecht heeft al Zeelant.

Maerl. Spieg. Hist. I. 229:

Alse hi die stat hadde beuanghen
Sette hire sine wet in durenture.

Dez. Leven van Franciscus, HS. Cap. XV. vs. 140:

Die nacht, dat de here versciet
Heltsi met love ende met sange
Al durenture *de nacht lange.*

Walewein, HS. vs. 8902:

Daer na groette hi, als ict las,
Die andre heren al durenture.

In Weilands Taalk. Woord. wordt dit *door en door* verklaard door *van het begin tot het einde, van het eene einde tot het andere;* deze verklaring evenwel kan alleen toegepast worden in geval men spreekt van *gaan* of *steken door iets*, in den letterlijken zin. Zoo heeft Van der Palm, Job. XX. 7: *de pijl gaat door en door*, d. i. aan de eene zijde *in*, en aan de andere *uit*, en derhalve aan beide kanten *door*. Dus mede Ferguut, vs. 1806:

al dorentore *so es leden*
die scacht .i. vademe, na minen waen.

Vanden levene ons Heren, vs. 5386:

Mochtic tasten die naghelen groet,
Die de bringhen toter doet,
Die di steken in die voete,
Al dorentore *vele onsoete.*

Dan, behalve in dit geval, komt *door en door* mij voor te zijn eene herhaling van het versterkende *door*, als adverbiale uitdrukking bij een werkwoord gevoegd; iets, wat ons, ten aanzien van een ander voorzetsel, beneden insgelijks zal voorkomen.

IV.

In de vierde plaats moet onder de hier bedoeld wordende voorzetsels gerangschikt worden UIT. Dit woord komt in dien zin bij onze ouden voor en schijnt reeds ten tijde van Kiliaan geheel verouderd of onbe-

kend geweest te zijn. Ook in de verwante talen is mij daarvan geen spoor voorgekomen, ten ware misschien in het oude *us*, *ur*, *or*, dat volgens Grimm, Gramm. II. 790, vóór adjectiven versterkend is, voor zoo verre dit partikel hetzelfde is met het latere *uz*, *aus*, *uit*, hetwelk ik niet durf beslissen. Dat het voorzetsel intusschen oudtijds werkelijk bij ons de versterkende beteekenis had, zal ik uit eenige voorbeelden doen blijken, Maerlant zegt, Spieg. Hist. I. 279, van Alexander:

Daer naer, *eerlijc ende wale*,
Heeftene Rome, *die stat*, *ontfaen*,
Also dat si senden saen.
Emuluse in sijn gemoet,
An wien dat die stede stoet,
Ende senden hem ene crone
Van goude ende van gesteenten scone,
Om dat (d. i. opdat) *die vriendscap menich jaer*
Ende langhe staen soude daer naer,
Alexander dat gherne nam;
Want (d. i. want het) *hem* wt wel *bequam* (d. i. beviel),
Ende met wt houescher *talen*
Alse hi wel conste onthalen,
Liet hi Emuluse van hem varen.

ald. bl. 289:

Maer wt scone *was die ghone*
Aan hare wan hi enen sone.

D. II. 151:

So wart ouer al die werelt mede
Wt grote *donker deemsterhede.*

N. Werken der Maatsch. van Lett. V. St. I. 15:

Blau, *root*, *swart*, *gelu ende wit*,
Dat hem so vutscone *sit.*

ald. bl. 27:

Vut starc *sijn sine beene.*

waarvoor een ander HS. heeft:

Harde starc *syn sine beene.*

Merkwaardig is ook 't gebruik van dit voorzetsel bij werkwoorden, voor *zeer*, *sterk;* b. v. Maerl. Spieg. Hist. III. 8:

Doe geboot *hi die Cycambriene* wt
Ende verliet hem haren tribuut
.x. jaer, *indien si hem bewonden des*
Datsi die merschen Meotydes
Suveren souden, *en driuen dane*
Die Roemsche vianden, *die Alane.*

d. i. toen *gebood* hij de Cycambrienen *zeer*, en gaf hun tien jaar vrijdom van schatting, indien zij ondernamen enz. Zoo ook versta ik het voorzetsel, ald. bl. 29:

— *Aurelius Ambrosius*
Diet rechte hoir was, *de crone wan*,
Ende slouch wt *die sassche man*,
Ende dede Eugistes thoeft afslaen.

d. i. hij *sloeg* de Sassen *zeer*. Even zoo ald. bl. 31:

Sine droeghen en ghene crone
Ende worden wt verdreven *onscone.*

In de beide laatst aangehaalde plaatsen wordt *uit* misschien nog beter verklaard door *geheel*, *volkomen.* Dien zin althans heeft het woord stellig in Maerl. Rijmbijbel, bij Kästner, bl. 32, bij de beschrijving van Salomoos tempel:

Ende (*ic*) *can niet dat werc* wt prisen.

d. i. *volprijzen.* Van daar ook Maerl. Spieg. Hist. II. 331, van keizer Claudius:

.xiiij. jaer regneerde hie
Bi naer ende al wt *oec niet.*

d. i. niet *volkomen* veertien jaar. N. Werken der Maatsch. van Lett. V. St. I. 199:

Mijn ongherechtheit willic niet decken;
Ic en wille di, *Here*, al wt vertrecken.

Van daar ook *uit en uit* — eene verdubbeling, als wij boven in *door en door* aantroffen — bij Maerl. Rijmbijbel, als boven, bl. 29:

Maer dat wonder van den werke,
also als bescriven die clerke,
es mi te lanc, in duutsche wort
al wt ende wt *te bringen vort.*

N. Werken der Maatsch. van Lett. III. St. II. 125:

alrehande edel fruut
coemt van minnen vut ende vut,
die noyt dorper en kinde.

Walewein, HS. vs. 3538:

Nu wilic doen bekinnen
Hare scoonhede vut ende vut.

ald. vs. 4075:

Hi mach u wel van uwen zonden
Quiten, secse al vut ende vut.

Ik voeg hier nog bij, dat Schmeller, I. 117, *auss und auss* heeft voor *fort und fort, die ganze Zeit.*

V.

Ten vijfde breng ik hier bij ons voorzetsel TE. Het is bekend, dat dit woordje, bij een bijvoegelijk naamwoord gevoegd, eene *overmaat* aanduidt. *Te veel, te laat, te vroeg*, zegt *meer, later, vroeger* dan *behoort*, en *te* komt hier dus in beteekenis overeen met het fr. *trop* en het lat. *nimis* (1).

(1) Dit *te* komt in de verwante talen onder verschillende vormen voor en is zeer oud. Het hoogd. zegt *zu*, oudduitsch *ze, za*, nedersaksisch *to*. Het is, etymologisch, geen ander woord, dan het bij werkwoorden en naamwoorden in verschillende beteekenis voorkomende voorzetsel. Dat het engelsch *too* van *to* door spelling onderscheidt, schijnt willekeurig, zie Whiters Etymologicon Universale, I. 468 — 470.

Bilderdijk houdt *te* in *te veel* enz., voor hetzelfde *te*, dat onze

Doch dit *te*, met het bevestigingswoordje *al*, komt bij onze ouden menigwerf voor, niet in de beteekenis van *nimis*, maar bloot ter versterking of vermeerdering van de beteekenis des woords, waarbij het wordt gevoegd, en dus in denzelfden zin, als de voorzetsels, die boven zijn behandeld. Als men in het Verslag van twee getijdenboeken, door den Hoogl. Meijer bij het Instituut geleverd, leest bl. 15:

So biddic u, Here, ende vermane mede,
Bider passien, die men u dede,
Om minen wille, alte groot, enz.

en bl. 34, van de moeder des Heeren:

Si dreef doe rouwen al te groot,
Want si en mochte ws niet derven.

zal men eerder aan *een zeer groot lijden*, *een zeer grooten rouw* denken, dan aan *een lijden* of *rouw grooter dan 't behoort.* Doch vooral zal de door mij opgegeven beteekenis gestaafd worden door de volgende, uit proza-werken ontleende, voorbeelden. Bijbel van 1477, Genesis XVIII: *Ende* (*abraham*) *liep ten vee: ende nam aldaer een* alte tederen *calf ende* alte goet: *ende hy gaf 't enen kinde.* Cap. XXVI: *Ende die heer gebenedide* (*ysaac*) — *tot dat hi* alte seer *groot was gheworden.* Cap. XLI: *ic heb ghehoert*

---

ouden bij werkwoorden bezigden, als *te slaan*, *te breken*, voor *verslaan*, *verbreken* enz. Zie Nieuwe Verscheid. II. 15, en Spraakl. 248.

Het fransche *trop* wordt gemeenlijk afgeleid van het bastaardlatijn *troppus*, d. i. *troep*. Hoeufft leidt het woord af van het platduitsche *trop*, hoogd. *truppe*, zie Verzam. van Fransche Woorden enz. art. *trop*. Bilderdijk, t. a. p., gist, of het woord van *ter op* kan zijn.

Het is bekend, dat ons *te*, nimis, met bijzonderen nadruk kan worden uitgesproken en tot *tee* verlengd. Volgens Adelung geven de Hoogduitschers dezelfde lange uitspraak aan hun *zu*. In 't engelsch verdubbelt men het woord: *too too evill*, *too too soon*, zie Johnson, en Nares Glossary.

dattu die (*dromen*) alte wiselic *ontbindes*. Judicum VIII: *Ende* (*gedeon*) *seide tot hen*. — *Gheeft mi di inauren van uwen rove*. — *Si antwoerden*. *Wij sullense u* alte gaerne *gheven*. 1 Regum IX: *Ende saul seide tot sinen kinde*. *Dijn reden is* alte goet. *Com ende gaen wi*. Cap. XXV: *Ende dat wijf* (*abygayl*) *was* alte wijs *ende* schoen. *Mer haer man was* alte quaet *ende* hart. 3 Regum I: *Ende die ioncfrouwe* (*abysac*) *was* alte schone. Aldaar: *Mer die coninc was* alte out *geworden*. Cap. IX: *Ende alle decselen* — *waren van* alte finen *goude*. 4 Regum II: *die woninge van deser stat is* alte goet *also du selve sietste here*: *maer twater is* alte quaet. Passionael, Winterstuck, 23: *Ick hebbe een enghel gods tot een minnaer die mijn lichaam* alte nauwe *wacht*. Bl. 25: *om dat haer moeder* alte sconen *wijf was*, *soe wort haer mans broeder tot haer ontsteken met oncuysche minne*. Verso: *mer doe si sach dat sise doot noch levende en soude mogen vinden*, *so riep si* alte iamerlijc *ende beet haer handen*. Bl. 32: *hi was wt persen gheboren van* alten goeden *kerstenen*.

Het gebruik van *te* of *al te* (nimis), ter versterking der beteekenis, is in andere talen niet geheel vreemd. *All to* had in het oud engelsch denzelfden zin, zie Nares Glossary. Zelfs het fransche *trop* heeft bij oude schrijvers den zin van *bien*, *fort bien*, volgens Borel, Dictionn. du vieux françois etc. Dat het hoogd. *zu* of *allzu* die beteekenis gehad hebbe, is mij niet gebleken. Bij Graff vindt men wel *al* of *ala*, bij adjectiven en adverbiën als versterking gebezigd, doch niet met *zu*; zie Sprachschatz, I. 221.

VI.

Ten slotte wil ik hier nog melding maken van een

woord, dat, ofschoon oorspronkelijk geen voorzetsel zijnde, in het gebruik met de behandelde voorzetsels in zoo verre overeenkomt, dat het, even als deze, gewoonlijk bij een adjectief, en dus bijwoordelijk, gebruikt wordt, om deszelfs beteekenis — niet te versterken, maar — te verminderen of te ontkennen: ik bedoel BORE.

Ter gelegenheid van deze plaats uit Stoke, B. II. vs. 586:

Alle dandre bleven doot,
Sonder menighe bore groot.

heeft Huydecoper reeds opgemerkt, dat *menige bore groot* beteekent *niet groote menigte*, en, met teregtwijzing van de dwalingen te dezen aanzien van Alkemade en Le Long, eenige andere voorbeelden bijgebragt, die zijne opvatting staven. Daar hij echter niets naders ter eigenlijke verklaring van het woord aanvoert, en mij niet bekend is, dat elders daarover is gehandeld, zal ik bij deszelfs gebruik en beteekenis wat langer stilstaan. Aan de door Huydecoper geleverde voorbeelden uit onze oude schrijvers, voeg ik enkele toe. Maerl. Spieg. Hist. I. 229:

Alse hi die stat hadde bevanghen
Sette hire sine wet in durenture,
Ende settere in .x. senature,
Ende een bore lanc *daer naer*
Wart hi doot geslegen daer.

d. i. niet lang. Ald. bl. 353:

Een esel, een osse, of een paert
Oft een ander dinc ne bore waert,
Dat proeft men, ende copet dan.

d. i. niet of weinig waard. Ald. II. 39:

Die crone sette hi af te hant.
Met clederen quam hi bore goet;
Maer binnen haddi coninx moet.

d. i. niet goed; *hij was slecht in de kleederen* zouden wij zeggen. Dus mede dezelfde Maerl. naar de aanhaling van Bilderdijk, Verscheid. III. 16:

Welk es onzer so wel gemoet,
Die van eenen mannekijne borgoet
Of van eenen dullen wive
Den lof ontvaet in sinen live, enz.

waarbij Bild. de zonderlinge verklaring voegt: »*Borgoet* is het oud-Fransche *bourgeot*, doch dit-zelf is het Neêrduitsche *bore goed*, d. i. *weinig goed*, maar dat in 't gebruik, algemeen den zin van *onbeduidend*, *van geen belang*, *nietig*, heeft. Zie Huydecoper op Melis Stoke" (1). Wijders Maerl. Leven van Franciscus, HS. Cap. IV. vs. 336:

---

(1) Een oudfransch woord *bourgeot* heb ik niet kunnen opsporen. Wel vind ik bij Ménage *burgot* (dat waarschijnlijk het bedoelde woord is), bij hem hetzelfde als »*moine bur*, c'est à dire, *frère lay*;" en afgeleid van het duitsche *baur*, boer. Hoe dit zijn moge, zonderling blijft het altijd, *borgoet* af te leiden van een fransch woord, en dit fransch woord weder van *borgoet*. Doch hetzelfde deel der Verscheidenheden, waaruit ik de verklaring overnam, overigens van zeer voortreffelijken inhoud, geeft meerdere voorbeelden van uitleggingen van oude woorden, die zonder nadenken schijnen uit de pen gevloeid te zijn. Zoo vindt men op de bladzijde, die de aangehaalde voorafgaat, eene plaats van Maerlant aldus:

— *Sine tale*
Diene laat achter groot nosmal,
Hine tastet metter tongen al.

waarbij gevoegd wordt: »*Nosmal* is zonde, ondeugd; van *noozen*, in ons *onnoozel* overig" enz. welke verklaring werd overgenomen in de N. Werken der Maatsch. van Lett. IV. 183. Ondertusschen heeft er wel nimmer een woord *nosmal* bestaan, en moet men lezen:

Diene laat achter groot no smal.

d. i. naar eene zeer gewone wijze van spreken, *groot noch klein*, *niemand* derhalve.

Een tweede voorbeeld van hetgeen ik boven beweerde, vind ik

Want het ombekende persone
Waren ende ne bore scone.

d. i. niet schoone. — Huydecoper, de plaats aanhalende uit den Walewein:

Men brochte hem ten andren daghe
Broot ende water, *ende* bore wat.

verklaart *bore wat* door *niets*, *niets anders*, en noemt de uitdrukking »zonderling." Zij komt echter meermalen voor en heeft overeenkomst met *iet wat* en *niet wat*. Dus Maerl. Spieg. Hist. III. 202:

Aerm crudekijn ende lettel broot
Ende waters een bore wat
Dit was, *dat hi dranc ende at.*

---

twee bladzijden vroeger, in de verklaring van het woord *bagel*. Bij de plaats van Maerlant:

So sterc viel doe die haghel,
Dat er niemant was so bagel,
Hine lag ter aarde geveld.

zegt Bild. »dat is: dat er niemand zoo zwaarlijvig en sterk, zoo *robust* was, of hy lag ter aarde neêrgeslagen," waarmede overeenstemt, wat hij zegt in zijne Verkl. Geslachtlijst, op het woord *bag*, van welk *bag*, »oudtijds *pak*" (zegt hij) komt »ons oud adjectief *bagel*, sterk en zwaarlijvig." Dit adjectief *bagel* wederom heeft niet bestaan. Het woord, bij Maerlant gebezigd, is eene zamentrekking van *behagel*, zoo als blijkt uit Maerlant zelf, Spieg. Hist. I. 90:

Die seuende (*plaghe*), *dat was een haghel*
So groot, *so staerk ende so* behaghel,
Diet hem al ter neder slouch
Coren, *ghers*, *wat erde drouch.*

N. Werken der Maatsch. van Lett. I. St. I. 220:

— *dicker die quarele vlogen*,
Dan te wintre duet die hagel.
Daer nes so stout no so behaghel,
Hem en dinct dat hi wel heft gevaren,
Mach hi metten liven ontfaren.

Behagel, voor *stout*, *vermetel*, *sterk*, is bij de ouden niet ongewoon; en even min zamentrekkingen als die van *behagel* tot *bagel*: men denke aan *bendich* voor *behendich*, *boef* voor *behoef* enz. Zie Huydec. op M. Stoke, I. 569 — 571.

Leven van Franciscus, HS. Cap. IX. vs. 551:

Entie spise wert verteert al rene,
Sonder des arems frans. allene,
Ende al ne wasser bure wat
Onse here dede wassen dat.

Belg. Museum, VII. 192:

Ende dies en hadde hi bore wat.

aldaar verkeerdelijk door *bronwater* verklaard. — Na deze toelichting van de beteekenis des woords door het gebruik onzer oude schrijvers, volgen hier eenige voorbeelden uit het oude hoogduitsch, ten bewijze, dat de uitdrukking aldaar in denzelfden zin voorkomt. Graff, Diutiska, I. 295:

Die sehste heisset tracheit.
sie ist des strites bor gemeit.

d. i. zij is *niet blijde* in den strijd. Hoffmann, Fundgruben, I. 7:

Tho ni uuas iz buro lang (1)
fand her thia northman.

Th. II. 21:

Och ne *stet ez* por lenge, etc.

S. 60:

do ne *stunt iz* porlang.

S. 42:

Got daz ne wolte
noh porlange *ne dulte.*

S. 37:

mannes geuuerf ne *hilfet* porvile
ube is got nine wile.

---

(1) Dezen regel vertaalde Ypeij, Geschied. der Ned. Taal, I. 271, aldus:

Toen was 't niet lang gebeurd (geleden).

er bij voegende: »*buro* is, meen ik, afkomstig van *buren*, *geburen*, gebeuren, occidere, accidere, contingere." — en die verkeerde vertaling is later door anderen overgenomen, b. v. door Willems, Verhand. over de Nederd. Taal- en Letterk. I. 102.

S. 51:

dez ne *bistet hie* pore uile.

S. 26, van Kain:

sin puze ne *was* porgut,
ubel was sin herze ioch sin mut.

S. 30:

daz was got bormare.

S. 70:

Joseph was lieb das erz ime gebot
unt ne *ware doch des gebotes* pornot.

S. 71:

iz ne *duhte mich* poregroz,
gebete mir dar mite ein min gnoz.

Dus reeds bij Otfried, Lib. II. Cap. III. 25:

Joh theiz ni *uuas ouh* bora lang
thaz herischaf mit imo sang.

d. i. het was *niet lang*. Lib. IV. Cap. XXIV. 56:

Noh (*uuil ih*) *ouh therero dato*
plegen bora drato.

d. i. noch langer. Zie wijders Schilters Glossarium, fo. 125, en Graff, Sprachschatz, III. 158. Doch nu is de vraag, welke is de etymologie van dit woord, en hoe komt het aan de ontkennende beteekenis? Het is verwant aan *boren*, *beuren*, d. i. *dragen*, en ook *verheffen*, in de *hoogte* houden, waarvan bij ons *beuren* en *opbeuren*, en in het hoogd. *empören*, verheffen, opstaan, en *empor*, omhoog, bekend zijn. Het woord zegt derhalve eigenlijk *hoog*, *veel*, en volgens hetgeen ik in Haupts Zeitschrift für deutsches Alterthum, III. 532, vermeld vind, wordt *bor* in het gaelisch werkelijk als bijwoord gebruikt voor *veel*, *sterk*. In de duitsche talen komt het steeds in eene tegengestelde beteekenis voor, in die namelijk van *niet veel*, *niet sterk*.

Deze schijnbare strijdigheid echter wordt opgelost,

als men bedenkt, dat in veel voorbeelden *bore*, *bora* of *pore* vergezeld is door het ontkennende *ne*, *ni* of *noh*; en men mag aannemen, dat die ontkenning, waar zij ontbreekt, moet ondersteld worden. Niet ongepast wordt *bore* daarom, in het zoo even genoemde hoogduitsche tijdschrift, vergeleken met het fransche *du tout*, in ontkennenden zin gebezigd voor *point du tout*.

OVER DE

BETEEKENIS VAN HET WERKWOORD

M E R G M E N

EN ENKELE ANDERE,

VERWANTE OF GELIJKBETEEKENENDE, UITDRUKKINGEN.

In het fragment van een oud nederduitsch rijmwerk, door wijlen Mr. W. C. Ackersdijck medegedeeld in de Nieuwe Werken der Maatsch. van Letterk. D. I. St. I., teekende deze taalkenner op de regels:

Cume es der inglen sanc so scone,
Noch lud, daer hem *di ix trone*
Mede mergen *onderlinge,*
Ne dochte niet so suete dinge.

bl. 284 het volgende aan: »*Mergen*, hoezeer duidelijk in 't Handschrift te lezen, levert geen' goeden zin, en moet dus als eene schrijffeil voor *mengen* worden aangezien." Men had zich, ter verdediging dezer lezing, kunnen beroepen op het gezag van Clignett en Steenwinkel, die, hetzelfde werkwoord in den Spiegel Historiael van Maerlant, II. 450, aantreffende:

Alsic wille met eenen sotte
Merghen mi *in spele, in spotte,*
Waer soudickene soeken el
Ic vindene in mi selven wel.

daarop onder aan de bladz. aanteekenden: »Vs. 22. *Merghen*, lees *Menghen*." Dat intusschen in beide plaatsen de lezing *merghen* goed is, en dat de uitdrukking *zich* of *iemand merghen* en *vermerghen*, ofschoon dan ook niet veelvuldig, toch meermalen bij

onze ouden wordt aangetroffen, voor *zich* of *iemand*, *vermaken*, *verlustigen*, mogen de volgende plaatsen bevestigen. Maerlant, Leven van Franciscus, HS. Cap. VIII. vs. 532:

Hets tijt datwi orlof gheven
Suster crekele, dat soe wech gange;
Soe heeft ons met haren zange
Genouch gemerget *in desen hove*,
Ende ons vermaent tons heren love.

Van Velthem, Sp. Hist. fo. 176:

Die coninc wilde ontbieden daer,
Ende hem merghen *optie fonteine*,
Ende sijn volc oec al gemeine.

waarop Le Long — die dus hier latere en veel grootere taalkenners, dan hij was, overtreft — reeds aanteekende »vermaakt zich bij de fonteine". Verder lees ik in den Walewein, HS. vs. 3599, van eene schoone vrouw:

Soe gaet haer merghen *harentare*
In dien boomgaert, *in den vergiere*
Die dar zijn goet ende diere.

ald. vs. 5614:

Daer es van voglen zoete luut
Daer gaet soe hare merghen *in de rosen.*

mede ald. vs. 7923:

Danne mi *te* mergen *in den boemgaert*
Dien mijn vader heuet so waert
Ende daer di goudine boem in staet enz.

Fragment van Parthenopeus en Meliore, in de N. Werken der Maatsch. van Letterk. D. V. St. II. bl. 168:

— — *int foreest*
Mi *te* mergene *metten honden.*

en zoo lees ik ook, ofschoon de plaats in haar geheel gebrekkig en daardoor duister is. het voorgaande vs. 71:

Ende als gi u *wilt* mergen varen.

d. i. *gaan mergen.* Floris ende Blancefloer, vs. 2209:

tachterst die wert bringhen dede
van crude, daer si hem mergheden *mede,*
ende corten haren tijt ende gherne aten.

Vlaamsche Rijmkronijk, vs. 8749:

Want up enen sconen dach
Versochte de ionge grave vorbaere,
Dat hi metten sporeware
Hem merghen *wilde hute lustichede.*

Leven van Sinte Amand, vs. 5679:

Daer quamen voghelen van alre manieren,
Ende hilden daer haer deduut,
Maer alsi maecten groot gheluut,
Dat Amante yet beletten mochte,
Sprac hi dus vriendelike ende sochte:
»*Hout silencie, ghi broeders mijn,*
Tote mine ghebede vulcomen sijn,
Ende dan merghet hu *ghenouch.*"

Van den gheesteliken boemghaerden, bij Mone, Uebersicht u. s. w. 153:

Do docht mi goet, dat ic zochte
eenen boemgaert na mijn verstaen,
daer hem *dat kindeken in mochte*
vroylic in vermerghen *gaen.*

Van daar ook het naamwoord *merghing*, vrolijkheid, verlustiging; Floris ende Blancefloer, vs. 2212:

si dronken haren wijn ende si saten
blidelike ende met groter merghinghen.

Parthenopeus, vs. 120:

Dit was sdaegs sine merginge
Sijn spel ende sijn dachcortinge.

Omtrent het bestaan van het woord *merghen* zal nu wel geen twijfel overig zijn, en even min omtrent deszelfs boven reeds aangewezene beteekenis van *ver-*

maken, *verlustigen*. In volkomen gelijken zin zeiden onze ouden *sich meijen;* dus Maerlant, Sp. Hist. II. 67:

— *teen es dat Juedsche diet*,
Dattu sies also screyen;
Ende die die (l. *du*) *vro sies ende* meyen,
Dat es dat heidijnscap al.

Dez. III. 137:

Eens so ginc hi buten der stede,
Ende sine scolaren mettem mede,
Omme hem *te* meyene *buten muren.*

Blommaert, Oudvl. Gedichten, I. 4:

Vrouwen ende riddren mede,
Dier ic u noemen sal een deel,
Ghingen hem meijen *in een prieel*,
Daer 't utermaten scone was.

Ferguut, vs. 1162:

— *enen ridder*, *die op sine hant*
hilt enen edelen valcke diere,
ende meide hem *op die riviere.*

ald. vs. 4414:

Hi ghinc hem meyen *in dat gras*,
alse d'avonture soude gescien.

Fragment in Meijers Nalez. enz. 91:

— — *so willic daer*
Emmer ten naesten meye varen,
End een twint niet langer sparen.

Walewein, HS. vs. 4095:

Si songhen ende waren blide
Ende voeren meyen *harentare*
Al spelende, enz. (1)

---

(1) De hier voorkomende uitdrukkingen *meije varen* en *varen meijen*, zoo ook boven in het vers, uit den Parthenopeus aangehaald, *varen mergen*, is wat men nu zegt *gaan meijen*, *gaan mergen*. Dit *varen* komt bij de ouden dikwerf zoo voor, b. v. Maerl. Spieg. Hist. III. 18:

Men zeide, insgelijks in dezelfde beteekenis, *sich wandelen* en *sich verwandelen;* Bijbel 1477, Daniel XIII: *Ende alst volc wederghekeert was te middaghe, so ginc susanna dore ende* wandelde haer *in haer mans boemgaert. Ende dese ouders* [d. i. oudsten] *saghense daer daghelijcs ingaen ende* haer verwandelende. — En lager: *Ende dese papen seiden: doe wi* ons verwandelden *onder ons tween in den boemgaert*, enz. Hoffmann, Hor. Belg. VI. 20:

so willict u vertrecken voort
waer dat u mijn vader vant
in sinen bogaert, scone wigant,
daer hi hem verwandelen *ghinc.*

Vroeger heette dit, in hetzelfde gedicht, bl. 18, *sich vermeiden:*

dit is miere lieve suster bogaert: enz.
ic wilder mi *ooc in* vermeiden *gaen.*

Zoo mede aldaar, bl. 56:

wi sijn beide ghelijc ghesint,
dat secht mi mijn herte te voren,
ende onder ene planete gheboren
ende hebben beide gader ene nature.
nu sal ic hem senden ene figure,
een beelde ghemaect na mijn anschijn.

Dat hi metten vader soude
Varen jagen, *in den woude.*

Zoo ook *varen wonen, varen spreken, varen striden*, zie Clignett, Bijdragen, 128. Zou ons *spelevaren* eigenlijk niet zijn *varen spelen*, uit spelen gaan? Mij dunkt zoo: en ik word hierin versterkt door de wijze, waarop Hooft deze uitdrukking bezigt; hij zegt namelijk »*onder schyn van* speelen te vaaren", en elders »*ik meen* speelen te vaaren", zie het Woordenb. des Inst. IV. 66. Men kan dus niet zeggen *zij gaan spelevaren*, als men wel eens hoort, daar men dan eigenlijk zegt *zij gaan varen spelen*. Doch wat is dan *spelemeijen?* Eigenlijk *al spelende meijen, zich met spelen verlustigen.*

eest dat wi twe ghelike sijn,
sijne herte sal hem verwandelen *dan.*

De Heer Hoffmann verklaart, Gloss. 261, dit *verwandelen* door *veranderen;* doch dit strijdt, mijns bedunkens, tegen het verband. Ik versta hier *sich verwandelen* voor *zich verlustigen*, *verblijden:* bij de gelijkheid van zin en natuur, die voorafgaat, behoefde het hart niet meer te veranderen (1). — Thans zeggen wij nog, behalve *zich vermeiden*, dat boven reeds voorkwam, *zich vertreden*, doch alleen in den zin van *zich door wandelen verlustigen*.

Dan, om na dezen uitstap tot *merghen* terug te keeren, welke is de etymologie van dit woord? Ik heb wel eens gedacht, of het ook 't woord *meijen* zelf, doch in een' anderen vorm, kon zijn. Zoo veel is zeker, dat beide werkwoorden in beteekenis en gebruik volmaakt overeenstemmen; en daarbij mag men opmerken, dat gelijk *mei* (majus), *meijen* en *vermeiden* verwant worden geacht aan het gothische *maiza*, ook *merghen* kan afgeleid worden van het angelsaksische *maere*, dat hetzelfde als dit *maiza* beteekent, en zich ook in het oudduitsche *mera* (zie Graff, Sprachschatz, II. 836) vertoont. Verkieselijker intusschen dan deze gissing, die ik aan het oordeel van meerkun-

---

(1) *Verwandelen* is bij Kiliaan nog over voor *deambulare, spatiari;* en in dezen zin verklaart de Heer Jonckbloet, Specimen de Velthemio, p. 117, deze plaats van Van Velthem, fo. 462:

Die goede selen in ere glorien daer
Verwandelen, enz.

waar ik echter, met Le Long, *veranderen* zoude verkiezen, en dus verstaan: *de goeden zullen in glorie* of *heerlijkheid* veranderd *of* verwisseld *worden*. Daartegen over staat dan, wat onmiddellijk volgt:

Entie quade werden verkeert
Alse in ene minderinge van leden,
Die corupeert syn in vele steden.

digen onderwerp, is welligt de meening van Grimm, die naar het engelsche *merry* en *mirth* en het angelsaksische *mirig*, laetus, en *myrdh*, laetitia, heenwijst; zie Hoffmanns Hor. Belg. III. 145.

Eer ik van het werkw. *merghen* afstap, heb ik met dezen Heer Hoffmann nog een woordje te wisselen. Op de aangehaalde plaats van de Horae Belgicae, dat is op het artikel *merghen*, in het Glossarium op den Floris ende Blancefloer, zegt de Schrijver: »*Den holl. Gelehrten scheint* merghen *völlig onbekannt zu sein*" en grondt dit gezegde op de misvatting van den Heer Ackersdijck, boven vermeld. Ik geloof, die uitspraak wat sterk en voorbarig te mogen noemen. Boven bleek ons, dat reeds Le Long, vóór meer dan eene eeuw, den zin van het woord zeer goed vatte en ook de Hoogl. Siegenbeek was niet verre daarvan verwijderd, toen hij schreef »*mergene* is hier zeker *verlustigen* (1)." Zoo de vergissing van den Heer Ackersdijck regt geeft om te beweren, dat »het woord *merghen* aan de hollandsche geleerden geheel onbekend" is, dan bestaat er even zoo veel, ja meerder grond om te beweren, dat de duitsche geleerden van dit woord insgelijks niet weten. Ik zal dit bewijzen uit twee werken, die in 1838 zijn uitgekomen en dus twee jaren na het glossarium van den Heer Hoffmann, waarin Grimm het woord had verklaard, en waardoor het dus, vooral aan duitsche geleerden, bekend had kunnen zijn. Het eerste is 't bekende *Uebersicht der Niederl. Volksliteratur* van Mone, die, de boven door mij overgenomen plaats uit *den gheesteliken boemghaerden* bijbrengende, achter *vermerghen* een vraagteeken plaatst, ten bewijze, dat hij het woord niet verstond; iets dat te meer verwonderen moet, daar in eene, op de-

(1) N. Werken der Maatsch. van Letterk. V. St. II. bl. 192.

zelfde bladzijde door hem medegedeelde, andere lezing van het gedicht, de regel dus luidt:

vroylic in vermeyen *gaen.*

De andere schrijver, op welken ik het oog had, is Ziemann, bij wien men in zijn *Mittelhochdeutsches Wörterbuch*, s. 246, dit artikel vindt:

»mergden? *sw.*: und vâhen die kôrherren die mësse an ze m. und singen introitum."

Deze plaats komt hier buiten het verband voor en zonder eenige aanwijzing, van waar zij ontleend is; doch mij dunkt, dat bij het *singen* het *vrolijk zijn* der *korherren* niet kwalijk voegt, en dat het imperf. *mergden* zich dus zeer wel door het reeds bekende *merghen* had kunnen laten verklaren. Intusschen het is mijne bedoeling geenszins, dezen duitschen geleerden, aan wie ook onze taalkunde zoo veel verpligt is, wegens eene enkele onnaauwkeurigheid hard te vallen: mijn oogmerk was alleen, aan te toonen, dat de Heer Hoffmann zich omtrent de hollandsche geleerden te scherp heeft uitgedrukt. De vergissing van wijlen den Heer Ackersdijck, te zamen met die van Steenwinkel en Clignett — van beider laatsten grondige beoefening der ouden had men ze voorzeker 't minst verwacht — is alleen een nieuw bewijs voor de oude waarheid, dat dwalen menschelijk is, en tevens voor de meermalen gemaakte opmerking, dat men, door het zonder genoegzamen grond veranderen of verbeteren van eenen ouden schrijver, ligtelijk gevaar loopt, den tekst te bederven.

Met het werkwoord *merghen* acht ik tevens het naamwoord *merchtucht* verklaard, dat bij Maerlant voorkomt, en omtrent hetwelk de Heer Clarisse eenige gissingen heeft geopperd, die evenwel den Hoogleeraar

zelven weinig voldoen (1). De plaats van Maerlant luidt, Spieg. Hist. II. 85:

Die sonder spel sijn onderlinghe,
Dat sijn ongedureghe dinghe;
Merchtucht *verrust die moede lede*
Ende vermaecse weder daer mede.

Het eerste deel dezes woords is zonder twijfel van *merghen*, zich vermaken of verlustigen; omtrent *tucht* kan de vraag rijzen, of men te denken hebbe aan *tocht*, trek, drift, neiging (waarvan de genoemde Hoogleeraar spreekt), dan of het woord hier zoo veel als *plaats* (waar men zich verlustigt) beteekene. Met het verband komt de laatste opvatting, mijns inziens, het best overeen, daar onze dichter dan zoude zeggen: *de* lust- *of* wandelplaats *doet de moede leden rusten, en vermaakt ze tevens.* — *Merchtucht* komt dan, wat het laatste gedeelte der zamenstelling betreft, overeen met het meer bekende *haghedochte*, dat ook Maerlant onderscheidene malen bezigt; Spieg. Hist. I. 54:

Some hebben sulken zin
Dat si wonen in haghedochten,
Ende noch noit huus en rochten.

ald. bl. 66:

Sarra staerf, sijt seker dies,
Ende was gegrauen daer ter stede,
Daer Adam leghet ende Yeve mede,
Indie twivoudeghe haghedochte.

ald. bl. 80:

— *ter twivoudeger* aghedochte
Daer Adam leghet ende ver Yeve.

ald. bl. 540:

Anders huus wi noit en sochten,
Dan holen ende hagedochten,

(1) Nieuwe Werken der Maatsch. van Letterk. IV. 245 en 529.

Daer in wonen wi, alse wi leuen,
Daer liggen wi, alse wi doot sijn bleuen.

D. II. 68:

Ende soe beette neder sochte (1),
Ende in ene donkere hagedochte,
Ginc soe daer na, daer groet no cleene
Altoes en was claerheit gene.

Zie ook D. III. 67, vs. 55; 126, vs. 30; 131, vs. 73; 156, vs. 1 en 13; 162, vs. 88; en 342, vs. 2, om van geene andere schrijvers te spreken. Bij Kiliaan is *haeghedocht* hypogeum, locus subterraneus; en zoo vinden wij het steeds gebezigd voor *spelonk*, *onderaardsche* of *verholen verblijfplaats in eene woestijn* of *wildernis*. Bilderdijk, en anderen met hem, verklaren dit woord door *aquaeductus*, d. i. waterleiding. »Die vervallen waterleidingen (zegt hij) of liever de verspreide holen of bogen daarvan dienden vluchtelingen en hermieten tot schuil- en verblijfplaatsen, en van daar ging dat verdorven woord over tot de beteekenis van elk hol of kluis (2)." Het is zoo, Kiliaan heeft in dien zin *aghetucht*, voor *riool*, over welk woord men verder de aanteek. van Van Hasselt kan nazien; dan het komt mij voor, dat beide woorden geheel van elkander zijn onderscheiden. *Hagedocht* komt bij onze ouden nimmer in den zin van *riool* of *waterleiding* voor; en zamenstellingen met *haag*, ter aanduiding van iets dat *afgelegen* of *verholen* is, zijn bij ons zeer gemeen. Zoo heeft Kiliaan *haeghklerck*, discipulus infrequens in scholis, raro scholas frequentans, dat is eigenlijk derhalve een scholier, die zich in *hagen ophoudt* en *verbergt;* even zoo *haegh-schole*,

(1) D. i. zij klom stillekens af, t. w. van het lastdier.

(2) Verkl. Geslachtl. I. 284. Eene gelijke verklaring geeft ook de Heer Visscher, achter zijnen Ferguut, bl. 235.

schola non publica, exigua, obscura; zoo had men *hage-spraken*, volksvergaderingen in de bosschen; *haag-predikers*, predikers in donkere bosschen; *haag-poorters*, burgers, buiten de stad wonende, enz. (1) Liever derhalve, dan aan eene verbastering van het lat. *aquaeductus*, zoude ik bij *hagedocht* denken aan eene zamenstelling met *haag*, met Ten Kate (2), Ypeij (3), Grimm (4) en Bilderdijk zelven, die, in zijne Verhand. o. d. Geslachten, bl. 227, van *dochte* (huis) sprekende, daarbij voegt: »waarvan mogelijk *hagedochte* by onze ouden, als ware *het huisjen van rijzen*, *haag-woning;* schoon men 't eigenlijk voor spelonk, steenhol gebruikt vindt; en het thema *do* is niet minder algemeen in die beduidenis." — *Hagedocht* is dan eigenlijk eene *woning* of *plaats* in *hagen* of *bosschen* (5) (en niet *van rijzen*) en verder eene *afgelegene* of *verholen plaats*, eene *spelonk* of *rotshol*. Op gelijke wijze is *merchtucht* — *docht* werd hier *tucht*, om den scherpen consonant *ch* in *merch* — eene *plaats* ter *merging*, dat is ter *verlustiging* of *wandeling*.

Ik wil hier nog mijne gedachten mededeelen omtrent een ander woord, dat de Hoogl. Clarisse tot *merchtucht* in betrekking bragt, en waarvan de beteekenis den geleerden Schrijver niet voor den geest kwam:

---

(1) Zie Ypeij, Taalk. Aanmerk. op de Staten-Overz. des Bijbels, bl. 172.

(2) Aenleiding, II. 172.

(3) T. a. p.

(4) Reinhart Fuchs, 270.

(5) *Bosch en haag* werd van ouds bijeengevoegd, b. v. Walewein, HS. vs. 3796:

Menighen busch *ende menighe* haghe
Reet hi, daert was onghehiere.

Der Leken Spieghel, B. I. C. 42:

Ende (hi) berch hem daer in langhe daghe,
Beide in bosch *ende in* haghe.

ik bedoel *meentucht*. Het woord is mij bij Maerlant vijfmaal voorgekomen, als Spieg. Hist. I. 562:

Gesconfiert ende gescent
Was Con. Pirrus ende veryaghet;
Daer was roof so groot beiaghet,
Dat het ghinc al uten ghetale.
Noit en wildijs (1) *tien male*
An hem een vingerlijn niet trecken;
Maer algader was sijn mecken,
Hoe hi die meentucht *entie stede*
Rike mochte maken daer mede.

ald. bl. 449:

Een Liberinus Drussus,
Die metter meentocht *was in desen,*
Omme dat si emmer vri wilden wesen,
Brochten in werringen die stede.

ald. bl. 452:

Noehtoe, eer de meentucht *was*
Gestillet, alsemen hire voren las,
So rees te Rome indie port
Tusscen die Heren strijt ende mort.

D. II. 17:

Also vele trec ict mi toe,
Hoe die meentucht *so ghesta,*
Dat soe naer mi oec wel ghae,
Alsic doe, dat soe niet en sneve
Indie wile, dat ic leve.

en bl. 196:

Die meentucht *ende andere liede*
Horden dat daer gesciede;
Maer die bisscop ende al die raet
Vander stat te samen gaet, enz.

Na lezing en vergelijking van deze plaatsen is het vrij

(1) t. w. Marcus Curius.

duidelijk, dat *meentucht*, *meentocht*, beteekent *het volk*, en dus hetzelfde wat de dichter van *De heimel. der heimelykh.* noemt *de ghemeente*, zie de aant. des Hoogl. op bl. 134; en wat anders de *meente* heet, als bij Maerl. Spieg. Hist. II. 174:

Doe quamen die Heren ende met beden,
Ende leedense danen met vreden;
Want si entsaghen der meenten *daet,*
Ende settense mids in haren raet.

en zoo heeft ook het Capittel, waaruit wij boven het tweede voorbeeld van *meentucht* bijbragten, tot opschrift: *Hoe die* Meente *wart iegen die Heren.* Hier vinden wij de woorden *meente* en *meentucht* of *meentocht* met elkander verwisseld, en derhalve blijkbaar in dezelfde beteekenis. Volkomen zeker echter wordt die beteekenis door hetgeen ik vind bij Ten Kate (Aenl. II. 671), die tot het worteldeel *mein* of *meen* ook brengt »'t Oud-Vlaemsche *Gemeen-togt*, genus; universum, universitas."

De zin des woords moge door het bijgebragte duidelijk zijn: de afleiding is zulks nog niet. Het komt mij niet onwaarschijnlijk voor, dat *tucht* of *tocht*, in de zamenstelling *meentucht*, *meentocht*, overeenkomt met het laatste deel der woorden *merchtucht* en *hagedocht*, en alzoo *plaats*, *woonplaats* aanduidt. *Meentucht* is dan *de gemeene woonplaats*, de *plaats* waar het *gemeen* of de *gemeente* woont. Dergelijke zamenstellingen zijn niet ongewoon. Van dien aard zijn *meengat*, voor *gemeene doorgang* (1); *meenmark* voor *gemeene weide* (2); en *meenwiven*, in den Bijbel van 1477, Osee IV, voorkomende, bij Van der Palm

(1) Reinaert de Vos, door Willems, bl. 290.

(2) Hoeufft, Proeve van Bredaasch Taaleigen, bl. 184, en Idiot. Ditmarsicum, achter Richey, Idiot. Hamburg. p. 418.

boeloersters. Wijders valt op te merken, dat *meente* zelf zoowel het *volk*, als hetgeen door het volk *gemeenschappelijk wordt bezeten*, aanduidde (1). En zoo zoude dan *meentucht* of *meentocht* in het bezit dier beide beteekenissen, even gelijk *meente*, waarmede het door Maerlant verwisseld werd, wel kunnen deelen. Overigens heeft het niets vreemds, dat de *plaats*, waar het volk woont, genomen wordt voor het *volk* zelf; men denke aan de zeer gewone uitdrukkingen: *het gansche land is in oproer*, *de stad liep uit*, *het geheele dorp was verheugd* en dergelijke.

---

(1) Brem. Nieders. Wörterbuch, III. 147. Ook *gement*, *gemeynt* en *gemeynte* beteekende oudtijds *gemeene gronden*, zie Nijhoff, Gedenkwaardigh. uit de Geschied. van Gelderl. I. 318. En nog is *meente* en *gemeente* in dien zin in sommige provinciën onzes vaderlands gangbaar. Zie b. v. Weil. Taalk. Woordenb.

OVER DEN

OORSPRONG VAN HET OUDE WOORD

T W I N T.

Zeer gemeenzaam is bij onze oude schrijvers het woord *twint*, soms ook *twent*, ter aanduiding van *iets gerings*, eene *beuzeling* of *nietswaardige zaak*. Kiliaan heeft: »twint, twijnt, twent, *nihil*, *nihilum*, *nihili*, *non*, *minimé*, *minimum;* twint achten, *flocci pendere*, *flocci facere*, etc." Voorbeelden van dit woord bij te brengen, acht ik overbodig, dewijl bijna elk glossarium van verouderde woorden ze aanbiedt. Men vindt er eenige opgeteekend bij Clignett, Bijdragen, bl. 353, 4. Zoo eenstemmig intusschen onze letterkundigen zijn, in de aanwijzing van de beteekenis, in welke *twint* of *twent* gebruikt wordt, zoo verdeeld zijn zij in de bepaling van den eigenlijken zin en oorsprong des woords.

Volgens de niet zeer duidelijke verklaring van Huydecoper is *twint* »van denzelfden oorsprong als *twee*, *twy*, *twist*, *tusschen*, *twijffel* enz. die altijd een onderscheiding maaken tusschen een en ander. En dus is *twint* (gaat hij voort) het geringste, het kleinste, dat het oog onderscheiden kan, tusschen *Iet* en *Niet*" (1).

Door Van Wijn werd gegist, dat *twint* eigenlijk

(1) M. Stoke, D. I. 166.

zoude zijn *te wind* (1); en deze zelfde meening werd ook voorgestaan door den Heer Jonckbloet (2).

Hoffmann von Fallersleben wilde aan *quint* gedacht hebben, in den zin van een *klein gewigt*, volgens het hoogduitsche *quentchen*, het vierde deel van een lood (3).

De Hoogleeraar Clarisse, zich ten dezen geene stellige uitspraak veroorlovende, vraagt of het woord ook zamenhangt met *twijn*, *twinen* of *twijnen*, *getwijnd*, of met *twintig;* en of het alzoo beteekent *een draadje garen*, of wel het *twintigste* van een *penning*-munt of van een *aas*-gewigt (4).

Het eerste lid dezer vraag is bevestigend beantwoord door den Heer Halbertsma, die op de meest stellige wijze beweert, dat *twint*, door achtervoeging der *t*, ontstaan is uit *twijn*, d. i. draad (5).

Het komt mij voor, dat geene der bijgebragte verklaringen de waarheid aan hare zijde heeft. De aannemelijkste onder dezelve is zeker die, volgens welke *twint* hetzelfde zoude zijn als *twijn*, d. i. draad. Die uitlegging strookt allezins met de gewoonte der oude schrijvers, om telkens kleine, nietige voorwerpen te gebruiken, ter aanduiding van iets onverschilligs, of iets dat weinig waarde heeft, zoo als wij tegenwoordig spreken van *een zier*, *een duit*, *een drop* enz. Er valt echter tegen op te merken, dat bij de ouden geen voorbeeld bestaat, althans niet is aangewezen, dat *twint* door hen werd gebezigd buiten de overdragtige beteekenis, die boven werd vermeld; spreken zij van *draad*, in den eigenlijken zin, dan zeggen zij

(1) Aanteekeningen op Heelu, bl. 56.
(2) Specimen de Velthemio, p. 83, 4.
(3) Horae Belgicae, III. 158.
(4) Nieuwe Werken der Maatsch. van Letterk. IV. 129.
(5) Letterkundige Naoogst, bl. 46.

twine of *twijn* (1). Doch er is meer, dat mij toeschijnt, voor eene andere verklaring te pleiten.

Het woord *twint*, namelijk, komt ook in sommige handschriften voor onder den vorm van *twink*. Vers 170 van het eerste boek van M. Stokes Kronijk:

Die mi en twint *niet en bestaen.*

luidt, volgens een ander der door Huydecoper vergeleken HSS., *een twinc* (2); en deze zelfde spelling treft men bestendig en op vele plaatsen aan in één der HSS. van *die Dietsche Doctrinale*, en wel in »een goed geschreven perkamenten Codex, naar het schijnt in het begin der vijftiende eeuw vervaardigd" (3). Zoo heeft wijders het bekende rijmwerk *der Minnen Loep* (volgens de aanhaling van den Heer Jonckbloet) fo. 14 a:

(*Sy*) *avontuerde lijff ende ziel*
Om enen man wt vreemden lande,
Den si leuendich niet en kande
Ende hoirs oik en achte een twinck.

en p. 54 c:

Dit wijff en schaemt haer niet en twinck.

Insgelijks Hillegaersberch, fo. 53 d:

— — *'t Aerdsche goet*
— *Dat is verganclic dinc*,
Ende na ons leven en volcht ons twinc

(1) Zie b. v. de plaatsen aangehaald bij Bilderdijk, Verklarende Geslachtlijst, III. 174. Dat het woord *draad* bij onze ouden ter aanduiding van eene kleinigheid werd gebezigd, herinner ik mij niet; het is echter mogelijk. Doch het voorbeeld, dat ik daarvan vind bij Willems, Mengelingen, bl. 41, komt mij zeer twijfelachtig voor. De aldaar in een oud hekeldicht voorkomende regel:

Hine gaver niet omme enen dreet.

wordt verklaard: *hij gaf er geenen* draet *om*. Ik denk hier aan *drete, dreete*, bij Kiliaan *crepitus, merda*. De spreekwijs is overbekend en komt nog bij Weiland voor.

(2) D. I. bl. 26 en 165.

(3) Zie de Inleiding van den Heer Jonckbloet, op *die Dietsche Doctrinale*, bl. XLIII en XLIV.

El dan (1) *ons werken sullen*
Gheloncet werden.

Uit het tot hiertoe bijgebragte blijkt ten duidelijkste, vooreerst, dat het woord *twink* of *twinc* bestaan heeft, en ten andere, dat het met *twint* verwisseld en volkomen in denzelfden zin gebruikt werd. Wat het woord eigenlijk beteekent, blijkt niet minder duidelijk uit de volgende plaatsen van den laatst aangehaalden dichter, fo. 9 a:

Dus onghestade is hoer dinc
Corter dan een oghes twinc.

fo. 44 a:

Corter dan een oghenwinc.

waarvoor fo. 27 a:

Corter dan een oech op slach.

Twinc is derhalve niets anders dan *wink*, *wenk*, opslag van het oog. Maerlant bezigt dezelfde uitdrukking, N. Werken der Maatsch. van Letterk. III. St. II. 114:

prijs, *die in lodders tonghe hinc*
was noyt wert eens oghen winc,
onder die goede waerde.

Met andere woorden heeft de Leken Spieghel, B. I. C. 5:

Dat een steen anden hemel ware,
Die woeghe hondert menschen zware,
Ende viel recht neder waert,
Nacht ende dach onghespaert (2),
Hondert jaer zoudet liden ooc wale,

---

(1) *El dan*, d. i. *anders dan dat.*

(2) *Onghespaert* is *onverwijld*, *zonder verwijlen.* Zeer kwalijk verklaart de Hoogl. Meijer, in zijn Verslag van twee Getijdenboeken, het woord, bl. 31 aldaar voorkomende:

Doe ghi aen tcruce ghestorven waert,

Eer hi neder quam te dale
Nochtan varen dingle eer
Dan men dade een oghe keer.

en Cap. 5:

So comen si neder also zaen
Alse een oghe toe soude slaen.

De eenzelvigheid der woorden *twink* en *wink* zoude kunnen gestaafd worden door de opmerking, dat de *w* meermalen de *t* voorop neemt, doch blijkt vooral uit de verwante talen. Volgens Nares had het engelsch voorheen *twink* voor »*wink* or sudden motion of an eye-lid"; en het werkwoord *to twinckle* in die taal, angels. *twinclian*, is bekend. Ook 't hoogduitsch zegt in dezelfde beteekenis *zwinken* en *zwinkern*, bij Schilter *zwinczern*.

De uitdrukkingen *een oghenwinc* en *eens oghes twinc* zijn dus beide letterlijk *een oogwenk*, een opslag van

---

Quam daer een ridder, ongespaert,
Die u, met enen spere, stac.

door *die niets ontzag*. De uitdrukking komt meermalen voor, b. v. Rijmkr. van Vlaanderen, vs. 5509:

Hier naer vergaderden beide de heeren —
Ende keerden weder aestelike
Tote voer Ariën ter vaert,
Dat si beleden onghespaert.

vs. 5537:

Ende beede de graven van hogen doene
Keerden in Vlaendren ter vaert,
Ende namen haren wech onghespaert
Tote Aken in dier stonden.

vs. 5725:

Quam hi in Vlaendren —
Bi sinen wive al ongespaert.

vs. 9342:

Die niemare quam ongespaert
Voer den grave Lodewijc.

Dus mede Belgisch Museum, VI. 48 en 96, en elders. Het werkw. *sparen* voor *uitstellen*, *verwijlen*, en vooral de uitdrukking *sonder sparen*, voor *onverwijld*, zijn zeer gewoon en bekend.

het oog; en werd nu *twint* met *twinc* verwisseld en in volmaakt dezelfde beteekenis gebruikt, zoo als dit boven is aangetoond, dan moet zich, reeds bij eene oppervlakkige beschouwing, het vermoeden bij ons opdoen, dat ook deze beide woorden inderdaad één zijn. Jacob Grimm, in zijne Grammatik (1) over *twint* handelende, merkt op, dat in eene oude kronijk *nicht en twink* gelezen wordt, en voegt daarbij, dat, indien die vorm *twink* nader gestaafd kon worden, dit woord tot het hoogd. *zwinken*, *zwinkern* te brengen ware, gelijk *twint* tot *zwinzen*, *zwinzern*, en dat beide naamwoorden alsdan *een oogenblik* zouden beteekenen. De vorm *twink* is boven, meen ik, zoowel uit onze oude schriften als uit de verwantschapte talen, boven alle bedenking gesteld, en het komt mij dan ook daarmede genoegzaam bewezen voor, dat *twint* één en hetzelfde woord is met *twink*. Het werkw. *zwinzen* (frequent. *zwinzern*, bij Wachter *zwintzern*) werd oudtijds en wordt nog in sommige dialekten van Duitschland, voor *blinzeln*, d. j. knipoogen, wenken, *oculis micare*, evenzeer gebruikt als *zwinken* (2); en er is dus niets vreemds in, ja veeleer is het natuurlijk, dat er nevens een naamwoord *twink*, ook een naamwoord *twint* aanwezig is. Opmerking verdient het nog, dat men bij ons, voor *wenkbraauw*, voorheen *winkbraauw* en *wintbraauw* tevens zeide. Vooral is het opmerkelijk, dat de vormen *twink* en *wint* tot heden toe in het hoogduitsch voortleven, en dat wel in dezelfde overdragtige beteekenis, die *twink* en *twint* bij onze oude schrijvers hadden. Schmeller vermeldt als gangbaar de naamwoorden *zwinkerlein* en *augwendlein*

---

(1) Th. III. 732.

(2) Zie Ziemann, Mittelh. Wörterb. s. 703; en Schmeller, Bayer. Wörterb. IV. 307.

voor *een beetje*, *het geringste* (1); deze woorden zijn blijkbaar diminutiven van *twink* en *wend*, d. i. ons *twink* en *twint* of *twent*.

Het gevoelen van Van Wijn, dat *twint* eigenlijk zoude zijn *de wind*, heeft men verdedigd door te doen opmerken, dat de spreekwijze *ein wint* of *den wint* bij oude hoogduitsche schrijvers meermalen voorkomt (2). Als men echter de hiervan bijgebragte voorbeelden overweegt, ontdekt men alras een merkelijk verschil in de beteekenis met ons *twint*. De regels toch *juwer kraft diu ist ein wint*, *Liazen schoene was ein wint*, *al aventiure ist ein wint*, *sit ez ist der lieben gar ein wint*, *sin triuwe was gar ein wint*, zeggen niet de *kracht*, *schoonheid*, *aventuur*, *liefde*, of *trouw* is eene *kleinigheid* of *beuzeling*; maar is even *wankelbaar*, *onbestendig*, *los*, *onzeker* als de *wind*: eene wijze van spreken, die ook bij ons niet vreemd te achten is. Zoo zeide Maerlant reeds, N. Werk. der Maatsch. van Letterk. III. St. II. 116:

zine conne minnen niet en twint
die wandel sijn alse die wint.

d. i. zij kunnen (op de regte wijze) volstrekt niet beminnen, die wankelbaar zijn als *de wind*. Ik haal dit voorbeeld te liever aan, omdat het verschillend gebruik van *wint* en *twint* beide er duidelijk uit blijkt. Om dezelfde reden voeg ik hierbij nog een paar andere plaatsen, in welke de wind, niet als het beeld der veranderlijkheid, maar als dat der snelheid wordt gebezigd, als Walewein, HS. vs. 9833:

Die swarte riddre spaert twint,
Hi comt sporslagede als .i. wint.

---

(1) Bayerisches Wörterb. IV. 106 und 307.

(2) Jonckbloet, Specimen de Velthemio, p. 84; verg. Grimm, Grammatik, III. 734.

d. i. de zwarte ridder vertoeft *geen oogenblik*, hij komt spoorslags als *de wind*. Even zoo Ferguut, vs. 2341:

Sijn ors liep sere dan .i. wint,
Ferguut ontsachne niet .i. twint.

d. i. zijn paard liep harder dan *de wind*, Ferguut vreesde hem niet *het geringste*.

Ik meen alzoo getoond te hebben, dat het oude *twint* voor niets anders te houden is dan *twink*, dat is *oogwenk*. De vraag kan nog rijzen, hoe het met de beteekenis van *oogwenk*, dat is dus een *kleine tijd*, overeenkomt, dat woord toe te passen op allerhande kleinigheden of onverschillige dingen. Doch men bedenke vooreerst, dat dergelijke uitdrukkingen, eenmaal als spreekwijzen aangenomen, hare eigene beteekenis plegen te verliezen, en soms op de meest tegenstrijdige wijze worden toegepast. Ieder weet, dat *beetje* eigenlijk zegt *kleine beet*, en toch spreekt elk van *een beetje geld*, *een beetje geduld*, *een beetje tijd*, ja *een beetje water* (1). In andere talen is het even zoo: de Duitscher spreekt van *ein Tröpfchen Feuer*, en de Franschman zegt *je n'y entends goutte*, dat is letterlijk *ik versta er geen droppel van*. Doch ten andere, die bedenking blijft bestaan, welke oorspronkelijke betee-

(1) Deze afwijking van de eigenlijke beteekenis des woords is oorzaak, dat sommige taalkenners voor hetzelve een' anderen oorsprong gezocht hebben. Bilderdijk houdt *beetjen* voor eene spottende nabootsing van de hoogduitsche wanspraak, die *een bee* zegt voor het fransche *un peu*, zie Verkl. Geslachtl. in voce. Lublink meende, dat het woord kwam van *baat*, *bate* (nut, voordeel), zie zijne Brieven en Briefwisseling, bl. 217. — De overeenkomst met het hoogd. *bisschen* zal echter de gewone afleiding van ons *beetje* wel genoegzaam bevestigen. — Van waar mag Helmers het woord *bete* in het onzijdig geslacht genomen hebben? *Het dorre bete broods* vind ik tweemaal bij hem, Gedichten, I. 132 en 183 (3e druk). Zou dit ontstaan zijn uit verwarring met *beetje*?

kenis men ook aan *twint* toekenne. Men neme, bij voorbeeld, die van *twijn* of *draad*, door den Heer Halbertsma verdedigd; *niet een draadje zien*, *achten*, en dergelijke laat zich begrijpen: maar hoe zal men verstaan *de ridder verwijlt geen draadje*, uit den Walewein, of *de vogelen kunnen niet een draadje het licht der zon verdragen*, uit Maerlants Rijmbijbel? of de uitdrukking:

Dien Godt bemindt
Dwaelt niet een twindt.

nog door Casteleyn (Liedekens, bl. 37) gebezigd? Op deze voorbeelden is wederom alleen de betsekenis van *oogenblik* in den eigenlijken zin des woords toepasselijk.

Der Leken Spieghel — met deze opmerking wil ik dit vertoog besluiten — levert een voorbeeld op van eene versterking van het woord *twint*, door eene andere gelijksoortige uitdrukking. Men leest B. II. C. 11, van vele engelen, die wilden nederknielen bij het feest van Jezus' geboorte:

Si achtens herde clene
Ende en hadde hem twint boy
Dat hi daer lach opt hoy
Tier zonderlingher feesten
In een crebbe voor twee beesten (1).

d. i. zij achtten het gering en telden het *volstrekt niets*, dat hij daar op het hooi lag enz. Zonder *twint* komt dezelfde spreekwijs voor in den Ferguut, vs. 5108:

Die naen sweech, het haddem boy.

d. i. de dwerg zweeg en telde het *niets*. Zoo ook vs. 5345:

't ierst dattene die van buten saghen,
spraken si: dese en is niet bois.

---

(1) Zie Het Instituut over 1841, bl. 151, waar gevraagd wordt, of *boy* ook *domuncula*, d. i. *huisje*, beteekene.

d. i. deze is niet *gering*, geene *beuzeling*. De Heer Halbertsma, die de regte beteekenis dezer plaatsen uit den Ferguut, tegen de verkeerde uitlegging des Hoogl. Visscher, aanwijst, vraagt of van dit *boy* ook het eng. *boy*, kleine jongen, afkomt. Met meerdere zekerheid kan men dit beweren van ons *beuzel*, *beuzeling*, d. i. kleinigheid, zoo als ons *boos* oorspronkelijk ook den zin van *nietig*, *gering*, had, zie Graffs Sprachschatz, III. 216. Het thans verouderde *beuzel* is bij Kiliaan opgeteekend in denzelfden zin, als wij thans *beuzeling* zeggen en komt onder anderen voor bij Van Ghistele, Heroid. Ep. 127 verso:

Hoe derfdy dan met zoo stoute manieren
En zoodanighe loghenen verklaren
En vreemde beuzelen *versieren.*

Jonktijs, Venus enz. bl. 15:

Het al te lijdsaem oyr —
Dat voor deez' beuzelen *te lang ontsloten staet.*

Ook Bilderdijk leidde *beuzeling* van *boos* af, doch op eene min aannemelijke wijze (1). Op wat grond men in het Etymol. Handwoordenboek van den Heer Terwen *beuzeling* gebragt vindt tot *botten*, *botsen*, slaan, kan ik niet bevroeden.

---

(1) Verkl. Geslachtlijst, op *bezem*.

OVER DE

BEHEERSCHING VAN HET WERKWOORD

HERINNEREN.

Er bestaat in onze letterwereld, ten aanzien van het gebruik des werkwoords *herinneren*, een bestendige strijd. Telkens vindt men in onze beoordeelende tijdschriften door recensenten de opmerking gemaakt, dat men verkeerdelijk zegt *zich* of *iemand aan iets herinneren*, in plaats van *iets aan iemand* (1). Van dezen regel intusschen, ofschoon door gezaghebbende taalkenners, als Weiland, Bruining, Lulofs en Siegenbeek gestaafd (2), wordt altijd wederom, en zelfs door achtbare schrijvers, afgeweken.

De afkeuring van de uitdrukking *iemand aan iets herinneren* is gegrond op de verklaring, die men van het werkwoord geeft. *Herinneren* (zegt men) is het frequentatief van *herinnen*, d. i. weder inbrengen. Nu kan (zegt men voorts) wel eenig voorwerp *aan iemand* worden *in* of *te binnengebragt*, maar niet *iemand aan een voorwerp*. Is de gegevene verklaring van *herinneren* de ware, dan is de gevolgtrekking, naar mijn oordeel, volkomen juist, en verdient de uitdrukking *iemand aan iets herinneren* als eene ongerijmde spreekmanier te worden verworpen. De zaak schijnt mij evenwel voor eene andere en betere uitlegging vatbaar.

Niet ongewoon is bij onze oudste schrijvers de spreekwijs *in worden* (*inne worden*, *in inne worden*) voor *merken*, *gewaar worden*, *overtuigd worden*; b. v. Maerlant, Spieg. Hist. III. 183:

---

(1) In het breede werd dit reeds beweerd in den Konst- en Letterbode van 1803, N°. 8.

(2) Weiland, Taalk. Woord. op *herinneren*; Bruining, Synonymen, I. 294; Lulofs, Gronden der Nederl. Woordafleidkunde, bl. 185; Siegenbeek, in het Taalk. Mag. II. 34.

So dat hi quam in sinen zinne,
Ende hi warts *int herte* in inne
Dat hi bet vile int gebede,
Dan hi vloe teeneger stede.

Willemsz, der minnen Loep, HS. fo. 10:
Want ghi mochtes werden inne
Ende selve proeven bi ghelijcke.

M. Stoke, II. 253:
Ende recht doe in desen dinghen
Quam een scip an enen sande,
Daert sittende bleef op den lande
Met velen lude, die waren inne.
Als men dies wort in inne,
Voer men daer met menighe man,
Ende streetse doe met crachte an,
So dat si hem gaven ghevaen.

Ferguut, vs. 1251:
— — *want si vrucht*
dats haer oem mach werden in inne,
datsi ten ridderwaert draghet minne.

ald. vs. 2010:
In can gewerden *niet* in inne
oft ic hare iet hadde mesdaen,
waeromme es si van mi gegaen.

Floris ende Blancefloer, vs. 3283:
als hi hare twier wart gheware
te gader ligghen, hi waende dat ware
Blancefloer ende Claris hare ghespele:
bedi hi en merkets niet vele,
dat hi des jongelincs in inne wart.

ald. vs. 3758:
hoe hi so hoghen tor op clam
ende hoe hi in Blancefloeren camer quam,
bi welker list, hi welken sinne,
dat niemen int hof wart in inne.

Blommaert, Oudvl. Ged. II. 3:

Di wert *noch wel* in inne,
Wat waer ofte loghene es.

ald. 78:

Van den bedde spranc soe saen,
Ende hevet eene veinste ondaen;
Soe wart *der manen saen* in inne,
Met dien vernuwede hare de minne.

N. Werken der Maatsch. van Letterk. V. St. II. 77:

Al had ic alle die conste van sinne
Die die werelt oyt had inne
Of hebben zal emmermere,
Dies word *ic harde wel* an inne
Zo ne condic u coninginne
Volprisen in ghenen kere.

Deze spreekwijs, in 't hoogduitsch in dezelfde beteekenis gangbaar (1), is zeer oud. Bij Willeramus leest men reeds p. 24: *So her thes* innena (2) werthet *thaz mich thero werelde verthruzed* — (so hy des indachtich werdet dat mi de werelt verdriet); p. 82: *nu* werthet *her thes wola* innena (nu sal hy dat wel vernemen); p. 119: *ich ne* wart *niet* innena *thero donorum* (ic en dachte niet om die gaven); en p. 147: *wanda her thes* innen is worthan (want hi is des indachtig geworden). — Otfridus heeft dus Evang. Lib. II. Cap. VIII. vs. 95: Ih uueiz thu es innana bist (scio, quod hoc noveris), d. i. *ik weet*, *dat dit u bekend is*, op welke plaats Scherzius aanteekent: »aptius sic exprimitur: *scio quod id interne* seu in corde *sis*."

(1) Zie voorbeelden daarvan bij Huydec. op M. Stoke, II. 253, 4; en vooral bij Adelung, die zelfs nog eene plaats uit Gellert bijbrengt.

(2) *Innena*, *innana* is van *innan*, in 't hoogd. *innen* en ons *binnen* (be-innen) nog aanwezig. Zoodanige verlenging hooren wij ook wel in *buitene*, *bovene* enz., en die vorm zal, vermoed ik, aanleiding gegeven hebben tot het schrijven van *in inne worden*, *an inne worden*. Het woord *innan* zelf schijnt van eene onzekere vorming, zie Graff, die Althochd. Praepositionen, s. 69.

In deze uitdrukkingen *in zijn*, *in worden*, heeft het woordje *in* derhalve de beteekenis van *inwendig bekend*. De zaak *wordt* ons *in* is dan: zij wordt ons *ingebragt*, wij worden met haar bekend en zij wordt dus ons eigendom. Onze ouden hadden zoo ook nog *in maken*, voor *bekend doen zijn*, *bekend maken*, N. Werken der Maatsch. van Letterk. III. St. II. 124:

ic lietmi costen wel een pont,
dat ics vroet waer te dezer stont;
maec *mi dies* in innen.

Meijer, Nalezingen, bl. 152:

Jacob, *ik antworde ten beghinne*,
Dat ic subtielre woerde van sinne
Nie en hebbe ghehoert,
Dan du mi hier maecs aen inne.

ald. bl. 140:

Hi is, *die der Propheten sinne*
Leerde, *ende* maecte aen inne
Des Gods sones menschlycheit.

Kausler, Denkmäler, II. 185:

Wildi mi hu hatie maken in inne.

en de plaats bij Huydec. op Stoke, t. a. p.:

Ic segt u, *ende* make in inne
Dat God, *dor onser alre minne*,
Die Vader van hemelrike es.

Van dit *in* nu vindt men bij Junius (1) en Ziemann (2) het werkwoord *innen*, dat regelmatig beteekent *doen in worden*, hetzelfde wat onze ouden door *in maken* uitdrukten; en zoowel de genoemde Junius, als Wachter (3), leiden van dit *innen*, op eene even regelmatige wijze het hoogd. frequentative *innern*, *erinnern*, af.

Als de Duitscher derhalve met den accusativus van

(1) Observationes in Willeramum, p. 67.
(2) Mittelhochd. Wörterbuch, in voce.
(3) Glossar. German. p. 790.

den persoon en den dativus van de zaak zegt *jemanden an etwas erinnern*, is dit niet zonder grond, en alzoo geene ongerijmdheid, als de Heer Siegenbeek zegt. Volgens een gebruik, dat eeuwen heugt, zegt hij dan *iemand doen in worden aan iets*, d. i. *bekend met* of *gedachtig aan iets*. Zegt hij met den genitivus van de zaak *ich erinnere mich dessen*, dan komt dit overeen met het oude taaleigen, dat reeds bij *inne worden* dikwerf dien naamval bezigt, gelijk dit uit de boven bijgebragte voorbeelden te zien is. Overbekend is wijders het verschillend gebruik der voorzetsels bij hetzelfde werkwoord in onderscheidene tijdperken, ja vaak in hetzelfde tijdvak. Thans zeggen wij zoowel *iets gedenken* als *aan iets gedenken* en voorheen *van iets gedenken*, en zoo bij vele woorden meer.

Wat ons *herinneren* betreft, vroeger veelal *erinneren* geschreven en met die spelling alleen bij Kiliaan te vinden: het is onwaarschijnlijk, dat dit woord een' anderen oorsprong zoude hebben dan onzer naburen *erinnern*. De oorspronkelijke uitdrukking *in worden aan* of *van iets* is onzer oude taal even zeer eigen als der hoogduitsche, en zij bezit bovendien het bedrijvende *in maken*, voor volkomen hetzelfde, wat wij thans *herinneren* heeten (1). Om welke reden zoude dan voor dit werkwoord een andere oorsprong moeten worden gezocht? Daarenboven, ik beweer, dat zij, die van *herinneren* eene andere verklaring gaven, zich hebben schuldig gemaakt aan eene schromelijke vergissing. »*Herinneren* (zegt de Hoogl. Lulofs) is iets bij

(1) Het primitief *innen* — wel te onderscheiden van ons tegenwoordige *innen*, — meen ik te hebben ontmoet bij Casteleyn, de Konst van Rethoriken, bl. 133:

Wilde dieren vrientschap met vrientschap innen.

dat is *herdenken, vergelden*. Zoo ook bl. 109 het substantief *inning* voor *herinnering*:

Teapittel waert staet zalmen u narreren,
Hier krijght ghijs rechte inninghe.

vernieuwing in onze gedachten *innen* of *inbrengen*; *innen* stamt van het voorzetsel *in* en is nog gebruikelijk in onze spreekwijze *geld innen* voor *geld beuren*, *inbeuren*." Maar, is *geld inbrengen* en *geld beuren* dan hetzelfde? Het hier bedoelde *innen* wordt altijd gebruikt voor *ontvangen*, *invorderen*, en nimmer voor *inbrengen*, dat is juist het tegengestelde. Hij, die betaalt, *int* niet, maar wel hij, die ontvangt; de laatste *krijgt* het geld *in*, dat door den eerste *ingebragt wordt* (1). Van *innen*, in dien zin genomen, kan *herinneren* derhalve niet worden afgeleid, en het blijkt overtuigend, dat het oude spraakgebruik ons hier alleen den waren weg aanwijst: éene proeve uit vele van de nuttigheid der oude taalbeoefening.

Het besluit is dan, dat onze hoogduitsche naburen zich in de beheersching van hun *erinnern* aan geene ongerijmdheid schuldig maken; en dat wij, het werkw. *herinneren* op dezelfde wijze bezigende, niets anders doen, dan hun en ons oude taalgebruik volgen. Dat gebruik is bij ons tot heden toe, en zelfs bij schrijvers van den eersten rang (2), zoo vast geworteld, dat noch de stellige afkeuring van de meeste taalkenners, noch de herhaalde berisping van beoordeelaars, in staat geweest zijn het uit te roeijen.

---

(1) Zelfs Ypeij, die *herinneren* met het oude *inne worden* in verband bragt, heeft deze tegenstrijdigheid niet opgemerkt; zie Brender à Brandis, Taal-, Dicht- en Letterkundig Magazijn, II. 282.

(2) Bij voorbeeld Van der Palm, Redevoeringen en Verhandel. I. 315 en 334; Bijbel voor de Jeugd, XVI. 29 en 71, XXIV. 64; Ypeij en Dermout, Geschied. der Ned. Herv. Kerk, I. 309, IV. 537; De Jonge, Geschied. van het Nederl. Zeewezen, II. St. II. 230, III. St. II. 188, IV. St. II. 391 en 542; Groen van Prinsterer, Beschouw. van Staats- en Volkerenregt, I. 75, enz. enz. — Zie ook Bilderdijks aanteekening op Huygens, V. 165, 6.

GEMENGDE OPMERKINGEN

TER OPHELDERING VAN

WOORDEN OF SPREEKWIJZEN.

GHESCES, GHETES, GHELES.

De Hoogl. Siegenbeek ontmoette deze woorden in een door hem uitgegeven HS. van een vervolg op Maerlants Wapen Martijn, medegedeeld in de Nieuwe Werken der Maatsch. van Letterk. D. V. St. II bl. 125 — 153. Het couplet, waarin zij voorkomen, luidt aldus:

Of dit minne es, als het es,
Dies sijt seker en ghewes:
Ik volghe minen eersten woorde:
Ouer wairheit lye ic des,
Soene smaidt zwart no mes,
Die mi th'te doirboorde.
Therte nem'meer ghenes,
Noch gheruste, noch ghesces,
Liechic van enen woirde.
Prouf dattu wils, Jacop, ende les;
Dies es mine h'te wel gheles,
Dat ic mi eer v'smoirde,
Eer iese sterven hoirde.

Op het woord *ghesces* teekende de Hoogl. het volgende aan: »Van dit *ghesces* weet ik niets te maken, en geloof, dat de lezing bedorven is. De Antwerpsche uitgave heeft daarvoor *ghetes;* doch ook

hiervan is de beteekenis mij raadselachtig. Ik vind wel een subst. *getes*, zoo veel als *verpleging*, *verzorging* beteekenende, in het *Houw.* van Cats, afd. *Vrouwe*, bl. 132, 4°, waar hij van het onbetamelijke sprekende, dat vrouwen de verzorging van hunne [hare] zieke mans aan anderen zouden overlaten, zich dus uitdrukt:

Gewis de ware vrouwen
Die hebben haer beroep hier beter onderhouwen.
Besiet de grootste selfs: de vorst Themistocles
Ontfing van sijn gemael-in sieckte sijn getes.

Kiliaen, bij wien men dit woord te vergeefs zoekt, geeft, met een subst. *tets*, een werkwoord *tetsen* op, in den zin van *tangere*, *icere*; *palma tangere sive leviter verberare*. Men zou dus *getes* bij Cats van de zachte behandeling van een' zieken kunnen verklaren, terwijl ons *getes* als de gebiedende, of (zoo men *'t herte* leest) als de aanvoegende wijze van *getetsen* zou te beschouwen zijn. In hoe verre het bijgebragte iets ter opheldering der plaats kan toebrengen, laat ik aan de beslissing van deskundigen over."

Dus verre de Hoogl. Siegenbeek. Mijns bedunkens beveelt zich de lezing van *getes* hier minder aan, dewijl dit woord gemeenlijk voorkomt in eenen zin, die hier weinig schijnt te voegen. Liever zoude ik daarom, de lezing van het HS. volgende, aan *gesces* de voorkeur geven, en dit woord verklaren door *zeker*, *veilig*, zoodat de zin deze wordt: »het hart (door de minnewond getroffen) geneze nimmer van die wonde, zij nimmer gerust of *zeker*, indien ik in één woord de waarheid niet belijde (1)." Het oudduitsch toch

(1) Op *smaict*, in den vijfden regel, zegt de Hoogl.: »*Smaken* schijnt hier zoo veel te beteekenen, als *overeenkomst met iets hebben*. De zin is derhalve: die mij het hart doorboorde, had

kende het adjectief *saeze* en *gesezzen*, eigenlijk *gezeten*, *woonachtig*, beteekenende, doch van daar ook overgegaan tot *veilig*, *zeker*. Zie Ziemann op de beide woorden. Zeer gewoon was het substantief *gesez*, *gesaeze*, *gesaze*, voor *zetel*, *woning*, *verblijfplaats*, *gebouw*. Dus in Graffs Diutiska, III. 125: *du sin* gesazze *unde sin uuarte bist*. d. i. gij zijt zijne *woning* en wachttoren. Notker, Psalm XXVIII. vs. 10: *Truhten habet sin* gesaze *an dero fluohte*, d. i. de Heer heeft zijne *woning* in den vloed. Meer plaatsen zie men bij Graff, Sprachschatz, VI. 304. En ook dit eigen zelfstandig naamwoord meen ik bij onzen Maerlant te hebben aangetroffen, Spieg. Hist. I. 85:

Noch hier naer suldi vinden in steden,
Hoe van desen Seraphis
Sijnt was gemaket een ghechis.
Ende hoe sijn tempel wart gevelt
Alter neder met ghewelt,
Vanden keyser Theodosius.

Ghechis houd ik voor *woning*, *gebouw;* welk gebouw Maerlant later (D. III. 123) op deze wijze beschrijft:

Seraphis tempel die stont
Op enen hogen berch niet ront,
Hondert trappen hooch of mere,
Van groten steenen dor vast sere,

---

niets van zwaard of mes, geleek niets naar zwaard of mes." Ik versta deze plaats geheel anders. Het *zwaard* of *mes smaken* is *het ondervinden* of *ondergaan*. De zin is: zij, die mij het hart doorboorde (door de min), zal niet door het zwaard of mes gedood worden." En dit gezegde slaat terug op coupl. 8, waar men leest:

Ic lossede, die mi therte verzwairt.
Soude ic hare laten smaken tzwairt?
Dat ware ondervonden
Meerre mort, danne sonden.

d. i. die straf zou grooter zijn, dan de misdaad.

Ende dat hoghe, wijt ende lanc,
Dicke waest ende sere stranc.

Zoowel als nu het oudduitsche, bij ons anders min bekende, substantief *gechis*, *geches* (gebouw), bij Maerlant voorkomt, kan hij ook het adjectief *gesces*, *geches* (veilig, zeker) gebezigd hebben. In den Wapen Martijn vooral kwam het te pas, om des rijms wille uit *misselike tonghe* (dat is: velerlei dialekten) woorden te zoeken, zoo als hij ergens zich uitdrukt. In dat gedicht behoefde hij in elk couplet acht of negen rijmwoorden van denzelfden uitgang.

Het woord *getes*, van 't welk de Hoogl. een voorbeeld uit Cats bijbrengt, af te leiden van *tetsen*, bij Kiliaan *palma tangere*, komt mij niet onaannemelijk voor; althans ik weet voor alsnog geene betere afleiding aan te wijzen. Ook Witsen Geysbeek bragt, in de aanteekeningen op zijne uitgave van Cats' werken, het woord tot *tets*, *tes*, hand. Dat *getes* in der daad de beteekenis had van *verzorging*, *verpleging*, kan bevestigd worden door andere plaatsen van denzelfden dichter; b. v. D. I. fo. 414:

Bied gunst en doe getes, *voor al aen uwen man.*

en fo. 424:

Heb deel in sijn verdriet door gunstig medelijden,
En doe hem sijn getes, *oock sonder u te mijden.*

Zoo ook Hondius, Moufeschans, bl. 112:

En de hooch vermaerde bloemen
Van de schoone Hesperides
Mogen haer nu niet beroemen
Van haer vrouwen groot getes.

Eenigzins verschillend is de beteekenis van het woord, bij denzelfden dichter, bl. 58:

Twee dry seugen met haer viggen
Neus en aers, naer haer getes.

hier geeft het blijkbaar te kennen *wijze van handelen*, *gewoonte* of *aard*. Even zoo bij Kausler, Denkmäler, II. 397:

In salre gheenen na mijn ghetes
Hebben, no na den wille mijn.

d. i. naar mijnen *smaak* of *zin*. — En zoo zal 't woord mede te verstaan zijn, Belg. Museum, VI. 96:

Her Hughe sprac: Here, dit moet bliven;
Want u te lerene niet en es;
En mochte aen u niet becliven;
Daerommè en eest u niet getes.

De Heer Willems verklaart dezen laatsten regel door »daerom raekt u dit niet," er bijvoegende: »*Getes* schijnt te zijn het praeteritum van *teesen*, verwant met *teisteren*, *tasten*, *tasch* (iets waer men in *tast*), enz." Liever zoude ik verklaren: hetgeen gij mij vraagt (u tot ridder te maken, namelijk) komt niet met uwen *aard*, *aanleg*, *gewoonte* overeen; want (vervolgt de dichter)

Men mach geen hoger dinc besriven,
Dan ridderscap, des sijt ghewes.
Ic woude een vreemde sake bedriven,
Cledic met samite mes.

d. i. bekleedde ik mest met fluweel. — Der Leken Spieghel, B. I. C. 45, heeft:

Na Abrahame dusent jaer,
Ende voor Jhesum twee dusent jaer,
Was een heylich Jode, hiet Moyses,
Dien God was also ghetes,
Dat hi sprac in menigher stont
Jeghen hem, mont jeghen mont.

waar *ghetes* mede door *gewoon*, *gemeenzaam*, verklaard kan worden. Bij den straks vermelden Hondius trof

ik mede aan het deelwoord *getest*, voor *verzorgd*, *verpleegd*, bl. 86:

Oock sulck een hof, die dient u best
Daer uwe stramme jaeren
Sijn met vermaecken wel getest.

en bl. 354:

Elck behelpt hem alderbest
Met het zijne wel getest.

Op den regel:

Dies es mine herte wel gheles

teekent de Hoogl. Siegenbeek aan: »De Antw. uitg. heeft *gewes*, dat ik meen de ware lezing te zijn." De lezing *gheles* levert intusschen insgelijks een' tamelijk goeden zin. De uitdrukking *geles zijn*, voor *gewoon zijn*, komt meermalen voor, b. v. Maerl. Spieg. Hist. II. 54:

Vele ongeuals volget den ouden.
Hine can niet, dan sparen ende houden,
Ende prisen, dattere leden es,
Te clappene altoes geles.

Zoo ook Walewein, HS. vs. 393:

Toude serpent was wel gheles
Daer te vaerne uut ende in;
Want het haelder sijn ghewin,
Daert altoes bi moeste leven.

Op de aang. bl. van Maerl. wordt van *geles* gezegd: »Dit is hetzelfde met *gheleysigh*, assuetus, bij Kiliaan," waarmede Bilderdijk (D. III. Aant. bl. 32) zich vereenigt. Men zie ook Ten Kate, II. 277.

Bij Walewein komt vs. 262 nogmaals voor:

Die berch die werts sciere gheles.
Als Walewein daer binnen es,

Dat gat te voren was open,
Wert nu sciere toe gheloken.

Gheles worden versta ik als *vernemen*, *gewaar worden*. Bilderdijk zegt (Nieuwe Verscheid. IV. 108), dat *geles* ook voor *geleerd* gezegd werd: de beteekenis van *vernemen*, *bemerken*, is niet verre daarvan verwijderd. — Ik voeg hier nog bij, dat *geles* ook zelfstandig voorkomt, voor *les*, Maerl. Spieg. Hist. III. 241:

— *Here! die tijt gaet.*
Heet, datmen lese dit geles;
Want dit volc al moede es.

Reinaert, naar Willems, vs. 2950:

— — — — *Hier es*
Dese pelgrijn; leest hem een geles,
Ende gevet hem scerpe ende staf.

GHIËN.

Het oude werkwoord *ghiën* heeft het ongeluk, van door onze uitleggers meermalen verkeerd te zijn verklaard. Clignett ontmoette het bij Maerl. Spieg. Hist. I. 83, waar men leest:

Plinius die wille ghien
Dat hi Apis hevet ghesien.

en teekende daarop aan: »— het woord *ghien*, het welk mij tot hier toe nimmer, by eenen van onze oude Schrijvers voorgekomen is, dan alleen op deze plaats. Wij vinden dierhalven hier een woord, welks beteekenis niet gemaklijk te ontdekken, doch het welk om deszelfs zeldzaamheid onzer byzondere opmerking dubbel waardig was. Ik durf echter de beteekenis nu bepalen: *ghien* beteekent *spreken*, *zeggen*, loqui, dicere." Deze verklaring wordt verder gestaafd door het bij Maerlant gevolgde latijn van Vincentius, die heeft: *erat autem apis ut* ayt *Plinius*, *qui et testatur se eum vidisse;* en door het oude hoogduitsche *gen*, *gehen*, dat bij Scherzius mede door *loqui*, *dicere*, vertaald wordt.

Dat het werkwoord *ghien*, hetwelk bij onze ouden niet zoo zeldzaam is, als Clignett meende, één is met het oudduitsche *gehen*, *gihan*, *jehan*, *jihan*, zal wel aan geen' twijfel onderhevig zijn. Dan, dit werk-

woord beteekent niet alleen *loqui* of *dicere*, maar — en zelfs meestal — *fateri*, *confiteri*, d. i. *belijden*, zie Wachters Glossar. 776, en Graffs Sprachschatz, I. 581. En in deze beteekenis komt het woord voor eenige bladzijden verder in hetzelfde deel van Maerlants Spiegel, bl. 101:

Ende waert, *dat si der mesdaet* gieden,
Ende Gods wet ane vinghen,
God soudse weder int lant bringen.

Hier zegt Mozes van de Israëliten, dat »indien zij hunne misdaad *beleden*, en Gods wet weder betrachtten, God hen weder in hun land zoude brengen." Op gelijke wijze heeft Notker, Psalm, LXVI. vs. 4: *iehen iro unrehtis*, en Ps. CXLVI. 7: *iehent dero sundon.*

Deze beteekenis van *belijden*, *erkennen*, *bekennen*, zal men, geloof ik, doorgaans bevestigd vinden door de volgende voorbeelden, mede uit oude schrijvers, inzonderheid uit Maerlant, ontleend. Nalezingen, door Prof. Meijer uitgegeven, bl. 139:

Hier op proef ende sie
Met herten, *ende* des ghie.

waarop de Hoogl. te regt aanteekent: *belijd dit;* doch zoo had de uitdrukking ook verklaard moeten worden, bl. 131:

Nu antwarde mi ende ghi.

dat duidelijk voor *ghie* is, want de uitlegging des Hoogleeraars: *gij ook op uwe beurt* heeft geen' zin. — Willems, Mengelingen, bl. 52:

Es dese redene waer, *so* gies.

d. i. *belijd*, *erken het.* De Heer Willems dobbert hier tusschen *gij des* en het fransche *guise.* — Nieuwe Werken der Maatsch. van Letterk. III. St. II. 104:

is dese dine waer, *zo* ghies.

ald. bl. 128:

toghe moet lijen ende ghien.

d. i. het oog moet het *belijden* en *bekennen*. — En mede ald. bl. 134:

wilde hi der waerheit ghien.

D. V. St. II. 27:

Zech mensche, merc ende besie,
— — *proef ende* ghie.

ald. bl. 30:

Du moets di setten in dien,
Dat di die werelt doet sal ghien.

d. i. gij moet u zoo gedragen, dat de wereld u voor dood zal *erkennen*. — Ald. bl. 137:

Hi doolt, als hi wel selve ghiet.

ald. bl. 144:

Dat ic di doe noch heyden ghien
Met mi, of du best een payen
Of in heresien.

Belg. Museum, V. 78:

— *salic der waerheit* gien.

hetwelk de Heer Willems hier te regt door *belijden* verklaart. — Tot hiertoe kwam het werkwoord ons voor zonder beheersching, met een' accusativus of met een' genitivus: men vindt echter ook *ghien aan iets* of *iemand*, voor *iets* of *iemand belijden*, op dezelfde wijze als Notker heeft Psalm XLIII. vs. 9: an *dinen namen* iehen *uuir;* Ps. XXXIV. 18: *sie* iehent an got; Ps. LIV. 14: *uuir* iahen an *einen got.* Volkomen stemt ons nederduitsch hiermede overeen; N. Werk. der Maatsch. van Lett. V. St. II. 61:

Doe God die werelt wilde wieden
Van den zonden die ghescieden
In zo menighen manieren,
Ontflo Noe met zinen lieden

Entie aen *zine ghelove* ghieden
In die arke metten dieren.

en bl. 140:

Wien maecte die minne ye blint,
Die an *Gode* ghieden?

De geleverde voorbeelden bewijzen, met hoe weinig grond de Hoogl. Meijer verklaarde, dat het werkwoord *ghien* »meest voorkomt in de beteekenis van *zeggen* of *spreken*" (1). Het werkw. *beghien*, waarvan de Hoogl. het schijnt te willen onderscheiden, beteekent volkomen hetzelfde; b. v. Maerl. Spieg. Hist. III. 76:

Si quamen in ende al met allen,
Sijnse voer Jeronimuse gevallen,
Ende begien, *alse die hem scamen*,
Hare mesdaet al te samen.

ald. bl. 257:

Metten monde, *ende metter herte*
Beghie *ic*, *Here! dine godhede.*

N. Werken der Maatsch. van Letterk. III. St. II. 136:

zi is —
die lucifer beghiede.

Blommaert, Oudvl. Ged. I. 117:

Thomas, *wiltu noch* beghien
Want du mi heves ghesien,
Ende mine wonden bevaen,
Dat ic ben op verstaen?

d. i. wilt gij *belijden* (*erkennen*), dat ik opgestaan ben, dewijl gij mij gezien en mijne wonden betast hebt? De beteekenis van *vergewissen*, die men hier aan 't woord heeft toegeschreven (2), wordt, dunkt mij, ook door het verband wedersproken. — Hetzelfde werk, II. 24:

---

(1) Aanteek. achter het Leven van Jezus, bl. 360.
(2) Nieuwe Werken der Maatsch. van Letterk. V. St. II. 27.

D'inghele dorsten niet beghyen
Dat si Gode hadden ghesien
In den aensichte zine.

Reinaert de Vos, vs. 2954:

Reinaert hevet selve begiet,
Dat hi es in spaeus ban.

In de Rijmkronijk van Vlaanderen leest men, bl. 125, van iemand, die

— *begonste wel ghewesse*
Te hebbene groste berauwenesse,

vervolgens:

Alse langhen tijt hadde geclaecht daer,
Ende beweent sine sonden zwaer;
Ghine hi in dat scip weder bekien,
Of hi hem hiet mochte ghehelpen met dien.

Kausler meent, dat hier *besien* moet gelezen worden: doch wat verligting kon het bezien van het schip den boeteling bezorgen? Zonder twijfel heeft men hier eene, naar een' of anderen tongval gebogen, uitspraak van *begien*, belijdenis doen.

In één der bijgebragte voorbeelden van *ghien*, vonden wij dit werkwoord verbonden met *lijen*, en het is opmerkelijk, dat dit laatste woord met het eerste zijne verschillend gewijzigde beteekenissen deelt, en eveneens, èn met den accusativus èn met den genitivus gebruikt werd. Zoo beteekent *lijen*, *lien*, eenvoudig *zeggen*, Maerl. Spieg. Hist. I. 24:

Haer eeste vrouwe, *si* lyhen *des*,
Dat was die dochter Hercules.

Die dietsche Doctrinale, bl. 263:

Si es, *alsoe ic hore* lien,
Ghedeilt in drien partien.

Dus ook *belijden*, *erkennen;* Maerl. Spieg. Hist. II. 67:

Ende elc, diet gewe, soude lijen
Dat hi beherde ter Roemscher portien.

Walewein, HS. vs. 8911:

Walewein antwerde: here, ik lie
Dat soe mine amie si.

Ald. vs. 9033:

Ghi sijt een coene mordenare,
Dat ghi dart lyen *openbare*
Van der mort van minen kinde,
Dat ic so sere met herten minde.

Blommaert, Theophilus enz. bl. 60:

Ic lie *wel dat waer si.*

Leven van Sinte Amand, vs. 354:

— *Sed tot sinen vader quam*
Ende troostene zeere ende liede *das,*
Dat onse Here God Messyas
Eenen tijt adde daer toe verceren.

Bild. Verscheid. III. 135:

Dat hi der sonden soude of staen
Die hi roekeloselike hadden gedaen;
Ende hi in confessie soude lien.

Maerl. Rijmbijbel, bij Kästner, bl. 2:

Saul seide: du hevest misdaen,
nu lie *dese misdaet zaen.*

N. Werken der Maatsch. van Lett. III. St. II. 100:

hets getrouwe als die zye (1).
mi is leet dat ic waer lye.

---

(1) Wat is *zye?* In de aanteekeningen op deze plaats wordt aan het *wijfje van den wachtel* of aan den *keekkoek* gedacht. Zeer te regt denkt de Heer Ab Utrecht Dresselhuis (D. V. St. I. 289) aan *zeef.* Het hoogd. *seihe*, oudduitsch *sihe*, in den Teuthonista *syhe*, ware genoeg, om dit te bevestigen. De Hoogl. Meijer, in zijne Oude Nederl. Spreuken en Spreekw. bl. 71 het spreekwoord aantreffende: *dat vrauwen weten, blyft ghesloten, gelyc melo in* dsye *ghegoten*, verklaart *dsye* door *de zee.* Wat zin zoude het hebben, *melk in de zee?* Het woord is van *zijgen*, hoogd. *seigen* en *seihen* (zie Ten

Hoffmann, Hor. Belg. III. 79:

het doet mi di noot, dat ics u lie.

Ald. IV. 56:

ic dade hem lien *der ondaet*
eer die sonne ondergaet.

Kausler, Denkmäler, II. 185:

Mi wondert hoe ghijs durt lien.

En zoo vele plaatsen meer, waarvan men eenige kan aangewezen zien bij Huydec. Proeve, III: 400, en den Hoogl. Clarisse, in de N. Werken der Maatsch. van Lett. IV. 231. — Ik voeg hier nog bij, dat de uitdrukking *verwonnen lien* beteekent *zich overwonnen te erkennen*, b. v. Reinaert de Vos, vs. 7195:

Doe Reinaert hoorde, dattet met hem stont
Verwonnen te lien, *of den doot slach,*
Docht hi dat aen die core lach
Wel dusent marc, enz.

Walewein, HS. vs. 8763:

Hi seide: ridder, wat soes ghesciet?
Ic ne lye verwonnen *niet;*
Laet mi monteren, ic sal iu sciere
Te weten doen mine maniere;
So helpt mi god, die mi gheboet,
Mag ic, ic sal u slaen te doot.

en dat deze spreekwijze, die in den Ferguut driemaal voorkomt, door den Hoogl. Visscher derhalve

---

Kate, II. 556), in den Teuthonista *syhen*, colare; welk werkwoord voorkomt in Maerlants dichtstuk *Van den lande van Overzee*, medegedeeld door Van Wijn, Huiszitt. Leeven, II. bl. 317:

Wie syn si, die daert vette afzyen?

Van Wijn zegt »mooglijk van *zieden*, d. i. *kooken*." Wie denkt hier niet terstond aan de leidslieden »die de mugge *uytsijgen* ende den kemel doorswelgen." Een voorbeeld van *zijen* of *zien* biedt mij nog het Belg. Museum, VI. 107: *dan zal men* (*het deeg*) *zieden een lang wile, met zoeten viere, ende dan* zien *dor een doec, ende tpast wech werpen.*

verkeerdelijk verklaard werd door *verwonnen liggen*, zoo als dit reeds is opgemerkt door den Heer Jonckbloet, achter zijne Beatrijs, bl. 70.

In de N. Werken van de Maatsch. van Lett. III. St. II. 68, leest men:

sullen wi iet gedien,
wi moeten hier an lien.

hetwelk wordt verklaard: »wij moeten ons hiertoe begeven," van *liden*, *lijden*, gaan. Gelijk wij boven hadden *ghien an iets*, zoude ik in bedenking geven of *ghien an* niet beteekent *bekennen*, *belijden*.

CONDECH.

Dat het adjectief *condech* of *kundig* onder meer andere beteekenissen oudtijds ook die had van *stout*, *trotsch*, *hoogmoedig*, blijkt genoegzaam uit de volgende plaatsen, in welke het steeds met *fier* is verbonden; Vanden Levene ons Heren, vs. 2957:

Daer was menich jode die gherde
Te siene die passie ende die noet
Ende ons heren bitter doet;
Dit hadde onse here selve vercoren
Om sijn volc dat was verloren;
Papen, *leec*, *wijf ende man*
Mechten hier nemen boekin (voorbeeld) *an*,
Wy en souden sijn condech no fier,
Om dat wi moghen merken hier;
Hier horen wi grote oetmoedichede
Die onse here selve dede;
Wi souden sijn gemate, *niet fier*,
Om dat wi an Jhesuse mogen sien.

d. i. om hetgeen wij bij Jezus' kruis zien, behooren wij *hoogmoedig noch fier* te zijn, maar uit het voorbeeld des Heeren daarentegen ootmoedigheid te leeren. — Vs. 4315:

Hi dunct mi condich ende fier,
Sonder orlof quam hi hier.

d. i. hij dunkt mij *stout en fier*, die zonder verlof

hier kwam. — Dus mede N. Werken der Maatsch. van Lett. V. St. II. 85, van het kind Jezus:

Hi diende zire moeder sonder dangier,
Hi haelde hout, hi maecte vier,
Hi en was condich noch fier.

d. i. hij was *nederig en ootmoedig.* Eene andere lezing heeft hier:

Hi ne was overmoedich nò fier.

Vooral echter blijkt de aangewezene beteekenis uit de van *condich* afgeleide woorden *condechlike* en *condecheit.* Maerl. Spieg. Hist. I. 187:

Alse hem (Cambices) *an quam des vaders rike,*
Verhief hi hem so condechlike,
Ende screef met an menech rike,
Dat si hem alle ghemeenlike
Souden wesen enderdaen.

ald. bl. 281:

— *dat ghi deerste stijt,*
Die condichlike *iegen ons strijt,*
Suldi der werelt togen wel
Een vreselijk swaer bispel,
Ende sult weten in corten tiden,
Of die Grieken conen striden.

Rijmb. bij Kästner, 3:

mettien quam hem (Samuel) *die mare,*
dat saul ware in carmelo,
ende hadde condichlike *also*
een teiken op gerecht des segen
als die hoverdige plegen.

ald. s. 18:

Onder enen eike, als wyt scriven
Quam hi (Absalon) *bloets hovets gereden;*
Dat dede hi al van condicheden;
syn haer stoet gesprayt wide
metten winde an elke side, enz.

Maerl. Spieg. Hist. I. 329:

Van siere (d. i. Alexanders) condecheit *spreect sekerlike*
Seneca in diere maniere:
Coninc Alexander, die fiere,
Ginc bouen alle menscelichede, enz.

Het vermelde adverb. *vondichlike* moet onderscheiden worden van *condelike*, dat voorkomt in den zin van *naauwkeurig*, Hor. Belg. III. 75:

als hi ten voeten van den torre quam,
harde condelike *leide hire an sijn oghen.*
hi mat ende besach die hoghe, enz.

d. i. hij bezag den toren *naauwkeurig*, en niet *kundig* of *verstandig*, zoo als het glossarium zegt. Die beteekenis wordt gestaafd door het hoogd. *kuntlich*, Barlaam und Josaphat, 84:

Daz du so kuntliche *weist*
Unde so bezeichenliche seist.

d. i. dat gij zoo *naauwkeurig* weet. Zoo mede s. 193:

Sin antlütze ist dafür erkant,
Das ez kuntliche *nieman siht.*

d. i. volgens Köpke, *genau*. — Met *condich*, *kundig*, in de boven gestaafde beteekenis van *stout*, *trotsch*, komt eenigermate overeen die van ons *koen*, hoogd. *kühn*, waardoor de meening, dat dit woord aan *kunnen* verwant is, wordt bevestigd. Opmerkelijk komt mij het gebruik van dit *koen* voor, in den zin van *gerust*, *zeker*, Leven van St. Amand, vs. 4459:

— hebdijs te doenen, ic ben hu by,
Versta ic eenich point of si,
Daer ghi hulpen in hebt te doene,
Ghi moghet up mi wesen coene,
Dat ic hu sal helpen gheerne.

d. i. gij moogt *zeker* van mij zijn, kunt *gerust* op mij rekenen. Dus Hor. Belg. VI. 103:

over mi moochdi wesen coene,

in het Gloss. min naauwkeurig verklaard door *gij hebt over mij te gebieden.* — Maerl. Spieg. Hist. I. 294:

Nu vervrieset dat water diep
Bi nachte dicken ende bi daghen,
Dattere een geladen waghen
Ouer coenlijc *mach riden.*

d. i. blijkbaar *gerust*, *veilig*, *met zekerheid.* En in denzelfden zin komt dit woord voor Hor. Belg. VI. 148:

Hoe ende in wat manieren?
vertrect mi coenlic *uwen staet.*
ic sal u gheven selken raet,
ghi seles wel in vreden bliven.

d. i. verhaal mij *veilig* uwen staat. — Het kan ter verklaring dezer beteekenis van *koen*, en tevens ter aanwijzing van het etymologisch verband van dit *koen* met *kundig*, strekken, op te merken, dat ook 't oud-duitsche *kund* bij Graff (Sprachsch. IV. 414) voor *certus* staat opgeteekend. Ten aanzien van het woord *koen* is het eigenaardig, dat men in deszelfs beteekenissen van *gerust* en *fier* een' genoegzaam gelijken overgang waarneemt, als bij ons *rustig*, dat voor *gerust* en *moedig* tevens gangbaar is.

QUECKENOOT.

Huydecoper, in zijnen Melis Stoke, II. 555, deze plaats uit den Ferguut (vs. 599) bijbrengende:

Die dorpre versprac sinen sone:
ia, seit hi, quaet hoere sone
wilde wesen ridders genoet,
gaet ende hoet u queckenoet.

verklaart *queckenoet* door *quecke-genoot* d. i. *genoot* (1) of *gelijke* van het *vee*. Deze uitlegging wordt ook door den Hoogl. Visscher in zijne uitgave van Ferguut overgenomen, en noch de schrijver van het *Iets over*

(1) *Genoot* komt dikwerf bij de ouden voor in de hier door Huydec. vermelde beteekenis van *gelijke*. Zoo in den vorigen regel *ridders genoet* d. i. *ridders gelijke*. Dus mede Maerl. Spieg. Hist. II. 173:

d Apostelen daden tekine groot,
Miraclen sulc, dat dies genoot
Noint wart gehort in gene sage.

Bild. Versch. III. 168:

Gonst is alre gaven groet,
Want si en heeft genen genoet.

N. Werken der Maatsch. v. Lett. I. St. I. 221:

Ic wane men verre sueken mochte
Haer genote, *eer si waren vonden.*

en zoo zal, in de plaats uit den Bestiaris, D. V. derzelfde Werken, St. I. 17:

Ferguut enz. (Leyden 1838), noch de Heer Halbertsma in zijne *Letterk. Naoogst* maken op dit punt eenige bedenking. — Ondanks de proef, welke de genoemde verklaring alzoo heeft doorgestaan, meen ik, dat zij onjuist is, en dat het woord eene zamenstelling is van *queck* en *hoot*, d. i. *hoofd*. Ik grond die meening op de schrijfwijze, die men elders van dit woord aantreft, en wel in den Spyeghel der jonghers, van Goetman, waar men vs. 291 leest:

Ten is geen heere van macht so groot,
Die gheen vrienden te doen en heeft;
Hi is veel gecker dan een queken hoot
Die den eenen om den andren gheeft.

en in den Dietschen Catoen (naar de aanhaling van den Heer Jonckbloet, achter *Die dietsche Doctrinale*, 337) vs. 119:

Hy is sotter dan een queken hoot
Die hoept op eens anders doot.

welke laatste plaats wederom *quekenoet* luidt bij Kausler, Denkmäler, II. 603:

Hijs dulre dan een quekenoet
Die hopt up ander mans doet.

De schrijfwijze nu van *queken hoot* is met de opvatting van *genoot* onbestaanbaar, en *hoot* voor *hoofd* is bij de ouden zeer gewoon. Zoo b. v. (om dit met een paar voorbeelden te staven) leest men Belg. Mus. I. 293:

Leit u hoot
In onsen scoot.

Pirander, tellet ons solijn,
Es ghenoet *alst ware .i. swijn*
Ghehorent ende ghehouet mede.

de middelste regel wel beteekenen: *is* gelijk, *als het ware, een zwijn*. De Hoogl. Meijer vermoedde, bl. 37, dat *ghenoet* hier beteekent *gesnoet*, met eenen snuit voorzien.

ald. 328:

Si leide haer hoet *in sinen scoet*,
En luttel dat si haer oghen loec.

D. IV. 314:

Dat sweert dat hout men bloot
Getogen boven sijn hoot.

ald. 344:

Daeromme sloech men hem af thoot.

D. VI. 187:

Alsoe menech hoet *alsoe menech sede.*

Nog bij latere schrijvers komt dit woord aldus voor en in sommige streken van ons vaderland wordt het evenzoo uitgesproken, zie het Taalk. Mag. I. 177 en 254. Dat bij de spelling in den Ferguut de *h* in 't woord gemist wordt, is niet minder gewoon, naardien, als ieder weet, deze letter bij het begin eens woords oudtijds en ook thans nog niet zelden wordt weggelaten (1). Ik spreek hier slechts van eene zamenstelling, aan die van *queckenoot* niet ongelijk: van *godsat*, d. i. *gods haat*, b. v. Huyd. M. Stoke, III. 406:

Godsat *heb hi*, *deet hem leert.*

Reinaert de Vos, vs. 3196:

Ende Godsat *hebbe mijn rode baert.*

Maerl. Sp. Hist. I. 62:

In Ninus tiden leuede Cam
Die vandien vader dien godsat *nam.*

dez. Wapene Martijn, C. 63:

---

(1) Niet minder ongewoon is het, dat voor woorden, die met een' klinker aanvangen, de *h* wordt bijgevoegd, zie ond. and. de Aant. van Clignett op Maerl. Sp. Hist. I. 15 — 18; en daarom komt het mij onbegrijpelijk voor, dat de Hoogl. Meijer in de spreuk: *Niet sekerder dan de doot, onsekerder dan de huire*, het woord *huire* door *huishuur* kon verklaren; zie de door dien Hoogl. uitgegevene Oude Nederl. Spreuken en Spreekw., bl. 96.

ende (hi) ghedoghede meneghen godsat
van zinen onghelike.

Kausler, Denkmäler, II. 139:

Godsat *hebbe die mi riet te desen*
Dat ic aldus verlore mijn eere.

s. 288:

Gods at *hebbe hu, quade vel.*

s. 295:

Hu moeder, die quene, die Gods at
Hebben moete up hare leden.

u. s. 327:

Gods at *hebbe hare zede.*

Beatrijs, vs. 354:

Godsat *hebbi diet sochte.*

En zoo behoorde men in den Ferguut, vs. 2304, te lezen:

Godsat *hebbe hi die u ontsiet.*

en vs. 4702:

Godsat *hebbe hi die u twint ontsiet.*

terwijl de Hoogl. Visscher in zijne uitgave van dien roman te lezen geeft:

Godt sat *hebbe hi die u ontsiet.*

en:

Godt sat *hebbi die u twint ontsiet.*

De Heer Jonckbloet zegt derhalve in zijne aant. op Beatrijs, 71, niet te onregt, dat »deze beide plaatsen jammerlijk door den uitgever zijn verminkt, en niet verklaard." Dit laatste bevreemdt mij minder: ik zoude wel eens willen weten, hoe de plaatsen, naar de lezing des Hoogleeraars, zouden te verklaren geweest zijn. Doch wat mij verwondert, is, dat de verminking dier plaatsen aan den scherpzienden Halbertsma ontsnapt schijnt. — Elders vindt men de zamenstelling ook afgescheiden, en dan zonder weglating der *h*, b. v. M. Stoke, II. 350:

Gods hat *hebbe dies ghelovet.*

Die dietsche Doctrinale, 155:

— *een onghetelt scat*,

Daer men omme hadde Gods hat (1).

De uitdrukking schijnt oudtijds een sterk in zwang gaande vloek geweest te zijn. Zoowel in eene keur van 1284 (in het Belg. Mus. VI. 293) als in eene andere van 1292 (Willems, Mengelingen, 439), wordt eene boete bepaald voor hem, die »logenstreept, ogte segt: *Gotsat hebbe di! geonneert werdi!* ochte *ghi sijt een quaet*, met felheiden." Het woord zelf werd reeds opgehelderd door Huydecoper, M. Stoke, t. l. a. p. en Grimm, Deutsche Mythologie, 14. Ik voeg hierbij, wat door deze geleerden niet is opgemerkt, dat van *godsat*, in den algemeenen zin van *vloek*, ook een werkwoord is gesmeed, dat ik vind bij Maerl. Spieg. Hist. II. 196:

So nauwe croopmen ende sochte
Dat men een wassijn beelde vant,
Dat die Jueden alte hant
Bespottet hadden ende geplat,

---

(1) De verkorting van den klank in dit woord vindt men meermalen; dus b. v. Die dietsche Doctrinale, 78:

Wat ghi gheert ghi moet doen dat
Of ghi valt in sinen hat.

Maerl. Wapene Martijn, in de N. Werken der Maatsch. van Lett. III. St. II. 115:

minnen van goede is ghehat
voer gode in die hoghe stat.

dez. Vervolg op den Wapen Martijn, D. V. St. II. 145:

Wair enighe dinc van Gode ghehat,
Soe en mochte niet gheduren.

dez. Spieg. Hist. III. 19:

Omme dit wart hi gehat
Met sinen maghen telker stat.

en ald. (buiten het rijm) 230:

Ende worden hem gehat *van zinne*
Eudoxia die keyserinne, enz.

Bespuwet ende gegatsat,
Ende soudent hebben gecruyst mede,
Ter lelicheit den kerstijnhede.

Queckenoot of *quecken hoot* — om tot dit woord terug te keeren — is dan eene zamenstelling met *oot*, *hoot*, d. i. *hoofd*. Wat *queck* betreft, Huydec. merkt te regt aan, dat *queck*, *quick*, eene oude benaming is van *vee*, of ook *beesten* in 't algemeen. Zoo heeft de Bijbel van 1477, Gen. VII: *Ende God dede of alle dat bouen der aerde was vanden mensche totten* quicke. Cap. VIII: *God ghedachte noe ende alle der dieren. ende alle des* quick *die met hem waren in die arke.* Cap. IX: *Siet ic sal mine belofte setten mit u luyden. ende mit uwen sade na u. ende tot elker leuender sielen die mit u is. beide in vogelen ende in* quicke *ende mit alle vee der aerden.* Exodus XII: *ic sal verslaen alle eerstgheboren van egipten. van den mensche totten* quicke. Leviticus I: *Offert ene victime van* quicke *dat is van ossen of van scapen.* Numerus XXXII: *onse cleyne kinderen ende onse wiven ende onse* quicken *ende onse beesten.* enz. Dus ook Van Velthem, Sp. Hist. fo. 124:

Som die lagen op enen casteel,
Som in 't dal, *in selker wisen*
Alse met quecke *ende met spisen.*

verkeerdelijk door Le Long verklaard *met levens-middelen;* insgelijks fo. 390:

Des quecs *werd oec vele verdorven*,
Scape, *coyen*, *verken storven.*

en lager:

Dat quec *werd so onsalich doe*,
Ende so mager ooc daertoe
Dats niemen en dorste eten.

waar hij aan *voedsel* denkt, ofschoon reeds bij Kiliaan te vinden was: »quick, *animal*, *pecus animans; ar-*

mentum, *grex*." Het woord zegt niet, als men gemeend heeft, »vee, dat men op*kwikt* of op*kweekt*" (Willems, Mengel. 446); maar »iets dat *levend* is," of, als wij wel plegen te zeggen, *levende have;* en de volledige uitdrukking komt reeds voor in de Psalmen uit den karolingischen tijd, Ps. LXVII. vs. 11, waar men leest *quicca-fe*, d. i. levend vee, zie Taalk. Mag. IV. 212. De grondbeteekenis van *quik* of *quek* is *levend*, zie Graff, Sprachschatz, IV. 632; waaruit de bij Kil. en ook door Huydecoper vermelde beteekenis van *levendig*, *vlug*, *ligt*, onmiddellijk voortvloeit. Als bijwoord voor *vlug*, *schielijk*, (eng. *quick*) heeft de Rijmkronijk van Vlaanderen, vs. 6155:

Binnen Vlaendren —
Dedi vergaderen quic *ende ras*
Sinen raet in curter tijt.

en vs. 7074:

Dese gaf hem moet, quic *ende ras.*

Meer gewoon echter is 't woord als adjectief, voor *levendig*, *vrolijk;* b. v. Van Rijsselen, Spieg. der Minnen, 84:

Haer achtersteertken
Is quic *ende wackere.*

Vondel, Noah, 30:

Den bloesem af te slaan —
In 't quikste *van de lent*, enz.

dez. Hippolytus, 19:

Pluck weelde, *en hinder dat de* quickse *lent des levens*
Voorby vloej'. —

Jonctijs, Rosalijns Oochjes, 121:

't Goud-geflikker
Maakt u kwikker.

Six van Chandelier, Poesy, 473:

Hy is, *helaas*, *gestorven*,
In 't quikste *syner jeughd.*

Het woord werd ook niet zelden gebruikt voor *dartel*, *welig*, *tierig*, met eene bijzondere toepassing, b. v. R. Visscher, Brabbeling, 26:

Een lustighe weduwe, *een dappere tas*,
Die seer quick, *soo elck docht*, *om vryen was*.

Franssoons, G. Wouters, 1:

Te veuren, *doen ick jongh was*, *en fris*, *en welgemoet*,
En soo quix, *en hiet op hylicken*, enz.

Meer voorbeelden van deze beteekenis heeft de Heer De Vries uit Hooft en Bredero bijgebragt, op zijnen Warenar, 108.

De oude zamenstelling *queckenhoofd* heeft overigens niets vreemds of ongewoons. Men denke slechts aan *schaapshoofd* en dergelijke in gebruik zijnde uitdrukkingen, die in meer of min verachtelijken zin worden gebezigd.

WAGHE.

Vroeger kwam ons reeds het verouderde *waghe* voor, in den zin van *golf* (1). Een' anderen zin heeft dit naamwoord bij Maerlant, Spieg. Hist. II. 299:

Die bisscop lach in swaerre waghe
Ende van herte sere vervaert.

ik versta hier: *in zwaren druk*, van *wegen*, in den figuurlijken zin van *drukken*, *smarten*, *verdrieten*, als in den Roman van Limburg, aang. bij Huydec. op Stoke, II. 21:

Ic moestu allene varen laten:
Dat soude mi sere wegen.

waarvan het imperf. *wach*, Maerl. Spieg. Hist. I. 11:

Ende God, dien gheene pine en wach,
Ruste inden seuenden daghe.

ald. bl. 270:

Exenocrates te seggene plach:
Ic hebbe gesproken, dat mi wach,
Maer van swigene en quam mie
Scade, nochte scande nie.

d. i. van het *spreken* had ik *verdriet*, doch van het *zwijgen* nimmer. D. II. 110:

(1) Zie hiervoor bl. 180.

Sulke volgeden hem (Jezus) met trouwen,
Omme datsi leeren wouden,
Hoe dat si hem behouden souden.
Selke omme evel, dat hem wach;
Want hise alle te genesene plach.

d. i. menigeen volgde Jezus om de ziekte, die hem *kwelde*. — Anders ook *verwegen*, *verwagen;* Maerl. Spieg. Hist. II. 473:

Aermoede en heuet in hare
Niet dat meer verweghet *sware*
Dan soe ter werelt spotte gaet
Entie lieden die syn quaet.

dez. III. 269:

Omme sine doot, om sine trouwe
Dreef Augustijn so grote rouwe,
Dattem alle dinc verwach,
Die hi metten ogen sach.

Rijmkronijk van Vlaand. vs. 2039:

Die Vriese, dien zeere verwach
Dat teeken, dat hi ter poerten zach,
Was ghewillich te doene al,
Dat hem dermite riet ende beval.

Walewein, HS. vs. 3789:

Sine herte was in groter pine,
Werwaert hi hem mach bewinden,
Dat hi die joncfrouwe mochte vinden,
Dat was meest, dat hem verwach.

ald. vs. 7825:

Mi en verweghet *niet een haer*
Dese smerte ende dese carine
Die ic hier doghe ende dese pine.

Oude berijming van den LI Psalm, uitgeg. door den Baron van Westreenen van Tiellandt, bl. 21:

Mine sonden verwegen *mi soe seere,*
Ic en souts geseghen nemmermeere.

Voor *overladen* vindt men dit werkw. bij Maerl. Spieg. Hist. II. 470:

Es hi met goede verweghen
Hi gheuet mildelike ter noot.

voor *onderdrukken*, *doen buigen*, N. Werken der Maatsch. van Letterk. V. St. II. 30.

— *si die den viant versloech*
Ende sinen fieren hals verwoech.

en eindelijk voor *drukken*, *zwaar vallen*, in den eigenlijken zin, Oude Nederl. Spreuken (door Meijer), bl. 74:

Gheen pack so cleyn, *so dichte*,
het en verweecht *den moeden lichte.*

Kausler, Denkmäler, II. 172:

— *goet* — *dat hu sal baten*
No ontvallen up de straten.
Ende sal hu verweghen *no verladen*,
Maer altoes vromen ende niet scaden.

Ferguut, vs. 5343:

luttel hem sine wapenen verwaghen.

d. i. zijne wapenen *vallen* hem niet *zwaar*, *hinderen* hem niet eens in 't gaan; insgelijks vs. 3116, van een schild:

Sijns gelike men noit en vant,
so wine omme den hals draghet,
lettel no vele hi hem verwaghet,
diene draget, *mach niet verwonnen wesen.*

d. i. luttel noch veel (*niets* derhalve) *drukt*, *belemmert* het hem. De Hoogl. Visscher verklaart *verwaghen* in de eerstgemelde plaats uit Ferguut door *zich bewegen*, en omschrijft de laatste aldus: »hij, die zulk een schild om den hals heeft, behoeft zich weinig te *bewegen*, moeite te geven; want hij kan niet verwonnen worden." De Heer Halbertsma had derhalve onregt, deze woorden uit den Ferguut te brengen tot de »menigte woorden, die in het glossarium niet ver-

klaard worden," zie Letterk. Naoogst, bl. 57 en 79; zij hadden moeten worden opgenomen onder »die artikels uit zijn glossarium op den Ferguut, waarin zijne verklaring van die des hoogleeraars Visscher verschilt." Bl. 10.

Dezelfde beteekenis als aan het bovengemelde *waghe* zal moeten worden toegekend aan *gewach*, bij Goetman, Spyeghel der jonghers, vs. 463:

Die vijfste duecht, die ic versach,
Misse te horen mach hi verwerven;
Al waer hi in noch so quaden gewach,
Hi én sal niet onversienlic sterven.

d. i. al ware hij in nog zoo grooten *nood* of *druk;* en zoo kan *ghewaghen* ook beteekenen *lijden*, *verduren*, bij Kausler, Denkmäler, II. 567:

Ne stec in ander mans coren
Dine sickele niet, want du machts toren
Ende lachtre daer af ghewaghen,
Of bi auenturen corten dine daghe.

Oudtijds had men ook de spreekwijs *ring* of *gering wegen*, voor *gering achten*, *weinig tellen;* b. v. Eschenburg, Denkmäler altd. Dichtk. 243:

doch wil yk dat ringe wegen.

s. 260:

alle ding he geringe weget.

De eerstgem. plaats verklaart Eschenburg door *leicht wagen;* te regt teekende Bilderdijk in het exemplaar, dat ik van dit werk bezit en 't welk vroeger hem behoorde, daarbij aan »imo, *achten*."

VERMESAMEN OF VERMEENSAMEN.

Naar aanleiding van deze plaatsen uit het rijmwerk Vanden Levene ons Heren, vs. 1806:

Maer uwer ere (een uwer) *es sduvels kint;*
Hi es vermesamt *ende verloren*,
Hem ware beter ne ware hi gheboren.

vs. 3977:

Die kaitive die daer sijn verloren
Roepen: Twi worden wi ye gheboren,
Sondighe, *onsaleghe*, vermesamt *lijf!*

en vs. 1219:

Scuwet vermesamheit *ende ban.*

merkte ik reeds elders (1) aan, dat het oudduitsche werkwoord *firmeinsamon* de beteekenis heeft van *excommunicare*. Het lust mij, het daar kortelijk aangewezene hier nader te staven.

In ons *meineed* hebben wij het oude *mein* of *meen* over, dat in verwante talen dikwerf voorkomt voor *slecht*, *valsch*, *boos* en dergelijke beteekenissen. Het hoogduitsch had behalve *meineid*, ook *meinrat*, verraad of slechte raad, *meinsprache*, godslastering, *meintat*, misdaad, en andere. Doch 't woord werd

(1) Konst- en Letterbode, 1843, N°. 24.

ook zelfstandig gebruikt, b. v. Barlaam und Josaphat, von Köpke, s. 174:

Das er dich vinde reine,
Bewart vor allem meine.

s. 298:

Das er der sele gewant,
Den lip behielte reine
Von sundelichem meine.

Van daar het werkw. *vermainen* of *vermeinen*, voor *kwaad toewenschen*, *verwenschen*, bij Schmeller, II. 587, en inzonderheid voor *verachten* in het aang. dichtwerk, s. 114:

Di welt si gar vermeinden

en meer plaatsen. Van daar ook bij Notker, Ps. LXXXVIII. 35: *Noh mina beneimeda ne* fermeino *ih*, d. i. neque *profanabo* testamentum meum; bij V. d. Palm: *mijn verbond zal ik niet* ontheiligen. En wijders de werkwoorden *armeinsamon* en *farmeinsamon*, voor *verwenschen*, *vervloeken*, *in den ban doen*. Van ieder werkw. één voorbeeld; Kero, Cap. XLIV: *Dia pi suuarrem suntom sint* armeinsamot, d. i. die wegens zware misdaden in *den ban gedaan* zijn; Otfried, Lib. III. Cap. XX. vs. 334: *Joh er bi thaz mari* firmeinsamot *uuari*, atque ut eo ipso publice *excommunicatus* esset. Zie wijders Graff, Sprachschatz, II. 785.

Met deze beteekenis derhalve komt overeen het boven voorkomende nederduitsche werkwoord *vermesamen*, vervloeken, en *vermesamheit*, vloek of ban. Het eerste is mij bij Maerlant, doch ook slechts éénmaal, voorgekomen, Spieg. Hist. II. 47:

Up eenen tijt gescieden das,
Dat Joachim met sire offrande
Metten geburen van den lande
Quam al tote Jherusalem,
Om Gode te biddene ende teeren van hem,

Ende Ysacar heeftene versien,
Die Bisscop onder dandere mettien,
Ende vermeesaemde *te hande*
Beede hem ende sine offrande, enz.

d. i. *vervloekte* terstond. Meermalen echter, en dan met de onverbasterde spelling van *vermeensamen*, kwam 't woord mij in proza voor; Bijbel 1477, Josue XXII: *Waer om heb di gelaten den here god van israhel ende hebt ghesticht enen* vermeensaemden *outare?* Passionael, Winterstuck, 44 verso: *anthiochus die alte houerdich was ende ghierich, ende ontreynde gods huys ende* vermeensaemdet. Bl. 45: *Ende als ons heren huys bi hen drien* vermeensaemt *wart, also wart ooc biden anderen drien gesuvert ende geheilicht of gewijt.* Zoo ook het substantief, Bijbel 1477, Josue VII: *Want dit seit die here god van israhel: Israhel in midden di is* vermeensaemheit, enz. Judicum I: *Ende men heet der poorten name horma dats* vermeensaemheit.

GHEHAMEN.

Tot de zeldzaam voorkomende oude woorden behoort het werkwoord *ghehamen*. De Heer Meijer trof het aan in Maerlants gedicht *Van der drievoudichede*, Nalezingen, bl. 125:

Al waert dat alle die ingle quamen,
Sine consten die hoecheit niet ghehamen,
Diet al heft af gecnocht.

De Hoogl. teekent hierop aan: »*Ghehamen*, beamen, uitspreken." Doch, op wat grond steunt die verklaring? *Beamen* is *amen zeggen* op iets, en dus *toestemmen*, maar niet *uitspreken*.

Amen, *hamen*, is *meten*, den inhoud van eenig lichaam bepalen of begrooten; zie, behalve Adelung, Schmellers Bayer. Wörterb. I. 54 u. II. 191. Van daar ons *aam*, hoogd. *ahm*, voor een vat van bepaalde grootte. Ook het eng. werkwoord *to aim*, in den zin van *gissen*, *begrooten*, en het oudfransche *esmer*, dat dezelfde beteekenis had, kunnen hetzelfde woord zijn. — Maerlants uitdrukking is derhalve deze: »die engelen te zamen kunnen Gods hoogheid, die alles heeft zaamverbonden, niet *meten*."

WALLEN.

Opmerkelijk en weinig voorkomend is het werkwoord *wallen*, bij Maerlant, Leven van den H. Franciscus, HS. Cap. IV. vs. 280:

Gelijc dat een wech gemene
Van penitencien es hem allen,
Die ten hemele wert wallen,
Also ontfanget dese staet
Al dat volc, *dat der wert gaet.*

Van Wijn, wiens afschrift van dit rijmwerk ik bezit, teekende bij dit vers op den kant aan: »pro *willen?*" De Teuthonista intusschen leert, dat *wallen* is »wanderen, reysen, gaen," en men vindt dit in de oudhoogduitsche schriften bevestigd; b. v. in deze plaats uit den Tristan, vs. 2620 — 2635:

do gesach er suo von verre gan
zwene alte wallaere,
die waren gotebaere (d. i. *vroom*)
getaget unde gejaret,
gehartet unde geharet,
als die waren gotes kint
und wallaere *dicke sint.*
die selben wallenden man
die truogen unde haeten an
linkappen unde solhe wat,

diu wallaeren *rehte stat*,
und uzen an ir waete
mermuschelen genaete
unde vremeder zeichen gnuoc.
ir ietwederre der truoc
einen wallestap *an siner hant.*

Wallaere en *wallenden man* zijn *reizigers*, *pelgrims*, en *wallestap is pelgrimsstaf*. Verg. Schmeller, IV. 53. — Bij Notker heeft *wallon* dezelfde beteekenis; Psalm CV. 13: *sie* uualloton *fone diete ze diete*, d. i. *zij* wandelden *van volk tot volk*; Ps. XCI. 6: *fone unmuozzigi* uuallontero *in uinstri*, d. i. *van het verdriet* (*negotium*) wandelende *in het duister*.

WISSCHEN.

In den Spieg. Hist. van Maerlant, II. 29, leest men:

Also sine bestonden daer ter uren,
Ende Cesar sach, dat si te samen
Alle up hem met kniven quamen,
Nam hi sijn cleet in die hant,
Ende decte sijn houet inden pant,
Omme dat hi wisschen *niet en woude,*
Ende dat hi cuusscelijc vallen soude,
Warp hi syn cleet voer sine been.

Dit werkwoord *wisschen*, dat mij elders bij onze schrijvers nog niet is voorgekomen (1), is zonder twijfel het bij Wachter vermelde *wischen*, elabi e manibus, d. i. *uit de handen slippen*, *ontvlugten*, *ontwijken*. In den Reinaert de Vos is het *ontwisschen*, vs. 1510:

Sint dedic hem meerren scamp
Opt ijs, daer icken leerde visschen,
Daer hi niet conste ontwisschen:
Hi ontfinker menegen slach.

(1) Ten ware misschien bij Maerlant zelven, D. I. 46:

Ten hoeuere van haren lande
Bringhen si in hare hande
Hare comenscepe, ende wissen *dare*
Ende vercopen also dat hare.

Dit wordt gezegd van een volk, dat naar het vroeger verhaalde »met geenen volke bi enegen saken hem met spraken en gesellen." Het woord kan dus hier beteekenen, *zich spoedig weder van daar maken*, om de gemeenschap met anderen te ontwijken; doch de plaats is mij niet duidelijk genoeg, en ik ben niet in de gelegenheid, Vincentius te raadplegen, of 't woord ook *wisselen*, ruilen, kan zijn.

Het hoogduitsch zegt in dezelfde beteekenis *entwischen*, en zoo lees ik reeds in de Anonymi Fragmentum de bello Caroli M., in den Thesaurus van Schilter medegedeeld, vs. 1118:

Sinen stab greib er
Mit zorne er in ufhub
Nah Genelune er in sluh;
Genelune met listen
Theme slage untwisgete;
Uon theme Kunige et untweih.

In eene zeer oude paraphrase van Genesis, bij Hoffmann, Fundgruben, II. 81, luidt Jacobs zegen tot Naphtali onder anderen aldus:

nieht dir intuisket
des dich gelustet.

d. i. *niets* ontwijkt *u* (ontgaat *u*, d. i. ontbeert *gij*) *wat u gelust.* En zoo zal *verwisken*, in deze plaats, ald. s. 25:

maniges si geluste,
swelihiz si dere uerwiskte:
daz tet ire uile we.

door Schmeller, IV. 190, »dunkel" genoemd, insgelijks door *ontberen*, *missen*, zeer goed verklaard kunnen worden; er staat toch: *veel gelustte haar* (t. w. de zwangere Eva), *hetwelk zij* ontbeerde: *dat deed haar veel wee.* Eveneens meen ik, dat de plaats uit Maerlants Naturen Bloeme, aangehaald door Van Wijn, Avondstonden, II. 81:

Syn staert smaect van den Vissche.
Bedi etene, sonder wissche,
De kerstenen, *als men vasten sal.*

dus te verstaan is: *Zijn staart* (t. w. van den bever) *smaakt van* of *naar visch; daarom eten hem*, *zonder* ontbering (onthouding, vermijding), *de christenen in de vasten.* Van Wijn verklaarde *wissche* door *conscientie.*

Het bovenstaande door mij geschreven zijnde, ontvang ik het VIe. deel van de Nieuwe Werken der Maatschappij van Letterkunde, waarin ik, bl. 169, de boven medegedeelde plaats uit Maerlants Spiegel door den Heer M. de Vries vind bijgebragt, en het werkw. *wisschen*, tot mijn genoegen, op dezelfde wijze als door mij verklaard. Dit werkwoord wordt aldaar in verband gebragt tot een bijvoegelijk naamwoord *wisch*, aldus gebezigd:

Dus wisch *ben ic ende so wispelstert.*

Ook mij komt het verband tusschen het adjectief *wisch* en het werkw. *wisschen* zeer aannemelijk voor, en ter bevestiging van het vermoeden, dat *wisch* de beteekenis van *vlug*, *rap*, *behendig*, heeft, moge dienen, dat het adjectief in verschillende duitsche dialekten in dezen zin gangbaar is. Zoo heeft Schmidts Westerwäldisches Idioticon, *wische*, *witsch*, *watsch* en *wutsch*, het Brem. Nieders. Wörterb. zoowel als Richeys Idiot. Hamb. *witz* in de genoemde beteekenis, en het fransche *vite*, *visto*, heeft waarschijnlijk geen' anderen oorsprong. — Misschien evenwel zoude men *wisch*, in den regel van den Heer De Vries, ook kunnen opvatten in den zin van *vlug* of *vaardig ten dienste*, en dus *gedienstig*, *dienstvaardig;* eene opvatting, die met het verband niet minder strookt dan die van *vlug*, *rap*, *behendig*. Dat de gemelde beteekenis aan het woord niet vreemd is, blijkt uit Schmeller, loc. cit., die *einem aufwischen* verklaart door *iemand vaardig ten dienst staan*, en daarvan tot voorbeelden bijbrengt *ich wisch jederman auf*, labor meus praesto est omnibus; *wann er dir nit von stund an aufwischt*, nisi ad nutum tuum praesto fuerit.

SLAG.

Volgens Weiland (Taalk. Woord. op *slag*) geeft men aan diepe wagensporen den naam van *slagen*. Een voorbeeld daarvan vindt men bij Maerlant, Spieg. Hist. I. 94, alwaar hij, den doortogt der Israëliten door de Roode zee verhaald hebbende, dus vervolgt:

Orosius scriuet overwaer
Dat diere selver steden daer,
Al noch die waghe slaghe *staen*,
Ende al doetse die wint vergaen
Metten zande, *datter in driuet*,
Nochtan, *alset stille bliuet*,
Wassen weder die waghe slaghen,
Ende dats lijctekijn vander plaghen,
Vindmen in die zee vandien,
Alse verre, *alse oge can versien*.

Ypeij verklaart hier *wagheslaghen* door *slagen der golven*, zie Brender à Brandis' Magazijn, II. 536; en dezelfde verklaring geeft ook Epkema, op Japicx, bl. 523; doch kwalijk. Het zijn de *sporen* van der Egyptenaren *wagens*, waarvan Maerlant spreekt; gelijk mede Kiliaan heeft »*waeghen-slagh*, *waeghen-leese*, orbita." Dus ook 't oudhoogd. *sla*, *slage*, voor *spoor*. Iwein, vs. 5961:

Welt ir in schiere erriten,
Sone sult er ouch niht biten,

Setzet iuch rehte uf sine sla,
Unt geratet ir im rehte na,
So habt ir in vil schiere erriten.

Tristan, vs. 18860:

nu kerte Tristan uf ir slage.

Dit woord is eigenlijk de *indruk* van den *hoef* des paards, en derhalve *hoefslag*, zoo als Adelung *Hufschlag* verklaart door »Fährte, die Fufsstapfen eines Pferdes." Dit *hoefslag* ontmoet ik in den Walewein, HS. vs. 3031 en 3034:

Ic sal weten wer si sijn becomen,
Daer ic hier of hebbe vernomen
Die hoeue slaghen *van haren parden;*
Deer walewein, *die onvervarde*
Volghede achter daer hi vant
Die hoeue slaghe *staende int sant*,
Daer die ghone hadden ghereden.

en ik twijfel geen oogenblik, of het woord *hoefslag*, bij onze latere schrijvers zeer bekend voor *eene bepaalde*, *aangewezen plaats*, en waarover Huydecoper in 't breede heeft gehandeld (Proeve van Taal- en Dichtk. I. 1 — 5), is niet anders dan het gemelde woord, in de beteekenis van *spoor* overgegaan tot die van *bepaalde rigting* of *streek*.

WIEBESEN.

Van beuzelingen, niets beduidende zaken sprekende, zegt men wel eens: het zijn *wiebesen!* of met verkleinenden uitgang *wiebesjes*, en ook wel eens (met eene zeer gewone letterwisseling) *giebesen*. Ik moet bekennen, dit woord niet verstaan te hebben, vóór dat ik in Hoeuffts Proeve van Bredaasch Taaleigen, bl. 688, las, dat »de landlieden een *tientje*, anders *wisch* geheeten, dat men onder anderen gebruikt om takkebossen te binden, met een verkleinwoord *wiebesken* noemen." Het lijdt bij mij geen' twijfel, of dit woord is hetzelfde met de boven vermelde.

Wisch of *wis* beteekent in de eerste plaats een *rijs* of *teen*, vimen; dus Vondel, Virgilius (in proza), bl. 39: *Nu vlecht vry lichte korven van Rubische* wissen. Croon, Moy-al, bl. 189: *De* wissen *kan men buyghen ende vlichten ende daervan maeckt ghy uwe Manden*. Hondius, Moufeschans, bl. 63:

sijnen wijngaert —
Lancx den gevel van de schuren
Sonder wisse *of lat gheleet.*

Goetman, Spyeghel der Jonghers, vs. 15:

Alst wisken *groen is so salment wringen.*

Verder wordt het woord gebruikt voor een' van rijs of teen ineengedraaiden *band*, om eenig voorwerp te binden. Dus bij Kausler, Denkmäler, II. 277:

Postumus, ghi wilt nemen .i. wijf!
En vindi niet, seght mi, keytijf,
Wissen *te cope ofte coorden*,
Ende laet hu an een galghe vermorden?

Van daar verder *wisch-hout* bij Hoeufft, t. a. p. voor *takkebos*, en *hoofd-wisch*, hoofd-wrongel, bij Kiliaan. Wijders mede, bij overgang, voor het zamengebondene zelf, en alzoo een *bos* of *bundel;* b. v. *stroowis*, d. i. een klein bosje stroo, bij Adelung »een teeken van verboden wegen, van te koop geboden voorwerpen en dergelijke," tot welke einden zoodanig bosje ook onder ons nog heden wordt gebezigd. Oudtijds werd hetzelfde teeken ook gebruikt, ter aanduiding, dat op de markt niet verkocht mogt worden: werd de *wis* weggenomen, dan was de handel vrij. Van daar de spreekwijs *de wis uitsteken* voor *in 't openbaar handelen*, zoo als in 't oude spreekwoord, voorkomende in de Proverbia seriosa van omstreeks 1484 (1): *die wel doet en darf gheen wisch uitsteken*, d. i. *die wel doet, moet dit niet in 't openbaar doen;* zoo als 't hoogduitsch zegt *unter'm wische kaufen*, voor *in 't geheim handelen* (2). Het woord is mede bekend uit onze spreekwijs *op eene stroowis komen aandrijven*, in welken zin het reeds aangehaalde dichtwerk van Hondius *wisp* heeft, bl. 24:

Daer hy dickwils comt gedreven
Op een stroowisp *onder 't volck.*

Zoo vroeger, bl. 21, voor *ineengewrongen doek:*

Laetse wringen wisp *en dweyl.*

(1) Van dit werkje gaf ik verslag in het Taalk. Mag. III. 459, 60.
(2) Körte, die Sprichwörter und sprichwörtlichen Redensarten der Deutschen, s. 495.

welk woord *wisp* in het engelsch insgelijks voorkomt ter aanduiding van een klein bosje stroo of hooi, omtrent 't welk Nares (1) de bijzonderheid vermeldt, dat het dikwerf werd gebruikt tot een schandteeken eener eerlooze vrouw. Zoodanig bosje eene vrouw voor te houden, werd uit dien hoofde voor eene zware beleediging gerekend. Ik vermoed, dat het schandelijke van dit teeken gelegen zal zijn in de aanduiding der veilheid van het voorwerp, dat het draagt; de gewoonte althans, om een te koop zijnde voorwerp van een bosje stroo te voorzien, is, blijkens Ziemann (2), zeer oud.

Blijkbaar komt dit *wisp* wederom overeen met het vriesche *wispe*, door Epkema omschreven als »eene dunne *roede*, een *geesel*, iets dat zich ligt laat bewegen en heen en weder slingeren (3);" en door Ten Kate (4) als Land-friesch dialekt opgeteekend voor »roede, gispe;" welk *gispe* men bij Kiliaan aantreft voor *flagellum*, *lorum*, *verber*.

Dit *wispe*, *gispe*, leidt ons derhalve niet alleen terug tot de oorspronkelijke beteekenis van *wis*, vimen; maar schijnt ook tot verklaring te strekken der vormen *wiebesen*, *giebesen*, en de daarvan gemaakte diminutiven *wiebesken*, *wiebesjes*. De toepassing dezer benamingen op allerhande voorwerpen of zaken van geringe waarde, op kleinigheden of beuzelingen, heeft niets vreemds, maar is integendeel zeer gewoon. De ouden bezigden vele uitdrukkingen in dien zin, van welke men er verscheidene vindt opgeteekend door den Hoogl. Clarisse, in de N. Werken der Maatsch. van Lett. IV. 129. Wij spre-

(1) Glossary, p. 895.
(2) Mittelhochd. Wörterb. in voce *wisch*.
(3) Woordenb. op G. Japicx, bl. 540.
(4) Aenl. I. 706.

ken nog zoo van een *zier*, *stroo*, *stroowis*, *haverstroo* en dergelijke, ter aanduiding van wat men anders ook noemt een *wisjewasje*, welke uitdrukking zeer wel uit ons *wis* kan ontstaan zijn, gelijk hiervoor, bij de behandeling van dit woord (bl. 188) is opgemerkt.

Wat de etymologie van de thans behandelde en andere met dezelve verwante woorden betreft, kan men, behalve den straks vermelden Epkema en de door hem bijgebragte schrijvers, ook nog Ten Kate (1) en Whiter (2) raadplegen.

---

(1) Aenl. II. 502.
(2) Etymologicon Universale, II. 372.

BEURTMAN.

Een mijner vrienden, mij iets van zijne reizen willende verhalen, begon met te zeggen, dat hij eens *in den beurtman* zat. Ik vroeg hem, of dit letterlijk waar was. Nu over de gebezigde uitdrukking nadenkende, bekende hij, niet *in den beurtman*, maar *in het schip* gezeten te hebben. Ik geloof echter, dat hij zijne zaak te spoedig gewonnen gaf, en zich op den grootsten gezagvoerder in de taal — het gebruik — had kunnen beroepen.

Het komt mij namelijk voor, dat het woord *beurtman* door ons steeds wordt gebezigd voor het *beurtschip*, en nooit voor den *beurtschipper*. Dien zin had het woord reeds voor bijna twee eeuwen, blijkens hetgeen Winschooten daarvan in zijnen Seeman heeft vermeld. Op *Beurdman* teekent hij aan »die Schipper, die in de beurd vaaren moet, en daarom ook te regt de *Beurdschipper* genaamd werd; hoewel het kennelijk is, dat het Schip selver voor de Schipper genoomen werd: gelijk als, daar *leit de Beurdman*." Ofschoon uit deze verklaring niet duidelijk is op te maken, of *beurtman* al dan niet voor den *schipper* gebruikt werd, blijkt er echter zeker uit, dat het woord voor het *schip* in zwang was. Latere woordenboeken kennen het in geene andere beteekenis. Zoowel bij Corleva en Halma, als in het Woordenboek van Landré en Agron (door Weiland mede bearbeid), is het *vaisseau ou barque*, *qui part*

à un temps fixé. Anderen schijnen in den laatsten tijd evenwel aan het wankelen geraakt te zijn. In Van Moocks Woordenboek is *beurtman* zoowel de *beurtschipper* (maître d'un bâteau) als het *beurtschip* (bâteau), en Twent kent in zijn Zeemans-woordenboek alleen *beurtman* voor *maître ou patron d'un batiment de passage*, *master of a passage boat.* De laatstgenoemde schrijvers hebben voorzeker, even als mijn vriend, meer op de letter des woords dan op het gebruik gelet, en konden dan te eerder op een dwaalspoor geraken, indien zij het Taalkundig Woordenboek des Heeren Weiland raadpleegden, in hetwelk men *beurtman* alleen opgegeven vindt als zamenstelling van *beurt*, zonder eenige de minste verklaring.

Hoe het nu ook met de oorzaak dezer dwaling moge gelegen zijn, het gebruik is in dit opzigt nog even zoo als voor honderd en tweehonderd jaar. Wij zeggen nog altijd, dat de *beurtman hier* of *daar ligt*, dat wij *in-* en *uit den beurtman stappen*, dat de *beurtman vol* of *leeg is* enz., en als de *orde van het varen der veerschepen* in onze Almanakken gewaagt van *het aankomen van den Beurtman van Amsterdam op de Lemmer*, en van *het afvaren van den Beurtman naar Amsterdam* en derg., geloof ik, dat iedere lezer, ten zij hij het volstrekt anders wille, dit zal verstaan van het *schip*, en niet van den *schipper*.

De vreemdheid, die er zou kunnen gelegen schijnen in de overdragt van de benaming van den *man* op het *schip*, wordt minder, als men bedenkt, dat in het engelsch hetzelfde plaats heeft. In die taal toch zegt men altijd *man of war* voor *oorlogsschip*, zoo ook *straitsman* voor een *schip*, gebezigd voor de vaart op de Levant.

GEWAG, GEWAGEN.

Van de woorden *gewag* en *gewagen*, in de gewone uitdrukkingen *gewag maken* en *gewagen van iets*, wordt in Weilands Taalk. Woord. geene afleiding gevonden. Volgens Bruining (1) is *gewag* de daad van *gewagen*, en dit werkwoord van *wagen*, in den zin van *schudden*, *dreunen*, *daveren* (2). Ook Ten Kate brengt de woorden tot *wegen*, *bewegen* (3); doch Bilderdijk spreekt van *wagen*, als geluid geven (4).

Gewagen, zoowel als het hoogd. *erwähnen*, dat hetzelfde beteekent, komt van het oudduitsche *gawahan*, d. i. melden, herinneren, *memor esse*, *memorare* (5). Dus bij Graff, Diutiska, III. 109, in Judaas aanspraak tot Jozef:

Diz allez wir zalten,
unsreine vater alten;
er tet chlage gnuge,
daz wir des chindes gewugen.

d. i. dat wij hier van den jongeling *spraken*, of *mel-*

(1) Nederd. Synonymen, I. 279.
(2) Zie over dit *wagen* hiervoor bl. 181.
(3) Aenl. II. 507.
(4) Verkl. Geslachtl. op *gewag*.
(5) Verg. Kaindl, die Teutsche Sprache aus ihren Wurzeln, IV. 457, 462.

ding maakten. En ald. s. 96, zegt de schenker, die zijn' droom aan Jozef verhaalt:

des chuniges pechare
den nam ich in mine hant;
dei pere ich dar induang,
deme chunige ich iz trug,
neheines arges er wider mich gewug.

d. i. niets kwaads *sprak* hij tegen mij. Zie wijders in het breede Schilters Glossarium, fo. 829 en Graffs Sprachschatz, I. 697, waar men ook voorbeelden vindt van het zelfst. *giwaht*, aandenken, herinnering, melding.

Doorgaans komt het werkwoord bij de oudduitsche schrijvers met den genitivus voor, zoo als boven *des chindes* en *neheines arges*, en dus werd het ook bij onze ouden gebezigd; b. v. Floris ende Blancefloer, vs. 798:

alsic dijns *ghenoeme ende* ghewaghe,
daer bi cortic mine daghe.

ald. vs. 1688:

si versuchte over etene dicke onsochte
ende ghewoech *dicke* eens haers amijs,
dien si harde minde ende hiet Florijs.

Leven van Jezus, door den Hoogl. Meijer, bl. 65: *Ende Ihs gheboet hen harde starklec dat si* des *nimene en* ghewoeghen. En zoo ook (om niet meerder bij te brengen) de beide onverklaard gelaten plaatsen in het Levene ons Heren, uitg. door den Heer Vermeulen, vs. 198:

Dies *my* gewaghen, *si mesdoen.*

d. i. die het (van) mij *zeggen*, misdoen. En vs. 3295:

Dies *en* gewaechde *hi niet en twint.*

Doch men vindt het ook met den accusativus, b. v. Kausler, Denkmäler, II. 386:

Wi bidden hu, *dat ghi dit draeght*

Met hu alleene, ende niet ghewaecht
Menschen gheen, die nu leven.

Maerl. Leven van Franciscus, HS. Cap. XVII.vs. 63:

Dat wijf es up gestaen
Ende seide den lieden zaen
Dat haer frans. adde gewagen.

Ferguut, vs. 1455:

Galiene was in vare,
dat sijt *den ridder* soude gewaghen.

Der Leken Spieghel, B. I. C. 19:

Di pine des lichamen es
Soe sterck ende so groot, sijts ghewes,
Men mocht ghepeinsen no gewagen.

Goetman, Spyeghel der jonghers, vs. 548:

En wilt niet claghen dijn verdriet,
Dan trouwe vrienden diet mit di draghen;
Ghi moecht den sulken claghen u gesciet
Diet gaerne souden horen ghewaghen.

Verder ook bloot *iemand* of *aan iemand gewaghen*, b. v. Maerl. Spieg. Hist. II. 313:

Doe quam dingel, die hem gewaget,
Ende seide, enz.

Ferguut, vs. 1269:

Sine dorste hem gewaghen *niet,*
want si die onnere ontsiet.
Die riddere hare noit wort en seide,
dus satense ende sweghen beide.

Van daar *gewag* voor *melding*, *herinnering*, b. v. Der Leken Spieghel, B. I. C. 27:

Want die quade, vrooch ende spade
Benijdt des anders weldade;
Ende hoort hire of enich ghewach,
Hi slaet van monde op dat hi mach,
Ende keeret al in arghe dân.

d. i. hoort hij er *melding* van maken, en dezen zin

heeft *gewag* nog tegenwoordig. Voor *aandenken*, *herinnering*, *gedachte*, wordt het gevonden in een Grafdicht achter Westerbaens Gedichten:

Dit hooft, o wonder dingh, wanneer de doodt quam
De werelt soo kon laecken, [*naecken*,
Dat alles wat hy sagh,
Wel wenscht uyt syn gesicht, en soo uyt syn gewagh.

Voor ons *gewag maken* zeiden de ouden dikwerf *gewag doen*, zie ond. and. de aant. van den Hr. Jonckbloet, op Die dietsche Doctrinale, bl. 345.

Ons werkw. *gewagen* derhalve beteekent eigenlijk *melden*, *spreken*, *berigten*, *herinneren;* en is geheel onderscheiden van *gewagen*, dat ook wel eens voor *wagen* gebruikt wordt, als in het voorbeeld, door Bruining uit Higt aangehaald: *Echo schier van snateren was vermoeid, wijl van haar stem het gansch gehucht* gewaagde. Hier is het woord blijkbaar voor *wagen*, d. i. *schudden*, *dreunen* enz. Doch het mede bij denzelfden schrijver bijgebragte psalmvers:

Laat dan myn tong uw' roem verhoogen,
En all' myn levensdaagen
Van uwe magt gewaagen.

is geheel verkeerd verstaan. De twee laatste regels beteekenen niet: (*laat*) *al mijn levensdagen hetgene mij omringt van uwe magt doen wagen;* maar: (*laat mijn tong*) *al mijne levensdagen van uwe magt gewagen*, d. i. *spreken*.

Weiland brengt tot *gewag*, melding, ook de uitdrukking *schoon er zoo vele dieven waren*, *heb ik den hond niet het minste* gewag *hooren maken*. Te onregt. *Gewag* is hier *beweging*, bij Kiliaan *momentum*, *motus*, *motio*.

WAGENWIJD.

De deur stond wagenwijd open is, volgens Weiland (Taalk. Woord. op *wijd*) »zoo wijd, dat er een wagen door kon rijden," en dus wordt de spreekwijs gemeenlijk ook begrepen. Bij Schmeller (Bayer. Wörterb. IV. 37) is het insgelijks »*wagenweit offen*, so dass man mit einem Wagen einfahren könnte."

Men moet erkennen, dat deze verklaring zich als van zelve schijnt aan te bieden. Dan, de uitdrukking luidt ook *wijdwagen*, en daarop is die uitlegging niet toepasselijk. Volgens Epkema (Woord. op Japicx, 535) zegt het vriesch mede *wijde wage yepen*, en deze schrijver brengt (bl. 533) *wijde-wage* tot de »rijmwoorden," waarmede hij bedoelt zamenstellingen van twee woorden, die denzelfden oorsprong en beteekenis hebben. Ook Bruining spreekt van *wijd en waay open*, en vermeldt mede de uitdrukking *wijde wage wereld*, een en ander verklarende door »zoo ruim, dat men er in kan rondzwerven" (1). Men heeft der-

(1) Nederd. Synonymen, II. 158.

halve in *wagewijd* of — wat het oudste en beste schijnt — *wijdwagen* te denken aan twee woorden, *wijd* en *waag*, die nagenoeg hetzelfde aanduiden. Aan *waag*, wortel van *bewegen*, waartoe ook *weg* behoort, is de beteekenis van *uitstrekken*, *voortgaan*, *verbreiden*, niet vreemd, en de woorden *wijd* en *bewegen* worden door sommigen tot denzelfden oorsprong teruggebragt (1).

---

(1) Zie b. v. Fulda, Sammlung und Abstammung Germanischer Wurzelwörter, 200, 1.

SPIKSPELDERNIEUW.

Deze, in de taal der zamenleving voorkomende, uitdrukking, wordt meermalen bij onze vroegere schrijvers aangetroffen; b. v. Hooft, Brieven, fol. 282: *Joffrouwe Dimmers met haaren* spikspelder nieuwen *man*. Huygens, Korenbl. II. 180:

Jan had sijn vryheit' korts verhoetelt lijf om lijf;
Ik vraeghd' hem naar den aert van sijn spick-spelder *wijf*.

Focquenbroch', Werken, I. 105:

Dicht hier ontrent ziet hy de tenten,
Sneewit en noch spikspelder nuu.

Er is in de verklaring van dit woord, dat steeds verschillend verstaan is, op twee woorden te letten: *spik* en *spelder*. Ik begin met het laatste. Kiliaan heeft *spelle-nieuw* en plaatst dat onder *spelle*, d. i. *speld;* zoo brengt ook Weiland *speldernieuw* tot het naamwoord *speld*, echter zonder eenige nadere verklaring. Tuinman giste, dat *speldernieuw* eene verbastering is van *splinternieuw* (1), en Bilderdijk beweert hetzelfde, en wel op de meest stellige wijze (2). Adelung vermoedt, dat het woord tot *spelen* behoort, ziende op den vonkelenden glans der nieuwheid. Horne

(1) Fakkel, I. 350, en II. 194.
(2) Aanteekk. op Huyg. VI. 223.

Tooke verklaart *spelder* door *spoel*, waarvan *weversspoel*, *schietspoel*, zoodat *speldernieuw* dan beteekenen zoude *nieuw van het weefgetouw gekomen* (1).

Om *speldernieuw* te verstaan, zal het best zijn, eerst *splinternieuw* te verklaren. Dit woord, dat van latere dagteekening schijnt, zegt *nieuw tot den minsten splinter toe*, derhalve *geheel en al nieuw*. *Splinter* is, gelijk men weet, van *splitten*, *splijten* en beteekent eigenlijk iets, dat *afsplijt*. Zoo als wij thans *splinternieuw* zeggen, zeide men voorheen, en in sommige dialekten onzes vaderlands nog, *splinternaakt* en *splitternaakt* voor *geheel naakt* (2); in 't hoogduitsch *splitternackend*, *splitternackt* en *splinternackend*, en ook *fasennackt*, d. i. *naakt* tot op een *draad* toe; en volgens Adelung wordt *splitter* in verscheidene talen gebezigd, om den hoogen graad eener hoedanigheid aan te duiden. Met dit *splitter* of *splinter* nu, is *spelder* etymologisch eenerlei. Ons *splinters* luidt in 't hoogduitsch *spellern* (3), en *splijten* en *spalten* is in onze taal volkomen hetzelfde. Van dit laatste werkwoord, in verwante talen ook *spellern*, *spellen*, *to spelt*, *spiltan* luidende, heeft men derhalve regelmatig *speldernieuw*, in verschillende tongvallen van het hoogduitsch *speldernij*, *speldernoi*, *spooldernij*, *spoolnij* en *spaldernij* (4).

Speldernieuw, zoowel als *splinternieuw*, beteekent dan *geheel en al*, *tot in de minste deelen nieuw;* en die beteekenis wordt somtijds nog door andere dergelijke zamenstellingen, die wij bezigen, bevestigd.

---

(1) Diversions of Purley, I. 490.

(2) Meijer, Woordenschat, op 't woord; en Taalk. Magazijn, IV. 685.

(3) Zie Strodtmans Idioticon.

(4) Brem. Nieders. Wörterb. VI. 940; Müller und Weitz, Die Aachener Mundart, 229; Adelung op *splitternackend*, en elders.

Nagelnieuw is *nieuw* tot den minsten *nagel* of *spijker* toe; *spaandernieuw* evenzoo *nieuw* tot een *spaantje* toe, en ziedaar dan ook de verklaring van het hoogduitsche *spanneu*, dat Adelung duister voorkwam, en tevens van het engelsche *span-new*, nopens hetwelk de zonderlingste afleidingen gegeven zijn (1).

Wat *spik* betreft, hieromtrent zijn de gevoelens minder uiteenloopend, dan bij *spelder*, hoewel niet gansch eenstemmig. Weiland denkt aan *spikkel*, bij Kiliaan in *spikkel-kaas* voorkomende; dan, *gespikkeld* te zijn is geen teeken der nieuwheid. Tuinman en en Bilderdijk (2) verklaren het woord te regt door *spijker*, en *spik* komt dan overeen met *nagel*, dat ons reeds voorkwam. *Spikspeldernieuw* is dus *nieuw* tot den minsten *spijker* en *splinter* toe. Het engelsch zegt evenzoo *spick and span new*, welk *spick* Johnson en Tooke mede door *spijker* verklaren, hoewel zij 't woord verkeerd opvatten. De eerste, aan zijn *uitspannen* blijvende denken, spreekt van de *pennen* van het *spanraam;* en de laatste wil *spijker* verstaan hebben van den *winkel* of *magazijn*, waarin de waren nieuw gekocht zijn, welken zin *speicher* in 't hoogduitsch werkelijk heeft en *spijker* bij ons oudtijds had; men denke b. v. aan De Groots Bewijs van den waren Godsdienst, in 't begin:

De huysen vol yvoirs, de spijckers *overgoten*
Hier van Ternaetschen oegst, daer van Bandaensche noten.

---

(1) Johnson verklaart *span-new* door »*newly stretched or extended* or *dressed* at the clothiers." Horne Tooke (Div. of Purley, I. 490) zegt hiervan »there is nothing stretched but the etymologist's ignorance" — en brengt zelf *span* tot *spange*, iets dat blinkt of schittert. Nares houdt Johnsons afleiding voor de beste, zie zijn Glossary, waar nog andere gevoelens voorkomen, het eene ongerijmder dan het andere.

(2) Zie de aangeh. werken dezer schrijvers.

Er zijn — ik voeg ten slotte hier dit bij — behalve de gemelde, nog enkele andere zamenstellingen met *nieuw*, die zich zelve genoegzaam verklaren. Wij spreken, namelijk, van *vonkelnieuw*, hoogd. *funckelneu*, *spiegelnieuw*, *gloednieuw;* en Kiliaan heeft *brandnieuw* en *vuurnieuw*, in 't eng. mede *brandnew*, *firenew*.

Tegen dezen rijkdom van uitdrukkingen geloof ik niet, dat de Franschen iets hebben tegen over te stellen dan hun gemeenzame *tout battant neuf*.

STIEFVADER, — MOEDER, — KIND, ENZ.

Misschien zijn van geen woord zoo veel verschillende afleidingen gegeven als van *stief* in de bekende zamenstellingen *stiefvader*, *stiefmoeder*, *stiefkind* en dergelijke. Men kan er verscheidene bijeengebragt vinden in Adelungs groot Woordenboek, en Horne Tookes Diversions of Purley, I. 409 — 12. Ook Bilderdijk deelt in zijne Verklarende Geslachtlijst de voornaamste gevoelens van anderen mede, zonder dat hij er echter het zijne bijvoegt. Eene der zonderlingste afleidingen is zeker die van Johnson, volgens welke *stiefmoeder*, eng. *stepmother*, komt van *to step*, d. i. stappen, omdat de *stiefmoeder* in de plaats *stapt* of *treedt* der ware moeder. Vossius vertaalt het woord door *fulciens mater*, d. i. helpende, ondersteunende, en dus *stijvende* moeder, en deze verklaring, ook bij Ten Kate en Tuinman te vinden (1), verdiende weinig, in Weilands Beknopt Woordenb. en nu weder in Terwens Etymol. Handwoordenb. te worden opgenomen. Aannemelijker is de meening, door Horne Tooke als de eenige ware voorgedragen, dat, namelijk, *step* gezegd zoude worden voor *sted* of *stead*,

(1) Ten Kate, Aenl. II. 439; en Tuinman, Fakkel, I. 367. De laatste gaf eene andere nog ongerijmder verklaring, Fakkel, II. 198.

d. i. stede of plaats. *Stepfather*, *stepmother* zoude dan zijn *vader* of *moeder* in de *stede* of *plaats* van andere (1); en het deensch zegt, volgens Horne Tooke en Bilderdijk beide, werkelijk *stedfader*, *stedmoder* enz.

De latere nasporingen der taalgeleerden evenwel toonen, dat Junius de regte afleiding heeft gegeven. Volgens dezen komt *stief* of *step* van het oudduitsche werkwoord *stiufan* (angels. *steopan*, *stiepan*, *stepan*), orbare, d. i. (*van ouders of kinderen*) *berooven*, *verweezen*, hoogd. *verwaisen*. Men vindt de beteekenis van dit werkw. *stiufan* gestaafd bij Graff, Sprachschatz, VI. 661. Van daar ook *arstiufan*, viduare, *bistiufan*, orbare, van welk laatste *bestiuftiu*, orphani, als voorbeeld wordt bijgebragt; van daar wijders *stiufbrûoder*, *stiufckint*, *stiuftohtar*, *stiuffater*, *stiufmuater*, *stiufsun* en *stiufswester*, welke zamenstellingen, zoowel in het hoog- als nederduitsch, nog voortleven. Vergel. Schmeller, Bayer. Wörterb. III. 619. — *Stiefkinderen* zijn dan eigenlijk (*van vader of moeder*) *beroofde kinderen*, en *stiefvader* of *stiefmoeder*, de *vader* of *moeder* van zoodanige kinderen. Het latijn zegt evenzoo, voor *stiefkind*, *privignus*, van *privare*, berooven.

---

(1) Deze verklaring komt ook voor in Lublinks Brieven en Briefwisseling, bl. 214. Vergelijk echter ald. bl. 227.

KLEI AAN DEN KLOET.

De spreekwijs *daar zit klei aan den kloet* beteekent volgens Weiland *daar schort iets*. Elders verklaart men ze door *een kwaad gerucht, dat meer of min waar bevonden is* (1). Ik geloof niet, dat men een voorbeeld zou kunnen bijbrengen, dat de uitdrukking in zoodanigen zin werd gebezigd. Beter zegt Tuinman: »*Daar is klei aan de kloet*, dat wil uitdrukken *daar zijn goede middelen*. Een *kloet* is een boeren springstok [ook een schippersboom met twee tanden]. Is daar klei aan, zo is de grond vet en vruchtbaar. Nu in zulke landen bestaat rijkdom (2)." Zoo leest men bij De Brune, Bancketwerck, I. 130: *De landtsman*, die kley aan de kloet, *en schapen aen den dijck* heeft, *past weynigh op 't geen zijne arme buyren van hem zeggen*. Evenzoo Westerbaen, Ged. II. 512:

— — — *ghy kent my niet te degen*
En meynt misschien dat ick maer arme vrouwluy tegen
De rijcke luyden dien als Advokaet: ick doe 't
Oock voor de vrouwen wel daer kley is aen de kloet.

waarmede overeenkomt bij denz. I. 553:

Men schat ons nae de kley, die aen de kloetstock kleeft.

(1) Sprenger van Eijk, Spreekw. uit het Landleven, bl. 22.
(2) Nederd. Spreekw. I. 83.

In denzelfden zin zegt een boer bij Huygens (Korenbl. I. 360) en eene boerin bij De Brune (Bancketwerck, II. 314) *'k heb mé kley an me gat*, en in het Bredaasch Taaleigen van den Heer Hoeufft vindt men de uitdrukking *veel klei onder den voet hebben*, voor *veel land bezitten*. — Van den *kloet* zijn meer spreekwijzen ontleend. Weiland heeft nog *hij slaat overal zijnen kloet in*, voor *hij mengt zich in alle zaken*, bij Westerbaen (II. 368) *zijn' kloet insteken*. Men kan daar nog bijvoegen de uitdrukking bij denz. dichter, in zijn Ockenburg, Opdragt, bl. 4:

Elck weete wat hy kan bereyken met syn kloet.

OM EEN HAVERKLAP.

In plaats van het zeer gewone zeggen: *om een haverstroo*, voor *om eene beuzeling*, *eene kleinigheid* (1), hoort men ook wel *om een haverklap*. Ik vermoed, dat dit *haverklap* ontstaan is door de verwisseling van twee bijna gelijkbeduidende woorden. In het holsteinsche en osnabrugsche toch beteekent *klap* een klein bundeltje stroo (2), en niets ligter derhalve, dan dat Duitschers, uit die streken te onzent gekomen, *haverklap* voor *haverstroo* zeiden, en het eene, nevens het andere, bij ons in zwang bleef.

(1) Zie Tuinman, Spreekw. I. 178 en Weil. Woordenb. op *stroo*.
(2) Strodtman, Idiot. Osnabr. 104; Schütze, Holstein. Idiot. II. 265.

NALEZING.

Bl. 108: »Dat de uitspraak hier geene *ai* — laat hooren."

De uitspraak van *hair* als *ha-jer*, moge men die nu of dan eens gehoord hebben, zal wel wanspraak zijn, en daarom verwonderde het mij, bij Tollens te lezen: *de* aijer *zwelt en wast.* Zie Liedjes van Claudius, bl. 54.

Bl. 135: »Bietebaauw."

De beteekenis, door Kiliaan aan dit woord toegeschreven, blijkt, behalve uit Cats, ook uit andere schrijvers; b. v. Westerbaen, Ged. II. 55:

Sy kennen geen gespenst, noch spoock, noch bytebaeuw.

Langendijks Ged. II. 76:

Nagtmerri, bietebaeuw, *of ongeboore heintje.*

Bl. 137: »Dikdakken."

Of met dit werkwoord de naam van »Burgemeester Dikkerdak en Mevrouw Dikkerdak," vermeld in De Nederlanden, bl. 49, eenige verwantschap heeft, kan ik niet uitmaken, wegens gebrek aan genoegzame be-

scheiden nopens die familie. De denkbeelden komen mij niet tegenstrijdig voor.

Ald. »Fikfakken."

In het dialekt van Kortrijk is het zelfst. naamw. *fikfak* »een onbetamelijke dans, waarbij snelle beweging vereischt wordt." Belg. Museum, VIII. 175.

Bl. 149: »Het fransche *clinquant*."

Ook bij ons komt dit woord voor, in De Brunes Bancket-Werck, I. 413: *die onder 't* klinckand *van gout en zijde, haer oude en laghe fortuyne, in overdaed zoecken te smooren.* D. II. 356: *Daerom klaeght Petrarcha — dat de wijsheyd naeckt, en d'onwetenheyd in* klinckant *en goude laken gaet.*

Bl. 151. Na Knikknak kan hier opgenomen worden: Knip knap, als tusschenwerpsel gebezigd voor het *opspringen van veeren*, De Nederlanden, bl. 36.

Bl. 168: »de menigte benamingen."

Schmid, Schwäbisches Wörterbuch, s. 50, maakt ten aanzien van 't hoogduitsch dezelfde opmerking. Hij geeft voor dit spel de volgende namen: *das Bäurle lösen, das Wasser lösen, Frosch erlösen, unsre liebe Frau lösen, das Bräutlein lösen, das Bräutlein machen, Jungfern machen, jüngferlen, das Kindli werfen, unsern Herrgott erlösen, fischeln, schiffeln* [overeenkomende met het door mij vermelde *schiffelen*], *Schifflen machen, flötsen, Brod schneiden, Butterbämme streichen, Butterbrod werfen, flächeln, zweieln, pflinzern, plätschern, flaigern, pflaigern, flättern, plätteln, hitserlen, bäumelen, Püttchen smyten.* — Na de verklaring van sommige dezer uitdrukkingen beproefd te hebben, laat de Schr. er op volgen: »Es

ist übrigens begreiflich, dass ein so altes, weit verbreitetes Jugendspiel mancherlei Namen erhalten konnte, und diese Namen mancherlei, bald durch entstellende Aussprache, bald durch Uebergänge der Phantasie auf Aehnliches veranlasste Umänderungen erleiden mussten." Uit het vervolg van dit artikel blijkt, dat reeds Grieken en Romeinen dit spel, en ook de eersten eenen naam daarvoor, kenden. — Bij de door mij vermelde nederduitsche benamingen voege men nog *keilderen*, volgens den Recensent in De Gids (1840, n°. 8, bl. 384) op sommige plaatsen gebruikelijk. Het primitief van dit frequentativum, *keilen*, komt bij Weiland in dezelfde beteekenis voor. Er zijn zeker ook bij ons nog meer spreekwijzen voor handen.

Bl. 169: »TIKTAKKEN."

Ook het zelfst. naamw. *tiktak* is mij voorgekomen, De Brune, Bancketwerck, II. 86: *De woelgeesten, die in den* tick-tack *en gedruys des weerelds leven*, enz.

Bl. 170: »Minder gewoon is *tinktinken*."

Staring heeft bloot *tinken*, Gedichten (2e Uitg.) I. 106:

Nu tinkt *een speeltuig.* —

Bl. 171: »*tenten*, *maltentig*."

Westerbaen (Ged. III. 41), van het paard van Troje sprekende, zegt:

— — — *Maer Capys, en al wat*
Van beter zinnen was, riep daerentegen dat
Men dit bedrieglijk en verdagt geschenck der Griecken
Sou storten in de zee, of tenten *'t hol met piecken*, enz.

En *maltentig* bezigt Hildebrand in den door mij

opgegeven zin: *daar het paard zijn ruif onder den wagen met zich voert, en ook lang zoo* maltentig *en gastronomisch niet is, als onze goede Hollandsche paarden*, enz. De Nederlanden, bl. 99.

Bl. 174: »Triptrappen."

Voorbeelden van dit werkwoord, die hier ontbreken, vindt men bij Westerbaen, Ged. III. 119:

Hy schrapt en trippetrapt *vol dertelheyd en moed*
En speelt op sijn gebit dat hy het schuymen doet.

ald. bl. 244:

(*dit eel gediert*) — *met de tanden speelde*
En trippe-trappelde *van dertelheyd en weelde.*

Bl. 177: »Hersenschim. — — *gril.*"

Deze beteekenis van het woord *viezevaze* kan nog gestaafd worden door De Brune, Bancketwerck, II. 206:

Wat heeft de liefd' al viezevazen!
Zy doet de menschen veeltijds razen.

d. i. *grillen*. Bij Hildebrand (De Nederlanden, bl. 52) is 't eenigzins twijfelachtig, of men aan *grillen*, dan aan *beuzelingen* hebbe te denken, daar hij zegt: *dat ze hoopten dat ik die post trouw, en eerlijk, en al die* viezevazen, *waar zou nemen.*

Bl. 190: »Zigzag of Zigezage."

De Nederlanden, bl. 122: *hy* (de polsdrager) *wandelt met hem* (den jager) *het jachtveld met vermoeiende* ziegezagen *af.*

Bl. 227: »Bore."

Kauslers pas uitgekomen tweede Deel der Denkmäler heeft s. 197:

Want die mure, God weet,
Ne sijn niet eere palmen breet;

Ende es ghedect arde qualike,
Ende ne scynt ne borc rike,
Maer bevende ende zeere tebroken
Cranc ende met groten croken.

Dit zal wel moeten zijn *ne bore rike*, niet rijk. Bij het vlugtig doorlezen van dit werk, stiet ik op meer onnaauwkeurigheden van den Uitgever, b. v. s. 124:

— *hoe si stelen moghen mien*
Mine rosen, die ic so betumen *sal,*
Datter niemen toe como bi gheval,
Diese ghewinnen mochte of stelen.

Voor *betumen* zal men *betunen* moeten lezen, bij Maerlant *ghetunen* (zie Bild. Versch. I. Voorr. bl. 4) d. i. omtuinen, een *tuin* of *hegge* om iets zetten. S. 129 leest men:

Daer laghen scutters bouen ten tinnen,
Met seil scotten *vele groet.*

Dit behoort één woord te zijn: *seilscotten* of beter *selscotten*, bij Maerlant (N. Werken der Maatsch. van Letterk. I. St. I. 220) *selscutten*, bij Kiliaan *selfschot*, arcus automatus, sponte et ultro jaciens; bij Ziemann *selpschoz*.

Bl. 236, 7: »*merghen, merghing.*"

De hier bijgebragte voorbeelden kunnen nog vermeerderd worden met de volgende, uit den roman *Die Rose* in Kauslers Denkmäler, II. 5:

Die stat besach ic arde nauwe;
Want soe behaghede mi so wale.
Doe ghinc ic twater al te dale,
Mi merghende *in die prayerie,*
Diere ghelike ne sach ic nie.

s. 20:

Menich waerf so comt hi hier,
Hem merghende *in dit vergier,*

Ende sine liede die comen mede,
Die altoes leven in vroylicheden.

s. 42:

Ende ele ghine met gherieue
Sitten daer bi sinen lieue,
Onder die bome in de scade,
Die daer stonden met eenighen blade.
Si ondercusten hem in waren dinghen
Vriendelike met merghinghen.

Si ondercusten hem is *zij kusten elkander*, zie Taalk. Mag. III. 451.

Bl. 274, 5: »Het woord *getes*."

Men leest dit woord mede bij De Brune, Bancketwerck, II. 310: *dat ick zoo staeg blijve zitten, daer het nat en koud is, zonder mijn zelven te warmen, en zoet* ghetes *te doen*. Ald. bl. 396: *Een dochter kan haer moeder veel* getes *en gemack aendoen*. Het verdient opmerking, dat de uitdrukking inzonderheid bij zeeuwsche schrijvers — Cats, Hondius en De Brune — voorkomt. Zij schijnt door hen uit het vlaamsch overgenomen.

REGISTER.

aam, 305.
-aar, 117.
aard, 48.
-aard, 48, 98, 113.
aarde, 48.
-aarden, 56.
-aardig, 53, 55, 116.
-aardij, 55, 57, 116.
-aards, 56.
aart, 48.
-aart, 48, 98, 113.
aarten, 48.
adellijk, 47.
aghetucht, 244.
ahm, 305.
ai, 8, 90, 106, 333.
aijer, 333.
aim (*to*), 305.
akette, 144.
al, 226.
al te, 225.
all to, 226.
ambt, 23.
amen, 305.
and-, 23.
aquaeductus, 244.
armeinsamon, 303.
arstiufian, 330.
aufwischen, 310.
augwendlein, 256.
auss und auss, 224.
bagel, 229.
bauw, 136.
beetje, 258.
begeven, 193.
beghien, 281.
behaghel, 229.
behalve, 64.
bekien, 282.
bestiufliu, 330.
beswiken, 193.
bete (het), 258.
beterkoop, 122.
betunen, 337.
beuren, 231.
beurtman, 317.
beuzel, 260.
beuzeling, 260.
bi noch ba, 135.
bietebaauw, 135.
bieuwbaauw, 135.
bimbam, 137.
bingebangen, 137.
bistiufian, 330.
boe-man, 136.
bombam, 137.
boos, 260.
bor, 231.
bore, 227, 336.
bore wat, 229.
bosch, 245.
bourgeot, 228.

boy, 259.
boy, 260.
bragt, 29, 98.
brandnieuw, 328.
brec, 200.
brikbrak, 137.
bruischen, 74, 100.
bruisen, 74, 100.
bure wat, 230.
burgot, 228.
buttebauw, 136.

ch, 25, 40, 94, 110.
-chen, 39.
-cht, 26.
ck, 42.
clinquant, 149.

daarin-, 64.
dauw, 28.
-de, 31, 95, 112.
dech, 213.
-der, 79.
deren, 13.
digten, 29.
dikdakken, 137, 333.
ding-dong, 170.
dit en dat, 131.
ditjen datjen, 131.
doch, 198.
docht, 245.
dochter, 29.
door-, 218.
door en door, 220.
dorentore, 220.
dos, 74.
draad, 253.
drach, 200.
dranker, 119.
dreet, 253.
dreuns, 187.
droessem, 44.
dronker, 119.
dronkert, 119.
dronkster, 119.
-dtje, 67.
du tout, 232.
Duitscherd, 118.
durch-, 220.
durenture, 220.
dwa, 119.
dwach, 119.

e, 12.
eensgelijks, 63.
ei, 8, 90.
ekster, 65.
el dan, 254.
-elijk, 80.
-eloos, 80.
empor, 231.
empören, 231.
-ent-, 76.
entwischen, 309.
-er, 79, 117.
-erd, 49.
-eren, 14, 91, 109.
erinneren, 266.
-ert, 50.
-erwähnen, 319.
esmer, 305.
et, 200.

f, 19.
farmeinsamon, 303.
faseln, 178.

fasennackt, 326.
ficken, 138.
fikfak, 138, 334.
fikfakken, 137.
firmeinsamon, 302.
flard, 139.
flarden (aan) scheuren, 139.
flarders, 139.
flarre, 138.
flarren, 138.
flars, 139.
flastere, 179.
flere, 139.
flicflac, 138.
flikflakken, 138.
flirre, 138.
flirsflars, 138.
fluks, 65.
fonkelen, 21.

g, 25, 94, 110.
gaanderij, 63.
gäb, 176.
gäbisch, 176.
gagen, 140.
galerij, 63.
ganc, 197.
gansen, 101.
gantsch, 78, 100.
gauche, 176.
-gch, 43.
-gchen, 39.
ghechis, 273.
geep, 176.
geesel, 44.
geeuwgaauwen, 139.
gef, 201.
gegatsat, 295.
ghehamen, 305.
gehat, 294.
gehen, 278.
gehig, 141.
geklikklak, 149.
gheles, 276.
gemeentogt, 247.
gement, 248.
ghenendech, 213.
genoot, 290.
geringe wegen, 301.
gesaze, 273.
ghesces, 271.
gesez, 273.
gesezzen, 273.
geslacht, 29.
getes, 272, 274, 338.
getest, 276.
ghethunen, 337.
gewach, 301.
gewag, 319.
gewag doen, 322.
gewag maken, 322.
gewagen, 301. 319.
geweesd, 24.
gewirwar, 188.
ghickghack, 145.
giebesen, 313.
giegauw, 141, 194.
ghiën, 278.
gif, 202.
giga, 194.
gigagen, 140.
gigawes, 141.
ghijgaen, 140.
gijgen, 140.
ginnegabben, 132.
gispe, 315.

givegave, 141.
giwaht, 320.
glinsterglans, 132.
gloednieuw, 328.
godsat, 292.
goor, 199.
grabbel (in den) smijten, 142.
grabbeling (in de) geven, 143.
gramgrimmig, 142.
gribbelgrabbel, 142.
griel (in den) worpen, 143.
grijsaard, 52, 59, 99, 121.
gripgrap, 143.
grisgramen, 142.
-gt, 26, 30.
-gte, 30, 95.

h, 292.
haag, 245.
haag-, 244.
haghedochte, 243.
hak, 144.
hakken, 144.
hakket, 143.
hakketéren, 144.
hamen, 305.
hampe, 145.
hamplen, 145.
hat, 294.
haverklap (om een), 332.
-heid, 91.
heir, 10, 90, 107.
hembd, 23.
hemelling, 46.
hemplen, 145.
herinneren, 263.
hikhakkerij, 143.
hikken, 144.
himphamp, 145.
hiphap, 146.
hoefslag, 312.
hoot, 291.
hoovaard, 120.
hoovaardig, 116.
hoverde, 213.
hóverdech, 213.
huire, 292.

-ien, 34.
if, 198.
ij, 6.
-ijen, 34.
impotens, 215.
in-, 215.
in-, 215.
indurus, 215.
indwagen, 217.
-ing, 46.
inne maken, 266.
inne worden, 263.
innen, 266, 267, 268.
innena, 265.
inning, 267.
invalidus, 215.

jach, 202.
jagten, 29.
-je, 65.
-jen, 65.

kapen ende kipen, 147.
kavelen, 146.
keilderen, 335.
keilen, 335.
kibiskobis, 146.
kieskassen, 148.

kievelkavel, 146.
kipkappen, 146.
kiskassen, 147, 148.
kisketsen, 148.
kissen, 148.
clach, 202.
klap, 332.
klei, 332.
klei aan den kloet, 331.
klei onder voet hebben, 332.
klikklakken, 149.
klinckant, 334.
klinkklank, 149.
klipklappen, 149.
klisklas, 149.
klisklessen, 149.
klissen, 150.
klitsklats, 150.
kloet (met zijn) bereiken, 332.
kloet (zijn) uitslaan, 332.
kneden, 16.
knibbelknabbel, 150.
knikknak, 151.
knipknap, 334.
knots, 23, 93.
koen, 288.
komen, 62.
condech, 286.
condecheit, 287.
condechlike, 287.
condelike, 288.
krete, 16, 92, 109.
kriebelkrabbelen, 151.
krieuwkraauw, 151.
krikkemik, 151.
krikkrakken, 151.
kris (bij) en kras, 152.
kriskrassen, 151.
kruit, 23, 93.
kwak, 152.
kwakjes, 152.
kwaks, 154.
quansis, 154.
kwansuiskwansaas, 154.
kwaps, 154.
quas, 155.
kwatschen, 155.
queck, 295.
queckenoot, 290.
quicca-fe, 296.
quick, 295.
kwikkelkwakkel, 153.
kwikkwak, 152.
kwikkwak, 152.
kwikmedit kwikmedat, 153.
kwinkkwank, 153.
kwinsikwans, 153.
kwips en kwaps, 154.
quisquams, 153.
kwiskwas, 155.
kund, 289.
kuntlich, 288.

l, 45.
labber-, 155.
lafaard, 121.
laffen, 157.
laffert, 121.
lang-, 33.
lank-, 33.
laverde, 156.
leed, 109.
lef, 202.
les, 202.
lessenaar, 63, 99, 122.
Leyden, 17.

lezenaar, 63, 99, 122.
libberlabber, 155.
lichte loogh, 132.
lichterlage, 132.
lieflagchen, 132.
lieflokken, 132.
lielauw, 156.
liën, 282.
lierelaauw, 156.
lieverdelaverde, 156.
liflaffen, 157.
lijen, 282.
-ling, 46.
lingelangen, 159.
loere-liere-lauwen, 156.
lord, 156.
loverd, 156.

mac, 202.
Mai, 18.
maltentig, 171, 335.
malvezei, 17, 92.
man of war, 318.
meen, 302.
meen-, 247.
meente, 247, 248.
meentucht, 246.
Mei, 18.
meije varen, 238.
meijen (sich), 238.
mein, 302.
mein, 303.
mein-, 302.
meineed, 302.
meir, 107.
merchtucht, 242.
merghen, 235, 337.
merghing, 237, 338.
mic-mac, 160.
middellijk, 47.
mikmak, 159.
mismas, 160.
mismassen, 160.
misschen, 160.
-mptje, 67.

nagelnieuw, 327.
-nds, 68.
nem, 202.
neuf (*tout battant*), 328.
ng, 40.
-ng, 32.
-nieuw, 325.
nijdnagen, 161.
nijnnaaijen, 161.
nikkenakke, 160.
ninaaijen, 161.
nk, 40.
-nk, 32.
noch, 73.
nochtan, 69.
nochtant, 71.
nog, 73.
nogtans, 69.
nosmal, 228.
noten, 17, 92.

o, 12.
oi, 8, 90, 106.
oir-, 10.
onghespaert, 254.
onguur, 216.
ontf-, 19.
ontv-, 19.
ontwisschen, 308.
oor-, 11.

opbeuren, 231.
over-, 211.
overde, 213.
overdeghe, 212.
overluid, 211.
overtollig, 211.

pack, 219.
packers, 218.
packleut, 219.
pak, 219.
pakker, 219.
pichpach, 161.
piefpaf, 161.
pik-, 216.
pimpampet, 161.
pitjepatjepoe, 162.
por-, 230.
pralen, 162.
prattig, 163.
preprollen, 162.
prielprallen, 162.
prielprollen, 162.
pritjespraatjes, 162.
prits, 163.
privignus, 330.
prollen, 162.

rapsch, 165.
reppen (zich), 165.
rijkaard, 59, 115.
rikkerakken, 163.
rimram, 164.
rimsaramsa, 164.
ringe wegen, 301,
rinkranken, 164.
riprap, 164.
Ripsraps, 165.
rompslomp, 145.
rustig, 289.
ruwaard, 59.

s, 44.
saeze, 273.
samen, 21, 92.
scepter, 84, 101, 124.
schepter, 83, 101, 124.
schiffelen, 168, 334.
schoppen, 181.
schromen, 13.
-selijk, 45.
selscot, 337.
sich, 197.
sla, 311.
slach, 198.
slachten, 29.
slag, 311.
slage, 311.
slagten, 29.
slibbergladt, 132.
slikheet, 166.
slimpslamp, 165.
slingerslangig, 132.
smaken, 272.
smiksmak, 165.
snakken, 166.
snakkeren, 166.
snap, 167.
snibbesnabben, 165.
snibbig, 165.
snikheet, 166.
sniksnakken, 165.
snipsnappen, 166.
snirssnars, 167.
som, 124.
sommirum sommarum, 167.

soms, 123.
somts, 64, 123.
spaandernieuw, 327.
spaldernij, 326.
spalten, 326.
Spanjaard, 59, 99, 115.
spanneu, 327.
span-new, 327.
sparen, 255.
speicher, 327.
spelder, 326.
speldernij, 326.
spelemeijen, 239.
spelevaren, 239.
spick and span new, 327.
spiegelnieuw, 328.
spijker, 327.
spik, 327.
spikspeldernieuw, 325.
spirrelen en sparrelen, 167.
splijten, 326.
splinter, 326.
splinternaakt, 326.
splinternieuw, 326.
splitter, 326.
splitternaakt, 326.
spoel, 326.
spooldernij, 326.
sprec, 203.
-sselijk, 45.
st, 42.
stant, 198.
stec, 204.
stedfader, 330.
stepmother, 329.
stief-, 329.
stiefvader, 329.
stikstak, 168.
stimpstamp, 168.
stipstappen, 168.
stiuf-, 330.
stiufan, 330.
straitsman, 318.
strak, 169.
strikssstraks, 169.
stroowis, 314.
swich, 206.

-tans, 69.
tateren, 173.
taterkaken, 173.
tatewalen, 173.
tattle, 173.
te, 224.
te zamen, 22.
-te, 31, 112.
tenten, 171, 335.
tentig, 170.
tiftaf, 166.
tiktak, 335.
tiktakken, 169.
tingtangen, 170.
tinken, 335.
tinktinken, 170.
tinten, 171.
tintentig, 170.
tipje op tapje, 172.
titatoe, 172.
titeltateling, 173.
tittletattle, 173.
too, 224.
too too, 225.
trachten, 29, 96.
trictrac, 174.
triktrakken, 174.
triptrappen, 174, 336.

trop, 225, 226.
tucht, 243.
twent, 251.
twijn, 253, 259.
twinckle (*to*), 255.
twink, 253, 255.
twint, 251.

über-, 215.
ui, 8, 106.
uit, 223.
uit-, 221.
uit en uit, 224.
us-, 222.

v, 19.
vacarme, 180.
vach, 204.
vadde, 174.
vaddig, 176.
vads, 175.
vadse, 174.
vaese, 178.
varen, 236.
vaze, 177.
veinsaard, 59.
verbaauwen, 136.
verbauréren 136.
verget, 204.
vermeensaemheit, 304.
vermeensamen, 302.
vermeiden (zich), 240.
vermeinen, 303.
vermerghen, 235.
vermesamen, 302.
vermesamheit, 303.
vertreden (zich), 240.
verwagen, 299.
verwandelen, 240.
verwandelen (sich), 239.
verwegen, 299.
verwisken, 309.
verwonnen liën, 284.
vidsevadse, 174.
viezevaze, 176, 336.
viezevazerij, 179.
vite, 310.
vleijaart, 119.
vlissen vlassen, 179.
vonkelen, 21.
vonkelnieuw, 328.
vrach, 204.
vuurnieuw, 328.

w, 34.
wach, 298.
waag, 324.
-waarts, 24.
waauwelen, 184.
wage, 180, 298.
wagen (subst.), 180.
wagen (verb.), 181.
wagenwijd, 323.
wagheslaghen, 311.
wallaere, 307.
wallen, 182, 306.
wallende wetter, 183.
wallestap, 307.
wandelen (sich), 239.
wapper, 187.
was, 74.
waschen, 189.
wegen, 298.
wereld, 11. 198.
wes, 205.
wet, 204.

wi wach, 179.
wicke, 186.
wiebesen, 313.
wiegewagen, 180.
wiel, 183.
wielen, 182.
wielewale, 182.
wielewalen, 181.
wiewaauwen, 184.
wiggelwaggel, 184.
wiggelwank, 185.
wiggewagge, 185.
wijd en waag, 323.
wijdwagen, 323.
wik, 186.
wik of wak, 185.
wille-woelen, 182.
winc, 254.
Winjewanje, 186.
winkbraauw, 256.
wint, 257.
wintbraauw, 256.
wip an wap, 187.
wipperwapper, 186.
wipwap, 187.
wirwar, 188.
wis, 313.
wis (de) uitsteken, 314.
wisch, 310, 313.
wische, 310.
wischwasch, 189.
wisjewasje, 188, 316.
wisp, 314.
wissche (sonder), 309.
wisschen, 308.
wissen, 308.
wit, 205.
woge, 180.
wrastelen, 189.
wrec, 206.
wrikwrakken, 189.
writselen wratselen, 189.

y, 6.

zagen, 190.
zamen, 21.
ziegezaag, 189, 336.
ziën, 284.
zigzag, 190.
zigezagen, 191.
zijen, 284.
zingzang, 191.
zonder sparen, 255.
zu, 224, 226.
zwichten, 29, 98.
zwielen, 183.
zwik zwak, 191.
zwike slaan, 192, 193.
zwiken (sonder), 193.
zwinken, 255.
zwinkerlein, 256.
zwinzen, 256.
zye, 283.

DRUKFEILEN.

Men leze bl.	141,	reg.	18	van	bov.:	Horne
»	180,	»	6	»	ond.:	*vague*
»	205,	»	11	»	bov.:	*houescelike*
»	217,	»	9	»	»	*borste*
»	240,	»	2	»	»	*sijn*

A. DE JAGER,

VERSCHEIDENHEDEN

UIT

HET GEBIED DER

NEDERDUITSCHE

TAALKUNDE.

A. DE JAGER,

VERSCHEIDENHEDEN

UIT

HET GEBIED DER

NEDERDUITSCHE

TAALKUNDE.

YC 52519